T.C
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS
ESER ÇALIŞMASI

DİPLOMAT VE DIŞİŞLERİ BAKANI FERİDUN CEMAL ERKİN

MİTHAT OLKUN
14701002

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ERCAN KARAKOÇ

İSTANBUL

2016

TC

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS ESER ÇALIŞMASI

DİPLOMAT VE DIŞİŞLERİ BAKANI FERİDUN CEMAL ERKİN

MİTHAT OLKUN

14701002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 14.06.2016

Tezin Savunulduğu Tarih: 24.06.2016

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyadı	İmza
Tez danışmanı:	Doç Dr. Ercan Karakoç	
Jüri Üyeleri:	Yrd. Doç. Dr. Fahriye Dinçer	
	Yrd. Doç. Dr. Hayrünisa Alp	

İSTANBUL

HAZİRAN 2016

ÖZ

DİPLOMAT VE DIŞİŞLERİ BAKANI FERİDUN CEMAL ERKİN

Mithat Olkun

Haziran, 2016

Bu yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti Hariciyesinde önemli vazifeler ifa eden Feridun Cemal Erkin'in hayatı incelenmiştir. Bakanlık bünyesinde 34 yıl süreyle birçok görevde bulunan ve nihayetinde devlet kademesinin en saygın makamlarından biri olan Dışişleri Bakanlığında yaklaşık üç yıl vazifede bulunan Feridun Cemal Erkin hakkında şimdiye kadar herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, bu incelemeyi gerekli kılmıştır. Tez kapsamında, Feridun Cemal Erkin'in biyografisinin yanı sıra, kendisinin yıldızının parladığı özellikle 1940-1965 yılları arasındaki Türk dış politikasının tarihsel seyri de ele alınmıştır.

Ailesi devlet ricalinden olan Erkin, 1920'de Galatasaray Lisesi'ni tamamlayıp Paris'te hukuk eğitimi aldıktan sonra 1925'de yurda geri dönmüştür. Bilahare dönemin Muhtelit (Karma) Mübadele Komisyonu Başkanı Şükrü Saraçoğlu'nun referansı ile 1926 yılında devlet memurluğuna girmiş, 1928'de ise hariciyeye intisap etmiştir. Çeşitli vazifeleri ifa ettikten sonra 1935 yılında Beyrut Başkonsolosluğu'na atanan Erkin bu dönemde, hariciye kariyerindeki ilk kritik görevi olarak 'Hatay Sorunu' ile yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve Türk dış politikası açısından oldukça önemli bir mesele olan 'Hatay'ın anavatana katılması' sürecinde Erkin gerek bölgedeki incelemeleri gerekse yazmış olduğu kapsamlı rapor ile Türk devleti için oldukça hassas olan bu meselede aktif bir rol oynamıştır. Beyrut Başkonsolosluğu vazifesinden sonra, çeşitli görevleri üstlenen Erkin, 1945-1947 yılları arasında, bakanlıktan sonra hariciyedeki en önemli mevki olan Genel Sekreterlik vazifesinde bulunmuştur. Erkin'in Genel Sekreterlik yaptığı zaman dilimi, II. Dünya Savaşı sonrasındaki bunaltıcı Sovyet Rusya tehditleri nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin belki İstiklal Harbi'nden sonraki en buhranlı dönemine denk gelmiştir. Bu süreçte Erkin'in omuzlarındaki yük bir hayli ağır olmuştur. Genel Sekreterlik vazifesinin bitimiyle Erkin, dünya dış politikasına yön veren önemli başkentlerdeki görevlerine başlamış, nitekim sırasıyla Roma, Washington, Madrid, Paris ve Londra başkentlerinde Büyükelçilik yaparak devletini temsil etmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sırasında Londra Büyükelçisi olan Erkin, 1962-1965 yılları arasındaki İnönü Başbakanlığında kurulan 26, 27 ve 28. Cumhuriyet Hükümetlerinde Dışişleri Bakanı olarak bulunmuştur. Bakanlığı süresince; ABD ve SSCB arasındaki 'Küba Füze Krizi', 'Kıbrıs Sorunu' ve 'Johnson Mektubu' gibi Türk dış politikası açısından hayati ehemmiyeti bulunan mevzularda aktif rol almıştır. Erkin ayrıca, Şükrü Saraçoğlu'nun 1939 Moskova ziyaretinden 25 yıl sonra Sovyet Rusya'ya diplomatik ziyarette bulunmuş olması hasebiyle ön plana çıkmaktadır. Bu ziyareti ile sorunlu olan Türkiye-SSCB ilişkileri taraflarca rayına oturtulmaya çalışılmıştır. Dışişleri Bakanlığı sonrasında politikayı bırakmamış ve Ordu milletvekilliğiyle CHP'de aktif siyasi yaşamına devam etmiş, bilahare AP'ye geçmiştir. Oldukça kabiliyetli bir yazar olan Erkin, siyasi yaşamından sonra Türk dış politikasına dair önemli meselelerinin arka

planına ışık tutan mesleki anılarını kaleme alarak gelecek kuşaklara rehberlik yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışişleri Bakanı, Diplomat, Hatay, İnönü, Küba Füze Krizi.

ABSTRACT

DIPLOMAT AND MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS FERIDUN CEMAL ERKIN

Mithat Olkun

June, 2016

In this M. A. thesis, Feridun Cemal Erkin's life who had leading posts in the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey has been examined. That there was no specific work prepared about Feridun Cemal Erkin who served for 34 years, reached many leading and respected posts in this important Ministry, had the post of Minister approximately 3 years posed a requirement for this work to be studied. In the scope of this thesis, beside Feridun Cemal Erkin's biography, the historical flow of Turkish Foreign policy between 1940 and 1965, marking the rising years of his career, has been covered as well.

Erkin whose family belonged to top state officials came back to Turkey in 1925 after he completed Galatasaray High School in 1920 and went to law school in Paris. Afterwards, he started working as public servant in 1926 with Şükrü Saraçoğlu's reference who was the head of the Mixed Exchange Commission at that time and then he initiated working at the Ministry of Foreign Affairs in 1928. After working at many posts, Erkin was assigned as Beirut Consul General and he closely involved in "Hatay Issue" as his first critic duty in his foreign affairs career. He played an important role with both his investigation in the region and the extensive reports he prepared in the process of "Participation of Hatay in the Motherland" which was quite significant and sensitive matter for Mustafa Kemal Atatürk and Turkish foreign policy. Erkin occupied the post of Secretary General of Ministry of Foreign Affairs between the years of 1945 and 1947, which was the most important post in the Ministry after the Minister after being Beirut Consul General and several other posts in the Ministry. These years, actually, coincided with the most stressful years of Turkey after the Independence War, resulting from depressive Soviet Russian threats after the World War II. Through these years, the burden relatively was heavier on Erkin's shoulder and after this stressful position, he started his career as an Ambassador in the leading policy-making capitals of the world, where he represented Turkey, respectively Rome, Washington, Madrid, Paris and London. During 1960 Military Coup, Erkin who was the Ambassador in London joined the 26th, 27th and 28th Turkish Governments under the Prime Ministry of İsmet İnönü as the Minister of Foreign Affairs. During his term, he actively took part in vital issues like "Cuban Missile Crisis" between Soviets and US, "Cyprus Dispute" and "Johnson's Letter". Erkin, furthermore, stood prominent thanks to the first official visit in 1964 to Moscow after Saracoglu's visit in 1939. The Soviet-Turkish relations were tried to be settled down to a stable path in this visit. After the end of his term, he did not quit his interest in the policy and he participated in the parliament as Ordu Deputy of CHP, then of AP. As a skillful writer, Erkin

presented guidance for the future generations by writing his memoirs, lighting the background of important issues of Turkish policy.

Key Words: Ministry of Foreign Affairs, Diplomat, Hatay, İnönü, Cuban Missile Crisis.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, Feridun Cemal Erkin'in biyografisi ele alınmıştır. 34 yılını Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı bünyesinde geçirmiş olması, bir dönem Dışişleri Bakanlığı yapması ve şimdiye kadar kendisi hakkında kayda değer bir çalışma yapılmaması hasebiyle Erkin, 'gölgede kalmış etkin bir hariciyeci' olarak göze çarpmaktadır.

Bu tezin incelenmesindeki en önemli husus şüphesiz, Erkin'in Cumhuriyet tarihinin ilk kuşak hariciyecisi olarak Türk dış politikasına ait mühim mevzularda aktif bir rol oynamasıdır.

Kuşkusuz bu çalışmanın öncelikli hedefi Feridun Cemal Erkin'in hayatını incelemektir. Bu tez çalışmasının bir diğer ana gayesi ise, Türk dış politikası için önem arz eden bazı meseleleri bir hariciyecinin bakış açısı ile ele almaktır. Çalışmada, Erkin'in biyografisinin yanı sıra, II. Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaş dönemlerindeki Türk dış politikasına da değinilmiştir.

Feridun Cemal Erkin'in hayatının incelendiği bu tez çalışması sırasında, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nin incelenmesinin yanı sıra, İSAM Kütüphanesi ve Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nden istifade edilmiştir. Ayrıca o yıllara ait *'Nacak, Yeni Sabah, Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Tercüman, Ulus,'* gibi çeşitli gazeteler ve birçok dergiden yararlanılmıştır. Erkin'in uzun yıllar hariciyede görev yapması sebebiyle, kendisi ile mesai arkadaşlığı yapmış birçok diplomatın anılarından da faydalanılmıştır.

Feridun Cemal Erkin'in biyografisinin çalışıldığı bu tez, üç bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde doğumu, ailesi, tahsil dönemi, müziğe olan ilgisi gibi konular ele alınmıştır.

İkinci bölümde, hariciyeye ait mesleki kariyeri incelenen Erkin'in; 'Hatay sorunu', 'Küba Füze Krizi', 'Kıbrıs sorunu', 'Türkiye-SSCB ilişkilerindeki rolü' ve 'kritik Moskova ziyareti' gibi Türk dış politikasının merkezinde yer alan sorunlardaki rolü incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, hariciyeci kimliğinin yanı sıra başarılı bir kalem üstadı olarak Erkin'in eserleri değerlendirilmiştir. Erkin'in mesleki anılarının yer aldığı 3 ciltlik *"Dışişlerinde 34 Yıl – Anılar Yorumlar"* eserinin yanı sıra Genel Sekreterlik dönemine ait anılarının bulunduğu *"Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi"* isimli hatıratları mevcuttur. Son olarak, çok sevdiği eşinin aziz hatırasına binaen derlediği *"Mukaddes Feridun Erkin (1908-1955)"* adlı eseri bulunmaktadır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasının hazırlanma sürecinde, değerli vaktini, bilgisini, tecrübesini benimle paylaşan danışman hocam Doç. Dr. Ercan Karakoç'a müteşekkirim. Üzerimde büyük emeği olan, ufuk açıcı dersleriyle bana ilham veren Yrd. Doç. Dr. Fahriye Dinçer hocama da teşekkürü borç bilirim. Özellikle tez yazım sürecinde manevi desteğini hep arkamda hissettiğim, kıymetli hocam Prof. Dr. Ayşe Melek Özyetgin'e teşekkürlerimi sunarım. Yine değerli arkadaşlarım Tuğçe Özyalçın'a ve Mehmet Arpacı'ya teşekkür ederim. Son olarak bu çalışmamı, ömürlerini ömrüme adamış annem ve babama armağan ediyorum.

İstanbul, Haziran 2016 **Mithat Olkun**

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **v**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖN SÖZ ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xii**
KISALTMALAR ..... **xiii**
1.GİRİŞ **1**
2. FERİDUN CEMAL ERKİN VE AİLESİ **6**
2.1 Feridun Cemal Erkin'in Tahsil Hayatı 7
2.2 Feridun Cemal Erkin'in Şahsiyeti 7
2.3 Feridun Cemal Erkin'in Musikiyle İlişkisi 16
2.4 Devlet Memurluğuna Girişi ve Eşi Mukaddes Hanım'la Tanışması 18
2.5.1 Mukaddes Hanım 20
2.5.2 Ulvi Cemal Erkin 21
3. FERİDUN CEMAL ERKİN'İN MESLEKİ KARİYERİ **25**
3.1 Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı'na Girişi 25
3.2 Erkin'in Ankara Mesaisi ve Yaşadığı Birtakım Problemler 27
3.3 Erkin'in Osmanlı Borçları Meselesinin Çözümündeki Rolü 30
3.4 Erkin'in Berlin Büyükelçiliği Müsteşarlığı (1934-1935) 31
3.5 Feridun Cemal Erkin'in Beyrut Başkonsolosluğuna Atanması (1935-1937) 32
3.5.1 Erkin'in Hatay Meselesinin Çözümündeki Kritik Rolü 34
3.6 Yeniden Berlin (1938-1939) 37
3.7 Erkin'in Siyasi Daire Genel Müdürlüğü Görevi (1939-1942) 40
3.7.1 Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımı ve Erkin'in Bu Süreçteki Rolü 43
3.7.2 İkinci Dünya Savaşı Yıllarında 'Boğazlardan Geçen Alman Gemileri Krizi' ve Erkin'in Çözüm Teklifi 45
3.8 Diplomatik Kariyerinde Önemli Bir Görev: Bakanlık Genel Sekreteri (1945-1947) 47
3.9 Büyükelçi Erkin 58
3.9.1 Roma Büyükelçiliği (1947-1948) 58
3.9.2 Washington Büyükelçiliği (1948-1955) 63

3.9.2.1 Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesi ve Erkin'in Süreçteki Rolü 68
3.9.3 Madrid Büyükelçiliği (1955-1957) 71
3.9.4 Paris Büyükelçiliği (1957-1960) 73
3.9.5 Feridun Cemal Erkin'in Londra Büyükelçiliği (1960-1962) 75
4. MESLEĞİN ZİRVESİNDE: ERKİN DIŞİŞLERİ BAKANI (1962-1965) 78
4.1 Erkin'in Bakanlık Dönemindeki Önemli Vazifeleri 86
4.1.1 Küba Füze Krizi ve Erkin 86
4.1.2 Kıbrıs Sorunu ve Erkin 90
4.1.3 Johnson Mektubu ve Erkin 101
4.1.4 Erkin'in Kritik Moskova Ziyareti 104
5. ERKİN'İN BAKANLIK VAZİFESİNDEN SONRAKİ YAŞANTISI 112
6. FERİDUN CEMAL ERKİN'İN ENTELEKTÜEL KİŞİLİĞİ 115
6.1 Erkin ve Tarih ilmi 116
6.2 Erkin'in Diplomasi Anlayışı 117
6.3 Erkin'e Göre Dış Politika 118
6.4 Erkin'in Kültür Anlayışı 119
6.5 Erkin'in Milliyetçilik Anlayışı 120
7. SONUÇ 122
KAYNAKÇA 127
EKLER 135
ÖZGEÇMİŞ 187

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olduğu dönem …….....50

Tablo 2: Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanı olduğu dönem……81

Tablo 3: 26. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (I. Koalisyon Hükümeti), (20.11.1961-25.061962)……..84

Tablo 4: 27. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (II. Koalisyon Hükümeti), (25.061962-25.12.1963)……..……85

Tablo 5: 28. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (III. Koalisyon Hükümeti), (25.12.1963-20.02.1965)…….86

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bs.	: Baskı
Age	: Adı geçen eser
c.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
ENOSİS	: Yunancada 'birleşme' anlamına gelmektedir. 19. Yüzyılda Girit'in, 20. yüzyılda da Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesini amaçlayan siyasal hareketlerin temel sloganı.
EOKA	: Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
IRBM	: Intermediate Range Ballistic Missile (Orta menzilli balistik füze)
MBK	: Milli Birlik Komitesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
t.y.	: Tarih yok
yy	: Yüzyıl
y.y.y.	: Yayın yeri yok

1.GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu kurulduğunda, temel stratejisi yeni topraklar 'fethetmek'ti. Fakat 16. yy'ın sonlarına doğru dünyadaki güç dengelerine ayak uyduramayan İmparatorluk, bundan sonra elindeki mevcut toprakları 'korumaya' yönelik bir dış politika izlemeye başladı. Bu durum İmparatorluk yıkılana kadar devam etti. 29 Ekim 1923'te kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinin dış politikası da, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki uygulamalar ile büyük benzerlik göstermekteydi. Yeni kurulan devletin yöneticileri her ne kadar 'Osmanlı'lı olmayı kabul etmeseler de; 'tarihsel ve kültürel' olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi konumunda bulundukları kaçınılmaz bir gerçekti.[1]

Bu minvalde, yeni kurulan Türkiye'nin dış politikasının şu düzlemde yürütüldüğü gözlemlenmektedir: "…ülkenin toprak bütünlüğünü ve mutlak bağımsızlığını hiçbir taviz vermeksizin korumak, bütün ülkelerle ve özellikle komşularımızla iyi dostluk münasebetleri tesis etmek ve Türk milletinin refah ve saadetini temin etmektir."[2]

Yüz yıllarca harp meydanlarında savaşan ve son olarak Milli Mücadele'yi henüz geride bırakan Anadolu insanının, kurmuş olduğu bu yeni Türk Devleti 'güvenlik' ve 'sulh' mefhumları doğrultusunda çeşitli ülkelerle birçok dostluk-saldırmazlık-tarafsızlık anlaşmaları imzalamıştır.[3] Cumhuriyet Türkiye'si ilk ciddi sınavını Hatay mevzusunda yaşamış, fakat gerek dönemin konjonktürü, gerekse dönemin hükümetinin bu konudaki kararlı duruşu sayesinde bu süreci başarıyla atlatmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na değin olası bir savaştan uzak kalmayı başaran Türkiye, bu dönemde Nazi Almanya'sının Yunanistan'ı işgal etmesi ile birlikte savaşın eşiğine gelmiş, fakat bir çatışma ile karşılaşmamıştır. Savaşın devamında ise Müttefik

[1] Kemal H. Karpat, **Türk Dış Politikası**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), s. 161.
[2] Kâmuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983), s. 7.
[3] **Age**, s. 7-8.

Devletlerin ve bilhassa İngiltere'nin şiddetli baskısına maruz kalan Türkiye, her şeye rağmen savaş dışı kalmayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle, dünya bir nebze olsun rahatlamıştı, ancak aynı durum Türkiye için söylenemezdi. Savaş sonrası, tüm dünya ülkeleri sulha dayalı yeni bir düzen kurma çabasındayken, savaşın önemli galiplerinden olan SSCB ise hemen yanı başındaki Türkiye'den Boğazlar'da üs ve Doğu Anadolu illerinde toprak talep etmekteydi. Belki de Türkiye, savaş döneminde İngiltere'nin tüm baskılarına rağmen harbe katılmaması nedeniyle bu tarihi düşmanı ile olan rekabetinde yalnız bırakılarak adeta cezalandırılıyordu.

Türkiye, SSCB'nin bu dönemdeki bunaltıcı baskıları karşısında hiçbir taviz vermemiş ve dünya güç dengelerini de göz önünde bulundurarak 'diplomatik' mücadelesini sürdürmüştür. Fakat Türkiye gibi 'gelişmekte' olan bir devletin, SSCB'nin yoğun baskılarına karşı tek başına ve uzun bir süre direnebilmesi pek de mümkün değildi. Nitekim savaş sonrasında, Türk dış politikasının ana gayesi ABD ve Batı eksenli bir ittifak olan NATO'ya dâhil olmaktı. İç politikadaki söylemleri ve ideolojileri göz önüne alındığında birbirine zıt gibi görünen CHP ve DP Hükümetlerinin her ikisi de NATO'ya katılma noktasında çok istekliydiler. Neticede yürütülen çalışmalar, diplomatik görüşmeler ve bir de Kore Savaşı'na asker gönderilmesi sonucunda Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üye olmuştur. Bu durum Türk dış politikasının en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir.

Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden SSCB'nin dağıldığı 1990'lara kadar sürecek olan bu zaman diliminde, Türk dış politikası çok hassas süreçler atlatmıştır. Türkiye, NATO üyeliği ile belli ölçüye kadar güvenliğini sağlamış olsa da, yanı başındaki SSCB'nin, Türkiye üzerindeki planları bitmiş değildi. Özellikle ABD ile SSCB arasında yaşanan 'Küba Füze Krizi' mevzusunda, savaşın eşiğinden dönülmüş ve bu iki 'süper gücün' aralarında anlaşması neticesinde kriz aşılmıştır.

1950'li yılların başından itibaren Türk dış politikasının gündemini meşgul eden bir diğer önemli konu 'Kıbrıs Sorunu' idi. İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk etme kararıyla birlikte Ada'da tek başına devlet kurmak isteyen Rumlar, bu dönemde birçok masum Türk'ü şehit etmişlerdir. Özellikle 1960 yılından itibaren, Rumların Ada'daki

baskılarını artırmalarına karşılık Türkiye birçok kez Ada'ya yönelik operasyona niyetlenmişse de, söz konusu askeri harekât bazı nedenlerden dolayı bir türlü gerçekleşmemiştir. Fakat 1963'ün sonuna gelindiğinde, Rumların saldırılarını artırmaları ve kadın-çocuk ayrımı yapmaksızın katliamlarını sürdürmeleri sonucunda, dönemin Türk Hükümeti artık sabrın son noktasına gelindiğini ve Ada'ya askeri bir harekâtın yapılacağını ilân etmiştir. İşte tam bu sırada, Türk dış politika tarihine geçecek olan 'Johnson Mektubu' hâdisesi vuku bulmuştur. Dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson, mektubunda, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı plânladığı askeri operasyonu kesinlikle tasvip etmediğini, bu süreçte ABD ve diğer Batılı güçlerin Türkiye'nin yanında yer almayacağını, üstelik Türkiye'nin bu askeri harekâtta ABD'den aldığı silahları kullanamayacağını bildirmiştir. Yıllarca ABD'ye sadık bir müttefik olan Türkiye için, 'Küba Füze Krizi' sırasında ABD tarafında pazarlık konusu yapılması, Kıbrıs meselesinde umursanmayışı ve son olarak bu mektup ile artık dış politikada alarm zilleri çalmaya başlamıştır.

Türk dış politikasında dönüm noktası olan bu hadiseden sonra, dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. 1939 yılındaki Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova ziyaretinden sonra, ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı'nın SSCB'ye gitmesi ayrı bir önem taşımaktaydı. Bu ziyaret ile olumsuz olan Türk-Sovyet ilişkileri düzelmeye başlamıştır. Özellikle Kıbrıs mevzusunda o zamana kadar tamamen Rumları destekleyen SSCB, Erkin'in bu ziyareti ile Ada'da iki ayrı milletin var olduğunu kabul etmiş ve Türk tezini destekler nitelikte bir politika yürütmeye başlamıştır. Neticede Türkiye, bundan sonra merkezinde ABD olmayan daha 'bağımsız' bir dış politika yürüteceğinin sinyalini vermiştir.[4]

Bu tez çalışmasında, ayrı ayrı, 'Kıbrıs sorunu', 'Johnson mektubu' ve sonrasında 'Moskova ziyareti' gibi Türk dış politikası için çok hassas bir süreçte Dışişleri Bakanlığı görevini ifa eden Feridun Cemal Erkin'in biyografisi ele alınmıştır.

Biyografinin birçok tanımı yapılmaktadır. Kimilerine göre 'önderlik etmiş kişilerin hayatlarının' anlatıldığı eser olarak tanımlanan biyografi, kimilerine göre çeşitli alanlarda 'tanınmış insanları' okuyucu ile buluşturan bir yapıt olarak nitelendirilir. Feridun Cemal Erkin'in biyografisinin çalışıldığı bu yüksek lisans tez

[4] Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), c. 1, s. 773-778.

çalışması ise daha çok şu doğrultuda yürütülmüştür; "kendi alanlarında ünlü olmuş kişilerin, neler yaptıklarını, insanlığa neler kazandırdıklarını, hayatlarının önemli başarılarını ve dönüm noktalarını anlatan yazı ve kitaplara biyografi denir."[5]

Biyografi yazımındaki en mühim hususlardan birisi, objektif kalabilmektir. Diğer önemli husus ise, biyografisi yazılan şahsın, hayatını ve varsa eserlerini kronolojik bir düzende okuyucu ile buluşturmaktır. Biyografi yazımında, ele alınılan şahsın eserleri için ayrı bir bölüm oluşturulmakla beraber, hayatının incelendiği satırlarda da bu eserlerden istifade edilebilir.[6] Nitekim bu tez çalışmasında bu minvalde bir yol izlenmiştir.

Türk tarihinde biyografi yazma kültürü çok eski dönemlere kadar gidebilmektedir. Nitekim Ali Akyıldız, bu tür çalışmaların Osmanlı yazım hayatındaki yerini şu şekilde kaleme almıştır: "…Osmanlı toplumunda esasen temelleri sağlam ve geleneği olan bir edebî türdür. Nitekim, hazret-i peygamberin hayatını anlatan siyer ile başlayıp *tabakat, vefayat, ravza, tezkire, riyâz, gülzâr, hadîka, devha, gülşen, tuhfe, sefine* gibi farklı tasnifler altında devam ederek ciddi bir birikime ulaşmış olan literatür bu bağlamda değerlendirilebilir. Her ne kadar topluma ve devlete hizmet etmiş olan devlet adamı, sanatkâr, tarihçi, şair, âlim, edip, din adamı ve benzeri önemli kişilerin kısa biyografilerini havi olsalar da, bu kategorik eserler gene de önemli olup sağlam bir geleneğe işaret etmektedirler."[7]

Bu biyografi çalışmasının ana gayesi ünlü bir Diplomat olan Feridun Cemal Erkin'in hayatını ele almaktır. Erkin'in, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çeşitli vazifelerde bulunmuş olması ve bir de çok kritik bir süreçte Bakanlık yapmış olması hasebiyle bu tezin çalışılmasına karar verilmiştir.

Bu biyografi eserinin bir başka gayesi ise, Mahmut Çetin'in ifadesiyle 'zamanın ruhunu yakalamak'tır.[8] Bu tür çalışmalar sayesinde sadece hayatı ele alınan şahsa değinilmemekte, ayrıca yaşadığı döneme de ışık tutulmaktadır. Bu çalışmada da, Erkin'in hayatı irdelenmekle beraber, görev yapmış olduğu döneme ait birçok dış politika mevzusundan da bahsedilmiştir.

Feridun Cemal Erkin, Bakanlık bünyesine girişinden itibaren, 'Hatay sorunu', 'SSCB ile olan gerilimli dönem', 'Yunanistan'a yardım', 'NATO'ya giriş süreci',

[5] Mahmut Çetin, **Biyografi Kitabı**, (İstanbul: Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, 2012), s. 16.
[6] Fevziye Abdullah Tansel, **İyi ve Doğru Yazma Usûlleri III.** 2. bs. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1983), s. 187-188.
[7] Ali Akyıldız, **Sürgün Sefir Sadullah Paşa**, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011), s. XIII.
[8] Çetin, **age**, s. 44.

‘Küba füze krizi’, ‘Kıbrıs sorunu’, ‘Johnson mektubu’, ‘kritik Moskova ziyareti’ gibi süreçlerde aktif rol oynaması ve tüm bunlara ilaveten günümüzde olduğu gibi önemli başkentlerde -Roma, Washington, Madrid, Paris, Londra- büyükelçi olarak bulunması, kendisi hakkında inceleme yapmayı gerekli kılmıştır. Bunların yanında şimdiye kadar Feridun Cemal Erkin ile ilgili yeterince çalışmanın olmaması, ‘gölgede kalmış bir hariciyeci’ Erkin’in hayatının ele alınmasında etkili olmuştur.[9]

Milli Mücadele sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, üzerinden fazla bir süre geçmeden İkinci Dünya Savaşı’na katılma riski ile karşı karşıya kalmış ve hemen sonrasında Sovyet Rusya’nın tehditleri ile ayrı bir buhranlı süreç yaşamıştır. Bilahare karşılaşılacak olan ulusal ‘Kıbrıs Sorunu’ hadisesi ve bu süreçte Türkiye’nin çok güvendiği müttefiki ABD’den beklediği desteği görememesi, Türk dış politikasının ‘güvenlik’ merkezli bir şekilde yönetilmesini gerektirmiştir.

Dünyada oluşan yeni güç dengelerinin yeterince bilincinde olan Erkin, hariciyedeki kritik görevleri sırasında ülkesinin güvenliğe dayalı dış politikasının ‘aktif bir yürütücüsü’ olmuştur.

[9] Feridun Cemal Erkin’le ilgili tek çalışma için bkz. Bilal N. Şimşir, **Bizim Diplomatlar**, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996).

2. FERİDUN CEMAL ERKİN VE AİLESİ

Erkin, 1899 yılında İstanbul'un Bakırköy ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Ünyeli Mehmet Cemal Bey, annesi Nesibe Hanım'dır.[10] Mehmet Cemal Bey, muhtelif devlet memurluklarında görev yaptıktan sonra, Düyun-u Umumiye idaresinde Osmanlı Devleti'ni temsilen Komiserlik Kalem Müdürü olarak bulunmuştur. Mehmet Cemal Bey'in iş yoğunluğu nedeniyle, çocuklarla ilgilenme sorumluluğunu Feridun Cemal'in annesi Nesibe Hanım üzerine almıştır.[11] Kaliteli bir eğitim almış olan Nesibe Hanım'ın, çocuklarının iyi yetişmesinde önemli bir rolü olmuştur. Nesibe Hanım, dönemin en önemli yabancı dili Fransızcayı bilmekte ve piyano çalabilmektedir. Nesibe Hanım'ın, o dönemki genç kızların eğitim seviyesi düşünüldüğünde, tahsil itibariyle birçok akranından önde olduğu görülmektedir.

Erkin ve ailesi, Mehmet Cemal Bey'in ölümü üzerine, Nesibe Hanım'ın babası olan Abdullah Behçet Bey'in evine taşınmak zorunda kalmıştır. Maliye nezaretinde memur olarak çalışmasının yanı sıra, ayrıca yazar olan Abdullah Behçet Bey,[12] Feridun Cemal'in meslekî tercihinde önemli bir rol oynayacaktır.

Erkin'in kendisinden yaşça küçük olmak üzere, iki erkek ve bir kız kardeşi daha vardır. Kız kardeşi Hümeyra henüz iki yaşına yakın vefat etmiştir. Erkek kardeşlerinden büyük olan Adnan, bir müddet Türkiye İş Bankası'nda Şube Müdürlüklerinde görev yaptıktan sonra ticaretle uğraşmaya başlamıştır.[13] Adnan'ın küçüğü Ulvi ise çok küçük yaşta babasız kaldığından, abisi Feridun Cemal ona hem babalık hem de abilik yapmıştır.[14]

---

[10] Feridun Cemal Erkin**, Dış İşlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı, 1987), c. 1, s. 5. Erkin'in annesi ve babasının fotoğrafları için bkz. ek 1, s. 135.
[11] Koral Çalgan, **Duyuşlar – Ulvi Cemal Erkin**, (Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1991), s. 19.
[12] Çalgan, **age**, s. 19. Erkin'in dedesi Abdullah Behçet Bey ve diğer aile üyelerinin fotoğrafları için bkz. ek 2, s. 136.
[13] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 5.
[14] **Age**, s. 6. Erkin ve ailesinin fotoğrafı için bkz. ek 3, s. 137.

2.1 Feridun Cemal Erkin'in Tahsil Hayatı

İlkokulu Ordu'nun Ünye ilçesindeki Anafarta İlkokulu'nda okuyan Erkin,[15] sonrasında eğitim hayatına Galatasaray Lisesi'nde devam etmiş[16] ve 1922 yılında girdiği yarışmada birinci olarak Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girmeye hak kazanmıştır. Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Erkin, Paris'e tahsil için gitmeden önce 1920'de, İstanbul Düyun-u Umumiye İdaresi Muhasebeci Yardımcısı olarak kısa süreli de olsa ilk iş tecrübesini edinmiştir.[17] Erkin o yıllarda bir yandan tahsilini sürdürürken diğer yandan da müzik kültürünü geliştirmeyi ihmal etmemiştir. Bir Fransız iş adamının tavsiyesine uyarak o dönemin meşhur senfoni topluluğu olan Concert Lamourex'in başkemancısı ve solisti olan bir sanatkârın yanında müzik eğitimine devam etmiştir. Erkin, anılarında ismi geçmeyen bu şahsın kendisi için olan önemini şöyle belirtmektedir : "…Diyebilirim ki, gerçek ve şuurla keman ilerlemelerine, ben, bu seçkin mürşidin rehberliği sayesinde erdim…"[18] Erkin'in bir diğer tutkusu ise tiyatro idi. Bu durumu şöyle ifade eder:

> "Tiyatroya ve özellikle 'Comedie Francis'e fırsat buldukça gitmek, Fransız sahne şaheserlerini en büyük sanatçılardan dinleyip seyretmek ruhum için vazgeçilmez gıda olurdu."[19]

Erkin, Paris'te son eğitim yılında iken, müzik hocasından çok cazip bir teklif alır. Hocası, Erkin'e, eğer Paris'te kalırsa gelecekte gerçek bir orkestra şefi ve başarılı bir bestekâr olabileceğini, eğer hukuk bölümüne devam ederse ya bir hâkim yardımcısı ya da bir köy avukatı olacağını söyler. Erkin böylesine bir teklife çok sevinmekle birlikte iki gün düşünmek için süre istemiş ve sonunda ailesinin maddi yükünü artık üstlenmesi gerektiğini düşünerek bu teklifi kabul etmemiş ve ülkesine dönmüştür.[20]

2.2 Feridun Cemal Erkin'in Şahsiyeti

Feridun Cemal Erkin'in en belirgin özelliği sabırlı, disiplinli bir çalışma ahlâkına sahip olması ve işine olan sonsuz bağlılığıdır. Nitekim kendisi ile birlikte çalışmış birçok farklı isim de, disiplin ve iş ahlakı mevzularında Erkin'in hakkını teslim etmiştir.

---

[15] Hasan Tahsin Kadıoğlu, "Büyük Adamlar Yetiştiren Okulumuz–Anafarta İlkokulu", http://unyezile.com/anafarta.htm (19.05.2016)
[16] **Galatasaray – Son 25 Yıl Mezunları (1919-1943),** (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943), s. 4.
[17] http://www.mfa.gov.tr/sayin-feridun-cemal-erkin_in-ozgecmisi.tr.mfa (02.06.2016)
[18] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 11.
[19] **Age**, s. 11.
[20] **Age**, s. 12.

Erkin anılarında, Washington'a Büyükelçi olarak atandığı ilk günleri oldukça ümitsiz bir hâlet-i ruhiye içinde geçirdiğini yazmıştır. Ülkesinin kendisinden beklentisi Türkiye'yi NATO'ya sokma noktasında her fırsatı değerlendirmesidir. Bu iş ciddi manada gerçekleşmesi zor bir hâdisedir ve bu olumsuz durum istem dışı olarak kendisini de yıpratmaya başlamıştır. Erkin, insanın iradesini zorlayıcı meselelerde sahip olduğu ruh halini şöyle anlatır:

"…bizim mesleğimizde pişe pişe öğrendiğimiz bir ders, edindiğimiz çok değerli bir alışkanlık vardır: Sabırlı olmak, uygun zamanı hazırlamak ve beklemek. Ben yaradılış itibariyle aceleci bir insanım. Kendi irademe tâbi her şeyi bir an evvel yapıp bitirmek küçük yaştan beri edindiğim bir düzen, bir 'discipline' dir. Fakat yaşım ilerledikçe, dünya tecrübesi, bana acelenin, sabırsızlığın eşyanın tabiatına uygun olmadığınıda öğretmişti. Aynı gün tohumu ekip, aynı gün ürünü biçmek hiç mümkün olur mu? Jean-Jacques Rousseau'nun 'sabır acı, fakat meyvası tatlı' dediğini vaktiyle bir eserinde okumuştum. Sabır, aslında ümit etmek sanatıdır. Bir filozof, 'Halk, işinin ellerine düştüğü devlet adamlarıyla sabırlıdır, demiş, çünkü sonuç almak için başka çaresi yoktur."[21]

Erkin'in mesai arkadaşlarından biri olan Semih Günver[22] yayımlamış olduğu anılarında onun iş ahlâkı noktasında son derece disiplinli olduğunu ve hatta çalışma saatlerinde, yanındakilere karşıda oldukça sert bir tutum içerisinde olduğunu belirtir. Günver, anılarında Erkin hakkındaki düşüncelerini şu şekilde kaleme almıştır:

"… Erkin, işinde son derece titiz, asabî, alıngan ve protokol kaidelerine kıskançlıkla bağlı bir diplomattı. Disipline öncelik verir, maiyetinden tam bir saygı ve sadakat beklerdi."[23]

Erkin'in Londra Büyükelçiliği döneminde yanında Başkâtip olarak görevde bulunan Erdem Erner, Erkin'i şöyle tanımlamaktadır:

"Erkin, uzun ve dolgun yüzlü, kalın siyah çerçeveli gözlüklü, etli dudaklı, eski sinema oyuncularından Fred Mac Murray'e benzeyen, ciddi ve eski ekol bir diplomattı. Çizgili koyu renk elbiseler giyer, ayakkabılarını her zaman pırıl pırıl tutar, saçlarını da fırça ile tarardı. Yüzündeki sertlik

[21] Feridun Cemal Erkin, **Dış İşlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı, 1992), c. 2, 1.kısım, s. 26.

[22] Semih Günver, Ocak 1917'de Kütahya'da dünyaya gelmiştir. Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Günver sonrasında Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 1940 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlayan Günver sırası ile 1944 yılında Zürih Konsolosluğu'nda memur, 1946 yılında Roma'da başkâtip, 1950'de Brüksel'de müsteşar, 1955'te Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik İşler Genel Müdürü, 1962'de Moskova'da Büyükelçilik müsteşarı, 1963'de Cezayir Büyükelçiliği, 1965'de Kahire Büyükelçiliği, 1972'de Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürlüğü ve son olarak 1975 yılında Avrupa Konseyinde Türkiye Daimi Temsilcisi vazifelerinde bulunmuştur. 1982 yılında emekli olan Günver 2000 yılında vefat etmiştir. Emeklilik yıllarında bazı gazete ve dergilerde yazıları da yayımlanan Günver'in 6 adet kitabı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Semih Günver'in Bursa Anıları, http://www.bursadakultur.org/semih_gunver.htm (14.05.2016).
Semih Günver-Emekli Büyükelçi, http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=1841 (14.05.2016).

[23] Semih Günver, **Garip Ada'nın Garip Eşeği – Yaşanmış Öyküler**, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990), s. 269-270.

herkesi korkuturdu. Aslında, iyi kalpli, merhametli, küçük çocuklar gibi alıngan ve çabuk küsen biriydi. Kendisine ufak bir hediye verilse ya da yakından ilgi gösterile çok sevinirdi. Neşeli olduğu anlar bol tükürüklü kahkahalar atardı. Laubalilikten hiç hoşlanmazdı. 'Madun'ları ile her zaman ciddi bir diyalog içindeydi. Çok duygulu ve alıngan olduğundan birisi adını yanlış telaffuz etse ya da 'Feridun' yerine 'Cemal'i kullansa tepesi atardı. Bir kere Lufthansa'nın uçak biletine 'F. Cemal Erkin' yazdılar diye, biletini değiştirmezlerse o firma ile uçmayacağını bildirmişti. Büyükelçinin o ciddiliği içinde çocuksu yanları vardı. Örneğin oyuncaklara bayılır, sinema ve televizyonu çok severdi. Heyecanlı bir film seyrederken hop oturup hop kalkardı. Birisine kızmışsa, el sıkacağı zaman sağ elini âdeta beline yapıştırıp, tıpkı tabancasını çekmiş bir kovboy gibi, karşısındakinin kendisine elini uzatmasını beklerdi. Böylelikle ona karşı duygularını belirtmiş olurdu."[24]

Anılarında, hariciye mesleğine giriş mülakatında kendisini sınava tâbi tutan isimlerden birisinin Feridun Cemal Erkin olduğunu yazan Semih Günver, meslekî yaşantısında her ne vakit zorluk çekse, Erkin'in kendisine daima yardım ettiğini belirtir.[25]

Günver, bir diğer çalışmasında ise Erkin ile ilgili şunları paylaşmıştır:

"Feridun Cemal Erkin 1947 yazında Roma'ya gelmişti. Genel sekreterliğin otoriter makamından ayrılan ve büyükelçi olarak dış göreve atanan her diplomat bir süre kendisini boşta hisseder ve kolu kanadı kırılmış gibi yaşar. Yeni görevine zor alışır. Feridun Cemal Erkin de Roma'ya asabi ve alıngan bir ruh haleti ile gelmişti. En küçük olay onu tedirgin ediyor, en ufak dedikodu uykularını kaçırıyordu. Yazdığımız yazıları, raporları, bir öğretmen titizliği ile okuyor, fikir ve hatta dil yanlışları üzerinde duruyor, birkaç dakikalık bir gecikme karşısında sert tepki gösteriyordu."[26]

Semih Günver, Erkin'in sert mizacının yanı sıra tam aksi yönde hassas bir kalbe sahip olduğunu da şu satırlarla ifade etmiştir:

"…Son derece çalışkan, disiplinli, asabi, çabuk kızan, inanılmaz derecede alıngan bir meslek memuruydu. Eşi Mukaddes Hanım'a büyük bir aşkla bağlıydı. Onun yanında munis, dikkatli, müşfik bir kocaydı. Dairede ise bambaşka bir adam olur, en ufak hatayı kabul etmez, bağırır, dosyaları yere atar, sapsarı kesilirdi. Ağzınızdan iyi niyetle çıkan en basit bir sözcük bile onu deliye çevirebilirdi. Fransızcası mükemmeldi. İyi konuşur, bilhassa çok iyi yazardı… Feridun Cemal Erkin, bu haşin ve dengesiz dış görünüşüne karşın, altın gibi bir kalbe, ince bir ruha sahipti. Çok hassastı. Kan göremezdi, kan tutardı. Başkalarının ıstırabını, hastalığını duyunca o da hemen hastalanır gözleri yaşarırdı."[27]

[24] Şimşir, **age**, s. 557-558.
[25] Semih Günver, **Bir Kiraz Ağacı Olsaydım**, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986), s. 87, 101.
[26] Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**, (İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1985), s. 33.
[27] **Age,** s.172.

Feridun Cemal Erkin, Londra'da Büyükelçi görevinde iken maiyetindeki isimlerden olan ve kendisi gibi velüd bir kalem olarak öne çıkan Kâmuran Gürün[28] anılarında, Günver'in aksine Erkin'in 'anlayış' ve 'tahammül' noktalarında daha olumlu bir imaj çizdiğini belirtir ve şunları paylaşır:

"Halûk Kura hariç, hiç birimiz Feridun Cemal Bey'le bir arada bulunmamış, hatta onunla rastlaşmamıştık bile. Berduk Olgaçay, Erdem Erner[29] ve ben aynı promosyondaydık. Faruk Şahinbaş bizden sonra idi. Biz bakanlığa girdiğimizde Feridun Cemal Bey Genel Sekreterlikten ayrılmış, Büyükelçi olarak Roma'ya gitmişti. Daha sonra Washington'a, oradan Madrid'e ve Paris'e gidecekti. Korkumuz kendisini tanımıyor olmamızdan değil, sert ve tahammülsüz bir amir olduğu yolunda kulaklarımızı doldurmuş rivayetlerdendi.

Bu rivayetlerin doğru olmadığını, kendisinin son derece hassas ve rakik bir kalbi olduktan başka, stiline alışmak şartıyla, yanında çalışılması hiç de güç olmayan bir amir olduğunu kısa zamanda

[28] 1924 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Kâmuran Gürün, Galatasaray Lisesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun olduktan sonra, 1948 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlamıştır. Yurtiçi ve yurtdışı birçok vazifede bulunan Gürün, 1963 yılında Dışişleri Genel Sekreter Ekonomik Yardımcısı ve aynı vazifesi sırasında bir de 1964 yılında Bakanlıklar arası Ekonomik Kurul Genel Sekreterliği görevini üstlenmiştir.1966'ya gelindiğinde ise Bükreş'e Büyükelçi olarak atanan Gürün, 1970'de OECD Daimi Delegeliğine ve 1972'de de Atina Büyükelçiliği vazifelerini üstlenmiştir. 1976 senesinde Yüksek Müşavir olarak yurda dönen Gürün, 1978'de CENTO Genel Sekreteri ve 1980'de de Dışişleri Genel Sekreteri olarak mesleki kariyerinin zirvesine çıkmıştır. 1982 yılında Bonn'a Büyükelçi olarak atandığı sırada kendi isteği ile emekliye ayrılan Gürün, 1984-1986 yılları arasında da TRT Yüksek Kurulu'nun ilk başkanı olmuştur. Gürün 1983-1995 yılları arasında ise Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve Marmara Üniversitesi'nde Türk Dış Politikası dersleri vermiştir. *Güneş* ve *Hürriyet* gazetelerinde köşe yazarlığı da yapan Gürün'ün basılı olan eserlerinin isimleri şu şekildedir; **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi (1981), Ermeni Dosyası (1983), Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1983), Savaşan Dünya ve Türkiye (1.Cilt, 1986), Türk-Sovyet İlişkileri (1991), Akıntıya Kürek (Meslek Anıları, 1.Cilt, 1994), Bükreş-Paris-Atina (Meslek Anıları, 2.cilt, 1994), Fırtınalı Yıllar (Meslek Anıları, 3.Cilt, 1995), Savaşan Dünya ve Türkiye (2.Cilt, 1997)**. Gürün, **Savaşan Dünya ve Türkiye:3 – Savaş 1939-1945**, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000).

[29] Erdem Erner 1927'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Faik Bey Atatürk'ün Kurmay okulundan sınıf arkadaşıdır. Annesi Ayşe Hanım ise Kabaağaçlı Şakir Paşa'nın kızıdır. 1944 yılında Sainth Joseph Fransız Lisesi'ni bitiren Erner, 1948 yılında da Ankara Siyasal Bilgiler Okulu Siyasi Şubesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl Dışişleri Bakanlığında vazifeye başlayan Erner'in görev yerleri ve tarihleri sırasıyla şu şekildedir; 1951'de Chicago Muavin Konsolosu, 1956'da Enformasyon Dairesi Başkâtibi, 1958'de Londra Büyükelçiliği Başkâtibi, 1960'ta Londra Büyükelçiliği Müsteşarı, 1962'de Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Özel Kalem Müdürü, 1964'te Hamburg Başkonsolosu, 1969'da Doğu Dairesi Genel Müdürü, 1972'de Büyükelçiliğe terfi olmuş ve NATO Genel Müdürü ve Kuzey Atlantik Kurulu Başkanı, 1973'te İslamabad Büyükelçisi, 1976'da Oslo ve Reykjavik Büyükelçisi, 1980'de Dışişleri Bakanlığı Kültür ve Konsolosluk İşleri Müsteşar Yardımcısı, aynı yıl Atatük'ün 100. Doğum gününü kutlama kurulunda Dışişleri Temsilcisi, 1981'de Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Siyasi İşler Yardımcısı, 1983-1989 arasında Viyana Büyükelçiliği, Birleşmiş Milletler Viyana Ofisinde Türkiye Daimi Delegesi, NİDO ve UNRWA'da Türkiye Temsilcisi, Uluslararası Atom Ajansı'nda Guvernör ve Türk Heyeti Başkanı, Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri (MBFR) müzakerelerinde Türk Heyeti Başkanı, Yakın ve Ortadoğu Uyuşturucu Maddeler Alt Komisyonu Başkanı ve son olarak Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi Başkanı olan Erdem Erner 1992 senesinde emekli olmuş ve 1995'te de hayata veda etmiştir. Erdem Erner – Emekli Büyükelçi, http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=1831 (14.05.2016).

öğrendik. Feridun Cemal Bey'i tanımak imkânını verdiği için, Londra'ya tayin edilmiş olmak başlı başına bir şans haline döndü."[30]

Erkin'in iş ahlâkı konusunda, mesleğine tam bağlılıkla çalıştığını söyleyen isimlerden biriside İsmail Berduk Olgaçay'dır.[31] Erkin Londra'ya Büyükelçi olarak atanmadan önce, ilk olarak başkâtip daha sonrada müsteşar olarak üç buçuk yıl Londra Büyükelçiliğinde hizmet etmiştir. İsmail Berduk Olgaçay da, aynen Semih Günver gibi, Erkin'in kendisine gayet sevgi dolu muamelede bulunduğunu ve mesleki kariyer bakımından kendisine her türlü fırsatı sunduğunu belirtmiştir.[32]

Hemen hemen tüm tanıdıkları Erkin'in işine bağlılığı noktasında hem fikirdir. Erkin'in maiyetindeki isimlerin birleştiği bir diğer nokta ise, onun yanındakilere karşı gayet sert, otoriter ve genel itibariyle asabi ve hatta alıngan olmasının yanı sıra iyi bir yüreğe sahip olduğudur.[33]

Erkin, Londra Büyükelçisi iken, maiyetinde çalışan Oğuz Gökmen, anılarında Erkin hakkında şu satırları paylaşmıştır: "Feridun Cemal Erkin dünyanın en iyi yürekli, ince ve zarif adamı idi. Dış görünüşü kimilerine ziyadesiyle kibirli, nobran izlenimi verirdi… Feridun Bey fevkalade duygusal, fakat aynı ölçüde alıngandı. Bütün o mağrur ve kibirli görüntüsünün altında altın gibi bir kalbi vardı…"[34]

Tüm tanıdıkları Erkin'in bilgili, ileri görüşlü, iyi bir Fransızcaya sahip olduğu konularında hem fikirdir. Hatta öyle ki, yanında görev yapmış olsun veya olmasın birçok genç diplomat, ileriki yıllarda anılarını kaleme aldıkları vakit, Erkin'den bahsederken farklı farklı övücü beyanlarda bulunmuşlardır; 'Feridun Cemal Ekolü'[35],

---

[30] Kâmuran Gürün, **Akıntıya Kürek – Bir Büyükelçinin Anıları**, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994), s.91.

[31] 1924 yılında Adana'da doğan İsmail Berduk Olgaçay, sırasıyla 1936 yılında Mersin Gazipaşa İlkokulu'nu, 1942 yılında Tarsus Amerikan Kolejini, 1946 yılında da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiştir. Bakanlıkta birçok vazifede bulunan Olgaçay, yurt dışında da Anvers, Oslo, Londra, Moskova, Milano, Paris ve Brasilia'da çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Olgaçay ayrıca Kuveyt, Rio, Kahire ve Prag başkentlerinde Büyükelçi olarak devletini temsil etmiştir. İsmail Berduk Olgaçay, **Perşembenin Gelişi**,
(İstanbul: İz Yayıncılık), s. 1. Ayrıca bkz. http://www.adanakent.com/biyografi/ismail-berduk-olgacay-kimdir-h36306.html (14.05.2016).

[32] İsmail Berduk Olgaçay, **Tasmalı Çekirge**,(İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990), 65-66.

[33] Günver, **age**, 1985, s. 31-32.

[34] Oğuz Gökmen, **Diplomasi – Savaşta ve Barışta Diplomasi**, (İstanbul: Yamaç Ofset, 2006), s. 231 ve 318.

[35] Gürün, **age**, 1994, s. 93.

'Feridun Cemal Okulu'[36], 'Müstesna Diplomat'[37], Hariciyenin 'As'larından[38]… gibi ifadelerle, Erkin'in bir ekol ve kaliteli bir diplomat olduğunu vurgulamışlardır.

Erkin sadece mesleği ile ilgilenen bir diplomat değildi. Kendisinin aynı zamanda sanat ile de arası çok iyiydi. Küçük yaşlarda annesinin çabalarıyla almış olduğu keman derslerinin etkileri, Erkin'in uzun yaşamı boyunca birçok farklı ortamda kendini göstermiştir. Henüz çok genç yaşlarda kardeşi Ulvi ve diğer dostlarından oluşan müzik grubunun bir parçası olan Feridun Cemal,[39] yıllar sonra bile müziğe ve sanata olan alakasını kaybetmemiştir. Erkin anılarında sanata olan düşkünlüğünü şöyle ifade eder:

"Bir gün Radyoevinden telefon ettiler. Ertesi akşam, stüdyolarından, Cumhurbaşkanlığı Senfonik Orkestrasının eşliğinde, dokuz yaşında bir kız çocuğu tarafından Mozart'ın, zannederim la majör konçertosunun çalınacağını haber vererek hazır bulunmaklığımızı istediler. O akşam için bir sözümüz yoktu, kalktık gittik. Orkestra hazır durumda idi, sesler kesildi, spiker icra edilecek musiki parçasını, solistin ismi ile birlikte bildirdi. Kapı açıldı, kısa çorapları, ürkek hali ile bir Türk yavrusu, elindeki yaşına uygun küçücük kemanı ile sahneye çıktı. Bu yavru, Suna Kan[40] idi, orkestranın ikinci kemanlarından Nuri Bey'in evladı. Henüz üç, dört yıllık keman öğrencisi. Mozart'ın o eserini ilginç bir üslupta icra etti. Çok duygulandık. Konserden sonra yavruyu, anasını, babasını kutladık. Çocuk Ankara'da doğmuş, Cebeci'de bir odalı evlerinde ailesi ile birlikte yaşıyormuş, Ankara'dan hiç ayrılmamış, İstanbul'u, denizi dahi henüz görmemiş.

Atatürk'ün işaretiyle uygar âlemin çeşitli ilim, fen ve sanat dallarında yetişen genç istidatlarımız arasında yer alan kadınlarımızın ve kızlarımızın Türk cemiyeti için henüz pek yeni olan batı musikisi alanında birden parlayan 'harika' çocuklarını gereği gibi yetiştirmek, onları büyük batı sanat merkezlerinden birine gönderilmelerine bağlı olacağını eşimle birlikte konuştuk ve aldığımız bir kararla eşim, Sayın Mevhibe İnönü Hanımefendiye, ben de Cumhurbaşkanımıza gittik; bu çocuk hakkında istirhamda bulunduk, aklımıza gelen tedbirleri arz ettik. Bu görüşmenin ilk sonucu, çocuğun İstanbul'u görmesi ve denize girmesi için Cumhurbaşkanımız Genel Sekreteri eliyle babasına bin lira armağan etti. Aile yazın İstanbul'a gitti. Yavrunun gözleri yeni âlemler gördü, deniz ile ilk tanışıklığını yaptı.

---

[36] Günver, **age**, 1986, s. 172.
[37] Gürün, **age**, 1994, s. 93.
[38] Selahattin Ülkümen, **Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışişleri**, (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1993), s. 19.
[39] Erkin, **age**, 1987, s. 8-9.
[40] Suna Kan 1936'da Adana'da doğmuştur. Kendisi Türk keman virtüözü ve 'Devlet Sanatçısı'dır. Suna Kan uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasında ve bir de kurucularından biri olduğu Ankara Oda Orkestrası'nda başkemancı ve solist sanatçı olarak sanatını icra etmiştir. Türkiye dışında da birçok yerde turnikelere çıkan Suna Kan'ın konser verdiği ülkeler şunlardır: İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İsviçre, Belçika, Hollanda, İsveç, Norveç, Rusya, Çin, Japonya, Kanada, Amerika ve Güney Amerika'dır. Suna Kan – Adanalı Sanatçı ve Müzisyen, http://www.gelarabul.com/suna-kan (14.05.2016).

Harika çocukların o yaşlarda, ecnebi diyarlarda yalnız bırakılamayacakları için ana ve babalarının refakatinde, büyük batı sanat merkezi Paris'e gönderilerek orada kendilerine özgü müzik veya resim alanında yetiştirilmeleri düşüncesi, Devlet Reisimize arz edildikten sonra, Cumhurbaşkanının ilhamıyla Hükümet ve Meclis çevrelerinde yavaş yavaş olgunlaştı ve nihayet bu konudaki kanun çıktı.

Suna Kan'lar, İdil Biret'ler, Verda Erman'lar, Hasan Kaptan'lar ve daha birçok genç sanatkârlarımız bu sayede Paris'e giderek Tanrı armağanı yüksek yeteneklerini geliştirmek ve tahsillerini bitirdikten sonra da hem memleketlerinde, hem de batı merkezlerinde bütün dinleyicilerine yüksek hünerlerini ispat etmek fırsatını elde ettiler.

Ne yazık ki, bu çocuklar tahsillerini bitirip, Paris Konservatuarından birinci mükâfatlarını aldıktan sonra, ödenekleri kesildiği için memlekete derhal dönmek mecburiyetinde kaldılar. İdari makamlarımızca bilinmesi gereken bir gerçek ve zorunluluk vardır. Bu üstün kabiliyetli çocuklarımızın bir batı sanat merkezinde, hiç değilse, birkaç yıl daha kalıp, fırsat düştükçe hünerlerini göstermek çağı, özellikle, tahsillerini bitirdikten sonra başlar.

Ben Paris'te Büyükelçi iken, sık sık verdiğim akşam ziyafetleri vesilesiyle, erişebildiğim genç sanatkârlarımızı, bu arada özellikle İdil Biret'i, yemekten sonra seçkin konuklarıma takdim ederek, bu yavrularımızı hepsinin hayranlıklarını uyandıracak şekilde hünerlerini göstermek fırsatını sık sık kullanmaya çalışıyordum.

Büyük orkestralara Ankara'da oturarak solist olmak çok çetin, hatta imkânsızdır. Ben Hükümette iken bu zorunluluğu, akla yakın olan düşünce ve projelere daima açık olan rahmetli İnönü'ye kolaylıkla kabul ettirdiğim halde, ilgili makam sahiplerine aynı fikri satmak mümkün olamamıştır. Buna ne kadar teessür duyulsa azdır."[41]

Feridun Cemal'in yanı sıra, eşi Mukaddes Hanım da müziğe aşina biriydi. Feridun Cemal Erkin, Washington Büyükelçiliğinde görev yaptığı zaman, misafirlerini ağırladığı davetlerde, Mukaddes Hanım'ın gelen misafirlere kendi sesiyle konser verdiğini Erkin anılarında bahseder.[42] Erkin ailesi, Washington'a konsere gelen birçok sanatkârı kesinlikle Türk Büyükelçiliğinde de ağırlardı.[43]

Feridun Cemal Erkin'in, müziğe ve sanata dair ilgisini daha yakından anlayabilmek için, gazetecilerle arasında geçen şu diyaloğa bakmak faydalı olacaktır:

"Londra'da bir Büyükelçiliğin tertip ettiği kabulde üç genç gazeteci yanıma yaklaşarak bana şöyle bir hitapta bulundular:

'Büyükelçi, siz keman çalıyormuşsunuz, doğru mu?'

[41] Erkin**, age**, 1987, s. 158-159.
[42] Feridun Cemal Erkin**, Dış İşlerinde 34 Yıl – Washington Büyük Elçiliği**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı, 1999), c. 2, 2. Kısım, s. 538.
[43] **Age,** s. 54-55.

‘Cevap verdim:

‘Suali yanlış sordunuz şimdi keman çalmıyorum, vaktiyle çalıyordum.’

‘Yeni bir soru:

‘‘Niçin şimdi çalmıyorsunuz?’

‘ Buna da şu cevabı verdim:

Bu merakınızı gidermek için size bir misal vereceğim. Genç insanlarsınız. Evli olmasanız bile bir genç kız ahbabınız vardır –gazeteciler gülerek tasdik ettiler-. Eğer bu ahbabınıza bir hanımın layık olduğu yüksek değeri veriyor ve ilişkinizin devamını arzu ediyorsanız, hanımların erkekleri tarafından devamlı dikkat, özen ve ilgi görmeyi arzu ettiklerine eminim ki hiçbir zaman unutmazsınız. Her gün kendisini telefonla arıyorsunuz, ara sıra çiçekle hatırını yokluyorsunuz, bazı akşamlar dışarıda yemeğe çıkarıyorsunuz, sinema veya tiyatroya götürüyorsunuz. Kısacası ona yakın bağınızı ve verdiğiniz kıymeti her fırsatta gösteriyorsunuz. Bunu yapmazsanız hanım ahbabınız sevilmediği sonucuna varır ve üzülerek sizinle olan bağını kesebilir. İşte ben de vaktiyle keman denilen güzel bir hanıma âşık idim. Musiki mesleğinden olmamakla beraber, okul çağım ve yüksek tahsilim esnasında bu tutkumla devamlı surette ve derin bir tutku ile meşgul oldum. Her gün birkaç saatimi ona verdim, ta ki, günün birinde yeni bir tutku, meslek tutkusu ortaya çıktı. O zaman eski sevgilim artık yeterli sevilmediğini anladı ve ben değil o keman denilen güzel hanım arkasını döndü ve beni terk etti.

Müzik hiç ihmale gelmeyen, daima ilgi isteyen bir meslek dalıdır. İşte benim hazin hikâyem”[44]

Kendisi ile aynı çalışma ortamında bulunmuş kişilerin anılarını dikkatle incelendiğinde, Erkin’in çevresindeki insanların sıkışık zamanlarında onlara hep yardım ettiğini ve şefkatle davrandığı görülür.[45] Fakat maiyetindeki insanlar ile arasına bir mesafe koymayı da hiç terk etmemiştir. Çevresindeki insanlar ile pek nadir şakalaştığı da görülmüştür. Erkin’in pek sık görülmeyen diyaloglarından bir kaçını, Kâmuran Gürün anılarında şu şekilde kaleme almıştır:

“Hiç unutmam bir gün, bir yazı imzalatmak için Büyükelçinin odasında iken, nasıl olduysa, bir meslektaştan bahsetmeye başlamıştı. Ben dinliyordum, bir ara, ‘siz ne düşünüyorsunuz’ dedi. Ben damdan düşer gibi,

‘Futbol bilir misiniz beyefendi’, dedim. Bir an koltuğun gerisine yaslanıp, ifadesi fazlaca ciddileşip,

‘Bilirim kardeşim, ne olacak,’ dedi. (konuşurken hep kardeşim derdi). Ben hiç bozmadan,

[44] Feridun Cemal Erkin, **Dış İşlerinde 34 Yıl – Madrid, Paris, Londra Büyükelçiliği**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı, 2008), c. 3, s. 301.
[45] Günver, **age**, 1984, s. 101.

‘O arkadaş santrafor gibidir, hiç yerinden kımıldamadan, ayağına gelen topları sağa sola dağıtır, sonra gol atılınca da, golü ben hazırladım der” dedim. Evvela kendini tutmaya çalıştı, yutkundu, sonra tam tabiri ile makaraları koyuverdi.

Başlangıç böyle oldu. Ondan sonra da en olmaz zamanda, en olmayacak sözü söylediğimde daima gülmüştür. Kızdığını hiç görmedim.

Bakın, ‘kızmak’ kelimesine kızardı, hayır pardon, üzülürdü.

Gene bir gün Londra’da, bir olayı naklederken, ‘ciddi şekilde kızdım, siz de olsanız zannederim kızardınız’ demiştim. Ciddiyetle, ‘Ben kızmam kardeşim, hayvanlar kızar’ demesin mi. Ben derhal:

‘İyi ama beyefendi, siz bana düpedüz hayvan diyorsunuz’ deyince, önce bir şaşırdı, sonra gülerek:

‘Hayır, siz de kızmamış üzülmüşsünüzdür, onu belirtmek istiyorum’ dedi ama bu lafı bitirene kadar kendisini büsbütün gülme tutarak:

‘Kardeşim sizinle de hiç ciddi konuşulmuyor’ diye eklemişti”[46]

Babasının vefatından sonra maddi olarak sıkıntılı bir süreç yaşayan Erkin, belki o zor günlerin de etkisiyle, mesleğe başlayıp evlendikten sonra oldukça tutumlu yaşamıştır. Onun bu hali çevresindekilerinde gözünden kaçmamış, hatta içten içe bir büyükelçinin aşırı derecede tasarruf sahibi oluşu hoş karşılanmamıştı.[47] Fakat eşi Mukaddes Hanım kanserden dolayı öldükten sonra Erkin, meslek yaşantısı boyunca biriktirdiği bütün parayı İstanbul’da bir hastanede modern bir kanser kliniğinin kurulması için bağışlayarak[48] esasında ne kadar cömert olduğunu da etrafındakilere göstermiştir.

Şimdiye kadar olan alıntılarda Erkin hakkında müspet yorumlar olmasına rağmen, onunla ilgili menfi değerlendirmelerde bulunan meslektaşları da vardı. Nitekim Erkin’in mesai arkadaşlarından Büyükelçi Mahmut Dikerdem[49] anılarında, Erkin’in hırslı, hırçın ve alıngan olduğunu belirtir ve ona yönelik eleştirilerinin dozunu

[46] Gürün, **age**, 1994, s. 92-93.
[47] Erner, **age**, s. 177.
[48] **Milliyet Gazetesi**, 12.01.1958.
[49] Mahmut Dikerdem, 1916’da İstanbul’da doğmuştur. Gazeteci-yazar Mehmet Ali Birand’ın dayısı olan Dikerdem, 1935’te Galatasaray Lisesi Edebiyat Şubesi’nden mezun olmuştur. 1938’de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra, 1939’da Hariciyeye intisap etmiş ve 1976’da emekliye ayrılmıştır. Dikerdem 3 Ekim 1993’te ölmüştür. Ercan Karakoç, “Ermeniler Tarafından Öldürülen İlk Türk Büyükelçileri: Danış Tunalıgil (1915-1975) ve İsmail Erez (1919-1975)”, **Tarihimizden Portreler – Osmanlı Kimliği,** ed. Zekeriya Kurşun – Haydar Çoruh, (İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2013), s. 289-309.

biraz daha artırarak şu ifadeleri kullanır: "…kendi büyüklüğüne olan derin inancını ve çabuk yükselme tutkusunu gizleyemeyen 1. Daire Genel Müdürü Feridun Cemal Erkin…"

Numan Menemencioğlu ile Erkin arasındaki soruna da değinen Dikerdem, buranda da Erkin'in karakterine yönelik bir analizde bulunmayı ihmal etmez:

"…Feridun Cemal Erkin hırslı, hırçın ve alıngandı. Bu yüzden kimseye bilerek haksızlık yapmadığı halde, Bakanlıkta seveni azdı. Numan Bey de kendisini takdir eder fakat pek sevmezdi. Nitekim Bakan olduğu zaman Genel Sekreterliğe Merkezde tek aday Feridun Cemal olduğu halde, onu atlayarak Moskova'dan Cevat Açıkalın'ı çağırıp bu göreve getirdi. Menemencioğlu'na karşı Erkin'in en büyük kozu, Şükrü Saraçoğlu'nun sevgi ve kayırması idi. Önce Dışişleri Bakanı sonra da Başbakan olarak Saraçoğlu, Feridun Cemal Erkin'i kuvvetle desteklemiş, onun yükselmesine yardımcı olmuştur."[50]

Görüldüğü üzere, Erkin hakkındaki en yoğun eleştirilerden birisi de; kendisine dışardan bakıldığında, oldukça 'kibirli' olduğu izlenimidir. Erkin'in insanlara üstten bakan tavırlarının ve mesleğine olan aşırı hırsının arkasında yatan temel sebep, kuvvetle muhtemel çok küçük yaşlarda babasını kaybetmesidir. Anlaşıldığı kadarıyla, küçük yaşta yetim kalmak Erkin'i hayata daha bir sıkı tutunma noktasında motive edici önemli bir unsur olmuştur.

Sonuç olarak, gerek Erkin'in anıları, gerekse kendisi ile birlikte görev yapmış hariciyecilerin hatıraları tetkik edildiğinde; onunda her insan gibi bazen öfkeli, bazen alıngan, bazen ise tam aksi yönde gayet neşeli bir insan olduğu görülmektedir. Kendisi hakkındaki bir diğer ortak kanaat ise işine olan tam bağlılığı ve mesai saatlerinde tam bir disiplin ile iş görmesidir.

2.3 Feridun Cemal Erkin'in Musikiyle İlişkisi

Feridun Cemal Erkin 8 yaşında iken, babası ile Beyoğlu Tepebaşı Belediye bahçesinde bir gezinti esnasında, o civarda sergilenen bir konsere denk gelmişti. O esnada orkestranın icra ettiği müzik, Erkin'in Batı'ya dair dinlediği ilk terennümlerdi. Erkin'in orada dinlediği bu kısa müzik resitali, kendisinin bundan sonraki musiki yaşantısında çok önemli rol oynayacaktı. Konserden sonra, orkestradaki bazı isimlerin Erkin'in babasının tanıdığı olması nedeniyle, Erkin ile konseri icra edenler arasında bir yakınlaşma meydana gelmişti. Erkin o beylerden birisine o esnada çalınmakta olan parçanın ismini sormuş ve o bey de parçanın ismini söyledikten sonra ertesi gün, söz konusu parçanın küçültülmüş bir bölümünü hediye olarak küçük Feridun'a

[50] Mahmut Dikerdem, **Hariciye Çarkı**, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1989), s. 58-59.

göndermiştir. Tüm bu yaşadıklarının tesiri altında kalan Erkin, annesine ve babasına keman çalmayı istediğini söylemiş, ilk başta babası pek sıcak bakmamasına rağmen, Erkin, annesinin de desteği ile keman derslerine başlamıştır.

Sekiz yaşındaki Feridun Cemal'in ilk musiki hocası İsmail Bey olmuştur. İsmail Bey, Erkin'e solfejin en temel kurallarını, notaları ve değerlerini öğretmiştir. Fakat İsmail Bey'in uzmanlık alanı keman olmadığı için bir aylık beraberliğin ardından, Erkin bu sefer ünlü musiki üstadı Tatyos Efendi'nin öğrencisi olmuştur. Tatyos Efendi'den de oldukça faydalanan Erkin, bir hoca değişikliğine daha gidecekti. Çünkü Tatyos Efendi'nin ihtisas alanı alaturka musikisi idi. Erkin alaturka musikisini çok sevmekle beraber asıl hayranlığı batı musikisine ait bulunmaktaydı. Erkin anılarında bu durumu şöyle belirtmektedir:

> "…Ben Türk Klâsik Musikisini çok severim, zevkle dinlerim ve dinlemekteyim; fakat Tepebaşı'ndaki konserin ruhumda uyandırdığı, kendimi kaptırdığım derin bir aşk var. Ben kendimi işte o aşka adamak istiyorum…"[51]

Erkin'in daha sonraki hocalarının isimleri sırasıyla Leon Hancıyan Efendi,[52] Pierre Mercenier ve son olarak Profesör Brown olmuştur. Bir zaman sonra Ulvi'nin de Feridun Cemal'e eşlik etmesiyle küçük bir musiki grubu oluşmuş ve bu grup muhitlerindeki vakıflarda hayrına konserler icra etmiştir. Erkin anılarında annesinin de müzik kültürüne sahip olduğunu ve bu birikimi evlatlarına ilettiğini derin bir minnetle belirtmektedir.

Feridun Cemal'in babası Mehmet Cemal Bey 48 yaşında bir hastalık neticesinde hayata veda ettiğinde, Feridun ve küçük kardeşi Ulvi İstanbul'da tahsillerine devam etmekte, ortanca kardeşi Adnan ise ticaret tahsili için Viyana'da bulunmaktaydı. O süreçte Feridun Cemal ve aile maddi anlamda oldukça sıkıntılı günler yaşamışlardır. Mehmet Cemal Bey'in, primlerini altın para ile ödediği sigorta bedeli, harp sonrası değeri düşük kâğıt para ile Feridun Cemal'in ailesine ödenmesi

---

[51] **Age**, s. 8.

[52] Leon Hancıyan Efendi 1857'de İstanbul'da doğmuştur. Musiki alanında birçok ünlü isimden ders alan Hancıyan daha sonra hoca olarak Osmanlı Sarayı'nda ders vermeye başlamıştır. II. Abdülhamit döneminde saraydan firar edip Sofya'ya giden Hancıyan, 1908'de tekrar İstanbul'a dönmüş ve Şark Musiki Cemiyeti'nin başına getirilmiştir. Kendisi hafızasında taşıdığı eserlerin çokluğu ile büyün ün sahibidir. Lem'i Atlı, Refik Fersan ve Suphi Ziya Özbekkan gibi isimlere hocalık yapmış olan Hancıyan 11 Temmuz 1947'de vefat etmiştir. Hancıyan ayrıca, ölümüne az bir zaman kala ihtida etmiş ve Müslüman olmuştur.
Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.turksanatmuzigi.org/sanatcilarimiz/bestekarlarimiz/leon-hanciyan (21.06.2016).

Erkin ve ailesini daha da müşkül bir durumda bırakmıştı. Mehmet Cemal Bey'in o sırada yaşamakta olan babası bütün mülklere sahip çıktığı için Feridun Cemal ve ailesi söz konusu varlıklardan da yararlanamamıştır. Bu sebeple Feridun Cemal ve kardeşleri kendi geçimlerini temin edebilecekleri yaşa gelinceye kadar, anne tarafından dedeleri Abdullah Behçet Bey'in evinde yaşamışlardır.

Mehmet Cemal Bey'in çocuklarına özel müzik hocaları tutması, bir oğlunu Viyana'ya eğitime göndermesi ve sigorta primlerini altın olarak ödemesi, ailenin oldukça varlıklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca babasının genç sayılabilecek bir yaşta vefat etmesi üzerine, dedesinin bütün mülklere sahip çıkarak Feridun Cemal'in ailesine yardım etmemesi, Mehmet Cemal ile babası arasındaki ilişkinin pek de sağlıklı olmadığına işaret etmektedir. Keza, Feridun Cemal'in anılarında, annesinin babasından sıklıkla bahsetmesine rağmen, baba tarafından hiç bahsetmemesi ve hatta dedesinin adından hiç mi hiç bahsetmemesi bu tezi kuvvetlendirmektedir.

1917 yılında askere giden Erkin, askerlik vazifesini yedek subay olarak yapmış ve harbin sona ermesi ile birlikte tekrar Galatasaray Lisesi'ne dönmüştür.[53]

2.4 Devlet Memurluğuna Girişi ve Eşi Mukaddes Hanım'la Tanışması

Erkin, Paris'teki tahsilini bitirip yurda döndüğü yaz, dönemin Uluslararası Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti Başkanı Şükrü Saraçoğlu'ndan[54] bir mektup alır. Kendini iyi yetiştirmiş gençlerle çalışmayı seven Saraçoğlu, Paris Büyükelçisi Fethi Okyar[55] ve Adliye Başmüfettişi Raşit Konuk'un da Feridun Cemal'i

[53] **Age**, s. 9.

[54] Şükrü Saraçoğlu, 1 Temmuz 1886'da İzmir'de dünyaya gelmiştir. 1896 yılında Eski Hayvan Pazarı İbtidai Mektebi'nde eğitimine başlayan Saraçoğlu, daha sonra Ödemiş Rüştiyesi, İzmir İdadisi ve Mülkiye Mektebi'ne sırası ile devam etmiştir. Belçika ve İsviçre'de de bir süre eğitim almıştır. Daha sonra Kurtuluş Savaşı'nın başlaması münasebeti ile yurda dönen Saraçoğlu, savaşın bitimine dek mücadelenin içinde yer almıştır. 10 Temmuz 1923'te TBMM'de milletvekilliğine seçilen Saraçoğlu, 22 Kasım 1924'te Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Saraçoğlu'nun diğer vazifeleri ise sırasıyla şu şekildedir; 1925-1927 yılları arasında Muhtelit mübadele Komisyonu Başkanlığı, 1927-1930 yılları arasında Maliye Bakanlığı, 1933-1938 yılları arasında ise Adliye Bakanlığı vazifelerini yürütmüştür. 1939 yılında Dışişleri Bakanı olan Saraçoğlu, 1942 yılında da Başbakan olmuş ve mesleki kariyerinin zirvesine çıkmıştır. 1948-1950 yılları arasında TBMM Başkanlığı da yapan Saraçoğlu, 27 Aralık 1953 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Kendisi İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gürbüz Arslan, "Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı Ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014), s. VI-VII. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: http://www.mfa.gov.tr/sayin-sukru-saracoglu_nun-ozgecmisi.tr.mfa (20.06.2016)

[55] Ali Fethi Okyar 1880 tarihinde Makedonya'da doğmuştur. 1904 yılında Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni bitiren Fethi Okyar, daha sonra İttihat ve Terakki Fırkası'na intisap etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanına yakın süreçte Ali Fethi Bey, Enver ve Resneli Niyazi'den sonra üçüncü önemli kişi olarak kabul edilmiştir. Kendisi aynı zamanda Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda da yer almıştır. Meclis-i Mebusan'da görev yapan Ali Fethi Bey, kısa süreliğine dâhiliye nazırlığı koltuğunda da bulunmuştur.

övmesi üzerine söz konusu mektubu göndermiştir. Saraçoğlu, mektubunda, kendi başkanlık ettiği heyette Erkin'e mühim bir vazife vermeyi planladığını yazmış ve cevabını beklediğini bildirmişti. Erkin, şükran duyarak bu teklifi kabul etmiş ve Saraçoğlu'ndan gerekli işareti beklediğini yazmıştı.[56] Bu arada Erkin, kendisini her zaman korumuş kollamış olan Saraçoğlu için anılarında şu övücü ifadeleri kullanarak 'hâmi'sini unutmadığını da göstermiştir:

"…Saraçoğlu büyük bir Devlet adamı, büyük bir parlamenter, mükemmel bir müzakereci ve heyecanlı bir vatansever idi. Hükümet hizmetine girdiğim zaman benim ilk Şefim olmuştu. İşbirliğimizin bu ilk safhasından itibaren aramızda hiçbir zaman eksilmeyen gayet derin bağlar doğdu…"[57]

"…Gözlerimi geçmişe çevirdiğim zaman, meslekte beni ilk acemilikten çıkaran ve dimdik ayakta durmaya alıştıran eğitmenin rahmetli Şükrü Saraçoğlu olduğunu bir defa daha şükranla hatırlıyorum. Beni Paris Üniversitesi'nden memlekete döner dönmez elimden tutmuş, beraber çalıştığımız zaman davranışları ve görüşleriyle yolumu çizmiş, ayrı kaldığımız zamanlarda da öğütleriyle bana ışık tutmuş, genç çömezinin seciye, ahlak ve yeteneklerine daima güven göstermiştir."[58]

Saraçoğlu'ndan gerekli daveti alıp buluştuklarında, Erkin'in yeni vazifesi ve maaşı konuşulmuş ve her iki devlet adamı ertesi sabah görev yerinde buluşmak üzere Komisyon binasından ayrılmışlardır. Erkin, bu müjdeli haberi annesine yetiştirmek için eve doğru giderken gelecekte hayat arkadaşı olacak hanımefendiyi görmüş ve o dakikaları anılarında şu şekilde belirtmiştir:

"…Yemekten sonra, beni ve kardeşlerimi mükemmel birer insan olarak yetiştirmek için hiçbir fedakârlığı esirgemeyen sevgili anneme ilk vazifeye tayinim müjdesini vermek için derhal trenle Bakırköy'e gittim. Köye varıp istasyon merdivenlerinden çıkarken sade ve zarif giyinmiş, göz

---

Kendisi 1919 tarihinde İtilaf devletleri tarafından tutuklanmış ve Malta adasında sürgüne gönderilmiştir. 1921 yılında özgürlüğüne kavuşan Fethi Okyar, TBMM'de İstanbul vekilliğine seçilmiştir. Akabinde, 1923 yılında da Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Bu ilk başbakanlık tecrübesinden sonra TBMM Başkanlığı vazifesini de yürüten Fethi Bey, 22 Kasım 1924 tarihinde bir kez daha Başbakan olmuş ve 2 Mart 1925 tarihine kadar bu vazifesini sürdürmüştür. Daha sonraları ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle, 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın başlıca kurucuları arasında yer almış ve bu fırkanın genel başkanı olmuştur. En nihayetinde, bu söz konusu muhalefetin planlandığı biçimde gelişmemesi sebebiyle, 17 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendisini feshetmiştir. 1934 yılında Londra Büyükelçiliği vazifesini ifa eden Ali Fethi Bey, 4 Ocak 1939'da Bolu Milletvekili olmuş ve bu vazifesi esnasında birde Adalet Bakanlığı görevini yürütmüştür. Kendisi 7 Mayıs 1943 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Fahrettin Çiloğlu, **Kurtuluş Savaşı Sözlüğü**, (İstanbul: Livane Yayınları, 2004), s. 116-117., İhsan Sabri Balkaya, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880 – 7 Mayıs 1943)**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005), s. 375.

[56] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 13.

[57] Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, *(*Ankara: Başnur Matbaası, 1968), s. 292.

[58] Erkin, **age**, 2008, s. 319.

kamaştıracak kadar güzel, gözlerindeki hafif sürmeden başka yüzü her türlü yapmacık düzenden ari, tanımadığım, daha evvel hiç görmediğim, çok genç bir hanım içimde hoş bir his uyandırarak yanımdan geçti. Tahsilimi bitirir bitirmez, hiçbir araştırmaya lüzum bırakmadan, bana en seçkin bir vazifeyi en güzel şartlarla tevcih eden ulu Tanrı, iki buçuk yıl sonra kendisiyle Londra'da ömürlerimizi uzun yıllar boyunca, en mutlu bir beraberlik halinde sürdüreceğimiz müstakbel hayat arkadaşım Mukaddes Hanım'ı da aynı gün karşıma çıkarmak suretiyle, birkaç saat içinde hem meslek, hem aile hayatımı en nefis düzene mazhar buyurmuştu."[59]

2.5 Ailesi

2.5.1 Mukaddes Hanım

Mukaddes Hanım, 29 Şubat 1908'de Selanik'te dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Operatör Dr. Hasan Fehmi Kapralı,[60] annesinin ismi ise Hatice Kapralı'dır. Fransız ve Alman mekteplerinde eğitim gören Mukaddes Hanım, hayatının sonraki safhasında müziğe yönelmiş ve bu alandaki yeteneği ile devrinin birçok ünlü sanatkârının takdirini kazanmıştır. Feridun Cemal Erkin ile 27 sene evli kalan Mukaddes Hanım, 18 Aralık 1955 yılında, hastalığına yanlış bir teşhiste bulunulması sonucu ölmüştür. Erkin, eşi Mukaddes Hanım'ın anısına ufak bir kitap hazırlamıştır. Eşine büyük bir sevgi ile bağlı olan Erkin, Mukaddes Hanım'dan şöyle bahseder:

"Mukaddes, zaaf ve kusurlarla maalûl beşer içinde, kemâle ermiş bir insan idi. Hayat şiarı olarak, ister düşünce, ister fiil ve hareket halinde, şer ve fenalığı, gerek fıtrat ve terbiyesi, gerek kendisini küçük yaştan beri alıştırdığı sıkı ve müsamahasız nefis kontrolünün verdiği itiyatla reddeden asil ve alicenap bir kalbe malik idi. Dinine bütün imanı ile bağlı, Tanrısına daima müteveccih ve minnettar idi. Hayatta mazhar olduğu nimetlerden duyduğu saadet ve iftiharı daima derin bir mahviyet ve tevazu ile telif etmesini bilirdi. Her sevinç vesilesi kendisine fakir, muztarip insanları hatırlatır, onların gönlünü almak vazife ve ihtiyacını telkin ederdi. Sevdiği, muhabbetlerinden emin bulunduğu insanlarla fakir ve mütevazılerin gözleri, yüzünün hatları derin bir sevgi, müşfik bir alâka ile nurlanır; buna mukabil sayısız kıskanç düşmanlarının bulunduğu muhitlerde, sanki arkadan arkaya sinsi dedikoduların, menfur gizli tecavüzlerin zehirli savletlerini bunları saldıranlara red ve iade eder gibi, tepeden bakan bir kayıtsızlık ve alakasızlık zırhına bürünürdü…

…Düşmanlık, kin, dedikodu, kısır ruhların bütün bu küçük tezahürleri onun cömert mizacına tamamıyla yabancı mefhumlardı.

[59] Erkin, **age**, 1987, c.1, s. 16.
[60] Dr. Hasan Fehmi Kapralı 1871'de dünyaya gelmiştir. 1894'te Tıbbiyeden diplomasını aldıktan sonra çeşitli vazifelerde bulunmuş ve en son Devlet Demiryolları İdaresi Dokuzuncu İşletme Müdürlüğünde hekimlik yapmıştır. Dr. Kapralı, 1941'de ölmüştür. Fethi Erden, **Türk Hekimleri Biyografisi**, (İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1948), s. 290.

…Sevdiği, inandığı, saydığı ve takdir ettiği insanlara karşı kavrayıcı bir dikkat ve ihtimamı vardı. O sanki sevdikleri için yaşardı..."[61]

2.5.2 Ulvi Cemal Erkin

Feridun Cemal'in en küçük kardeşi olan Ulvi Cemal Erkin, 'Çağdaş Türk Müziği'ne yön veren ve Cumhuriyet Türkiye'sinin gerçekleştirmeye çalıştığı 'Müzik Devrimi'nin öncülerinden olan önemli bir bestekâr olduğu için kendisinden bahsedilmiştir.

14 Mart 1906'da İstanbul'un Bakırköy ilçesinde dünyaya gelen Ulvi Cemal, çocukluk ve gençlik dönemlerini Bakırköy'de geçirmiştir.[62] Çok erken yaşta annesinden piyano çalmasını öğrenen Ulvi Cemal[63] daha sonra o yılların meşhur piyano üstatları olan Mercenier ve Adinolfi gibi isimlerin yanında yetişmiştir.[64] İlkokul eğitimini Bakırköy Numune Mektebi'nde alan Ulvi Cemal,[65] abisi Feridun Cemal gibi, ortaokul ve lise eğitimini Galatasaray Lisesi'nde sürdürmüştür. Eğitimini başarılı bir biçimde devam ettiren Ulvi Cemal, Galatasaray Lisesi'ndeki Nadir Nadi, Fuat Türkay, Afif Tektaş, Muhittin Sadak gibi bazı arkadaşları ile bir araya gelerek birçok konser düzenlemiştir. Ulvi Cemal'in Galatasaray Lisesi'ndeki arkadaşlarıyla kurmuş olduğu grubun dışında, abisi Feridun Cemal'in içinde bulunduğu bir başka müzik grubunun içinde yer alması, kendisinin müziğe ne denli yetenekli ve bağlı olduğunun bir göstergesiydi.[66]

Ulvi Cemal, 1925 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı bir sınava girmiş ve bu sınavı kazanarak 19 yaşında Paris Konservatuarı'nda eğitim görmeye hak kazanmıştır. Galatasaray Lisesi'nde almış olduğu Fransızca eğitiminin etkisiyle Ulvi Cemal, Paris'e uyum sağlamada bir sıkıntı çekmemiştir.[67] Paris'teki müzik eğitimini 1930 yılında tamamlayan Ulvi Cemal aynı yıl yurda dönmüş ve Musiki Muallim Mektebi'nde piyano ve armoni öğretmeni olarak eğitim vermeye başlamıştır. Avrupa'da ihtisas yaptıktan sonra Musiki Muallim Mektebi'nde eğitim veren ilk

---

[61] Ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Cemal Erkin, **Mukaddes Feridun Erkin (1908-1955)**, (İstanbul: Pulhan Matbaası, t.y.), s. 6-8, 25-26. Mukaddes Hanım'ın fotoğrafı için bkz. ek 4, s. 138. Ölüm haberi ve ilanı için bkz. ek 5, s. 139.
[62] Çalgan, **age**, s. 118. Ulvi Cemal Erkin'in fotoğrafı için bkz. ek 6, s. 140.
[63] **Age**, s. 19.
[64] **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)**, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), c. III, s. 300.
[65] Çalgan, **age**, s. 118.
[66] Olcay Koçak, **Biyografi – Ulvi Cemal Erkin,** (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2008), 11-12.
[67] Koçak**, age**, s. 15.

öğretmen olan Ulvi Cemal bu vazifesini aralıksız 42 yıl devam ettirmiştir.[68] 1932 yılında Ferhunde Remzi ile evlenmiştir. Kendisi de Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmen olan Ferhunde Hanım,[69] gelecekte Ulvi Cemal'in yapıtlarının başta gelen yorumcusu olmuştur.

Ulvi Cemal ayrıca, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk besteci kuşağı olan 'Türk Beşleri'[70] adlı grubun üyelerinden birisidir.

Ulvi Cemal, çağdaş Türkiye'nin 'Müzik Devrimi' için önde gelen isimlerdendi. Yurt içi veyahut yurt dışında birçok platformda eserlerini icra eden Ulvi Cemal, Atatürk ve İnönü dâhil olmak üzere birçok devlet adamının huzurunda eserlerini icra etme imkânı bulmuş ve kendilerinin takdirlerini kazanmayı başarmıştır. Nitekim Ulvi Cemal ve eşi Ferhunde Hanım bir akşam Çankaya'ya davetli iken, Atatürk, Ferhunde Hanım'a hitaben : "Bu genç adam kim" diye sorar, Ferhunde Hanım da 'o Bey'in, kocası Ulvi Cemal' ve 'besteci' olduğunu söyler. Ulvi Cemal'in 'besteci' kimliğini öğrenen Atatürk, heyecanlı bir şekilde şu ifadeleri kullanır: "Çok önemli, o bir yaratıcı."[71]

1940'lı yıllarda da Ulvi Cemal'in 'Birinci Senfoni' adlı eserini icra edişini canlı izleyen dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, konser bitiminde Ulvi Cemal'i heyecanla alkışlamış ve her iki yanağından öperek kutlamıştır.[72]

---

[68] **Age**, s. 15, 16 ve 27.

[69] Ferhunde (Remzi) Erkin, 8 Temmuz 1909 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Ferhunde Hanım ilk piyano eğitimini 1915 yılında Bandırma'da bulunan Soeur'ler okulunda görmüştür. Daha sonra kardeşi Necdet ile birlikte keman dersi alan Ferhunde Hanım, ilk konserini kardeşi ile birlikte vermiştir. Piyano çalışmalarına İstanbul'da devam eden Ferhunde Erkin, Gedik Paşa Amerikan Koleji'nden mezun olmuştur. 1926 yılında Ankara'da bir konser veren Ferhunde-Necdet kardeşler, bu dönemde Atatürk'ün huzuruna çıkmışlardır. 1928'de kabul aldığı bir burs ile Almanya'ya müzik eğitimi almaya giden Ferhunde Hanım, 1931'de yurda geri dönüş yapmış ve aynı sene içinde Musiki Muallim Mektebi'nde ders vermeye başlamıştır. 1932'de Ulvi Cemal Erkin ile evlenen Ferhunde Erkin, 1967 yılına kadar aralıksız Musiki Muallim Mektebi'nde hocalık yapmıştır. Ferhunde Erkin'in talebeleri arasında Fazıl Say, Muhittin Dürlüoğlu Demiriz, Emre Elivar, Emrecan Yavuz gibi piyanistlerin yetişmesinde emeği olan Kamuran Gündemir ve Hüseyin Sermet vardır. 11 Temmuz 2007'de hayata gözlerini yuman Ferhunde Erkin'in mezarı Ankara'daki Yenimahalle Karşıyaka Mezarlığı'ndadır. Ayrıntılı bilgi için bzk. Koral Çalgan, "Ferhunde Erkin Yaşam Öyküsü", http://www.ferhundeerkin.com/yasam-oykusu.htm (14.05.2016).

[70] 'Türk Beşleri' isimli grubun üyeleri; Cemal Reşit Rey, Hasan Ferid Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Ahmed Adnan Saygun, Necil Kâzım Akses'tir. Bu isimler Avrupa'da bestecilik eğitimi aldıktan sonra yurda dönmüşler ve modern Türk besteciliği adına ilk çalışmaları yapmışlardır. 19. yy'da Avrupa'da gerçekleşen ulus bilincinden etkilenen Türkiye, müzik alanında da ulusal yaklaşımını sürdürmüştür. Nihayetinde 'Türk Ulusal Okulu' Türk Beşleri ile başlamıştır. Rus Beşleri'nden mülhem bu gruba da Türk Beşleri denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Aydın, **Türk Beşleri**, (Müzik Ansiklopedisi Yayınları: Ankara, 2003), s. 23.

[71] Müşerref Hekimoğlu, **Başkent Günleri**, (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990), s. 210.

[72] Erdal İnönü, **Anılar ve Düşünceler 1**, (İstanbul: İDEA İletişim Hizmetleri, 1996), s. 93.

Ulvi Cemal, Türk-Sovyet ilişkilerinin istikrardan uzak olduğu İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrası 1946 yılında Moskova'da, tamamen dolu olan Çaykovsky Konser Salonu'nda Adnan Saygun ile birlikte bir konser vererek Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki kültürel ilişkilerinde canlanmasına katkıda bulunmuştur. Konserden sonra Ruslar icra edilen bu konserin plağını da yapmışlardır.[73]

Rusya'daki konsere ilaveten Ulvi Cemal, 1943 yılında Berlin, 1947'de Prag, 1963'te tekrar Moskova ve 1965'te Viyana gibi dünyanın birçok önemli şehrinde konserler vermiştir.[74]

Ulvi Cemal Erkin'in bazı kişisel özellikleri şu şöyledir:

"Fizik bakımından gösterişli bir tipe sahip olan Ulvi Cemal Erkin, uzun boylu, geniş omuzlu siyah saçlıydı. Saçlarını hafif açılmış alnından arkaya doğru tarardı. Elleri pek çok piyanisti kıskandıracak büyüklükteydi. Yürürken topa vuracakmış gibi sağ ayağını içe basarak yürürdü. Öğrencilik yıllarında bir süre futbol oynayan Erkin koyu bir Galatasaraylı olup gençliğinde futbol maçlarını hiç kaçırmazdı. Daha sonraları avcılığa ve tenise ilgi duymaya başlamıştı. Futbol maçlarına gittiği zamanlardaki gibi kabına sığmayan, bazen de umutsuzluk uçurumunun karanlıklarında dolaşan, bazen de güneşin yaşam dolu ışıklarını kucaklayan bir duygu adamıydı. Kısaca çocuk gibi çabuk kırılan, ama olgun bir insan gibi çabuk unutan, kinsiz, sade, temiz ve şık giyimini süsleyen çeşitli papyon kravatıyla yaşam dolu, canlı, neşeli, ince bir insandı. Parlak bir zekâ ile taçlanmış engin müzik bilgisi, zarif kişiliği üstün yeteneği ve zengin iç dünyası ile tam bir sanatkârdı. Ulvi Cemal Erkin'in iç dünyası, iç çatışmaları fazla olan karmaşık bir dünyaydı. Kendisini etkileyen, çevreleyen ve şartlandıran etkenlere duyarlıydı. Çoğu sanatçı gibi yaşamı standart kalıplara uymazdı. Duyguları, eğilimleri, disiplini ve doyumsuzluğu farklıydı. İşini katı kurallarla sınırlandırmaz. Ancak ilham perisini hissettiği anda kurallarını en sert şekilde uygulardı. Her besteciye nasip olmayan bir yetenek ve kolaylığa sahiptir. Yaratıcılığının sınırsız coşturuculuğu, günlük yaşamına da yansır, yeni bir bestenin ilk ezgileri kafasında oluşur oluşmaz piyanonun başına geçip notaları kâğıtlara geçirirdi. Ufak tefek tashihlerle eser çabucak ortaya çıkardı.

Ulvi Cemal Erkin'in besteci, yorumcu ve öğretmen olarak üç ayrı kişiliği vardı. Bu üç ayrı kimliğin özellikleri çoğu zaman birbirini tamamlayan, zaman zaman biri diğerlerinin önüne çıkardı. Ama çağdaş ve evrensel Türk müziğinin yaratılması, halk tarafından sevilerek yaygınlaştırılması konusunda tek amacı vardı. Bütün yaşamı boyunca bu amaca hizmet etti."[75]

[73] Semih Günver, **Tanınmayan Meslek – Anılar ve Portreler**, (Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1984), s. 91.
[74] **Age**, s. 91 ve türlü yerler.
[75] Koçak, **age**, s. 25-26.

Türk Musikisine 27 adet eser kazandıran Ulvi Cemal Erkin,[76] 1971'de 'Devlet Sanatçısı' seçilmiştir. Tüm yapıtları bestelenen tek Türk olan Ulvi Cemal, 15 Eylül 1972'de hayata veda etmiştir.[77]

Hem icra ettiği müzik tarzı ile hem de yetiştirdiği talebeleri ile Ulvi Cemal, abisi Feridun Cemal'in de deyimiyle; Atatürk'ün arzu ettiği 'Çağdaş Türk Musikisinin' en başarılı bestekârlarından biri olmuştur.[78]

[76] Ayrıntılı bilgi için bkz. **age**, s. 30-31.
[77] **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-2000)**, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), c.3, s. 300. Ulvi Cemal Erkin'in ölüm haberi ve ilanı için bkz. ek 7, s. 141.
[78] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 6.

3. FERİDUN CEMAL ERKİN'İN MESLEKİ KARİYERİ

3.1 Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı'na Girişi

Erkin'in Hariciyeye giriş serüveni çocukluğuna kadar uzanır. Erkin'in annesinin babası olan dedesi Behçet Bey'e özel bir sevgisi vardı. Feridun Cemal, anılarında; Tanzimat devrinde, Maliye Nezareti'nde çalışmış olan dedesi Behçet Bey'den şerefli, namuslu ve dürüst bir Osmanlı olarak bahseder. Behçet Bey'in gayet dindar ve bütün düşüncelere açık, kültürlü ve aydın bir kişi olduğunu da belirtir. Feridun, çok sevdiği dedesini her sabah ve her akşam mutlaka ziyaret ederdi. Behçet Bey devlet ricalinden olduğu için sık sık ziyaretçileri eksik olmazdı. Bu ziyaretler esnasında, Feridun evin harem kısmına geçer ve ailenin diğer üyeleriyle vakit geçirirdi. Bir tatil günü gelen iki misafir Feridun'un üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştı. Bu iki insanın konuşmaları, giyim tarzları Feridun'u adeta büyülemişti. Misafirler gider gitmez Feridun, bu misafirlerin kim olduğunu sormuş, Behçet Bey ise o şahısların "sefir-i kebir" olduklarını söylemiş ve Feridun'a sefir-i kebirin manasını anlayacağı bir biçimde anlatmıştı. Feridun Cemal bir süre düşündükten sonra "sefir-i kebir" olmak için ne yapması gerektiğini sormuş ve bunun için çok okumak, çalışmak, önemli mektepleri bitirmek, yabancı diller bilmek gerekliliğini öğrenmiştir.[79] Nitekim henüz çok küçük bir yaştayken Büyükelçilerle karşılaşan ve onlardan etkilenen Feridun Cemal, bilinçaltının da etkisiyle, ileriki yaşamında hariciyeye intisap etmiştir.

Paris'teki eğitimini tamamlayan Feridun Cemal Erkin, 1925 yurda dönmüş ve dönemin Muhtelit Mübadele Komisyonu Başkanı olan Şükrü Saraçoğlu'nun yanında göreve başlamıştır.

Erkin, Komisyon'daki görevine devam ederken, Saraçoğlu'ndan Eskişehir ve Ankara'ya kısa süreli bir ziyarette bulunacakları haberini almıştı. Programa göre Ankara'ya vardıkları günün akşamı dönemin Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras[80] ile

[79] **Age**, s. 5-7.

[80] Tevfik Rüştü Aras, 1883'de Çanakkale'de doğmuştur. Beyrut tıbbiyesini bitiren Tevfik Rüştü, Selanik, İzmir ve İstanbul'da doktor olarak çalışmıştır. İttihat ve Terakki'ye müntesip olan Tevfik Rüştü, 23 Nisan 1920'de bir araya gelen TBMM'ye Menteşe (Muğla) Milletvekili olarak seçilmiştir. Tevfik Rüştü aynı zamanda Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyeliği vazifesinde de bulunmuştur. Türkiye tarafından Komünizmi araştırmak üzere Rusya'ya gönderilen Tevfik Rüştü, yurda geri dönüşünde

görüşeceklerdi. Program saati geldiğinde Erkin ve Saraçoğlu ikilisi, Hariciye Vekili ile görüşmeye çıkmışlar, fakat o esnada Tevfik Rüştü Aras'ı bir meseleden dolayı çok öfkeli bulmuşlardı. Yazılması gereken bir nota vardı ve yazılan nota Tevfik Rüştü Aras'ın istediği kalitede olmuyordu. Tevfik Rüştü Aras o esnada Erkin'e dönerek: "Kardeşim, bu notayı siz yazsanız" dedikten sonra, ilk başta heyecanından özür dileyen Erkin, hariciye üslup ve tekniğine ve de mevzuya yabancı olduğundan yazmaya pek yanaşmamıştır. Tevfik Rüştü Aras bunun üzerine: "…Saraçoğlu'nun kendisine en takdirkâr sözlerle methettiği Feridun'un bu notayı yazacağına inandığını…" söyledikten sonra, Erkin vazifeyi kabul etmiş ve dosyayı istemiştir. Dosyayı alarak, Ankara'daki halasının evine giden Erkin, akşam başladığı işi ertesi sabaha yetiştirmiştir. Yazıyı bitirip Hariciyeye giden Erkin, çalışmasını ilk olarak Saraçoğlu'na sunmuş ve kendisinden yazının gayet başarılı olduğunu duyduktan sonra, birlikte Hariciye Vekilinin huzuruna çıkmışlardır. Erkin'in elinden kâğıtları alan Vekil, yazılanları iki defa okuduktan sonra: "...İşte… İşte benim istediğim bu idi. Çok teşekkür ederim kardeşim" diyerek, yazıdan memnuniyetini dile getirmiştir.[81]

Erkin'in, Tevfik Rüştü Aras'ın vermiş olduğu vazifeyi hakkıyla yerine getirmesi unutulmamış ve kısa bir süre sonra Prag Elçiliğine Başkâtip olarak atanmıştır. Erkin, ilk yurtdışı vazifesi olan bu göreve atandığı an yaşadığı hislerini şöyle kaleme almıştır:

> "…Heyecanımın kaynağı ise uzun yıllar evvel 'Sefiri Kebir' olmak emeli ile derhal okula yazılmak isteyen küçük çocuğun bu suretle gerçekleşen masum rüyası idi! Daima düşüncelerimi uyandıran bu kader tecellisinden dolayı Ulu Tanrı'ya her zaman şükrettim. O çocuğun temiz yüreğinden yükselen saf arzu unutulmamış ve sırası gelince, hatta kendisinin herhangi bir müracaat ve müdahalesi dışında, yüksek ilâhi takdirle gerçekleşmiş bulunuyordu."[82]

Erkin'in bu sevinci biraz buruk olmuştur zira Mukaddes Hanım ile Erkin bu süreçte tanışmış ve birbirlerini sevmişlerdi. Ayrılık her ikisi içinde çok zor olur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Türkiye Komünist Fırkası'nın kurucu kadrosunda yer almıştır. 1923 yılında İzmir Milletvekilliğine seçilen Tevfik Rüştü, 1925 yılında Hariciye Vekili olmuş ve Atatürk'ün ölümüne kadarda bu vazifesini ifa etmiştir. Kendisi aynı zamanda "Atatürk'ün Dışişleri Bakanı" olarak da bilinmektedir. "Atatürk'ün Dış Politikası" isimli kitabı olan Aras'ın Melih Tınal tarafından hazırlanan, gazetelerde yazmış olduğu makalelerinin derlenmesinden oluşan "Tevfik Rüştü Aras – Gazete Yazıları" isimli eseri bulunmaktadır. Tevfik Rüştü Aras 5 Ocak 1972'de hayata veda etmiştir. Çiloğlu, **age**, s. 337. Melih Tınal, **Tevfik Rüştü Aras Gazete Yazıları (1946-1947)**, (İstanbul: Büke Yayınları, 2004), s. 9. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.mfa.gov.tr/sayin-tevfik-rustu-aras_in-ozgecmisi.tr.mfa

[81] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 21.

[82] **Age**, s. 22-23.

Durumu şefine anlatan Erkin, aldığı cevapla bir kez daha mutlu olur; şefi, Erkin'e, Prag'daki görevinin kısa süreli olduğunu asıl vazifesinin ise Londra Başkâtipliği olduğunu söylemiş ve Londra'ya tayinine kadarki süre zarfında İstanbul'da bekleyebileceğini, yani Prag'a gitmesine gerek kalmadığını söylemiştir. Bu süre zarfında Erkin ve Mukaddes Hanım nişanlanmış ve Erkin 1928'de İngiltere'ye gitmiştir. Londra vazifesi sırasında da Mukaddes Hanım ve annesinin Londra'ya gelmesiyle ikilinin nikâhı Büyükelçilik binasında kıyılmıştır. Bu arada Erkin Başkâtip olarak vazife yaparken, Londra Büyükelçiliğinde Ferit Tek bulunmaktaydı.

3.2 Erkin'in Ankara Mesaisi ve Yaşadığı Birtakım Problemler

Londra'daki görevi yaklaşık iki yıl süren Erkin, Bakanlık Genel Sekreteri Enis Bey'den Ankara'ya tayinini istemiştir. Ancak bu atanma gerçekleşmeden, Enis Bey Atina Elçiliğine tayin edilmiş ve yerine de Numan Menemencioğlu[83] getirilmişti. Yeni yönetim, Erkin'i Bakanlık teşkilatındaki Siyasi Müşavirlik Dairesi mümeyyizliğine atamıştır. Erkin, anılarında bu atamadan hoşnut olmadığını şu şekilde ifade etmektedir: "…Bakanlık Teşkilâtında mevcut Siyasi Müşavirlik Dairesi mümeyyizliğine atandığımı öğrenince, beynimden vurulmuşa döndüm. İki yıl Londra'da Başkâtiplik yapmış olan bir memur Başkâtiplikten nasıl ikinci kâtiplikle eşit olan mümeyyizlik derecesine indirilirdi? Bu ancak cezaî bir tedbir olabilirdi."

Ankara'ya dönen Erkin, derhal Numan Bey ile görüşerek kendisine haksızlık yapıldığını ifade etmiş ve konuşmanın ileri safhasında, Bakanlıkça iyi bir memur sayıldığını ve ileride genel sekreterliğe terfii edilip edilmeyeceğini sormuştur. Konuşmanın devamı, Erkin'in anılarında şu şekilde geçmektedir: "…Numan Bey bu sualden memnun kalmamış olacak ki, mânalı bir tarzda yaşımı öğrenmek istedi. 'yirmi dokuz' diye cevap verdim. Müsteşar Bey beklediği cevabım üzerine, 'Ben' dedi 'sizin yaşınızda iken üçüncü kâtiptim. Neden durumunuzdan yakınıyorsunuz?' Bu mukabele kaldıramayacağım kadar ağırdı. Herşeyi göze alarak şu cevabı verdim: ' Kırk yaşındaki Bakanlık Müsteşarımızın yaşımı bir kusur olarak

[83] Numan Menemencioğlu, Türkiye Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çalışıp en fazla süre Genel Sekreterlik koltuğunda oturan diplomattır. Kendisi Türk diplomasi tarihinin 1930'lu yıllardaki en önde gelen şahıslarından birisidir. Osmanlı Devleti bünyesinde Hazine Veznedarlığı görevinde bulunan Menemenlizade Mehmet Rifat Bey'in oğlu olan Numan Menemencioğlu 1893 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Fransız For lisesinden sonra Lozan Darülfünunu Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Numan Menemencioğlu Arapça, Farsça, Almanca ve Fransızca bilmektedir. Devlet kademesinde birçok görevde bulunmuş olan Numan Menemencioğlu 1942-1944 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı koltuğunda oturmuştur. Paris ve Lizbon Büyükelçiliği vazifelerini de ifa eden Numan Menemencioğlu, daha sonra 1957 yılında DP'den İstanbul Milletvekili seçilmiş akabinde 1958 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Güçlü, **Eminence Grise of the Turkish Foreign Service: Numan Menemencioğlu – (Türk Dışişleri Servisinin Akıl Hocası),** (Ankara: Grafiker, 2002), s. 5-13. Ayrıca bkz. http://www.mfa.gov.tr/sayin-numan-menemencioglu_nun-ozgecmisi.tr.mfa (21.05.2016).

görmesine hüzünle şahit oluyorum. Bu şartlar içinde bakanlıktaki durum ve mevkiimi yeniden mütalaâ etmekten başka yapacağım bir şey kalmadı. Müsadenizle' deyip ayrıldım."

Aceleci bir kişiliğe sahip olan ve özgüveni de oldukça güçlü olduğu anlaşılan Erkin, Numan Bey ile yıldızının hiç barışmayışını şöyle kaleme alır*:* "Bu çatışma ile başlayan ilk tesadüfümüzden sonra, Numan Bey, beni affetmemiş olacak ki, aynı Bakanlıkta birlikte görevli bulunduğumuz uzun yıllar boyunca, herkesçe bilindiği veçhile, beni dinmeyen gücenikliği ve karşıt duygularıyla görmek yüzünden, ilerlemelerimi devamlı surette kösteklemekten geri kalmamıştır"[84]

Erkin Bakanlıktan ayrılmayı kafasına koyduğu sırada, dönemin Maliye Bakanı Saraçoğlu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasını sağlayacak yasa tasarısını hazırlayıp meclise sunmuştu. Saraçoğlu bu projede Erkin'i Bankanın Genel Sekreterliğine tayin etmeyi planlamaktaydı. Saraçoğlu bu düşüncesinden dolayı, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile bir görüşme yaparak, Erkin'i serbest bırakmasını istemiştir. Fakat Tevfik Rüştü Aras bunu kabul etmemiş ve Erkin'i Bakanlıktan çıkarmak yerine süresiz izin vermiştir. Böylece Erkin'in Dışişleri ile olan bağı kopmamıştır. Nihayetinde Erkin, Başbakanlıkta, Yüksek İktisadî Meclis Genel Sekreterlik Dairesinde işe başlamıştır. Bu kurumda da bir takım sorunlar yaşayan Erkin, her zaman olduğu gibi derdini gene Saraçoğlu'na açmıştır. Birkaç gün içinde Saraçoğlu'nun ön ayak olmasıyla, Tevfik Rüştü Aras, Erkin'e, kendisini Bakanlık'ta görmek istediğini bildirmiştir.

Fakat Erkin bu sefer ayrılmayı kafasına koymuştu. Bu süre zarfında iş arayan Erkin, Tesis heyetine üye olan Elektrik, Tünel, Tramvay Şirketi Genel Müdürü M. Hansens ile olan dostluğuna güvenerek, kendisinden, yapabileceği bir iş varsa buna hazır olduğunu söylemiştir. M. Hansens bu teklifi çok olumlu karşılamış ve yakın bir tarihte Brüksel'de şirketin bağlı olduğu müessesenin İdare Meclisinde Erkin'in tayinini onaylatacağını vaat etmiştir. Erkin Ailesi artık Ankara'dan ayrılmaya karar vermişti. Ankara İstasyonu'nda trene bineceği sırada Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya[85] ile

[84] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 24-26.

[85] Şükrü Kaya, 1883'te İstanköy adasında dünyaya gelmiş siyasetçidir. Galatasaray Lisesi'ndeki eğitiminden sonra, Paris Hukuk Fakültesi'nde okumuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonra Milli Mücadele'ye katılan Şükrü Kaya 1919'da tutuklanmış ve 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi ile birlikte Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra Malta'dan kurtulan Şükrü Kaya, 1922'de gerçekleşen Lozan Konferansı'nda danışman olarak Türkiye'yi temsil etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İzmir Belediye Başkanlığı görevini de yapan Şükrü Kaya, daha sonra sırası ile 1923'te Menteşe Milletvekilliği, 30 Ağustos 1924'te Ziraat Bakanlığı, 22 Aralık 1924'te Dışişleri Bakanlığı, 1925'te tekrar Menteşe Milletvekilliği ve son olarak da 1927'den 1938'e kadar İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Şükrü Kaya 10 Ocak 1959'da dünyaya veda etmiştir. Çiloğlu, **age**, s. 330. Ayrıca bkz. http://www.mfa.gov.tr/sayin-sukru-kaya_nin_-ozgecmisi.tr.mfa (19.05.2016)

karşılaşan Erkin, başından geçenleri özet olarak ayaküstü anlatmış ve Şükrü Kaya, bu ayaküstü görüşmenin yeterli olmadığı kanısına vardığından, Erkin'i ertesi gün Cercle d'Orient'da[86] bekleyeceğini söylemiştir.

Ertesi gün Erkin Şükrü Kaya'nın yanına gitmiştir. Şükrü Kaya ve Erkin yaklaşık üç saat kadar görüşmüşlerdir. Erkin bu görüşmede, M. Hansens ile olan iş görüşmesi de dâhil tüm başından geçenleri Şükrü Kaya'ya anlatmıştır. Bunun üzerine Şükrü Kaya, Erkin'i tekrar arayacağını bildirerek yanından ayrılmıştır. Şükrü Kaya, söylediği gibi ertesi hafta, Özel Kalem Müdürü aracılığıyla Erkin'i aratmış ve kendisini Yalova'da buluşmaya davet etmiştir. Yalova'da Şükrü Kaya ile Erkin buluşmuş ve o sırada Tevfik Rüştü Aras'ta konuşmaya dâhil olmuştur. Konuşmanın başında Tevfik Rüştü Aras, Erkin'i tekrar Bakanlıkta görmek istediğini belirtmişse de Erkin hiç oralı olmamış ve şöyle demiştir: "Siz yüksek mevki sahibi bir devlet adamı ve halen de benim Bakanımsınız. Söylediğiniz sözlere vereceğim cevaplar var. Bu cevaplar sert olabilir. Birkaç dakika için Bakan sıfatınızı unutup söyleyeceklerimi dinlemeye razı olacak mısınız?" demiş ve Bakandan onay aldıktan sonra tüm yaşadığı süreci bir daha anlatmıştır. 1-2 saatlik konuşmanın sonunda, Tevfik Rüştü Bey, Erkin'den tekrar Bakanlığa dönmesini istemiş, fakat Erkin sadece müsteşarlık verilmesi şartıyla Bakanlığa dönebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Tevfik Rüştü Bey: "Kardeşim, nihayet ben bir Bakanım. Beni karşında dize gelmiş durumda bırakma. Gel, seni tatmin edeceğim" diyerek son bir defa daha Erkin'i iknaya çalışmış, fakat başarılı olamamıştır. Bakanın yanından ayrıldıktan sonra, Şükrü Kaya ile konuşan Erkin, M. Hansens'in yanında çalışacağını söylemiştir. Şükrü Kaya ise buna cevaben: "Bakanlık için lüzumlu bir memur olan Feridun Cemal'den

[86] Cercle d'Orient kulübü, 1882'de İngiltere'nin İstanbul sefiri Sir Alfred Sandison tarafından kurulmuştur. 'Cercle a'Pera' adıyla kurulan kulübün diplomat, yönetici ve işadamlarından müteşekkil 30 kurucu üyesi bulunmaktaydı. İlk yönetim kurulunun 9 kişiden oluştuğu bu kurumun başkanlığını, Alman Büyükelçi Baron Hirschfeld yapmıştır. Bazı Türklerin ve yabancı sefirlerin kabul gördüğü bu kulüp, enteresan bir şekilde dönemin Osmanlı Hükümdarı II. Abdülhamit'in çevresindeki şahısları kabul etmemekteydi. İlk kurucu üyeler arasında bulunan II. Abdülhamit'in damadı Hamdi Bey, Abdülhamit'in yaveri İzzet Bey'in bu kulübe alınmaması üzerine üyeliğini iptal etmiştir. Üyeler arasındaki özel görüşmelerin özel görüşmelerin, Abdülhamit'in istihbarat birimlerinden gizli olarak yapılması da, kulübün bir diğer özelliğidir. 1884'de ismi Cercle d'Orient olarak değişen kulüp, 1936'da 'Büyük Kulüp' ismini alır. Geçmişte kulübe başkan olan bazı isimler şunlardır: Baron de Hirschfeld, Muhsin Han, S. E. Melidow, Prens Maurocordato, Baron de Calice, Comte de Dudzcele, Baron de Marschall, S. E. Mahmut Muhtar Paşa, Abdülhak Hamit Tarhan, Cemil Topuzlu Paşa, Fethi Okyar, Numan Menemencioğlu, Necmettin Sadak, Saffet Baştimar, Tevfik Rüştü Aras, Cavit Ekin, Sahir Kurutluoğlu, Hüsnü Çakır, Raif Dinçkök, Bülend Ulusu ve Duran Akbulut. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Karakoç, **Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü**, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), s. 116.

vazgeçmesini Hansens'e bizzat bildirdiğini, o yolun Erkin için artık kapandığını" söylemiştir. Her taraftan sıkıştırılan Erkin, Bakanlığa dönmüştür.

Erkin'in yeni görevi, Dışişleri Bakanlığı Birinci Siyasi Daire Batı Şubesi memurluğu idi. Bu görevinde bir süre kalan Erkin, Şubat 1932 tarihinde Müsteşar unvanı ile aynı Şube'nin Müdürlüğüne atanmıştır.[87]

3.3 Erkin'in Osmanlı Borçları Meselesinin Çözümündeki Rolü

Yeni kurulan Cumhuriyet Rejimi, Osmanlı Devleti'nin borçlarını inkâr etmemiş ve üzerine düşen payı ödeyeceğini vaat etmiştir. Tabii ki bu borçlanma, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçen topraklara isabet eden kısmı kapsayacak ve borcun geri kalan kısmını da, Osmanlı Devleti toprakları üzerinde kurulan diğer ülkeler ödeyecekti.[88] Bu prensibe göre de alacaklılar ile Türk Hükümeti arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Ancak bu anlaşmanın şartlarının çok ağır oluşu ve o dönemde neredeyse tüm dünyayı etkileyen ekonomik bir krizin baş göstermesi, Türk Hükümetini, yeni bir anlaşma için alacaklılar ile yeni bir müzakereye itmekteydi.[89] Bu iş için Şükrü Saraçoğlu vazifelendirilmişti. Bu süreçte alacaklı temsilcileri, yürürlükte olan sözleşmenin uygulanması için ısrar etmekteydiler. Saraçoğlu ise, Erkin'i Dışişleri'nden isteyerek, görüşmelerde ondan yararlanmaktaydı. Bu görüşmeler esnasında bir ara ufak bir kriz çıkmış ve Erkin bu hassas süreçte kritik bir rol oynamıştır. Anılarında bu kritik süreci şöyle yazmaktadır:

"…Bir aralık, iki tarafı da dinledikten sonra, ben yeni bir formül hazırladım. Bunda, karşı tarafı ürkütmeden, bizim arzumuzu terviç eden bir kelime oyunu kullanmıştım. Tabiî ki, karşı taraf bu tuzağı anlarsa formül düşecekti. Saraçoğlu kâğıdımı aldı ve ilgisiz bir tarzda 'Arkadaşım bir metin hazırlamış, bir defa görün' diye kendilerine uzattı. Şaşılacak şey! Alacaklılar bu metni kabul ettiler ve ayrıldılar. Saraçoğlu'nun sevincine hudut yoktu. Biraz sonra, kendisi ile birlikte, Heyeti geçirmek için istasyona gittik. Orada heyet başkanı M. Barde bana tebessüm ederek, 'Mon jeune ami, sans en avoir l'air vous nous avez eu' dedi. 'genç dostum hiç belli etmeden bizi kafese koydunuz.' Alacaklılar, müzakereden Ankara Palas'a dönünce formülü tekrar okuma sonucunda inceliğin farkına varmışlar. Bu suretle, müzakerelere yeni bir görüşle başlamak üzere, Saraçoğlu için Paris yolu açılıyordu…"[90]

[87] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 27-31.
[88] Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Yeniay, **Osmanlı Borçları Tarihi**, (Ankara: Mehmet İhsan Matbaası, 1936), s. 111.
[89] Faruk Yılmaz, **Osmanlı Borçları Tarihi (Duyûn-u Umûmiye)**, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2013), s. 336-339.
[90] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 30-32.

Bundan sonraki süreçte de, aktif rol oynayan Erkin anılarında sürecin sonunu şu şekilde belirtir:

"Saraçoğlu, İdare Meclisi'ne meselenin tarihçesini özetleyen, karşılıklı görüşleri hatırlatan ve kendi tezimizi kuvvetle savunan bir mektup yazmaklığımı emretti. Her şey bu mektubun rastlayacağı olumlu kadere veya redde bağlı idi. Meclis, Türk görüşünü kabul etti ve müzakere başarı ile sona erdi. Düyunu Umumiye Genel Müdürü Monsieur Maurel, benim de hazır bulunduğum bir toplantı esnasında, Şefimize şu hikâyeyi anlattı: Mektubumuzu Mecliste görevli kâtip okumaya başlamış. Üyelerden biri arada okumayı keserek, mektubun kimin tarafından yazıldığını sormuş. M. Haurel, Heyette Dışişleri Müşaviri Feridun Cemal tarafından diye soruyu cevaplandırmış. Suali soran üye, 'Efendiler boş yere ısrar etmeyin. Böyle bir mektup yazan Heyetle başa çıkamazsınız. Türk tezini kabul edin, olsun bitsin' diyerek işe son vermiş…"[91]

Osmanlı borçları meselesindeki rolünü anılarında ön plana çıkararak, sürecin başarılı bir şekilde neticelenmesini kendi başarası saymış ve diğer temsilcileri göz ardı etmiş olmasına rağmen, Erkin'in kaleminin çok güçlü olduğu ve diplomasinin inceliklerine oldukça vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bunda onun, Galatasaray Lisesi ile Paris Hukuk Mektebi'nde almış olduğu eğitimin de katkısı olduğu şüphesizdir.

3.4 Erkin'in Berlin Büyükelçiliği Müsteşarlığı (1934-1935)

Erkin, Ankara'daki Dışişleri Bakanlığı Birinci Siyasi Daire Batı Şubesi Müsteşarlığı görevinde olduğu yıllarda, Ekim 1933'te Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa[92] Ankara'ya gelmiştir. Dışişleri Bakanı ile konuşan Kemalettin Sami Paşa, büyükelçiliğe müsteşar olarak iyi bir memur verilmesini istemiş ve Tevfik Rüştü de Erkin'i tavsiye etmiştir. Böylece beklenen atama 1934 yılında gerçekleşmiştir.[93] Neticede Erkin'in Berlin gibi önemli bir elçilikte, meslek yaşamındaki ilk maslahatgüzarlığı görevi başlamıştır.

---

[91] **Age**, s. 32.

[92] Hem asker hem de diplomat olan Kemalettin Sami Paşa, 1884 yılında Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Kendisi Abdurrahman Sami Bey'in oğludur. Erkân-ı Harbiye Mektebini bitirip kurmay yüzbaşı olan Sami Paşa, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaşmıştır. İstanbul'un işgal edilmesi ile birlikte Anadolu'ya gelen Milli Mücadele'ye dâhil olan Sami Paşa 13 Eylül 1921'de 4. Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Büyük Taarruz'da da bulunan Sami Paşa 1923 senesinde Sinop milletvekili olmuş fakat aynı yıl milletvekilliğinden ayrılarak orduya dönüş yapmıştır. 20 Ağustos 1924'te ise Berlin Büyükelçisi olan Sami Paşa 15 Nisan 1934'te Berlin'de ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. T. C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, **Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1972), s. 218-220. Çiloğlu, **age**, s. 189.

[93] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 33.

Berlin'deki vazifesi esnasında Erkin, dönemin meşhur Alman devlet adamları Hitler ve Goebbels[94] ile aynı ortamlarda bulunmuştur. Anılarında Hitler ve Goebbels hakkında şunları belirtir: "…Başbakan Hitler de ziyafette hazır bulunmuştu. Avrupa'yı altüst eden meydan nutuklarıyla kükreyen bu insan, salonda mahcup bir eda ile yalnız başına kenara çekilmiş, kimse ile temas etmiyordu."

"O sıralarda, Franz Werfel adında bir çek yazarın 'Musa Dağında Kırk Gün' başlığı altında, Ermeni olaylarını hikâye eden bir eser yayımladığı duyuldu. Bakanlıktan aldığım bir telgrafta bu kitabın satışının men'î ve toplattırılmasının sağlanması isteniyordu. Hariciye' de Ministerialdirektör (genel müdür) Hans Dieckhof'a giderek bu yolda teşebbüste bulundum. Hariciyenin, istediğimiz yönünde harekete geçen vaadiyle birlikte, benim de, bu işlerle doğrudan doğruya yetkili Propaganda Bakanı Goebbels nezdinde müracaatımın uygun olacağı önerisini aldım. Randevu ile Propaganda Bakanına gittim. Bu zat, olağanüstü zekâ sahibi, söz üstadı bir politikacı idi. Beni dinledi ve derhal gereğini yapacağını vaat etti. Üç gün sonra söz konusu kitabın bütün Almanya'da toplattırıldığı Büyükelçiliğe bildirildi. Tekrar Propaganda Bakanlığına giderek Bakana teşekkür ettim. Bakan şu cevabı verdi: "Türkiye ile dostluğumuza en ufak bir gölge düşmemesine o kadar özenliyiz ki, bu hususta her şeyi yapmaya hazırız."[95]

3.5 Feridun Cemal Erkin'in Beyrut Başkonsolosluğuna Atanması (1935-1937)

Berlin Büyükelçiliğindeki müsteşarlık vazifesi devam ettiği esnada, tatil için yurda dönen Erkin, Ankara'da Bakanlığın kapısında Sofya Elçisi Şevki Berker ile karşılaşmış ve kendisinden Beyrut Başkonsolosluğuna atandığını öğrenmiştir. Beyrut Başkonsolosluğu Türk Hariciyesinin en çok rağbet gören yerlerinden birisiydi. Nitekim Numan Menemencioğlu ve Fatin Rüştü Zorlu[96] gibi önemli isimler burada

---

[94] Paul Joseph Goebbels 1897'de dünyaya gelmiştir. 1917-1921 yılları arasında felsefe, edebiyat tarihi konularında üniversitede eğitim gören Goebbels aynı zamanda yazar ve gazetecidir. 1922'de partinin üyesi olan Goebbels, 1928'de parlamentoda mebus olmuştur. 1933'e gelindiğinde ise Hitler tarafından kendisine, halkı siyasi ve psikolojik olarak yönlendirmesi görevi verilmiştir. Sovyet Ordularının Berlin'e girişi ile Hitler intihar etmiş ve hemen bir gün sonra da Goebbels 1 Mayıs 1945'te eşi ve altı çocuğu ile birlikte zehir içerek intihar etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sebastıan Haffner, **Hitler Üzerine Notlar – bir despotun patolojik dünyası**, çev. Nihat Tezeren, (İstanbul: Gendaş Kültür, 2001), s. 192.

[95] **Age**, s. 38.

[96] Fatin Rüştü Zorlu, 1910 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Zorlu, daha sonra Paris Siyasi Bilimler Okulu'nu ve Cenevre Hukuk Fakültesi'nde eğitim gördükten sonra Türk Hariciyesinde çalışmaya başlamıştır. Zorlu'nun yapmış olduğu vazifeler sırası ile şu şekildedir; (1936) Hukuk Müşaviri, (1938) Ticaret Dairesi Başkanı, (1939) Bern Büyükelçiliği Başkâtibi, (1941) Siyasi Malumat Dairesi Müdürü, (1942) Moskova Büyükelçiliği Müsteşarı, (1943) Beyrut Başkonsolosu, (1946) Ticaret ve İktisat Dairesi Genel Müdürü, (1950) Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcısı, (1951) İktisadi İşler Birliği Teşkilatı Genel Müdürü, (1952) Büyükelçilik payesine erişme ve NATO'da Türkiye Daimi Temsilciliği, (1954) Demokrat Parti bünyesinde Çanakkale Milletvekili, (1954-1955 arası) Başbakan Yardımcılığı ve vekâleten Dışişleri Bakanlığı, (1957) Devlet Bakanlığı, (1957-1960 arası) Dışişleri Bakanlığı şeklindedir. 27 Mayıs Darbesi ile tutuklanan Zorlu, Yassıada Mahkemeleri tarafından idamla cezalandırılmıştır. Zorlu'nun idamı 16 Eylül 1961 günü gerçekleşmiştir. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, **age**, s. 5646.

görev yapmıştır.[97] O tarihlerde Beyrut Başkonsolosluğu hem Lübnan'ı hem de Suriye'yi içine almaktaydı. Erkin'e göre, bu iki önemli memleketin elçilikle temsil edilmeme sebebi, o tarihlerde hem Lübnan'ın hem de Suriye'nin Fransız mandası altında yönetilmesinden kaynaklanmaktaydı.[98]

Erkin anılarında Beyrut Başkonsolosluğu vazifesinin zor olduğunu şu cümlelerle belirtmiştir: "…Ermeni faaliyeti, Türk emlakine ait anlaşmanın uygulanması işleri, hudut sorunları, ayrıca son zamanlarda yüz elliliklerin[99] Atatürk aleyhine hazırladıkları haberi alınan suikast teşebbüsünü takip zorunluluğu, yeni Başkonsolos için çok nazik ve mesuliyetli gaileler teşkil ediyordu."[100]

Beyrut'taki görevi esnasında, hariciye barem rütbesi 6. dereceye yükselen Erkin,[101] bölgede görevine devam ederken yoğun iş temposundan dolayı yorgun düşmüş ve doktorunun da tavsiyesiyle Türkiye'ye kısa süreliğine dönüş yapmıştır. Ankara'ya geldiğinde Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Saraçoğlu ile görüşen Erkin, kendisinden, Atatürk ve İnönü ile bir görüşme yapacağını ve kendisine de ihtiyaç duyulabileceğini öğrenmiştir. Daha sonra İstanbul'a gelen Erkin, iki polis memuru tarafından karşılanarak, Dolmabahçe Sarayı'nın yolunu tutmuştur.[102] Saraçoğlu, Saray'da Erkin'i karşılamış ve birlikte, masa üzerinde bol kâğıt, kalem, mürekkep ve yazı makinası olan bir odaya girmişlerdir. Saraçoğlu, Erkin'den İngiltere'ye bir nota yazmasını istemiştir. İki saat sonra gelen Saraçoğlu notanın bitmiş halini okuyup memnun bir şekilde Erkin'i Atatürk'ün huzuruna götürmüştür. Erkin anılarında, Atatürk ile geçirdiği kısa süreli görüşmeyi şu şekilde aktarmıştır:

"Devlet Başkanımız deniz tarafında pencere yanındaki koltukta oturmuş denizi seyrediyordu. Bakana: "Oldu mu Saraçoğlu?" hitabıyla kendisine uzatılan vesikayı aldı. O âna kadar Büyük Lider bana hiç bakmamıştı. Üç büyük sayfa tutan notanın birinci defa incelenmesinden sonra o, rahmetli Halil Nihad'ın: "Didei şehlâyı vatan" (dide; göz manasına gelir, şehla ise; kusurlu sayılmayacak kadar şaşı manasına gelir) mısraı ile tanımladığı eşsiz gök, çelik karışımı gözlerini bana çevirdi. Bütün benliğimle titredim. Bakışın insanı elektrikleyen kudreti kadar sarf ettiğim çabanın iddiasız ürününün uğrayacağı akıbet de beni haklı bir heyecan ürpermesiyle sarsıyordu. Atatürk notayı ikinci defa okumaya başlayınca biraz cürete gelerek kendisini yavaştan tetkike başladım… Bir ışık deryasını andıran gözleriyle bütün

[97] Ülkümen, **age,** 1993, s.19
[98] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 40.
[99] Yüzellilikler, Milli Mücadele sonrasında düşman ile işbirliği yaptığı iddia edilen ve Türkiye toprakları dışına sürgüne gönderilmesine karar verilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına denilen ortak isimdir. Bu isimler 1938 yılında bir yasa ile affedilmiş ve yurda dönmelerine müsaade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhami Soysal, **150'likler**, 2. bs. (İstanbul: Gür Yayınları, 1985).
[100] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 40.
[101] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Dosya No: 030.11.1/ Yer No:113.17.14. bkz ek 8, s. 142.
[102] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 80.

görünüşü, kudret ve sevimliliği ile derhal derin saygı davet ediyordu. Özenle taranmış altın saçlar, geniş alın, nitelikleri meçhul esrarlı madenlerden yoğurulmuş gözlerle aydınlanan sima, karşısındakini bir lahzada etkisi altına alan bakış, dosdoğru çizgi halinde ince dudaklar, iradenin simgesi kudretli çene, uzun parmaklarıyla özenli eller, ahenkli el hareketleri, oturuşunda, yürüyüşünde göz kamaştıran inanılmaz vakar ve ihtişam, eşi olmayan dev varlık!

O'nun füsununa dalmıştım ki, birden aynı mehabetli bakışın tekrar bana çevrildiğini gördüm. Bu defa o bakışta tarife sığmaz bir tatlılık, yumuşaklık sezdim.

- Saraçoğlu, notayı bu genç çocuk mu yazdı?
- Evet Paşam.
- Kimdir?
- Hariciyeye henüz beş altı yıl evvel girmiş olmasına rağmen, alnının teri ile şimdi derecesinin üstünde Beirut Başkonsolosluğu gibi nazik bir göreve yükselerek başarı ile vazife gören bir genç arkadaşımız.
- Çocuğum ismin nedir?
- Feridun Cemal Erkin, Muhterem Reisicumhurum
- Feridun Cemal, hem tebrik, hem de teşekkür ederim. Benim istediğimi başarılı bir tarzda kaleme almışsınız. Saraçoğlu, bu çocuğun parlak âtisi var, kendisi ile yakından meşgul olun, elinden tutun.
- Emredersiniz Paşam.
- Notayı evvelâ Hariciyeye yollayın, bir defa da onlar görsünler. Sonra İngilizlere verirsiniz.

  Atatürk notayı okurken sadece iki kelime üzerinde durdu ve manasını sordu. Huzura kabul bu suretle sona erdi. Aynı, unutamayacağım tatlı bakış ve ayrılış!"[103]

3.5.1 Erkin'in Hatay Meselesinin Çözümündeki Kritik Rolü

1918'de Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar Hatay ve çevresi Osmanlı toprağıydı. Fakat antlaşmanın 7. Maddesi gereği İtilaf Devletleri kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkması durumunda istedikleri stratejik bir bölgeyi işgal edebilme hakkına sahiptiler. Nihayetinde Fransa bölgeyi işgale başlamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda bölge halkı kendi imkânları ile Fransızları geri püskürtmüş ve bu durum Fransızları yeni kurulan Türk Hükümeti (TBMM) ile anlaşmaya zorlamıştı. 1921 yılında imzalanan Ankara İtilâfnamesi'ne göre İskenderun haricindeki güney illeri (Urfa, Antep, Maraş, Adana) Türk Hükümeti'ne bırakılmıştı.[104] O dönemde yeni kurulan Türk Hükümeti'nin, ilk defa bir İtilaf Devleti tarafından tanınmış olması çok önemli bir gelişmeydi. Bu durumu da göz önünde

[103] **Age**, s. 82.
[104] Hatay meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ercan Karakoç, "Atatürk'ün Hatay Davası", **Bilig**, s.50 (2009): 97-118.

bulundurarak, Türk Hükümeti'nin İskenderun konusunda verdiği tavizin nedeni daha kolay anlaşılabilir. Fakat Türk Hükümeti, İskenderun'u hiçbir zaman Anavatan'dan ayrı görmemiş ve gelecekte bir gün tekrar ele geçirileceği umudunu taşımıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan muzaffer bir şekilde ayrılmanın vermiş olduğu güvenle yurdu dolaşan Atatürk, 1922 yılında Adana'yı ziyaret etmişti. Orada Antakyalı bir kızın Atatürk'e hitaben "Paşam bizi de kurtar" yalvarması karşısında Atatürk: "40 yıllık Türk yurdu düşman elinde kalamaz" demiş ve yıllar sonra bu öngörü gerçekleşmiştir.[105]

Erkin'in Hatay meselesindeki rolü, bölgedeki kanlı bir olay[106] neticesinde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın kendisine çekmiş olduğu bir telgraf ile başlamıştır. Telgrafta, Antakya'da gösteri yürüyüşüne çıkan bir Türk topluluğunun üzerine Fransız askerleri tarafından ateş açıldığı ve burada birkaç Türk göstericinin şehit olduğu yazmaktaydı. Türkiye'de derin bir heyecana sebep olan bu olayın etraflıca araştırılması için Erkin'den, bölgedeki Fransız Yüksek Komiseri ile temasa geçip derhal Sancağa giderek gerekli incelemeleri yapması ve mevcut durum ile ilgili bir rapor hazırlaması emredilmiştir. Erkin, aldığı bu telgraf üzerine, ertesi sabah Yüksek Komiser ile temas kurmak istemiş fakat Yüksek Komiser'in Şam'da olması sebebiyle kendisi ile görüşememişti. Bunun üzerine Siyasi İşler Müdürü Mr. Kieffer ile iletişime geçmiş ve söz konusu seyahatinde, aldığı vazifenin kolaylaştırılması için mahalli delegeye emir verilmesini istemiştir. Mr. Kieffer, Erkin'in seyahatine engel olmamış, fakat bu ziyaretin gelecekte olumsuz sonuçlar doğurabileceğini söylemiş, hatta çıkabilecek olaylar neticesinde Erkin'in dahi yaşamını yitirebilme ihtimalini söylemesi üzerine Erkin: "Kaderimde ölüm varsa, bana değil size yazık olur" diyerek bu konuda Türkiye Devleti'nin ve kendisinin ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir.[107]

Erkin, Hatay'a vardığında ilk olarak, kendisini karşılayan İstihbarat Başkanı Yüzbaşı ile kendi çalışma tarzını görüşmüştür. Bu usule göre; bölgede yaşayan tüm ırk, din ve mezheplere intisap eden seçilmiş liderler ikişerli gruplar halinde otele gelecekler ve Erkin'in eşi Mukaddes Hanım tarafından kabul edilecekler, sıraları gelince de Erkin ile ayrı ayrı görüşeceklerdi. İlk önce Sünni Türkler ile görüşen Erkin, daha sonrasında Sünni Araplar, Şiiler, Aleviler, Dürziler, İsmaililer, Museviler, Rumlar ve Ermeniler ile görüşmüştür.

---

[105] Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986), s. 9.
[106] Serhan Ada, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), s. 119.
[107] **Age**, s. 88.

Tüm bu görüşmeler devam ederken, Antakya'da Yüksek Komiserin Delegesi Mr. Durrieux,[108] telefonda Yüksek Komiser ile görüştükten sonra Erkin'e: "Yüce Komiser size dostluk duygularını iletiyor ve işiniz bitti ise Beirut'a avdetinizi rica ediyor." demiş ve bunun üzerine Erkin de: "Görüyorsunuz lütfettiğiniz yemekte dahi işim devam ediyor. Görevimin gerektirdiği sürece Sancak'ta (Hatay) kalacağım" diyerek bir kez daha Türkiye için Hatay meselesinin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Erkin tüm bu görüşmelerini yaparken bir yandan da almış olduğu vazife gereği, raporunu yazmaya başlamıştı. Erkin, müsvedde halinde yazdığı raporu, eşi Mukaddes Hanım'a teslim ediyor ve Mukaddes Hanım da çarşıya çıkar gibi otelden ayrılarak doğrudan Halep Konsolosluğuna geçerek Konsolos Hikmet Naci Bey'e makinada yazdırıp tekrar Feridun Cemal'e getiriyordu. Raporun bu şekilde hazırlanma süreci 24 saat sürmüştü.[109] Erkin anılarında, yazmış olduğu raporun Türkiye'de devlet adamları tarafından nasıl karşılandığını şöyle yazmıştır:

"Birkaç ay sonra, dış görevim son bularak memlekete döndüğümde benden hiçbir zaman teveccühlerini esirgememiş olan General Kâzım Özalp[110] ile Şükrü Saraçoğlu, Şükrü Kaya ve Falih Rıfkı Atay[111] raporun çok beğenildiğini bana müjdelediler. Raporum Ankara'ya vardığı zaman Atatürk

---

[108] Fransız Yüksek Komiser'in Hatay bölgesindeki temsilcisi olan Durieux, bölgede bağımsızlık için gayet demokratik yöntemlerle çalışmalarını sürdüren Türkleri ve Arapları sürgüne göndermiştir. 'Yenigün' adlı gazeteyi yasaklamıştır. Bölgedeki Türkler üzerindeki baskısını her geçen gün artıran Fransız yönetimi, Kasım 1936 seçimleri sonrasında gösteri yapan insanların üzerine ateş açmış ve neticede birçok Türk şehit olmuştur. Sonunda Durieux olayları kontrol edebilmek adına sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştır. Fakat daha sonra bölgeye Ankara tarafından Feridun Cemal Erkin'in gönderilmesi ile sıkıyönetim kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ada, **age**, s.116-120.

[109] **Age**, s. 89-90.

[110] 17 Şubat 1882'de Makedonya'da dünyaya gelen Kâzım Özalp hem asker hem de siyasetçidir. Erkân-ı Harbiye Mektebini bitirip kurmay yüzbaşı olan Kâzım Özalp sonrasında Balkan Savaşı'na katılmış, Birinci Dünya Savaşı'nda yer almış ve son olarak Milli Mücadeleye dâhil olmuştur. Kazım Paşa, Balıkesir civarında Kuva-yı Milliye'yi örgütleyen kişidir. 23 Nisan 1920 tarihinde ise TBMM'de Karesi milletvekili olarak seçilmiş, fakat cephedeki görevinde devam etmiştir. Haziran 1920'de 'İzmir Kuzey Cepheleri' kumandanı, akabinde 'Kocaeli Grubu' kumandanı olmuştur. Sakarya Savaşı'nda büyük başarı sergileyen Kâzım Paşa, 14 Ocak 1922 tarihinde milli müdafaa vekilliğine atanmış ve bu vazifesini Mart 1925'e değin sürdürmüştür. 1924'te TBMM Başkanı olan Kâzım Paşa, 1935'te tekrar milli müdafaa vekili olmuştur. 1950'de Van milletvekilliğinin bitmesine müteakip, 1954'te siyaseti terk eden Özalp, 6 Haziran 1968 tarihinde Ankara'da ölmüştür. Kendisi Ankara Şehitliği'ne defnedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, age, s. 178-180. Çiloğlu, **age**, s. 188.

[111] 1894'te İstanbul'da dünyaya gelen Falih Rıfkı Bey hem gazeteci hem de yazar kimliği ile ön plana çıkmaktadır. İlk şiirleri Tecelli Dergisi'nde yayımlanan Falih Rıfkı Bey'in Servet-i Fünun Dergisi'nde de denemeleri neşredilmiştir. 9 Mayıs 1918'de birkaç arkadaşı ile Akşam Gazetesi'ni kuran Falih Rıfkı Bey, Milli Mücadeleyi destekler nitelikte yazılar yazması hasebiyle divanı harpte yargılanmış ve serbest kalınca da Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na dâhil olmuştur. 1922 tarihinden itibaren Bolu ve Ankara milletvekilliği görevlerinde bulunan Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün ölümüne kadar geçen süre zarfında en yakınındaki isimlerden birisi olmuştur. Falih Rıfkı Atay, yeni kurulmakta olan 'Ulus Devlet'in inşa edilmesi sürecinde devletin resmi ideolojisini halka aksettirme noktasında basının aktif biçimde kullanılmasında önemli bir rol oynamıştır. Atatürk'e dair anılarının en fazla yer edindiği eserler

İstanbul'da haberleri beklemekte imiş. Metin, bütünü ile telefonla Dolmabahçe Sarayına dikte edilmiş. Atatürk'ün huzurunda okunurken Kâzım Özalp, Şükrü Kaya ve Falih Rıfkı Atay beraber imişler. İfadelerine nazaran, okumayı dikkatle dinleyen Atatürk, başkonsolosun ismini öğrenmek istemiş, benim ismimin verilmesi üzerine, Atatürk: 'Tamam, demiş, ben bu çocuğu İstanbul'da görmüş ve beğenmiştim. O zamanki hissim şimdi büsbütün kuvvetlendi. Bu çocuğu memlekete getirip istifade etmeli, yüksek vazifelere tayin etmeli. Tevfik Rüştü'ye söyleyin, rapordaki mütalaalara hararetle katılıyorum. Biz şimdiye kadar Sancak'ta (Hatay) genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra, Feridun'un belirttiği gibi, özerkliğe değil, düpedüz ilhaka gideceğiz'[112]

Görüldüğü üzere, Erkin'in raporuyla birlikte, Türk dış politikasında önemli bir değişiklik vuku bulmuş; öncesinde 'özerklik' olan hedef, rapor ile birlikte 'Hatay'ın ilhakı' biçiminde neticelenmiştir.

Erkin'in Beyrut'taki görev süresi bitmesine binaen, bölgede dostluk kurduğu çeşitli ülke yöneticilerine veda ziyaretlerinde bulunmuştur. Lübnan Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı tarafından ayrı ayrı misafir edilen Erkin bilahare, Suriye'ye geçerek orada da aynı şekilde en üst düzey devlet yöneticileri tarafından ağırlanmıştır.[113] Erkin'in özellikle Suriye ziyareti çok verimli geçmişti; gerek Suriye Cumhurbaşkanı Haşim el-Atasi, gerek Başbakan Cemil Merdem, gerekse de Dışişleri Bakanı Sadullah Cebiri ile olan görüşmelerinde söz konusu isimler sürekli 'Türkiye-Suriye dostluğuna vurgu yapmışlar ve Fransızlara olan öfkelerini dile getirmişlerdir. Erkin'in şerefine verilen ziyafette konuşma yapan Suriye Dışişleri Bakanı, Türkiye ve Türklere olan hissiyatını şöyle ifade etmiştir:

"Biz, devlet işlerinde cahil, tecrübesiz müptedileriz. Her şeyi siz, faziletli, kudretli büyük kardeşlerimizden öğreneceğiz. Bu ihtiyacımız, sizin dostluğunuza ne kadar kıymet verdiğimizi en şe'ni tarzda göstermeğe kâfidir. Onu kazanmak için değeri olan her fedakârlığa katlanmağa hazırız."[114]

Beyrut Başkonsolosluğu görevini Basri Rızan'dan devralan Erkin,[115] Cevat Açıkalın'a devretmiştir.

3.6 Yeniden Berlin (1938-1939)

Erkin anılarında, Hariciyedeki amirleri ve diğer şahıslar tarafından kendisine yapılan haksızlıklara sık sık değinmiştir.[116] Anılarında, kendisi Beyrut vazifesinde

şunlardır: *Atatürk'ün Bana Anlattıkları* (1955), *Çankaya* (1961), *Atatürk Ne İdi* (1968). Falih Rıfkı Atay 20 Mart 1971'de ölmüştür. Çiloğlu, **age**, s. 115.
[112] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 91.
[113] **Age**, 112.
[114] **BCA**, 030.10/264.777.4. 06.08.1937. bkz. ek 9, s. 143.
[115] Erkin, **age,** 1987, s. 71.
[116] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. türlü yerler.

iken, Hatay'a dair tüm sıkıntıların hallolduğunu ve artık Beyrut'ta diplomatlık vazifesinin eskiye nazaran daha kolay olduğunu belirten Erkin, bu süreçte yaşadığı bir haksızlığı şu şekilde kâğıda dökmüştür:

"Durrieux (Fransız Delege) ile Antakya'da konuşmalarımı kaydeden Halep raporumda, ilhaktan söz ettiğimi okuyan Cevat Açıkalın[117] arkadaşım, aramızdaki eski kardeşlik bağlarına güvenerek, memlekete döndüğüm zaman bana Ankara'da : 'Yahu, sen deli misin? İlhak olur mu? Başımıza bela mı açacaksın?' diye çıkışmıştı. Aynı arkadaş, bir yıl sonra, Yüce Komiser sıfatıyla Antakya'ya gönderilmiş, artık yolu açılmış olan mukadder sonucun elde edilmesi üzerine, memlekete avdetinde, kendisini 'Hatay Fatihi' ilan etmekte hiçbir sakınca görmemişti.

Beirut'ta, Hatay'a ilişkin bütün güçlükler, engeller, sıkıntılar ve mücadeleler geçirilip, mutlu ilhak yolu serbestçe açıldıktan sonra, Beirut'ta daha fazla kalmama lüzum görülmeyerek Bakanlıkta bir göreve atanmam, sırf ilhakı önerdiğim için kınamasına maruz kaldığım aynı arkadaşımın benim yerime Yüce Komiser seçilmesini sağlamak için düzenlenmiştir. Bu mütalaa bana ait değil, çevrenin yorumudur."[118] Burada, Feridun Cemal'in, Cevat Açıkalın'ın hazıra konduğunu ve Hatay meselesinin kazanımlarından istifade ettiğini belirttiği ve ayrıca kendisine yeterince kıymet verilmediğinden bahisle, Ankara'ya kırgın olduğu görülmektedir.

Beyrut'tan Ankara'ya dönen Erkin, Bakanlığa giderek, Ticaret ve İktisat Dairesi Umum Müdürlüğüne atandığını öğrenmiş ve teşekkür için Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı görmeye gittiğinde kendisinden görmüş olduğu soğuk muameleden dolayı çok üzülmüştür.[119]

Bu moral bozucu görüşmeden sonra vazifesine başlayan Erkin, ikinci moral bozucu darbeyi de Bakanlığın yeni uygulamaya koyduğu bir karardan alır. Bu durumu açıklığa kavuşturmak için öncelikle dönemin Dışişleri Bakanlığı terfi usulünü belirtmek icap etmektedir. Şöyle ki; o dönemde Erkin'in barem derecesi altı idi, Umum Müdürlük derecesine yükselmek için ise barem derecesinin dört olması gerekiyordu. Yani Erkin kendi derecesinin daha üstünde bir vazifede bulunmaktaydı ve kural gereği, devlette on beş yıl görev yapmamış kişilerin beşinci ve daha yukarı derecelere yükselmesi imkânsızdı. Erkin'de henüz dokuzuncu yılında olduğundan dolayı, şu anki

[117] 1901'de dünyaya gelen Cevat Açıkalın 1922 ile 1961 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çeşitli vazifelerde bulunmuş diplomattır. Açıkalın, 1936'da Montrö Boğazlar Konferansı'na giden Türk heyetinin genel sekreterliği vazifesini yürütmüş ve 1938-1939 yılları arasında Hatay Fevkalade Murahhaslığı vazifesinde bulunmuştur. 2 defa Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği koltuğunda oturan Açıkalın ayrıca Moskova, Londra ve Roma'da büyükelçilik yapmıştır. Açıkalın 1970'de vefat etmiştir. Yücel Güçlü, "The Life and Career of a Turkish Statesman, Cevat Açıkalın", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. 16, s. 46, (2000): 205-223.
[118] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 109.
[119] **Age**, s. 116.

vazifesinde en az altı yıl daha kalmak zorundaydı. O dönemde Bakanlık, derecesini yükseltmek istediği isimler için yarı dolambaçlı bir çare bulmuştu. Buna göre, Bakanlık, terfi ettirmek istediği kişi on beş yıl hizmette bulunmasa bile o kişiyi dördüncü derece Hukuk Müşaviri sınıfına, muvazaalı[120] bir şekilde geçiriyor ve bu şekilde gereken dereceyi alan kişinin terfi noktasında önü açılmış oluyordu. O dönemde, Genel Sekreter Numan Menemencioğlu ve Agâh Aksel[121], Erkin'in herhangi bir müracaatı olmamasına rağmen kendisine de aynı imkânın tanınacağını, fakat idari yollarla değil, hazırlanmakta olan bir kanunla bu işlemin yapılacağını söylemişlerdi.[122]

Daha sonraki günlerde ise çıkan yeni kanun, Numan Menemencioğlu ve Agâh Aksel'in söylemiş olduğu gibi Erkin'in derece olarak yükselmesine değil, tam aksine o sırada görev yapmakta olduğu Umum Müdürlüğünü bile bırakmasını icap ettiriyordu. Bu kanuna göre; "Bakanlıkta çeşitli makam ve payelerin derece bakımından düzenlenmesi amacını izleyen muvazaalı terfi imkânı kesin olarak kaldırılmış. Umum Müdürlerin dört, yardımcılarının beş ve şube müdürlerinin altıncı derece memurlardan seçileceği öngörülmekteydi."[123] Bunun üzerine Erkin, hiç değilse Umum Müdür Vekili olarak göreve devam etmek istese de, Numan Bey bunun kanunen imkânsız olduğunu belirtmiş ve eğer Erkin'in Bakanlıkta kalmak yönünde bir isteği varsa ancak şube müdürlüğü vazifesi ile Bakanlıktaki vazifesine devam edebileceğini söylemiştir. Daha sonra Numan Bey, Erkin'e, Bakan Bey'in de uygun görmesiyle kendisinin Londra'ya Başkonsolos olarak düşünüldüğünü söylemiştir. Erkin anılarında Numan Bey'in kendisine bu şekilde yanlış bilgi vermesinin sebebini çok önceki zamanlarda yaşamış oldukları bir tartışmadan dolayı olduğunu belirtmektedir.

Daha sonra evine dönen Erkin, mevcut durumu eşiyle istişare etmiş ve nihayetinde Londra'ya gitme kararı almıştır. Fakat ertesi gün ise, Londra Büyükelçisi

---

[120] Muvazaa; 1-) Danışıklı iş. 2-) Tarafların, üçüncü kişileri aldatmak amacıyla kendi gerçek iradelerine uymayan ve aralarında bir hüküm ve sonuç doğurmayan bir görünüş yaratmaları anlamlarına gelir. Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), c.3, s. 3332.

[121] Agâh Aksel, Ürdün, Portekiz, Yugoslavya, İsveç, Finlandiya ve Macaristan gibi birçok ülkede vazifelerde bulunmuş Türk diplomattır. Bir dönem Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı vazifesini de ifa eden Aksel'in müsteşarlık sonrası vazifeleri sırası ile şöyledir; İsveç'te Orta Elçi, Türkiye'yi temsilen Finlandiya diplomatik temsilciliği, Lizbon Elçiliği, Budapeşte Orta Elçiliği şeklindedir. Aksel 19 Kasım 1949'da emekli olmuştur. Fakat 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile Aksel tekrar Dışişleri Bakanlığı bünyesinde aktif olarak çalışmaya geri dönüş yapmıştır. 1951'de Amman Orta Elçilisi olan Aksel sonrasında merkeze dönmüş ve 1952 yılında Belgrad Büyükelçiliği'ne atanmıştır. Aksel Belgrad'da yaklaşık 2,5 yıl görev yaptıktan sonra 1955'te emekli olmuştur. Murat Yümlü, "Agâh Aksel'in Diplomatik Kariyeri ve Belgrad Dönemine Dair Değerlendirmeler", **History Studies – International Journal of History**, c. 3, s. 1, (2011), 255-258.

[122] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 115.

[123] **Age**, s. 117.

Fethi Okyar'ın Başkonsolosluk için Nebil Süreyya Akçer'i istediğini duyan Erkin, çok hürmet ettiği Fethi Okyar'ı üzmemek için ve kendisini bu göreve zorla kabul ettirmiş gibi bir duruma düşmemek için, tam o esnada boşalan Berlin Başkonsolosluğu görevine talip olmuş ve iki yıl aradan sonra Berlin'e bu sefer Başkonsolos olarak atanmıştır. Erkin'in Berlin'de vazifeye başladığı dönemde, Berlin Büyükelçisi Hamdi Arpağ'dı.[124]

Erkin anılarında o dönemlerde yaşadığı hüzünlü duygularını şu şekilde ifade etmiştir: "Kendi kendime normal yolunu izlerken, sırf Atatürk'ün iltifat ve takdirine mazhar olması yüzünden, genç bir memurun ilerlemesine set çekilmekten başka daha ne durumlara katlanmak zorunluğunda bırakıldığını, acı bir tecrübe ile öğrenmiş bulunuyordum. 'Düşenin dostu yoktur' derler. Ne hale getirildiğimi öğrenen Bakanlık mensupları, bana karşı tutumlarını derhal ayarladılar. Bakanlıkta arkadaş muamelesi yaptığım kimselerde dâhil olmak üzere, bir tek dostum olmadığını o münasebetle gördüm ve anladım. Kulağıma gelen sızıntılara göre, artık Bakanlıkta hiçbir gelecek ümidim kalmıyor, hemen hemen tasfiyeye uğramış bir memur sayılıyormuşum. Sokakta yürürken karşıdan aynı kaldırımda bana doğru gelen sözde dostlarımın, sırf selam vermek külfetinden kurtulmak için, karşı kaldırıma geçtiklerine defalarca şahit oldum. Bakanlıkta Ticaret ve İktisat Dairesi Umum Müdürü olarak kısa süreli görevim işte bu hazin âkıbetle sona erdi."[125]

Berlin Başkonsolosluğu vazifesine başladığı günlerde Atatürk'ün vefat haberini alan Erkin, hüzün dolu duygularını ise şöyle belirtir: "…10 Kasım meşum gününün sabahında felâket haberi geldi. Her an çatmasından korktuğumuz bu kara haber hepimizi vurulmuşa çevirdi. Haber bize ulaştığı zaman eşim dışarıda idi. Binaya yaklaştığı sırada, yarıya çekilmiş yaslı bayrağımızı görmüş, anlamış, hıçkırarak içeriye girdi. Bütün Türk kolonisi derin bir yasa boğuldu… Dünyada kaderine ölmezliğin konulabileceği sanılan bir tek insan varsa o da Atatürk idi. Memleketimize düşmanların reva gördükleri ölüm kararını bozan, kaderin zalim hükmünü ters çeviren, millete yeni bir ruh ve güç veren eşsiz kahraman, ne yazık ki kendi ölüm kaderini yenememişti."[126]

Feridun Cemal'in Atatürk'e saygısı ve sevgisi üst düzeydeydi. Nitekim Atatürk'ün Feridun Cemal'i sık sık taltif etmesi, onun Atatürk'e olan bağlılığını da kuvvetlendirmektedir

3.7 Erkin'in Siyasi Daire Genel Müdürlüğü Görevi (1939-1942)

Atatürk'ün vefatından sonra, Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, Başbakanlık koltuğunu da Celal Bayar'a[127] vermişti. Şükrü Saraçoğlu ise Dışişleri Bakanı olmuştu.

---

[124] **Age**, s. 119.
[125] **Age,** s. 118.
[126] **Age**, s. 119,120.
[127] Asıl ismi Mahmut Celal Bayar'dır. Kendisi Atatürk ve İnönü'den sonra Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanıdır. 15 Mayıs 1883'de Bursa'da dünyaya gelen Celal Bayar, 1908'de İttihat ve Terakki

O günlerde bir vazife gereği Numan Menemencioğlu ve heyeti Berlin'de bulunmaktaydı. Berlin Büyükelçiliğinde Erkin ile görüşen Menemencioğlu, kendisine: "Feridun, yakında memlekete terfi ile dönecek ve benim en yakın çalışma arkadaşlarımdan biri olacaksın" demişti. Anlaşılan, yeni dönemde şartlar Erkin için eskisi kadar yıpratıcı olmayacaktı. İlerleyen günlerde, yeni Barem Kanununun Dışişleri çalışanlarını ilgilendiren bazı kısımları değiştirilmişti. Buna göre; Erkin gibi, Dışişlerinde on beş yıldan daha az süre çalışan memurların terfisini engelleyen hüküm kaldırılıyordu. Erkin'e göre, bu değişikliğin arkasında Şükrü Saraçoğlu vardı.[128] Bu kanunun meclisten çıkmasıyla, Erkin Birinci Daire Siyasi Genel Müdürlüğü görevine getirilmişti. Dışişlerindeki Genel Sekreterlik makamından sonra en önemli mevkilerden biri olan Siyasi Daire Genel Müdürlüğü'ne atanması, Erkin'in çalışmalarının yakından izlendiğinin, kendisine güvenildiğinin ve ayrıca uzun vadede Genel Sekreterlik pozisyonuna düşünülen diplomatlardan birisi olduğunun bir göstergesidir.

Feridun Cemal'i seven ve onu sürekli himaye eden Saraçoğlu'nun Dışişleri Bakanı olması, Menemencioğlu ve diğer bürokratların ona karşı olan menfi tutumlarını değiştirmelerinin yanı sıra, Erkin'in hariciye kariyerinde daha hızlı bir şekilde yükselmesine yol açmıştır

Erkin, bu yeni görevinde birçok yurt dışı seyahatinde bulunmuştur. Alman ve Rus ordularının Polonya'yı işgal ettiği ve Türk-Sovyet ilişkilerinin kötüye gittiği oldukça hassas bir zamanda, Saraçoğlu riyasetindeki Moskova ziyareti, bu seyahatlerin ilkini oluşturmaktaydı.

Fırkası'na intisap etmiştir. İzmir'in Rumlar tarafından işgali ile birlikte 'Galip Hoca' müstear ismi ile Milli Mücadeleye dâhil olmuştur. 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'ye Saruhan milletvekili olarak katılan Celal Bayar, Yeşil Ordu ve Türkiye Komünist Fırkası'nın yönetici kadrosunda yer almıştır. 1937'ye devletin birçok kademesinde görev üstlenen Bayar, bu tarihte Başbakanlıktan ayrılan İsmet İnönü'nün yerine hükümet kurmakla vazifelendirildi. Atatürk'ün ölümüyle beraber bir süre daha Başbakanlığı yürüten Bayar, 1939'da istifa ederek CHP içindeki muhalefete katılmıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise çevresindeki yol arkadaşları ile birlikte Demokrat Parti'yi kurarak bu partinin ilk genel başkanı olmuştur. Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesi ile Celal Bayar da cumhurbaşkanı olmuş ve bu vazifeyi 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne kadar sürdürmüştür. Darbe sonrası hakkında idam hükmü verilen Bayar'ın cezası yaşından dolayı ömür boyu hapse dönüştürülmüştür. 1964'te sağlık sorunları sebebi ile özgürlüğüne kavuşan Bayar, 1986'da 103 yaşında ölmüştür. Çiloğlu, **age**, s. 74,75.

[128] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 120.

Daha sonra ise, aynı sebeple Belgrad'daki Balkan Antantı toplantısına da katılan Erkin, buradaki müşahedelerini anılarında ayrıntılı biçimde okuyucular ile paylaşmıştır.[129]

1941 yılının Şubat ayında, o süre zarfında sürmekte olan 2. Dünya Savaşı'nın civar ülkelerdeki etkilerini incelemek üzere görevlendirilen Erkin[130], Lübnan, Suriye, Irak, Filistin ve Mısır'ı ziyaret etmiştir. Erkin bu gezilerinde, bu devletlerin Müttefiklere daha yakın olduğu izlenimine varmıştır. Ertesi yıl gene Şubat ayında hemen hemen aynı memleketlere tekrar seyahatte bulunan Erkin,[131] bu sefer Lübnan ve Suriye'de durumun değiştiğini ve eskisi gibi Müttefiklere pek de sempati ile bakılmadığını gözlemlemişti. Erkine göre bu devletlerin söz konusu tutumunda, İngiltere ve Fransa'nın bu iki devleti işgal etmesinin büyük payı vardı.[132]

Erkin'in bu ikinci defa Arap ülkelerini seyahati esnasındaki bir görüşmede, dinlemiş olduğu bir hikâye kendisini derinden sarsar. Kendisi, anılarında bu ibret verici görüşmeyi şu şekilde aktarmıştır: "…bir aralık, krallığı henüz ilân edilmemiş olan Emîr Abdullah'ın beni Ürdün'e davet ettiğini haber verdiler. Emîr'i Şeria Nehri'nin karşı yakasında Şu'ne Ovasında, âdeti veçhile, çadır kurdurmuş vaziyette buldum. Beni yemeye alıkoydu. İstanbul'da büyümüş, okumuş, Şurayı Devlette (Danıştay) üyelik vazifesi görmüş, Türkçe'yi en fasih şiyvesiyle konuşan bu eski İstanbul Efendisi Emîrle günün olayları hakkında hasbıhal ettiğimiz sırada, bir münasebet düşmesi üzerine, baş başa kalmış olmaklığımızdan da yararlanarak, şu ibret verici hikâyeyi anlattı. Dedi ki:

"Müttefikler, daha doğrusu İngilizler, babamı Osmanlı idaresine isyan edip, İmparatorluğun düşmanlarıyla işbirliği yapması karşılığında, kendisini, Hicaz Krallığına getirmek vaatlerini tuttular. Babam gerçi Hicaz Kralı oldu; fakat bir süre sonra Vahabiler kendisini düşürdüler, Kral Suud onun yerine geçti. Babam İngilizlerin himayesi altında Kıbrıs'a yerleşti. Orada hastalandı, kendisini Amman'a aldım, uzun müddet hasta yattı, çok ızdırap çekti. Günün birinde, ikindi vakti, sarayın bandosu, öteden beri âdet olduğu üzere, bahçede konser veriyordu. Hava sıcak, pencereler açıktı. Bir aralık bando hepimizin bildiğimiz İzmir marşını çalmaya başladı. Babamın birçok eski hatıraları hafızasında canlandırmasını önlemek için pencereyi yavaşça kapadım. Bana seslendi: Evlât, neden o pencereyi kapıyorsun? İzmir marşının eski günleri bana hatırlatmaması için değil mi? Ben, velinimetine ihanet etmiş âsi bir kulum, günahım büyüktür. Kral olacağımı sandım, Tanrı beni sürgünlüğe düşürdü. Hasta oldum, buraya sığındım. Bırak, pencereyi aç, şu marşı dinleyelim, duyduğum vicdan azabının şiddeti, o eski hatıraların canlanması ile büsbütün artsın; bu dünyada çektiğim ızdıraptan artan vicdan

[129] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Age**, s. 123.
[130] **BCA**, 030.18.01.02/54.11.16. bkz. ek 10, 148.
[131] **BCA**, 030.18.01.02/97.127.5. 11.03.1942. bkz. ek 11, s. 149.
[132] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 123-125.

azabıyla büsbütün ağırlaşsın, tâ ki Cenabı Hak bu günahkâr kulunu dünyada affederek, Âhirette hesap gününde daha büyük cezadan korusun."

Erkin, birebir Kral'dan bu sözleri işittikten sonraki düşüncelerini ise şu şekilde kâğıda dökmüştür: "Dehşet veren bu hikâyeyi derin bir şaşkınlıkla dinledim, heyecan içinde titredim. O zamandan beri korkunç serüveni ve âkıbeti hiçbir zaman aklımdan çıkaramadım. Aradan çok zaman geçti, düşünüyorum: Kral Hüseyin'in ibret verici sonu bu oldu; büyük oğlu Irak Kralı Faysal esrarlı bir tarzda zehirlenerek öldü. Onun oğlu bir gezintiden dönerken yolda arabasının garip bir tarzda ağaca çarpması sonucunda can verdi. Torunu da, genç Kral Faysal, amcası Emîr Abdülillah ve bütün yanındaki kadın aile efradı ile birlikte, 1958'de, Bağdat'ta Kasım'ın isyanı sırasında katledildiler. Kral Abdullah Kudüs'te Mescidi Aksa'ya girerken bir Arabın hançeri ile can verdi. Oğlu Kral Tallal çıldırarak nakledildiği İstanbul'da şifa evinde son nefesini teslim etti. Irak Kralı Faysal'ın bir hemşiresi Rodos'ta kaldığı otelin Rum garsonu ile kaçtı. Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiliz ordusunun muhasara ettiği Mekke'yi savunan Fahreddin Paşa ordusuna karşı düşmanla işbirliği yapanlar Peygamberimizin bu torunlarının tâ kendileri değil mi idi? Haşimî ailesi mensuplarının birbiri ardısıra maruz kaldıkları korkunç âkıbeti yaşlı Kral Hüseyin'in dehşetinden titrediği ilâhi ukubetin daha bu dünyada gerçekleşen lanet işaretlerinden başka ne idi? İlâhi takdir, âhiretteki mukadder hesaplaşma anını bile beklemeden, Peygamberimizin mübarek mezarını savunan Müslüman Türk ordusuna silah çeken torunlarını daha bu dünyada korkunç bir kadere mahkûm etmişti."[133]

3.7.1 Türkiye'nin Yunanistan'a Yardımı ve Erkin'in Bu Süreçteki Rolü

II. Dünya Savaşı'nda, Yunanistan'ın Almanlar tarafından işgal edilmesi üzerine, Müttefik Devletler, Türkiye'den Yunan halkına yardım etmesi talebinde bulunmuşlardı. O dönemde Yunanistan'da savaş sebebiyle, iaşe noktasında büyük bir kıtlık yaşanmaktaydı.[134] Bunun üzerine, Erkin'in başkanlığı altında Ticaret, Gümrük, Ulaştırma Bakanlıkları arasında bir komisyon oluşturulmuştur.[135] Yardımlar gönderilmeye başlanmadan evvel Türk yetkililer, İngiltere, Almanya ve İtalya devletleri ile görüşerek, bu devletlerin uygulamakta oldukları ambargonun ortadan kaldırılmasını sağlamışlardır.[136] Bu süreçte Türkiye tarafından Yunanistan halkına

[133] **age**, 125-126.
[134] Çağla Derya Tağmat, "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 46, (Güz 2010): 457-483.
[135] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 129.
[136] Bülent Bakar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan Yardımlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. 24, s. 71, (Temmuz 2008): 413-443

gönderilen yardımların dağıtımı hususunda, insanların etnik kökenine bakılmaksızın, bölgede yaşayan tüm milletlerin faydalanması amaçlanmıştır.[137]

Yunanistan'a yardım süreci, Erkin için çok yorucu olmuştur. Anılarında bu dönemde yaşadıklarını şöyle kaleme almıştır: "…Yunanistan'a gönderilecek paketler, bir de ulaştırma, yani gemi bulma sorununu ortaya çıkartmıştı. Ulaştırma Bakanlığı Kurtuluş gemimizi bu işe bağladı. Taşıma meselesinin şahsen beni ne kadar yorduğunu ve sıktığını tarif edemem. Kurtuluş'un, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, Adalar Denizi'nden Pire'ye gitmesi için, evvela Almanlardan hamulenin (yük) Yunanistan'a girmesi izni, bundan sonra da gemi rotası için Alman, İtalyan ve İngiliz Akdeniz donanmaları tarafından verilecek sefer ve rota müsaadesi sağlanması gerekiyordu. Çok defa, üç izinden biri veya ikisi verilmiyor, o zaman hareket tarih ve saati için yeniden müracaat gerekiyordu. Ara sıra daha heyecanlı durumlar da karşıma çıkmakta idi. Geminin hareket zamanı ve rotası kabul edildikten sonra, son anda, hattâ bazen geceleri uykudan uyandırılarak, bana filan hükümetin seyahat saatini değiştirmek istediği bildiriliyor ve gemi acele durdurularak bütün muameleye yeniden ve baştan başlanması gerekiyordu. Bu hal yalnız Yunanistan'da, aç halkın sabrını yitirmekle kalmıyor, işin insani mahiyeti dolayısıyla da her erteleme, doğuracağı ıztıraplar bakımından beni vicdan azabına sokuyordu. "Kurtuluş" gemisi, bu sözcüğün, yaşanılan şartlar içinde kazandığı anlam dolayısıyla, Yunanistan'da gerçek kurtuluşa simge sayıldığını Yunan sefiri bana söylemişti. Ne yazık ki, Kurtuluş gemisi, bir seferinde kazaya uğrayarak battı. Gereken teşebbüslere girişerek, aynı hizmet için ikinci bir gemi temin ettik. Yunanistan'ın işgalden kurtulmasından sonra, Pire Belediye Başkanından çok sıcak bir teşekkür mektubu aldım. Sakız Metropoliti de içli bir mektupta, insani gayretlerimden dolayı beni takdis ettiğini bildirdi. Nihayet, Yunan Hükümeti bana Phenix Nişanının büyük kordonunu hediye etti…"[138]

Tüm bu yaşananlardan 64 yıl sonra 2006'da, Yunanistan'da artık bir efsane olan Kurtuluş Vapuru'nun anısına, "Kurtuluş Vapuru Belgeseli" adlı bir çalışma yapılmıştır. Belgeselin tanıtımı için hazırlanan fragmanda konuşma yapan Yunan tarihçi Georgeos Margaritis ise şu duygu yüklü ifadeleri kullanmıştır: "Kurtuluş, Şubat 1942'ye kadar Yunanistan'ın en zor dönemlerinde yaptığı seferlerle Yunan halkı için umudun sembolü oldu. O battıktan sonra da Türkiye'den gemiler geldi ancak bütün o gemilerin adı Kurtuluş olarak kaldı. Şöyle deniliyordu; Evet bugün açsınız ancak yarın Kurtuluş gelecek."[139]

Türkiye'nin ekonomik manada sıkıntı çektiği ve kendi vatandaşlarına karne ile ekmek verdiği günlerde,[140] komşusu Yunanistan'ın perişan halini görmemezlikten gelmemiş ve hayati yardımlar yapmıştır. Bu durum bazı zamanlardaki 'olumsuz' Türk-

[137] Hüseyin Kalemli – Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED),** Erzurum, s. 46, (2011): 205-206
[138] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 129-130.
[139] **Hürriyet Gazetesi**, 8 Eylül 2006.
[140] Tağmat, **age**, s. 479.

Yunan ilişkileri bağlamında ele alındığında, söz konusu yardımların gelecekte iki millet arasındaki dostluk ilişkileri açısından umut verici bir örnek olacağı aşikârdır.

3.7.2 İkinci Dünya Savaşı Yıllarında 'Boğazlardan Geçen Alman Gemileri Krizi' ve Erkin'in Çözüm Teklifi

Ocak 1944'te İngilizler Türkiye'den, Karadeniz'den Akdeniz'e seyirde bulunan ticaret gemisi görünümündeki Alman teknelerinin geçişinin durdurulmasını istemekteydiler.[141] Aslında bu iddialar yeni değildi, benzer iddialar 1942 ve 1943 yıllarında müttefik devletler tarafından dile getirilmişti.[142] İngilizlerin iddialarına göre, bu gemiler dış görünüşte ticari gibi görünse de aslında birer savaş gemileriydi ve Çanakkale'yi geçer geçmez İngilizlere zarar vermekteydiler. Türk Hükümeti, İngilizlerin bu iddialarına ilk başlarda pek itibar etmediğinden, İngiliz Büyükelçisi, Başbakan Churchill'in mesajını ileteceğini belirterek, Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmek istemiştir. Bu mesele İngiltere için o kadar önemliydi ki; dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden de aynı konuyu Avam Kamarası'nda gündeme getirmiştir.[143] Bunun üzerine Türkiye meseleye ciddiyetle yaklaşmıştır.[144] Nitekim İnönü, beraberinde Feridun Cemal Erkin ve Numan Menemencioğlu olmak üzere Büyükelçi'yi kabul etmiştir. İngiliz Büyükelçisi, aynı iddiaları tekrarladıktan sonra, İnönü, Numan Bey'e fikrini sormuştur. Numan Bey ise İngilizlerin tamamen haksız olduklarını Türkçe olarak, oldukça yüksek sesle ve hiddetli bir biçimde fikrini beyan etmiştir. Bunun üzerine toplantıyı sona erdiren İnönü, Büyükelçi'ye gereken cevabın verileceğini söylemiş ve herkes dağılırken Erkin'e kalmasını emretmiştir.[145] Erkin anılarında İnönü ile geçen görüşmeyi şu şekilde belirtmiştir: "Menemencioğlu, Bakanlar Kurulu toplantısına katılmak üzere izin alarak ayrıldı; bende kendisini takibe hazırlanırken, İnönü bana kalmayı emretti ve 15-20 dakika süren uzun ve kaygılı düşünmeden sonra, başını bana çevirip, içli bir

[141] Erkin, **age,** 1968, s. 236.
[142] Cemil Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 1996), c. 2, s. 246.
[143] Haziran 1944'te, boğaza yönelen üç adet Alman gemisinin aranması için İngiltere, Türk hükümetine uyarıda bulunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ise, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen'den güvence aldığını ve gemilerin savaş teknesi olmadığını beyan etmiştir. Benzer durumu daha önce de tekrar etmesi hasebiyle, bu defa İngiltere Dışişleri Bakanı sert bir açıklama yapmıştır: "Majestelerinin hükûmeti, Türk hükûmetinin bildik manevralara kalkışmasından ötürü derin bir tedirginlik duymuştur." Ayrıntılı bilgi için bkz. Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye**, (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002), s. 250-251.
[144] Süleyman Seydi, **Zor Yıllar! – 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, (Ankara, Asil Yayınları, 2006), s. 254.
[145] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 139.

hitapla şu soruyu sordu: 'Feridun sen temiz süt emmiş bir (arkadaşımsın). İhtilafa tamamıyla vâkıfsın, Numan'ın bu derece hiddetinin sebebi acaba nedir?'

Ben cevap verdim:

'İhtilaf birkaç haftadır sürüyordu. İngilizlerin sizi rahatsız edecek kadar ısrarlarından alındığını sanıyorum.'

İnönü tekrar konuştu:

'Peki, bu ihtilafı, daha ziyade buhrana meydan vermeden halletmek çaresini görüyor musun?'

'Barış ve savaş halinde Boğazlardan transit geçen ticaret gemilerinin, hiçbir suretle durmaya mecbur edilmeden yollarına devam etmelerinin sağlanması, Montreux Sözleşmesi gereğidir. Sıhhi kontrol için dahi, gemiler seyirlerini sadece yavaşlatacaklar ve işlem birkaç dakika içinde bitirilerek yollarına tekrar koyulacaklardır. Gemi seyrine halel getirilmemesi konusunda Montreux'de en ziyade ısrar gösteren İngiliz Heyeti olmuştur. Şimdi, aynı İngilizlerin, Alman gemilerinin durdurulup araştırılması isteğinde bulunmalarını Bakan kendi eski tutumlarıyla bağdaşmayan bir davranış olarak görüyor. İşin dış görünüşü gerçekte böyledir. Ancak, Sözleşmenin 24. maddesinin 3. fıkrası 'Türk Hükümeti, savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine dair olan hükümlerinin icrasına nezaret edecektir' diyor. Ortada, bir tarafın ticaret gemisi, karşı tarafın ise maskelenmiş savaş gemisi, iddiaları var. Özellikle savaş halinde bu derece ağır bir şikâyetin 24. maddeye dayanılarak çözüme bağlanması zannederim Hükümetimiz için ahdi bir görevdir. Ben bunu iki hafta evvel Bakanımıza hatırlatıp bu yoldan buhrandan çıkılmasını telkin ettim; fakat kendileri geçişe ait genel kurala halel gelmesini doğru bulmadılar. Zannımca, Alman gemilerini durdurup silah, mühimmat, top vesaire taşıyıp taşımadıklarını esaslı bir surette araştırmak yerinde olur. Alman iddiası doğru ise gemiler, eskisi gibi, geçmeye devam ederler; fakat maskelenmiş savaş gemileri iseler, o zaman, İngilizlerin şikâyetlerinde tamamıyla haklı oldukları anlaşılır. Her iki halde de biz bu ağır ve tehlikeli sızlanmalardan kendimizi kurtarmış oluruz.'

Bu sözlerim üzerine İnönü'nün endişeli çehresi aydınlandı ve bana:

'Sağol kardeşim. Sen burada otur, kitapları karıştır; ben Bakanlar Kuruluna gidiyorum, birazdan gelirim.' Diyerek elbisesini değiştirdi ve şehre indi."

İnönü 4 saat sonra geri döndüğünde Erkin'e hitaben: "Gel kardeşim, seni saatlerce yalnız bıraktım. İşlerimiz sandığımdan daha fazla uzadı." demiş, sonrasında ise sofracıyı çağırıp ve Erkin'i işaret ederek: "Bak, Feridun kardeşim bize bu akşam rakı ikram ediyor, çabuk içki ve meze getirin." Emrini vermiştir. İnönü'nün bu keyfine anlam veremeyen Erkin, o anı şu şekilde satırlara dökmüştür: "Sofraya oturduk. Ben olan bitenden habersiz, bu keyifli konuşmalara mana veremiyordum. Nihayet, daha fazla sabredemeyerek, yavaşça Başbakandan bilgi rica ettim. O da fısıldayarak sırrı açıkladı: Bakanlar kurulunda müzakerelerin uygun bir anında, İnönü, Alman gemileri ihtilafını müzakereye koymuş. Yukarıda İngiliz Büyükelçisi ile olan biteni anlatmış ve 'Müttefikimiz olan bir memleketle aramızda esasen mevcut soğukluğu açık bir buhran ağırlığına çıkarmak akıl kârı olmaz. Köşkte Feridun ile beraber Montreux'yü inceledik. 24. Madde bize sarih bir görev ve yetki

veriyor. Şimdi Genelkurmaya emir verelim. Alman gemilerini esaslı surette aratsın. Silah bulunsa da, bulunmasa da rahata kavuşur, serbest nefes alırız." demiştir.[146]

Anlaşılacağı üzere, Erkin, hariciyede henüz yeni bir diplomat olmasına rağmen, hadiseleri doğru süzerek ve kriz anlarında yerinde yorumlar yaparak çözümler üretmesi onun devlet büyükleri nezdinde prestijini kuvvetlendirmiştir. Nitekim kendisini henüz bu dönemden tanıyan İnönü bilahare, başbakan olarak kuracağı hükümetlerde Feridun Cemal'i Dışişleri bakanı yapacaktır.

Almanlar ile yaşanan boğazlar meselesi Erkin'in dediği gibi çözülmüştür. Boğazlardan geçen Almanya'ya ait 'Kassel' isimli gemi aranır ve geminin ticari gemi şeklinde kamufle edilmiş bir harp gemisi olduğu saptanır. Türk hükümeti, bunun üzerine, Almanya'yı protesto eder ve bu hadiseden sonra boğazlardan geçen tüm Alman gemilerinin dikkatli bir şekilde aranması yönünde karar alır. Mevcut kriz neticesinde Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu istifa etmiş ve yerine vekâleten Şükrü Saraçoğlu geçmiş en nihayetinde ise Hasan Saka yeni Hariciye Vekili olmuştur.[147]

Selim Deringil, boğazdan geçen Alman gemileri mevzusunu ve Numan Menemencioğlu'nun istifasını şöyle yorumlar: "Hiç kuşkusuz bu gemi Boğazlardan savaş boyunca geçen ilk 'ticari' savaş gemisi değildi. Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere savaşan her iki tarafın da hava ve deniz kuvvetlerinin Türk deniz ve hava sahalarını ihlal etmelerine göz yummak hükümetin sık sık başvurduğu bir taktikti. Ama burada değişen dengelere Türkiye'nin ayak uydurması söz konusuydu. İngiltere ve ABD'ye yaklaşılmalıydı. Bu yaklaşma uğruna uluslararası kamuoyunun gözü önünde feda edilecek bir kurbana ihtiyaç vardı. İnönü en uygun adamın Numan Menemencioğlu olduğuna karar verdi. Menemencioğlu'nun tarafsızlığı en yalın şekliyle yorumlayan politikası yıllardır İngiltere'den olumsuz not almaktaydı. Türkiye'nin hareket serbestliğini her alanda en yüksek düzeyde tutmaya çabalayan bu yetenekli diplomat açıkça 'Nazi yanlısı' damgasını yemişti. Ayrıca müzakere masasındaki yüksek yeteneği zaman zaman İngilizlerin Türkiye'yi istedikleri noktaya getirmelerine başlıca engel olmuştu."[148]

3.8 Diplomatik Kariyerinde Önemli Bir Görev: Bakanlık Genel Sekreteri (1945-1947)

Erkin, Siyasi Daire Genel Müdürlüğü görevinde iken, Mehmet Cevat Açıkalın Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği vazifesinde bulunmaktaydı. O dönem, bu iki

[146] **Age**, s. 139-141.
[147] Koçak, **age**, s. 249-251.
[148] Selim Deringil, **Denge Oyunu – İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), s. 238.

isimden birisinin yurt dışında bir vazifeye gitmesini gerektiren bir durum hâsıl olmuştu. Erkin'e göre, Ankara'da uzun süre kalan kendisi olduğu için yurt dışı vazifesi ona verilmeliydi.[149] Fakat Cumhurbaşkanının katılımıyla toplanan Bakanlar Kurulu'ndan, Cevat Açıkalın'ı Londra'ya gönderme, Erkin'i de Büyükelçi rütbesine terfian, Genel Sekreterlik vazifesine atama yönünde bir karar çıkmıştır.[150] Nihayetinde 15 Ekim 1945 tarihinde Erkin yeni görevine resmi olarak başlamıştır.[151] Her ne kadar yurt dışına çıkması gereken kişinin kendisi olması gerekse de, o zamana kadarki Hariciye mesleğinde ulaşmış olduğu en yüksek mevki olan bu yeni vazifesi Erkin ve ailesini çok mutlu etmiştir. Erkin'in bu yeni vazifesine sevinen isimlerden birisi de sürekli kendisini himaye eden Başbakan Şükrü Saraçoğlu idi. Saraçoğlu, Erkin'e olan güvenini şu cümlelerle belirtmekteydi: "Feridun, Hariciyede nöbet bekledikçe ben gece yatağıma rahat uyuyabiliyorum."[152]

Yeni vazifesi ile birlikte Erkin'in artık mesleki yaşamı çok daha yoğun geçmeye başlamıştı. Bir yandan Sovyet Rusya ile olan sorunlu ve bir o kadar da hassas olan ilişkileri[153] düzeltmeye çalışan Erkin, diğer yandan Amerika ile olan ilişkileri karşılıklı güven esasına dayanarak ayarlama çabası içeresindeydi

[149] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 155.
[150] **BCA**, 030.11.1/178.29.2. bkz. ek 12, s. 150.
BCA, 030.?.18.-.02/109.65.10.
[151] Oran, **age**, s. 479.
[152] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 155.
[153] Erkin, **age**, 1968, s. 256.

Tablo 1: Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olduğu dönem.

<table>
<tr><th>Cumhurbaşkanları</th><th>Hükümetler</th><th>Dışişleri Bakanları</th><th>Dışişleri Genel Sekr.</th></tr>
<tr><td rowspan="10">İsmet İnönü
(11 Kasım 1938 – 22 Mayıs 1950)</td><td>II. Refik Saydam Hükümeti – CHP
(03 Nisan 1939 – 09 Temmuz 1942)</td><td rowspan="2">Şükrü Saraçoğlu
(11 Kasım 1938 – 13 Ağustos 1943)</td><td rowspan="2">Numan F. Menemencioğlu
(10 Temmuz 1929 – 16 Ağustos 1943)</td></tr>
<tr><td>I.Şükrü Saraçoğlu Hükümeti – CHP
(09 Temmuz 1942 – 09 Mart 1943)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">II. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti – CHP
(9 Mart 1943 – 7 Ağustos 1946)</td><td>Numan F. Menemencioğlu (13 Ağustos 1943 – 25 Haziran 1944)</td><td rowspan="2">Cevat Açıkalın
(16 Ağustos 1943 – 15 Ekim 1945)</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Hasan Saka
(13 Eylül 1944 – 10 Ekim 1947)</td></tr>
<tr><td>Recep Peker Hükümeti – CHP
(7 Ağustos 1946 – 10 Eylül 1947)</td><td>Feridun Cemal Erkin
(15 Ekim 1945 – 25 Ağustos 1947)</td></tr>
<tr><td>I.Hasan Saka Hükümeti – CHP
(10 Eylül 1947 – 10 Haziran 1948)</td><td rowspan="3">Necmettin Sadak
(10 Ekim 1947 – 22 Mayıs 1950)</td><td rowspan="3">Fuat Carım
(25 Ağustos 1947 – 16 Temmuz 1949)</td></tr>
<tr><td>II.Hasan Saka Hükümeti – CHP
(10 Haziran 1948 – 16 Ocak 1949)</td></tr>
<tr><td>Şemsettin Günaltay Hükümeti – CHP
(16 Ocak 1949 – 22 Mayıs 1950)</td></tr>
</table>

KAYNAK: Oran, **age**, s. 479

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği koltuğuna oturan Erkin için, en mühim ilgilenilmesi gereken mevzuların başında SSCB tehditleri gelmekteydi. Milli Mücadele yıllarında bir ölüm-kalım savaşı veren Türkiye'nin o dönemki nadir destekçilerinden birisi de SSCB olmuştur.[154] Akabinde bu dostluk, 22 Eylül 1921 tarihinde Moskova Antlaşması[155] ile neticelenmiş ve sırasıyla 17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması[156] ve 1929 Protokolü[157] ile de mevcut iyimser hava devam etmiştir. Fakat söz konusu dostluk yılları fazla sürmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşıldığında, SSCB Dışişleri Bakanı Molotov,[158] Türkiye'nin Moskova

[154] Hem Türkiye'nin hem de SSCB'nin, Kurtuluş Savaşı yıllarında işbirliği yapmasının birçok sebebi vardı; ilk olarak, her ikisinin de ortak düşmanları, dönemin emperyalist güçleri olan İngiltere ve Fransa idi. İkinci olarak, savaş malzemesi üretemeyecek kadar kötü durumda olan Türkiye'ye o dönemde SSCB'den ciddi yardımlar gelmiştir. Gene SSCB, yeni kurulan Türk devleti ile münasebet kuran ve bu devleti resmi olarak tanıyan ilk ülkeler arasındadır. Arkasına SSCB desteğini alan Türkiye Devleti, savaş sonrası mevzuları görüşmek için toplanılan Londra Konferansı'nda, mezkûr SSCB desteğini bir koz olarak kullanmıştır. SSCB için bu ittifakın getirileri ise, Türkiye ile kuracağı iyi ilişkiler hasebiyle Orta Asya halkları ile olan hedeflerinde kendisine olumlu bir referans bulma çabası vardı. Ayrıca, destekçisi İngiltere olan bir Yunanistan'ın, Türkiye tarafından mağlup edilmesi İngiltere'nin sömürüsü altında bulunan Müslüman milletleri uyandırabilirdi. Üstelik bir de, Boğazların Müttefiklerin elinde olmasındansa, bağımsız bir Türkiye'de olması SSCB'nin işine gelmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oran, **age**, s. 161-162.

[155] "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), s. 27-38. Oran, **age**, s. 173-174

[156] 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Soysal, **age**, s. 264-270. Oran, **age**, s.315-316.

[157] 1929 Protokolü, 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının 2 yıl uzatılmış şeklidir denilebilir. Bu protokol 17 Aralık 1929'da imzalanmış ve 28 Temmuz 1930'da yürürlüğe girmiştir. Protokolün maddeleri için bkz. Soysal, **age**, s. 271-273. Oran, **age**, s. 317-318.

[158] 1890 yılında dünyaya gelen Molotov, 1906 yılında siyasete atılmş ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katılmış ve 1926 yılında da Politbüro asli üyesi oldu. Kendisi Stalin muhaliflerine yönelik tasfiye operasyonunda önemli bir rol oynamıştır. Molotov 1930-1941 tarihleri arasındaki süre zarfında, SSCB'de Bakanlar Kurulu makamının karşılığı olan Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanı olmuş ve 1941 yılında vazifesini Stalin'e bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ülkesini temsilen birçok önemli toplantı ve konferansa katılan Molotov, 1939 yılından itibaren Dışişleri Komiserliği vazifesini de yürütmüştür. 1949 yılında Dışişleri Komiserliği vazifesini bırakan Molotov, Stalin'in ölmesi ile tekrar bu vazifesine dönmüş ve 1956'ya kadar görevinin başında kalmıştır. 1957 yılına gelindiğinde ise, SSCB lideri Hruşov'a darbe yapmakla suçlanmış ve Moğolistan Büyükelçiliği'ne atanmıştır. 1964 yılında partisinden de ihraç edilen Molotov 1986'ta ölmüştür. Erel Tellal, **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964**, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000), 238.

Büyükelçisi Selim Rauf Sarper'i[159] görüşmek için davet etmiş ve Sovyet taleplerini iletmiştir.[160]

7 Haziran 1945 tarihinde, Büyükelçi Selim Sarper'i kabul eden Molotov şu taleplerde bulunmuştur; 16 Mart 1921 Türk-Sovyet Antlaşması gereğince Türkiye'ye verilen Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesi, Montreux Antlaşması'nın[161] artık eskidiği ve bu sebeple maddelerinin tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği ve son olarak boğazlarda üs talebinde bulunmuştur. Sarper ise tüm bu talepleri reddederek, Montreux Antlaşması meselesinin ise uluslararası bir mevzu olduğunu ve bu meselenin diğer büyük devletlerin olduğu bir başka ortamda tartışılması gerektiğini bildirmiştir.[162]

Erkin'e göre, Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye karşı düşmanca bir tavır içerisine girmesinin nedeni, 1944'ten sonra Kızıl Ordu'nun Avrupa'daki müthiş kuvvetiydi[163] ve yine Erkin'e göre, Türkiye, Sovyet Rusya taleplerine karşı kendisini aciz gösterecek bir reflekste bulunmamalıydı. Nitekim ona göre: "Rus'u, hiçbir hareket acizden doğan ödünler kadar karşısındakini hor görmeye sevk etmez"[164]**,** "Hiçbir âmil, Rus'u, hasmının zaafı kadar atılganlığa sevk etmez."[165]

Türk dış politikasının böylesine sıkıntıya maruz kaldığı bu günlerde, diğer devletler de İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmakla meşguldü. Milyonlarca insanın ölmesi ile sonuçlanan bu korkunç savaştan sonra artık tüm ülkeler barışa hasrettiler. Bu sebeple dünyada yeni bir sulh ortamı oluşturmak adına çeşitli girişimler yapılmaktaydı. Bunlardan birisi de San Francisco Konferansı[166] idi. Dışişleri Bakanlığı

---

[159] Selim Sarper, 1899'de İstanbul'da doğmuştur. Eğitim gördüğü yerler sırası ile Sivas İlkokulu, Robert Koleji Orta Kısım ve Magdeburg Lisesi şeklindedir. Sonraki eğitim hayatında ise, Berlin Üniversitesi ve Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Okuldan mezun olunca önce mütercimlik, sonrasında ise Adana Erkek Lisesi'nde Lisan konusunda dersler veren Sarper bilahare, Hariciyeye intisap etmiştir. Sarper'in vazifeleri şu şekildedir; 1944'te Moskova Büyükelçiliği, 1946'da Roma Büyükelçiliği, 1947'de New York'da Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimî Delegesi, 1957'de Paris NATO Konseyi Nezdinde Daimî Delege, 1960'da Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi, 1960'da Dışişleri Bakanı şeklindedir. Sarper ayrıca Almanca, İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Osman Nebioğlu, "SARPER, Selim", **Kim Kimdir Ansiklopedisi**, 2. bs. (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1961-1962): 538. http://www.mfa.gov.tr/sayin_-selim-r_-sarper_in-ozgecmisi.tr.mfa 01.06.2016.

[160] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi**, 2. bs, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000), s. 74.

[161] Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne dair ayrıntılı bilgi için bkz. Oran, **age**, s. 370-383

[162] Ayrıntılı bilgi için bkz. Oran, **age**, s. 502. Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası**, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), 67.

[163] Erkin, **age**, 1968, s. 246

[164] **Age**, s. 149

[165] **Age**, s. 253

[166] San Francisco Konferansı, uzun zamandır faaliyete geçirilmesi planlanan Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kuruluşunun son hamlesidir. 26 Nisan 1945 tarihinde başlayan Konferansa içerisinde ABD,

Umumî Kâtip Muavini unvanı ile bu konferansa katılan Erkin, o dönemki dünya konjonktürünü ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu buhranlı günleri şu satırlar ile belirtmiştir: "Uluslararası sahnede o zamanın politik ve psikolojik durumu şu şekilde özetlenebilirdi: Almanya henüz teslim olmuş, Avrupa harbi sona ermişti. Balkanlarda Kızıl ordular Türkiye'nin kapılarına varmışlardı. San Francsico Konferansı çalışmaları nihayete ermek üzere idi. Bütün heyetlerde hudutsuz sevinç ve ümit, barışın korunması ve daha mükemmel bir dünyanın hazırlanması için Birleşmiş Milletlere birlik halinde güven, orduların terhisi yönünde genel bir arzu ve Sovyetler Birliğine karşı kayıtsız şartsız hayranlık ve itimat hâkim idi. Ruslar Türklere, karşılıklı dostluk bağlarını yeniden kurmak için şartlarını böyle bir hava içinde tebliğ etmişlerdi.

Birkaç gün sonra Birleşmiş Milletler Yasası'nın imzası vesilesiyle San Francisco opera binasında cereyan edecek olan tarihi merasime gönülden katılan ve cihana huzur ve barışın artık kesinlikle yerleştiğine samimî olarak inanan delegeler arasında hiçbir heyet, hiçbir fert, resmî barış andını başkasının malına el uzatmak hırsı ile bağdaştırmakta, yasaya riayet ve nefsini milletlerarası sevgiye adama ahdini, maddî ve manevî tecavüz antbozarlığı ile birlikte yürütmekte mahzur görmiyen bir Devletin isteği yüzünden aynı ânda, ayni sakaf altında oynamakta olan dramı sezecek, kavrayacak durumda değil idi.

San Francisco'da toplanmış olan delegasyonlar arasında yarının getireceği gailelerin tazyiki altında genel mutluluğa katılamayan tek heyet Türk Heyeti idi. Konferansın havası 'ümit' teması etrafında esiyordu. Birleşmiş Milletler artık 'tasa ve endişe'yi unutmak kararı içinde idi. Gelecek hakkında şüphe gösterenlere, heyetler, cömertçe sevgi ve sempatilerini sunuyorlardı. Hiç kimse umumi şevke sebep olan vesikanın yakında nasıl zoraki germelere maruz kalacağını göremiyor, hiç kimse Akdeniz'in bir köşesinde oynanan dramın, aynı anda, Birleşmiş Milletler ideal ve prensiplerine uymak ahdini imzalayan aynı ellerin eseri olduğunu fark edemiyor, hiç kimse sağ elin, henüz riayet altında bulunduğu ahdi sol el ile bozuşunda ki feci tezadı sezemiyordu."[167]

Feridun Cemal Erkin'in anılarında belirttiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası, her ne kadar dünya bir barış havası yakalama yolunda ilerliyor olsa da, Türkiye için aynı umut dolu gelişmelerden bahsetmek zordu. Çünkü savaştan Nazi Almanya'sını yenmiş olmanın gururunu yaşayarak ayrılan SSCB, Türkiye üzerindeki baskısını müthiş derecede hissettirmekteydi. O dönemde Türkiye'nin etrafındaki birçok ülke Sovyet Rusya'nın güdümüne geçmiştir. Bu ülkelerden birisi de Bulgaristan'dı.

İngiltere, Fransa, Çin, Rusya ve Türkiye'nin de dâhil olduğu 48 devlet katılmıştır. Konferansın amacını en kısa biçimde özetlemek gerekirse; kaybolan dünya barışını en kısa sürede tesis etmek denilebilir. Konferansa Türkiye'yi temsilen 18 kişi katılmıştır. Bu isimler arasında dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Washington Büyükelçisi H. Ragıp Baydur ve Dışişleri Bakanlığı Umumî Kâtip Muavini Feridun Cemal Erkin'de bulunmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Öğ. Bnb. Kadir Kasalak, "San Francisco Konferansı ve Türkiye", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, 20-22 Ekim 1997-İstanbul** (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1998): 210-233. İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi**, c.1, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2013), s. 382-384.

[167] Erkin, **age**, 1968, s. 254-255.

SSCB'nin Türkiye üstündeki kendi baskısı yetmiyormuş gibi, maşa olarak kullandığı ülkelerden de kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmaktan çekinmemekteydi. O dönemde Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi olan Antanof, Şükrü Saraçoğlu ile olan birkaç görüşmesinde Rus taleplerini tekrarlamıştır. Bulgar Büyükelçi Antanof bilahare, o dönemde yurt dışında olan Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya vekâlet eden Nurullah Esat Sümer'in şerefine bir yemek tertip etmişti. Elbette bu yemek boşuna değildi; yemeğin bitimiyle birlikte, Bakan Vekili ile özel görüşmek isteyen Antanof, mevcut Rus taleplerini yinelemiş ve asıl meselenin bunlarında ötesinde olduğunu belirterek, Saraçoğlu hükümetinin görevi bırakması ve yerine başka bir hükümetin kurulması tavsiyesinde bulunmuştu. Eğer böyle olduğu takdirde, SSCB-Türkiye ilişkilerinin daha ılıman ve sulh yolunda ilerleyeceğini belirtmişti.[168]

Türkiye'nin bağımsızlığına gölge düşüren bu nezaketten uzak teklifi duyar duymaz Erkin, Bulgar Büyükelçi Antanof'u Dışişleri Genel Sekreterliği çalışma bürosuna davet etmiş ve kendisine şu şekilde hitap etmiştir:

"Şimdiye kadar sizi meslekin kaidelerine hürmetkâr, dürüst bir diplomat olarak tanımıştım. Ancak mademki bir sefirin esaslı vasıflarından olan ihtiyat ve ölçü ile bağdaşması imkânsız sözler söylediğinizi kabul ediyorsunuz, o halde şu uyarmayı yapmak mecburiyetindeyim: Sizin anladığınız mânada bir ecnebi memlekete güven telkin edecek bir Türk Hükûmeti ancak bir hâinler Hükûmeti olabilir. Türk milletinin iradesi hiçbir zaman böyle bir Hükûmetin kurulmasına müsaade etmeyecektir. Bu önemli mülahaza bir yana, herkes bilmeli ki, bütün medeni memleketlerde olduğu gibi, Türkiye'de de, Hükûmetin millî işleri yürütmek için gereken güven ve otoriteyi aldığı bir tek kaynak vardır. Bu kaynak Büyük Millet Meclisidir. Hiçbir ecnebi devletin ve özellikle mesleki icabı hareketlerini, ölçü, ihtiyat, tedbir ve dürüstlükle tayin etmek zorunluluğunda bulunan hiçbir ecnebi temsilcinin iç işlerimize karışmasına ve Hükûmete güven ve güvensizlik hükmü vermesine müsaade etmeyiz"[169]

Bununla birlikte Sovyet Rusya'nın talepleri bitmemişti ve doğrudan Türkiye'ye iki nota göndermiştir. SSCB'ye cevabi notaları, Türkiye adına Dışişleri Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin göndermiş ve Rus istekleri reddedilmiştir.[170]

Türk-Sovyet ilişkileri konusu ile alakalı da kitabı bulunan Erkin, burada Rusların ilginç müzakere tekniklerine yer vermiştir. Hem o dönemin hem de günümüz konjonktürünün daha iyi anlaşılması için bu satırlar dikkate değerdir. Erkin'e göre

[168] Metin Toker, **"Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu"**, (Ankara: Akis Yayınları, 1971), s. 95-97; Doğan Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi"**, (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1979), s. 1584-1585.
[169] Erkin, **age**, 1968, s. 277
[170] **Age**, s. 294-318. Ayrıca bkz. Oran, **age**, s. 504-506.

Rusların yabancı ülke diplomatlarına karşı yürüttükleri karşılıklı müzakerelerdeki yöntemleri şu şekildedir:

"Müzakereye davet edilen memleket ve halli istenen mesele bir tarafa, ecnebi heyet veya müzakereci, peşin bilmeli ve kabul etmelidir ki, komünist devlet adamı veya yüksek memuru tartışmaları, durumun soğuk ve realist değerlendirilmesi yolundan ve gerek Sovyet politikasına, gerek Slav mizacına has kuşku ile ele almak itiyadındadır. Müzakerelere genel olarak memleketinizin mazide Moskova'yı hoşnut bırakmayan davranışları hakkında bir takım sitem ve tenkitlerden doğan başlangıçla girişilir. Bu giriş tarzı sizi Rusların, konuşmaları sarmak istedikleri hoşnutsuzluk havasına alıştırmağa ve görevinizin devamı müddetince uygun bir endişe ve kaygı psikolojisi içinde tutmağa yarayan bir nevi peşrevdir. Şâyet müzakerelerinizin başarıya varmasını istiyorsanız –ki durum genel olarak böyledir- giriş azarı sizi imkânın en son sınırları içinde uysal bir davranışa sevke yardımcı olacaktır. Bu, diplomatik müzakereler alanına nakledilmiş bir nevi ipnotizma metodunun ilk safhasıdır.

Şayet Sovyetler Birliği, kendi arzu ve plânlarına uygun olarak görüşmelerin başarısına az çok önem veriyorsa, Rus müzakereciler, hayal kırıklığı ve sitem ifadelerine, sizi ara sıra muvazeneye iade eden bir miktar zarafet ve sevimlilik katmak için gayret sarf etmeği de ihmal etmeyeceklerdir.

…Davranış ve politikanız hakkında uzun bir soruya tabi tutulduktan ve muhataplarınızın kendi niyetleri hakkında, ısrarlı sükûtlarına son verdirmeğe muvaffak olmamanıza rağmen, tutumunuzun öz ve etkileri hakkında izahlarda bulunmağa davet edildikten sonra, onların tüm halinde ortaya çıkarılan talepleriyle karşılaşırsınız. Bu talepler, göreceksiniz ki, müzakerelerin devamı esnasında bölünmez bir bütün olarak, muhafaza edilecektir. Muhataplarınız hükûmetlerinin tekliflerini size, çelişmeli taleplerin çarpışmasında serbest tartışma ve şerefli uzlaşma konusu mahiyetinde değil, aradığınız anlaşmanın kabulünün vazgeçilmez şartı olarak sunmak için karşınızda bulunmaktadırlar. Onlar taleplerine, muhafazasına memur oldukları mukaddes bir hazine gibi asılıp kalacaklar ve ilk durumlarından en küçük bir fedakârlıkta bulunmaktan ve sizin mesele ve kaygılarınıza da edna ilgi göstermekten kaçınacaklardır… Diplomatik müzakerelerin cari tekniğine alışkanlığınızla, bir uysallık davranışı olarak, karşınızdakinin bazı taleplerine karşı evvelce ileri sürdüğünüz itirazları geri çekmek hevesine kapılır ve kendilerinin de övülmeğe değer gayretinizi olumlu değerlendirerek müzakerenin selâmeti namına belki geri kalan tekliflerinden vazgeçeceklerini veya hiç değilse, uzlaşma arzu ve gayretleriyle sizin için daha ziyade kabule değer hale getireceklerini ümit edebilirsiniz. Bu tehlikeli bir kuruntudur. O zaman kendi zararınıza olarak anlarsınız ki uzlaşma gayretiniz sizi muhataplarınız nazarında düşürmüştür. Tartışmada iyi niyet Sovyet müzakerecisi için meçhuldür. Onun bütün yetişme tarzı ve eğitimi, tavizi bir zaaf telâkki etmeğe sevk eder."[171] Erkin'e göre yukarıdaki müzakere teknikleri tüm Rusya için değil, Stalin dönemine mahsus bir diplomasi şeklidir.[172] Her ne olursa olsun, diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında çalışanlar ile diplomatların bu kıymetli tecrübeleri, mesleki kariyerleri açısından not etmelerinde yarar vardır.

[171] Erkin, **age**, 1968, s. 148-153.
[172] **Age**, s. 149

Erkin kaleme aldığı anılarında, Türk dış politikasının nasıl yönetilmesi gerektiğini ise şu ifadelerle belirtmiştir:

"Türkiye'nin dış politikası Batı ittifakı ile Doğu dostluğu arasında kurulması gereken muvazeneye dayanmalıdır. İttifaklarımızı ve vecibelerini, eşitlik kaydı altında mahfuz tutan, fakat yanı başımızda yaşayan kudretli dev Devlet ile tesisi zorunlu iyi komşuluk ilişkilerimizi de hesaba katan bu iki istikâmetli realist münasebetlerin, birbirleriyle çelişecek tarafları yoktur. Bu politikanın yakın mazide sağladığı olumlu tecrübe, bundan sonrası için de, yeni faide ve yararlarını kâfildir.

Aynı suretle, Doğu Avrupa'nın diğer memleketleri ve Arap milletleri ile de münasebetlerimizin gelişmesine itina göstermeliyiz: Kendisi ile asırlardan beri dostluk geleneği ile bağlı bulunduğumuz Polonya başta olmak üzere, Macaristan, Romanya, Çekoslovakya ve Bulgaristan ile ilişkilerimizin düzelmesine itina göstermeliyiz…"[173] Feridun Cemal Erkin'in Türk dış politikası ile ilgili bu satırları yaklaşık 50 sene önce kaleme almışlığı göz önünde bulundurulduğunda ve günümüz Türk dış politikasının yaşadığı inişli-çıkışlı olan çalkantılı seyri hesaba katıldığında, söz konusu tecrübelerden ve tavsiyelerden yeterince istifade edilmediği görülmektedir.

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Erkin tüm bu meseleler ile uğraşırken, Suriye, San Francisco Birleşmiş Milletler Konferansı'nda Hatay'ın tekrar kendilerine iade edilmesi sorununu ortaya atmış ve zamanla bu istek daha yüksek sesle duyulur olmuştu. Suriye'nin bir anda böyle bir çıkış yapmasının arkasındaki sebep tahmin edileceği gibi Sovyet Rusya'nın kışkırtmalarıydı. SSCB, Suriye ile Türkiye'yi karşı karşıya getirerek hem Türkiye üzerindeki baskısını artırmak hem de bölgedeki bazı Arap devletlerini Türkiye'ye karşı bir başka baskı unsuru olarak kullanmak amacındaydı.[174] Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü, Hatay meselesini iyi bilen Erkin'e fikrini sormuştur. Gereken hazırlığı yapan Erkin, yaklaşık üç haftalık bir mesai sonucunda 250 sayfalık çalışmasını Cumhurbaşkanına takdim etmiştir. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra, İnönü, Erkin'in yazmış olduğu tezi göstererek: "Sağ ol kardeşim, lezzetle okudum. Bütün savunmayı en bilgili ve kapsamlı tarzda ortaya koymuşsun. Artık Birleşmiş Milletlere gidilse de endişem kalmadı" demiş ve Erkin'e olan güvenini bir kere daha yinelemiştir.[175]

Bu süre zarfında, Suriye ile yaşanan Hatay sorunundan dolayı, diğer Arap memleketleri ile olan ilişkilerin zayıflamaması için Erkin, hükümetin görevlendirmesi

[173] **Age**, s. 385
[174] Cemil Hasanlı, **"Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru, Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953)",** (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011), s. 386-387
[175] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 160.

ile Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa[176] ve Mısır lideri Kral Faruk'la önemli görüşmelerde bulunmuş ve her iki görüşmeden de müspet sonuçla ayrılmıştır.[177] Erkin ayrıca, 1946 yılında Ürdün Emiri olan Kral Abdullah'a da nezaket ziyaretinde bulunmuş[178] ve akabinde bir 'Dostluk Anlaşması' imzalanmıştır.[179]

Erkin'in Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği makamından ayrılışı ise dönemin Başbakanı Recep Peker[180] ile yaşamış olduğu bir tartışma neticesinde vuku bulmuştur. Dönemin ABD Ankara Büyükelçisi olan Edwin Wilson, Erkin'i ziyaret etmiş ve kendisine, Sovyet Rusya'nın aşırı baskısına rağmen Türkiye'nin çok güzel bir duruş sergilediğini söylemiş ve üstlendiği bu rol ile hem ABD'nin hem de Batı Avrupa devletlerinin büyük saygısını kazandığını ifade etmiştir. Sovyet Rusya'nın tehditlerine karşı hiçbir devletten yardım görmeden ve sadece kendi öz kaynakları ile bu dev ülkeye karşı onurlu bir direniş sergilemek elbette önemliydi. Fakat Erkin, bu zor süreçte ABD ve bazı Batı Avrupa devletlerinin Türkiye'ye karşı daha aktif yardım yapmaları gerektiği inancındaydı. Bu sebeple Erkin, ABD Büyükelçisinin övgü dolu cümlelerine şu şekilde karşılık vermiştir:

---

[176] Nuri Said Paşa 14 Temmuz 1888 tarihinde Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Askeri liseyi Bağdat'ta okuduktan sonra, İstanbul'a geçerek Harbiye Mektebi'nden mezun olmuştur. 1909 yılında Osmanlı İmparatorluğu ordusunda subay olarak vazife yapmış ve Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlere esir düşmüştür. Bu esnada Osmanlı İmparatorluğu'na isyan eden Şerif Hüseyin'in kuvvetlerine katılan Nuri Said Paşa, daha sonra meşhur İngiliz casusu Lawrence ile işbirliği yapmıştır. Bilahare, Irak Kralı Emir Faysal'ın askeri danışmanlığını yapan Nuri Said Paşa, sırasıyla; 1921'de Genelkurmay Başkanı, 1923'te Savunma Bakanı, 1924'te Temsilciler Meclisi Üyesi, 1933'te Senato Üyesi ve aynı yıl Dışişleri Bakanlığı vazifelerini ifa etmiştir. 1936 yılında askeri darbeye maruz kalmış fakat 2 sene sonra tekrar ülkesine dönüp İçişleri Bakanlığı yapmıştır. 1940'ta Başbakan olmasına karşın 1 yıl sonra tekrar darbeye maruz kalmış ve yurt dışına kaçmıştır. İngiltere'nin yardımıyla darbeciler yenilmiş ve Nuri Sait Paşa tekrar ülkesine dönerek Başbakanlık ve Savunma Bakanlığı görevlerini yürütmüştür. 1944'e gelindiğinde ise kendi arzusu ile istifa etmiştir. Nuri Said Paşa istifa etmesine rağmen aktif siyasetten çekilmemiş, ülkesi adına kritik kararlar alınırken ön planla olmayı başarmıştır. Fakat 1958 yılında General Abdülkerim Kasım tarafından yapılan darbe neticesinde Nuri Said Paşa'nın içinde bulunduğu hükümet devrilmiştir. Daha önce iki defa askeri darbeye maruz kalan Paşa, bu üçüncüsünden kaçmaya çalışırken 1958'de öldürülmüştür. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, **age**, c. 8, s. 4256.

[177] **BCA**, 080.18.01.02/110.20.4. bkz. ek 14, s. 152. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 160-161.

[178] **BCA**, 080.18.01.02/112.93.13. bkz. ek 15, s. 153.

[179] **BCA**, 080.18.01.02/112.85.11. bkz. ek 16, s. 154.

[180] Asker ve siyaset adamı olan Recep Peker 1889 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1907 senesinde Harbiye Mektebi'ni tamamladıktan sonra orduya intisap eden Peker, Trablusgarp ve Balkan savaşlarına katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas ve Rumeli cephelerinde de savaşan Peker, 1920 yılının Şubat ayında Anadolu'ya gelmiş ve Milli Mücadele'ye dâhil olmuştur. 1923 yılında Kütahya milletvekili olarak TBMM'ye giriş yapan Peker, aynı sene teşkil olunan Halk Fırkası'nın genel sekreteri olmuştur. İnönü ve Saraçoğlu hükümetlerinde Bakanlık vazifesi de ifa eden Peker, 1946 senesinde çok partili dönemin ilk hükümetini kurmuş fakat 1947'de istifa etmiştir. 1950 senesinde dünyaya veda eden Peker, ölmeden önce çeşitli üniversitelerde ve Harp Akademisi'nde İnkılâp Tarihi dersleri vermiştir. Çiloğlu, **age**, s. 297.

"Değerlendirmeniz gerçeklere tamamıyla uygundur. Tecavüz vukuunda biz kendimizi savunmaya kararlıyız; baskısı ne kadar şiddetli ve ezici olursa olsun, bizde müşahede ettiğiniz telaşsız hal, vatan görevini yapmaya kararlı insanların huzur ve sükûnudur. Ancak bu azmimiz bizi Türk ordusunu tam seferber halde tutmaya mecbur ediyor. Büyük bir orduyu muhafaza gayretimiz artık hazineyi tükenme durumuna getirmiştir. Mademki Türkiye'deki direnmenin aynı zamanda Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerine de yararlı olduğunu kabul ediyorsunuz, ortak savunmamız için ihtiyar ettiğimiz ağır mali külfetin ondan yararlanan bütün ilgililer tarafından âdil bir tarzda paylaşılması gerekmez mi?"

ABD Büyükelçisine hitaben söylemiş olduğu ifadelerden dolayı, Başbakan Recep Peker, Erkin'i makamına davet ederek kendisine haddini aşmakla itham etmiş ve bir daha bu tarz bir hadisenin yaşanmaması gerektiğini tembih etmiştir. Bu noktada söz alan Erkin, Başbakan Peker'e şöyle mukabelede bulunmuştur:

"Hayır Sayın Başbakan, başka konulara geçmeden evvel, bu meseleyi benim için makbul sayılabilecek sonuca vardırmaklığımız gerekiyor. Tam on dokuz yıldır devlet memuruyum. Şimdiye kadar, siz dâhil, bütün amirlerimden en büyük iltifatlara mazhar olmuş bulunmakla iftihar ediyorum. Bugün hayatımda ilk defa bir ihtarla karşı karşıyayım. Sabahları, saat 9, bazan 8'de işime gidiyor, akşam en geç saatlerde evime dönüyorum. Ne içkim var, ne kumara düşkünüm, ne de şurada, burada kadınların peşinde koşuyorum. Hayatım ailemle vazifem arasında geçiyor. Bütün bunlara karşılık büyüklerimden sadece iki çift tatlı lakırdı beklerken, beni ihtara, tekdire, layık görüyorsunuz. Bu meseleyi, başka her sorundan evvel, şimdi huzurunuzda açıklığa kavuşturacağız. Sayın Başbakan, mademki Dışişleri Genel Sekreterinin davranışı sizce yanlıştır, aşırıdır, talimat dışıdır, size sorarım Genel Sekreterin görevini nasıl tasavvur buyuruyorsunuz? Bunu bana izah buyurur musunuz? Cevap vermediğinize göre ben size sorumun karşılığını kendim arzedeyim: vazifesinin önemini hakkıyla müdrik olan bir Genel Sekreter, o yüksek memurdur ki, Hükümetin genel dış politikası çerçevesi içinde, bu politikayı başarıya yöneltmek ve ulaştırmak için gece gündüz, kendi geniş çevresinde, cevelan halindedir. Görüşmeler yapar, sualler sorar, cevapların satırları arasındaki gizli manâları keşfe çalışır. Dış politika denilen aşın sık sık tuzunu, biberini yoklar. Hulasa, her an memleketin dış dünya ile ilişkilerinde hangi noktada bulunduğu hakkında kesin bilgiye sahip olmaya çalışır. Tâ ki, evet tâ ki, herhangi bir an siz kendisini çağırıp (Genel Sekreter, Hükümet şöyle bir teşebbüs yapmak tasavvurunda. Bu teşebbüs nasıl bir mukabele görür?) tarzında bir sual yöneltirseniz, size isabete en yakın bir cevap verebilsin. İşte benim Amerika Sefirine, kendi mutaalasına cevaben, söylediğimi, fakat sizin kınadığınızı büyük inkisar içinde anladığım söz de bu nevi bir yoklama, araştırma, nüfuz etme gayretidir."[181]

Erkin'in bu çıkışı karşısında, Başbakan Recep Peker şaşırır. Konuşmanın ileri safhasında Erkin ayrıca, Başbakan Peker'e istifasını sunmuş ve bir yurt dışı görevine talip olduğunu bildirmiştir. Bu istek karşısında ikinci bir şok yaşayan Peker:

[181] Erkin, **age**, 1987, s. 184-186.

"Aman Erkin, böyle bir yorum katiyen söz konusu değil. Biz şimdi dostça yaptığımız konuşmayı vuku bulmamış sayıp, neşe içinde birbirimizden ayrılacağız" diyerek Erkin'den vazgeçmediğini belirtmek istese de, Erkin hiç oralı olmamış ve şu son cümleleri ile Genel Sekreterlik koltuğundan ayrılmıştır:

"Sayın Başbakan, yarım saat evvel sizden işittiğim, ihtar sözleri benim için söylenmemiş sayılamaz. Genel Sekreter görevinin telakki tarzında aramızda uçurum kadar derin bir ihtilaf var. Bu ihtilaf, yarın başka bir mesele vesilesiyle yeniden ortaya çıkabilir. Ben ise bu geçen sahnenin ikinci defa tekrarlanmasına katiyen dayanamam. Ricamı kabul buyurmanızı istirham ediyorum."[182]

Bu konuşmanın neticesinde, Erkin'in mesleki kariyeri açısından Genel Sekreterlik defterinin kapanmış ve artık uzun yıllar boyunca yurt dışı vazifelerinin olacağı büyükelçilik görevleri başlamıştır.

Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği vazifesi sırasında, Türk dış politikası çok hassas bir süreç geçirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde yenidünya düzeninde kendine yer arayan Türkiye'nin, dış politikasının mutfağında Erkin bulunmuştur. Bu kritik dönemde, Türkiye, bir yandan savaşın mutlak galiplerinden SSCB'nin haksız taleplerine maruz kalmış diğer yandan da kendisine yeni müttefikler bulmaya çalışarak yönünü Batı'ya doğru çevirmiştir. Soğuk Savaş olarak nitelenen bu dönemin ilk yıllarında Erkin, Türk hariciyesinin önemli bir 'karar vericisi' olmuştur. Nitekim ABD ve NATO ile gelişen ilişkileri temellendiren Türk diplomatı olarak temayüz etmiştir.

3.9 Büyükelçi Erkin

3.9.1 Roma Büyükelçiliği (1947-1948)

Erkin için Dışişleri Genel Sekreterliği gibi bir oldukça kuvvetli bir görevden ayrılıp yurt dışında göreve başlamak ilk başlarda kolay olmamış, üstelik eşi Mukaddes Hanım'ın amansız hastalığı da ilk Roma'da baş göstermişti.[183] Kendisinin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği makamından ayrılıp, Roma'ya Büyükelçi[184] olarak atanmasının birçok sebebi vardı.[185] Erkin, Roma Büyükelçiliğini bizzat kendisi istemiştir. Zira Erkin'in anıları göz önüne alındığında, Genel Sekreterlik vazifesinden

[182] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 186-187.
[183] Günver, **age**, 1986, s. 175.
[184] **BCA**, 080.18.01.02/113.39.6. bkz. ek 17, s. 155.
[185] Erkin anılarında Roma'ya gitme nedeni olarak, Genel Sekreterlik döneminde çok yorulduğunu ve dinlenmeye ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Erkin ile aynı ortamda bulunmuş bir başka Diplomat Mahmut Dikerdem ise anılarında; bu atamanın 1 ay öncesinden belli olduğunu ve bu bilgiyi dönemin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'tan aldığını söyler. Dikerdem, **age**, s. 95,96.

ayrılmasının tek sebebi Peker ile yaşadığı hadise değildi. Erkin Genel Sekreterlik görevinde çok yorulmuştu. Nitekim anılarında bunu şöyle izah eder:

"…Ben kendi hesabıma çok yorgun durumda idim. Sıhhî durumum hakkında büyüklerime malûmat verdim. Doktorların kanaatince, sıhhatimi ciddi surette tehlikeye maruz bırakmadan Ankara'da ikametimi uzatmak imkânsızdı. Siyasî durumun normalleşmesi, uluslararası ilişkilerimizin günden güne düzelmesi ve Amerika Birleşik Devletleriyle işbirliği devrinin açılması, başkentten ayrılmaklığıma ve mesuliyetli vazifemin bütün mutlu ve parlak şanslariyle onu üzerlerine almağa lâyık, muktedir ve feragatlı memleket evlâtlarına devrine imkân veriyordu. Ricam kabul edildi. Haziran 1947'de temennim veçhile, Roma'ya Büyük Elçi tayin olundum"[186]

Erkin'in Roma'yı tercihinde, Akdeniz ikliminin rahatlatıcı etkisinin de payı olmakla beraber, bu şehrin diğer başkentlere nazaran, görece rahat bir yer olması da etkili olmuştur.

Selim Rauf Sarper'den sonra Roma Büyükelçisi olan Erkin'in buradaki görev süresi 8 ay kadar sürmüştür. Roma'daki vazifesi sırasında Türkiye-İtalya ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Zira II. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılan İtalya 1950'li yıllara doğru daha çok kendi iç sorunları ile uğraşan bir ülke konumundaydı.[187]

Erkin'in Roma'daki vazife süresi çok uzun olmamakla birlikte bu kısa dönemde kendisinin Türkiye-Vatikan ilişkilerinde oynamış olduğu rolün etkisi büyüktür. 1948 yılı başlarında Erkin, Bakanlık'tan aldığı bir telgrafta; dönemin Türk Hükümetinin Vatikan ile siyasi ilişkiler kurmak üzere olduğu ve bu konuda kendisinin düşüncelerinin istendiği yazmaktaydı. Erkin Vatikan ile ilişkiye hep karşı çıkmıştı ve kendisine göre haklı sebepleri vardı. Tesadüfen o günlerde Papa Pius XII[188] bir konuşmasında Türklerle ilgili: "20. asırda zuhur eden komünizm gailesinin, yüzlerce yıl önce Türklerin Avrupa'ya ayak basmaları kadar büyük bir âfet olduğu…" söyler. Papa'nın bu demeci üzerine Erkin, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza'ya[189] bir mektup yazar ve

[186] Erkin, **age**, 1968, s. 317.
[187] Günver, **age**, 1986, s. 175.
[188] Asıl ismi Eugenio Maria Guiseppe Giovanni Pacelli olan Papa Pius XII, İkinci Dünya Savaşı boyunca Papalık makamında bulunmuştur ve bu süre zarfında Hitler'in Yahudilere uyguladığı soykırıma herhangi bir itirazda bulunmamasıyla bilinmektedir. Yıllar sonra Papa 16. Benedikt'in, Papa Pius XII hakkında övücü ifadeler kullanması ve onu aziz ilan etmesi ile İsrail-Vatikan ilişkilerini bir hayli yıpratmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsrail ile Vatikan Arasında Gerginlik, NTV Haber Resmi Sitesi, http://arsiv.ntv.com.tr/news/463065.asp (29.05.2016)
[189] Bir dönem İstanbul'da da büyükelçilik vazifesinde bulunan Kont Sforza 1920-1921 yılları arasında İtalya Dışişleri Bakanı olmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kont Sforza'nın Dışişleri Bakanlığına getirilişini Türk-İtalyan ilişkileri açısından olumlu bulmuş ve bu atamayı şu şekilde yorumlamıştır: *"…Hele İstanbul'daki İtalyan Büyükelçiliği zamanında Mustafa Kemal Paşa'yla tanışmış bulunan Kont*

teessüflerini şöyle dile getirir: "Türkler de, tıpkı Hristiyanlar gibi, tek Tanrı'ya inanan ve ibadet eden bir millettir. Yaşamakta olduğumuz devirde, Türkler ve Avrupalı Hristiyanlar, dinsiz komünizme karşı el ele, omuz omuza savaşmaktadırlar. Papa'nın sözlerini büyük Türk milletine karşı yersiz ve dünya tarihi önünde de ciddiyetten âri, fahiş bir hata olarak derin teessürle karşıladım."[190]

Erkin'in Türkiye-Vatikan ilişkisine karşı çıkma sebeplerinden ilki, Papa'nın Türk Millet hakkındaki olumsuz ifadeleriydi. Erkin'in Vatikan ile olan ilişkilerin gelişmemesi noktasındaki bir diğer yorumu da, bu ilişki ile Türk tarafının üzerine almak zorunda kalacağı yükümlülükler sonucu güç bir duruma düşme ihtimaliydi. Erkin'in bu şekilde düşünmesinin sebebi ise Katolik Kilisesinin Papalık Temsilcileri ile ilgili 267. Maddesi idi. Buna göre; 'a-) ve b-) Bir taraftan Papalık, diğer taraftan görev kurduğu memleket arasındaki ilişkileri iyi yolda tutmak, kiliseler üzerinde uyanık olmak ve c-) Ayrıca kendilerine özellikle verilen yetkileri kullanmakla görevlidirler.'

Erkin'e göre 'c' maddesinin ucu açıktı ve Papalık temsilcileri buradan almış oldukları yetki ile, normal bir yabancı Büyükelçiye nazaran daha üst bir misyon üstlenmiş oluyorlar ve hattâ bu misyonları icabı bulundukları ülkelerin kilise işleri ile ilgilenmek suretiyle, gerektiğinde, ülkenin iç işlerine de karışabilirler ve yine bulundukları devletin haberi olmaksızın bazı faaliyetleri yürütebilirlerdi.

Anılarında bu mevzuyu şu şekilde bir sonuca bağlamıştır: "Laikliği esaslı bir ilke olarak kabul etmiş, devletin dine, dinin devlete karışmasını önlemiş olan bir memleket mensubu sıfatıyla Vatikan'la bütün bu saydığım sakıncaları davet etmek tehlikesini üzerimize alacak tarzda, siyasal ilişkiler kurulmasına karşı olduğumu Bakanlığa bildirdim.

Vatikan'la siyasi ilişkilere girmek konusundaki menfi raporumun Çankaya'da bir toplantıda incelenmesi sonucunda proje terk edilmiş."[191]

Bu yaşananlardan birkaç yıl sonra, Erkin, Washington'dayken bir gazeteyi okuduğu esnada, Türkiye'nin Vatikan ile yeniden yakınlaşmakta olduğunu ve kurmakta olduğu ikili ilişkilerin nihayete varmak üzere olduğunu görmüş ve Galatasaray Lisesi'nden de hocası, dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye[192] bir

---

Sforza'nın Hariciye Nazırlığı'na geçişi üzerine Türk dostluğu Roma Hükümeti diplomasisinin başlıca hedeflerinden biri haline girmişti." Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuz Karakartal, **Türk Kültüründe İtalyanlar**, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002), s. 36-37. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, 6. bs. (İstanbul: İletişim Yayınevi, 1993), s. 27.

[190] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 209-211.

[191] **Age**, s. 210, 211, 214.

[192] 1890 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Fuad Köprülü, Ortaöğrenimini Mercan İdadisi'nde bitirdikten sonra Hukuk Fakültesi'ne geçmiş fakat oradaki yükseköğrenimini yarıda bırakmıştır. 1913 ila 1943 seneleri arasındaki 30 yıllık süre zarfında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 'Türk Edebiyatı' Profesörlüğü yapmıştır. 7 Ocak 1946 tarihinde ise Demokrat Parti'nin en önemli kurucuları arasında yer almış ve Temmuz 1946 seçimlerinde İstanbul milletvekili seçilmiştir. 1950 senesinde

telgraf çekmiştir. Erkin telgrafında; okuduğu haber gerçek ise, Vatikan'la ilişkiye geçilmeden evvel, kendisinin daha önce bu konuda yazmış olduğu raporun okunmasını istemiştir. Bakanlık Erkin'in tavsiyesi üzerine konuyu yeniden tetkik etmiş ve aynı teşebbüsten bir kez daha vazgeçmişti.[193] Erkin anılarında, Vatikan'ın Türkiye ile ilişki kurma konusunda birçok girişimde bulunduğunu yazmış ve yine Vatikan'ın bir şekilde, araya önemli şahsiyetleri sokarak, Erkin'e, Vatikan ile yakınlaşma meselesini bu kadar sert bir şekilde reddetmemesi yönünde isteklerde bulunduğunu yazmıştır.[194]

Erkin'in Roma'da bir diğer icraatı, İtalyan Hükümetine seçimlerle ilgili yaptığı fikri katkıdır. Erkin, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza ile bir görüşmesinde, 18 Nisan 1948'de yapılacak olan seçimleri sormuş ve Bakanın seçim konusunda pek de iyimser olmadığını, seçimleri mevcut hükümetin değil de aşırı solcuların kazanacağını öğrenmiştir. Bunun üzerine Erkin, iç politikadan pek anlamadığını fakat iktidar ve muhalefet partilerinin seçimlerden önce, halkın heyecanını artıracak sloganlar ile seçime gitmelerinin kendi lehlerine olacağını savunmuştur. Bunun üzerine Kont Sforza, Erkin'in bir fikri olup olmadığını sormuştur. Bu soru üzerine Erkin şöyle demiştir: "Beni hiç hazırlıksız anımda, beklenmedik bir soru karşısında bulunduruyorsunuz. Sualinizle beraber zihnimde derhal bir fikir doğuyor. İzin verirseniz yüksek sesle düşüneyim. Hafızam beni yanıltmıyorsa geçen yıl imzalanan İtalyan Barış Antlaşması, uluslararası bir rejim altına konan Triyeste bölgesini tarafsızlaştırarak iki kesime ayırmış: (A) kesiminde güvenliğin sağlanmasına İngiliz-Amerikan, (B) kesiminde ise, aynı göreve Yugoslav kuvvetleri memur edilmişlerdir. Bu rejim batı ve doğu arasındaki anlaşmazlık yüzünden uygulanamıyor. Ben sizin yerinizde olsam, batılı devletlere başvurarak, (A) kesiminin İtalya'ya terkini teklif ederim. Batılıların bu telkini kabul etmeleri, gerek İtalyan Hükümetinin, gerek koalisyon partilerinin prestijini zannımca inanılmayacak oranda etkiler ve belki de seçimlerin şansını lehinize çevirir."

Erkin'in bu sözleri üzerine Kont Sfrorza: "Azizim, bu teklifiniz dâhice bir buluştur. Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum" şeklinde mukabele etmiş ve sözlerini şöyle devam ettirmiştir: "Fikir sizin, bunu en isabetli tarzda uygulayacak da ancak siz olabilirsiniz. Büyük

---

Demokrat Parti seçimleri kazanıp iktidara gelince, Köprülü de Dışişleri Bakanı olmuştur. Daha sonra partisinin kuruluş hedeflerinden saptığını söyleyerek, 1957'de Demokrat Parti'den ayrılmıştır. Daha sonra tekrar siyasette bazı çeşitli girişimlerde bulunan Köprülü 28 Haziran 1966'da vefat etmiştir. Türkiye'de modern tarihçiliğin en önde gelen isimlerinden biri olan Fuad Köprülü'nün 200'den fazla eseri ile 2000 kadar makalesi vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Altınkaynak, **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), s. 396-397. Şükran Kurdakul, **Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, 4. bs. (İstanbul: Gözlem Matbaacılık, 1983), s. 313-314. Fahameddin Başar, "Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü – Tarihi, Bilim Temeline Oturtan İsim", **Popüler Tarih**, s. 68, (2006), 66-69.

[193] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 214.

[194] **Age**, s. 214-215.

devletlerin Roma'daki Büyükelçilerine bu teklifi bizim yerimize sizin telkin etmeniz ve tartışmanız daha tesirli olur. Size büyük hürmetleri olduğunu biliyorum, şu işi yapın, çok minnettar olacağız."

Erkin, İtalyan Bakan'dan gelen bu isteği, hem kendisi hem de ülkesi için çok şerefli bir vazife olarak gördüğü için kabul etmiştir. Akabinde, Amerika, İngiltere ve Fransa Büyükelçilerini ziyaret ederek, hepsinden olumlu yanıt almıştır. Nihayetinde bu üç büyük devlette aralarında anlaşarak ortak bir bildiri yayınlamışlar ve bu bildiriye göre Triyeste'nin (A) bölgesini resmen İtalya'ya devredeceklerini açıklamışlardır.

Erkin anılarında bu haberin, tüm İtalya'da bayram havası oluşturduğunu yazar ve Hristiyan Demokratların bu seçimi kazanmasının faktörlerinden birisinin de bu olduğunu belirtir.[195]

Erkin'in Roma Büyükelçiliğinden Washington Büyükelçiliğine atanması sebebiyle, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza, Erkin'in şerefine bir ziyafet tertip etmiştir. Birçok İtalyan devlet adamının hazır bulunduğu yemekte söz alan Kont Sforza, Atatürk ve İnönü hakkında övücü ifadeler kullandıktan sonra, özellikle konuşmasının son kısmında Erkin'den şöyle bahseder: "…Bayanlar, Baylar, uzun meslek hayatımda, büyükelçi olarak iki sınıf temsilci görmüşümdür. Birinci bölüme giren diplomat tipi, sırf terfi zamanı geldiği için payeye yükselen, olağan tipte elçidir. Vazifesini yaradılışta haiz olduğu imkânlar oranında yapar, hükümetinden talimat almadıkça bakana uğramaktan çekinir, talimat aldığı zaman, gelir, aydınlatılması gereken soruyu sorar, yapılması istenen teşebbüsü yerine getirir, cevabını alır ve veda ederek kalkar gider. Bütün bu karşılaşma on, nihayet on beş dakika içinde sonuçlanır.

Bir de, büyük, nadir seçkin büyük sefir tipi vardır. Bu heybetteki büyükelçi, ister kendi teşebbüsü, ister bakanın arzusu üzerine, bakanı ziyaret eder. Buluşma muhakkak hükümetinin talimatıyla değil, sırf Bakan ile ufuk gezintisi (tour d'horizon) yapmak ihtiyacından da doğar. Görüşme bir, hatta iki saat sürer. İşte Büyükelçi Erkin, bu nadir, seçkin, büyük büyükelçiler sınıfına dâhildir. Size şu kadarını söyleyeyim ki, Büyükelçi Erkin hiçbir zaman ziyaretime gelmemiştir ki, nezdimden ayrıldığı anda, kapımın eşiğini, kendisiyle yaptığım görüşmeden görevimin ifasında bana yarar sağlamadan terk etmiş olsun…"[196]

Kont Sforza'nın, Erkin'den sitayişle bahsetmesi, onun gerçekten yetenekli bir diplomat olduğunu ve mesleğinin inceliklerine ziyadesiyle vakıf bulunduğunu göstermektedir. Zira benzer takdir hisleri Atatürk, İnönü ve Saraçoğlu tarafından da yapıldığından, Sforza'nın sözleri samimi bir beyan olarak kabul edilebilir. Erkin'den sonra Roma Büyükelçiliğine Hüseyin Ragıp Baydur atanmıştır.

[195] Erkin, **age**, 1987, c. 1, s. 271-272.
[196] **Age**, s. 288.

3.9.2 Washington Büyükelçiliği (1948-1955)

Erkin Roma'da sekiz ay görev yaptıktan sonra, Hüseyin Ragıp Baydur'un yerine Washington Büyükelçiliğine atanmıştır. Burada yedi yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir süre görev yapmıştır. Erkin'in Washington'a atanması ve oradaki misyonu, planlanmış bir devlet projesi olarak kabul edilebilir. Sovyet Rusya tehdidinin ağır hissedildiği bir dönemde, Türkiye yönünü Batı'ya dönmüş ve Batı içinde kendisine bir yer edinmeye çalışmıştır. Bu süreçte de savaşın galip taraflarından biri olan ABD ile olan ilişkilerini kuvvetlendirmeye gayret etmiştir. Bu bağlamda, kısa bir süre önce Genel Sekreterlik vazifesini ifa eden Erkin'in tecrübelerinden istifade etmek amacıyla, bu konuda ana görev kendisine verilmiştir. Nitekim anılarına bakıldığında Erkin de böyle düşünmektedir.

1947'de Cumhurbaşkanı İnönü, Roma Büyükelçiliğine giderken Erkin'e: "Roma'yı istedin, gidiyorsun. Üç ay mı, beş ay mı kalırsın, onu bilemem. Ondan sonra başka göreve hazır ol" demişti.[197] Erkin ise kendisinin Washington'a gönderilme sebebini anılarında şu şekilde belirtir: "…Batı Avrupalılar ve Amerika bizi aralarına almaya hazır ve istekli değildiler. Hâlbuki ben, bu sonucu sağlamak için Amerika'ya gönderilmiştim."[198] Bir başka yerde de: "…Unutulmamalıdır ki, ben, İnönü tarafından Washington'a NATO'ya girme davetini beklemek için değil, aksine kabul edilme çabalarını yapmak için gönderilmiştim"[199] demiştir.

Erkin'in Washington'daki mesaisine değinmeden önce, Türk-Amerikan ilişkilerinin 1950'li yıllardaki seyrine kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Bu süreçte Türkiye ve Amerika'nın birbirine yakınlaşmasını sağlayan bazı dış etkenler vardı. Bunlardan en önemlisi 'ortak düşman'[200] meselesiydi. Ortak düşmandan kasıt Sovyetler Birliği'ydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye bunaltıcı bir SSCB baskısına maruz kalmıştı. Aynı dönemde, ABD ise SSCB'nin git gide yayılmacı bir politika benimsemesi nedeniyle Asya ve Avrupa'da SSCB'ye karşı üs veya üsler edinmesi gerektiğini anlamıştı. Bu üslerin Türkiye ve Yunanistan olmasına karar verilmişti.

Erkin'e göre Washington'da Büyükelçi olmak, diğer büyükelçilik vazifelerine kıyaslandığında bir hayli yorucudur. Anılarında, Washington'da bulunan bir

[197] **Age**, s. 286.
[198] **Age**, s. 25.
[199] **Age**, s. 102.
[200] Ayrıntılı bilgi için bkz. Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000), s. 87.

büyükelçinin görevlerini şu şekilde sıralar: "…Washington'da Büyükelçi, mahallî Hükûmet ve makamlarla doğrudan doğruya geniş diplomatik temaslar dışında, ayrıca Marshall Planı Yardım İdaresi, Fon ve İmar Bankaları, İthalat ve İhracat Bankası gibi kuruluşlarla hemen hemen her gün müzakerelerde bulunmak, Kongre ve özellikle Senato ile sıkı ilişkiler kurarak, gerektiğinde işlerin yürütülmesi amacıyla Teşriî Organların yardımlarını sağlamaya çalışmak, Washington ve New York'ta basın, ticaret ve banka çevreleriyle ilişkiler kurup sürdürmek, memleketin sathına yayılmış kültürel ve siyasal kuruluşların nutuk vermek istekleriyle davetlerine mukabele etmek ve yaygın Türk işçilerini zaman zaman ziyaret ederek onlara her alanda ilgi göstermek zorunluluğu ile karşı karşıyadır." Erkin'in bu görevlere ilaveten, ülkesini NATO'ya sokmak gibi önemli bir vazifesi daha bulunmaktaydı.[201]

Erkin'in Washington'daki öncelikli hedefi Türkiye'yi NATO'ya sokmaktı. Çünkü o yıllarda Türkiye, açıktan açığa ciddi bir SSCB tehdidi hissetmekteydi.[202] Orta büyüklükte bir devlet olan Türkiye'nin ise SSCB gibi dönemin süper güçlerinden birisine karşı uzun süre tek başına direnebilmesi zordu. Bu sebeple Erkin'in misyonu büyük önem arz etmekteydi. Kendisinin söz konusu vazifesini ciddi manada içselleştirdiğini anılarındaki şu satırlarda görülmektedir: "…Sabrın beklediğim sonucu bağışlaması için bana bir ödev yöneliyordu; kıyasıya çalışmak, ta ki benden beklenen ve şahsen de bütün gücümle dilediğim mutlu neticeye (ülkesini NATO'ya sokmak) varmak nasip olsun. Eğer ben hayatta iken yahut Washington'da bulunduğum süre esnasında bu sonuç gerçekleşirse, ne âlâ! Aksi takdirde, bir süre sonra, aşağıda görüleceği veçhile, Dışişleri Bakanımıza yazdığım gibi, 'bugün ben, yarın benden sonra Amerika'ya gelecek yeni Büyükelçi arkadaşlarım, Türkiye'yi güvenlik bakımından Batı ile kader ortaklığına eriştirecek olan Pakta, yeni formüller kullanarak, yeni metotlar, yeni yeni tecrübeler edinerek, behemehâl girmeye çalışacağız."[203]

NATO'ya katılma yolunda, ABD'de temaslarını sürdüren Erkin,[204] ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson[205] ile 17 Şubat 1949 tarihinde kritik bir görüşme yapar.

---

[201] Erkin, **age**, 1992, c. 1, s. XI.
[202] Oran, **age**, s. 496.
[203] Erkin, **age**, 1992, c. 2, s. 25-26.
[204] Feridun Cemal Erkin, NATO'ya katılma sürecince birçok görüşmede bulunmuştur. Bunlardan bazıları; ABD Dışişleri Bakanı Acheson, İngiltere'nin o dönemki Washington Büyükelçisi, ABD Deniz Kuvvetleri İkinci Komutanı Oramiral Radford, Fransa'nın Washington Büyükelçisi, ABD'nin Ankara Büyükelçisi George Wadsworth, Ayrıntılı bilgi için bkz. **Age**, türlü yerler.
[205] Dean Acheson 11 Nisan 1893'te ABD'nin Connecticut eyaletinde dünyaya gelmiştir. Yale ve Harvard Üniversitelerinde hukuk eğitimi alıp akabinde Birinci Dünya Savaşı'nda ABD donanmasında görev alan Acheson, savaşın bitimiyle birlikte 1921 yılında tekrar hukuk bürosuna dönüş yapmıştır. Daha sonra birçok devlet kademesinde bulunan Acheson, 1949 yılında Truman'ın Başkan olduğu sırada ABD Dışişleri Bakanı olmuştur. SSCB ve diğer sosyalist ülkelere karşı, Batı'da bir ittifak oluşturulması görüşünü savunmuş ve bu amaçla da NATO'nun kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Sonrasında da türlü vazifeleri yürüten Acheson, 1964 yılındaki Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorununda, ABD Başkanı'nın temsilcisi olarak Cenevre'deki müzakerelere katılmıştır. Kıbrıs'ta Türkiye'ye üs verilmesi önerisi 'Acheson Planı'nın bir parçasıydı. 1971 senesinde yaşamını yitiren Acheson'un Dışişleri Bakanlığında bulunduğu zaman diliminin bir değerlendirmesi olarak 'Present at the Creation:

Erkin, ülkesinin NATO'ya girme süreciyle alakalı görüş alışverişinde bulunduktan sonra, Acheson'a sorduğu soruda; yakın zamanda kurulacak olan NATO'nun dışında kalacak olan Türkiye'nin güvenliği ile ilgili herhangi bir tatmin edici fikirleri olup olmadığını ve varsa Acheson'un bu beyanlarını, kendisinin Ankara'ya yazacağı raporda iletmesine müsaade olup olmadığını sorarak, ülkesinin NATO'ya katılım sürecindeki istekli, kararlı ve ümitvar duruşunu temsil eder.

ABD Dışişleri Bakanı Acheson, Erkin'e cevaben: "İşaret ettiğiniz oranda ileri gidecek durumda henüz bulunmuyorum. Hatta daha da doğuya doğru genişlemesi mümkün olan –bu sözle özellikle İran kastediliyordu- bir Akdeniz Antlaşmasını da bertaraf etmiş değilim. Fakat size şimdiki işim bitinceye kadar Senatodaki çalışmalarımı, hatta gayri resmi bir söz ile dahi bağlamaktan çekiniyorum. Yalnız size, ancak Devlet Başkanınızın kulağına fısıldamak ve başkaca kimseye duyurmamak şartıyla, şunu söylerim: Pakt dışında olmanız hiçbir suretle terk edilmiş olmanız manasına gelmez. Truman Doktrininden yararlanıyorsunuz. Bir saldırıya uğradığınız takdirde sizi yalnız bırakmak gibi bir duruma meydan verilmeyecektir" demiş ve bir nebze de olsa güven tazelemiştir.

Erkin'e göre Türkiye'nin Pakta girmesine İngiltere ve Fransa karşı çıkmaktaydı ve Amerikan yönetimi de bu durumdan dolayı Türk Hükümetine karşı net bir tavır sergileyemiyordu. Türkiye'yi Pakta dâhil etmeme bahanesi olarak ise, bir Akdeniz ülkesi olması gösterilmekteydi. Ülkesini Pakta dâhil etmek için sık sık Dışişleri Bakanlığına ziyarette bulunan Erkin, bir Akdeniz ülkesi olan İtalya'nın da Pakta davet edildiğini[206] duyunca meselenin aslını öğrenmek istemiş; Bakanlıktaki yetkililerden bu işin arkasında ABD olmadığını öğrenmişti. Bunun üzerine Erkin, o günlerde rastladığı Fransa Büyükelçilik Müsteşarına şaka ile karışık şu imada bulunmuştur: "Vaktiyle Paris'te hukuk yerine coğrafya tahsil etmemekle yanlış davranmışım, çünkü coğrafya tahsili yapmış olsaydım, İtalya'nın zannedildiği gibi bir Akdeniz ülkesi değil, bir Atlantik devleti olduğu hakkındaki Fransız tezini ta o zaman öğrenmek suretiyle, Büyükelçiliğe yükseltildiğim zamana kadar kapılmış olduğum yanlış düşünceyi düzeltmiş olurdum."[207] Ayrıca Erkin'e göre tek engel Avrupalı devletlerin karşı çıkmaları değildi; Yunanistan'da yaşanan iç savaş da, yine Erkin'e göre Türkiye'nin önünde bir engeldi.[208]

My Years in the State Department' adlı eseri de bulunmaktadır. "ACHESON, Dean – (1893-1971), **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, c. 1, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983): s. 70.

[206] Ayrıntılı bilgi için bkz. George McGHEE, **ABD – TÜRKİYE – NATO – ORTADOĞU…**, çev. Belkıs Çorakçı (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992), s. 113-114.

[207] **Age**, s. 117.

[208] **Türkiye ve Nato**, (Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayınları, t.y.), s. 26.

10 Eylül 1950'ye gelindiğinde, yeni Türk Hükümeti Erkin'den, 12 Eylül'de yapılacak olan Üçler Konferansı'nda ABD Dışişleri Bakanı Acheson ile iletişim kurmasını istemiş ve Türkiye'nin NATO'ya girme isteğini yinelemesi yönünde bir talimat vermiştir. Türkiye'nin bu isteğinin arkasında yatan gerekçe ise, Fransa Dışişleri Bakanının o günlerde Paris'teki Türk Büyükelçisine söylemiş olduğu sözlerdi; Fransa Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı olmadıklarını fakat bazı küçük üye devletlerin buna engel olabileceğinden bahsetmiş ve ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye arasında bölgesel bir Akdeniz antlaşması önermişti. Türkiye ise, güvenlik tedbirleri açısından NATO'ya kabul edilmeyi en emin yol olarak görmekteydi. İşte bu sebeple Erkin'den Acheson ile iletişim kurması istenmiştir. Hükümetten gerekli talimatı aldığı günün ertesi sabahı, Dışişleri Bakanı Acheson'dan randevu talep eden Erkin, Acheson'un New York'a hareket etmek üzere olduğu haberini almış ve bunun üzerine hükümetinden aldığı talimat gereği, sözlerini ABD Yakındoğu Bakan Yardımcısı'na iletmiştir. Orada Acheson'un yokluğunda yetkili olan kişilerle görüşen Erkin, ülkesinin hissiyatını şu şekilde dile getirmiştir:

"Pakta üye küçük memleketlerin ne bize yönelen itirazlarını kavrıyorum, ne de bu itirazların dayanaklarını! Aslında, onlar üzerine oturdukları dalı kesiyorlar. Bu işi birkaç cepheden mütalaa etmek gerekir. Türkiye'nin Pakta katılması, itirazcı küçük devletler için kayıp değil, aksine ek güvence teşkil eder; fakat onların Pakt içinde bulunmaları Türkiye için sadece bir külfettir…"

Sonrasında ise Erkin, daha cesur bir çıkış yaparak ülkesinin net duruşunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Amerika'nın bize karşı manevi taahhütleri ve Türkiye'nin Fransız-İngiliz ittifakları hakkında düşündüklerim sizce malumdur. Saldırıya uğrarsak bize yardım edeceksiniz, bu bana şahsen Bakan tarafından birkaç defa gizli olarak söylenmiştir. O halde, neden bu taahhüdü açıkça yayınlamaktan ve resmi safhaya getirmekten çekiniyorsunuz? İşin maddi tarafından başka bir de, manevi tarafı var. Türk milletinin uygar dünyaya yaptığı bunca gayret ve hizmetlere rağmen güvenlik çerçevesinde ihmal edilebilir bir unsur muamelesi görmesine artık tahammülümüz kalmamıştır. Türkiye kendisine, büroların dört duvarı arasında kulağına gizlice fısıldanan hayranlık sözlerinin ahdi belgelerle de el ile dokunulur tarzda yansımasını görmek istemektedir. Bu müspet sonuç elde edildiği gün, karardan hem Türkiye, hem de ortak devletler yararlanacaklardır. Aksi takdirde, olumsuz sonucun, karşımızda olan devletlerin elinde ne yaman, ne çetin bir propaganda aleti olacağını Mr. Acheson'un takdirine bırakıyorum."[209]

[209] **Age**, s. 177-178.

Türkiye'nin NATO'ya girmesi, ülke güvenliği açısından çok önemli idi. Fakat tek faktör güvenlik değildi.[210] Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, ülkenin dış politikası hep 'Batı' yönünde olmuştu ve doğal olarak yeni gelen her hükümet, ideolojisi ne olursa olsun 'Batı' eksenli politikalar yürütmüştür. Bir başka etken ise, NATO'ya girilememesi durumunda ABD'den alınan yardımların da aksamasından çekinilmesiydi. Erkin'in Washington Büyükelçiliği sırasında, gündemini en fazla meşgul eden meselelerden birisi de ABD'den gelen askeri ve ekonomik yardımlardır. Dolayısıyla Erkin, bu mevzu hasebiyle de birçok ABD'li bürokrat ile çeşitli temaslarda bulunmuştur.[211]

Bir aralık Türkiye'ye gelen Erkin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başyaverinden aldığı telefonda, ertesi gün Çankaya'da kabul edileceğini haber alır. Ertesi gün huzura çıkan Erkin, Washington'daki Pakta girme çabalarını Cumhurbaşkanı'na arz etmiş ve sonrasında Celal Bayar, Erkin'e şunları söylemiştir:

> "Evvelki Hükümetin bu konu ile pek ilgilenmediği dosyalardan anlaşılıyor. Biz, aksine, bu davaya çok büyük önem veriyoruz. Bildiğiniz gibi memleketimiz güvenlik bakımından tehlikeye tamamıyla açıktır. Sizden, Amerika'daki gayretlerinize, aynı hızla, devam etmenizi bekliyoruz. Biz buradan çabalarınızı kuvvetle desteklemeye kararlıyız…"[212]

Yedi sene Dışişleri Bakanlığı yapacak olan Fuad Köprülü de Batı yanlısı bir politika takip etmiştir. Nitekim Köprülü, 1955 senesinde vermiş olduğu bir demeçte; Türkiye'nin milli çıkarları açısından NATO'nun çok mühim olduğunu söyledikten sonra, ülkenin ekonomik manada gelişmesinin Batı devletleri ile yapılan ittifak ile gerçekleşeceğini de belirtmiştir.[213]

Bayar'la görüşmesinden birkaç gün sonra, Başbakan Adnan Menderes[214] ile konuşma fırsatı bulan Erkin, aynı şekilde Menderes'i de bilgilendirmiş ve

---

[210] Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını gerektiren diğer sebepler için bkz. Nur Bilge Criss, "Türkiye Nato İttifakının Tarihsel Boyutu", **Uluslararası İlişkiler – Akademik Dergi**, c. 9, s. 34, (2012): 1-28.
[211] **BCA**, 030.18.01/128.18.8. bkz. ek 21, s. 159.
BCA, 030.18.01.02/138.130.5. bkz. ek 22, s. 160.
BCA, 030.18.01/128.18.10. bkz. ek 23, s. 161.
[212] **Age**, s. 151.
[213] Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası 1919-2012**, (Ankara: Barış Kitap, 2012), 434.
[214] Adnan Menderes 1950-1960 yılları arasındaki Türkiye Cumhuriyeti Başbakanıdır. Menderes 1899 senesinde İzmir'de doğmuştur. Aslen Çiftçi bir aileden gelen ve kendisi de çiftçilikle uğraşan Menderes 1930 senesinde Fethi Okyar'ın Serbest Fırka adlı partisinde aktif olarak siyasete giriş yapmıştır. Fakat bu partinin kapatılması ile Menderes siyasi misyonunu 1931 yılında CHP'den Aydın milletvekili seçilerek devam ettirmiştir. 1945 senesine kadar CHP bünyesinde siyaset yapan Menderes daha sonra Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan ile birlikte Demokrat Parti'nin kurulmasında en önde gelen isimlerden biri olur. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara Demokrat Parti'nin gelmesi ile Başbakanlık koltuğuna oturan Menderes, 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne değin bu vazifesini idame

Başbakan'dan şu şekilde mukabele görmüştür: "Feridun Bey, çok ağır ve yüklü bir göreviniz var. Bu görevi şimdiye kadar parlak bir tarzda ve yüksek memur mazinize layık bir tarzda sürdürdünüz. Size ne kadar güvendiğimizi, ne kadar itibar gösterdiğimizi görüyorsunuz. Bundan sonra da el ele birlikte memleket için çalışacağız. Yolunuz açık, çabalarınız başarılı olsun."[215]

3.9.2.1 Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesi ve Erkin'in Süreçteki Rolü

NATO'ya girmek adına her fırsatı değerlendirmek isteyen Türkiye için, Kore Savaşı'na asker göndermek gerçekten zor bir karardı. Böylesine kritik bir karar alınırken, Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'e de danışılmıştı. Erkin, bir vazife için İstanbul'a gelmişti. O sırada Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın kendisi ile görüşme talebi üzerine Erkin, Moda sahilden Cumhurbaşkanının yatına binmiş ve beraber Yalova'ya geçmişlerdir. O esnada yatta bulunan diğer iki isim ise dönemin Başbakanı Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan[216] idi. O akşam devletin tepe noktasındaki isimlerin buluşma sebebi ise Kore'ye asker gönderme mevzusuydu. Erkin'e bu konuda fikri sorulması üzerine, derhal gönderilmesi yönünde fikrini beyan etmiş ve niçin gönderilmesi gerektiğini açıklamıştı. Nihayetinde o akşamki buluşmadan 'askerin Kore'ye gönderilmesi' yönünde bir karar çıkmıştı. Fakat bu kararın bir de Bakanlar Kuruluna onaylatılması gerektiğinden dolayı, Cumhurbaşkanı Bayar, bu toplantıda olası itirazlara cevap vermesi için Erkin'in de toplantıda hazır bulunmasını istemiştir.[217] Sonuç olarak, 25 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye 4500 asker gönderme doğrultusunda bir karar alınmıştır.[218]

Erkin, Kore Savaşı sonrası, ülkesinden aldığı direktifler doğrultusunda, artık iyice Pakta girme çabalarını hızlandırmıştı. Erkin, hangi toplantıya katılsa, hangi üst düzey yetkili ile görüşse, ülkesinin NATO'ya katılma konusundaki kararlılığını

---

ettirmiştir. Neticede Menderes, 'Yassıada Mahkemeleri'nin almış olduğu karar ile 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilmştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 3886-3887.

[215] Erkin, **age**, 1992, c. 2, s. 151.

[216] Demokrat Parti'nin kurucularından olan Refik Koraltan İstanbul Hukuk Mektebini bitirdikten sonra savcılık ve emniyet müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. Koraltan, aynı süre zarfında bir de İstiklâl Mahkemesi üyeliği ve başkanlığı da yapmıştır. 1935'te Çoruh (Artvin), 1937'de Trabzon, 1939'da da Bursa valiliği yapan Koraltan, 1943'te CHP İçel milletvekili olmuştur. Sonrasında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü ile beraber 'Dörtlü Takrir' isimli önergeyi vererek mevcut CHP yönetimine karşı muhalif bir duruş sergilemiş ve nihayetinde 7 0cak 1946 tarihinde vücut bulan Demokrat Parti'nin kurucu kadrosu içerisinde yer almıştır. Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde iktidara gelmesi ile milletvekili de olan Koraltan, on yıl boyunca TBMM Başkanlığı vazifesini de sürdürmüştür. 27 Mayıs Darbesi ile tutuklanan Koraltan, sonraları çıkarılan bir afla özgürlüğüne kavuşmuş ve 1974 senesinde ölmüştür. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 3307.

[217] Erkin, **age**, 1992, c. 2, s. 152-153.

[218] Oran, **age**, s. 545.

belirtme adına artık üslubunu da bir nebze olsun sertleştirmişti. Nitekim bir gün ABD Dışişleri Müsteşar Vekilini ziyaret eden Erkin, muhatabına şöyle seslenmiştir:

"Sözlü teminat zamanı geçmiştir, evvelce de belirttiğim gibi artık açık, kesin ittifak istiyoruz. Müşahedelerime göre, Amerika'da dış politika, diğer hür memleketlerden daha büyük ölçüde halkın kontrolü altındadır. Şimdi bütün Amerika basını Türkiye hakkında güvenilir bir müttefik olarak gayet olumlu yazılar yazıyor. Memleketin her tarafından Türkiye'yi son derece öven mektuplar alıyorum. Kongre mensuplarının göğsümü iftiharla kabartan sözlerine muhatap oluyorum. Kamu efkârına daha güvenilir bir ölçü düşünülebilir mi? Buna rağmen Dışişlerinizi bir türlü harekete geçiremiyorum."[219]

Türkiye NATO'ya girme noktasında girişimlerini hızlandırmış ve olumlu neticeler almaya başlamıştı. Ayrıca bu dönemde 'Türk Atlantik Derneği' adında bir kuruluş kurulmuş ve başkanlığına Erkin getirilmişti.[220] Artık Türkiye'nin NATO'ya çok yakın olduğu gözlemlenmekteydi. Tabi bu durum, sadece Türkiye'nin veya tamamen Erkin'in bir diplomatik başarısı ile açıklanmamalıdır. Türkiye'nin NATO üyeliği dönemin konjonktürü çerçevesinde değerlendirildiğinde, bir bakıma ABD'nin de Türkiye'nin müttefikliğine ihtiyaç duyduğu görülür. Çünkü o yıllarda SSCB'nin sahip olduğu atom silahları, artık ABD'ye kafa tutabilecek seviyeye ulaşmıştır ve ABD'nin söz konusu durum karşısında SSCB'ye yakın ülkelerde hava üslerine sahip olması, Amerikan dış politikası açısından hayati bir öneme sahiptir.[221] Artık Türkiye'nin önündeki tek engel İngiltere'nin itirazlarıydı. İngiliz hükümeti, Türkiye'nin pakta alınmasıyla beraber, NATO'nun Kafkaslara kadar uzanacağını ve bu durumun Sovyetler Birliği'ni tahrik edeceğinden endişe ettiğini belirtmekteydi. Fakat ABD ve Türkiye'nin yoğun baskıları sonucu, İngiliz hükümeti bu itirazından vaz geçmiştir.[222]

Nihayetinde ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Nisan 1950'de Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması mevzusundaki sıcak gelişmeyi Erkin'e şu cümlelerle bildirmiştir:

"Büyükelçi, üç yıldan beri Türkiye'nin güvenlik davasını benimle ve servislerimle devamlı bir tarzda izlediniz; ortaya çıkan engelleri, güçlükleri yenmek için yeni formüller önerdiniz. Bildiğiniz gibi biz bunlar üzerinde hem askeri makamlarımız, hem de diğer müttefiklerimizle devamlı görüşmeler yaptık. Şimdiye kadar sizi memnun edecek bir sonuca varamamıştık. Bugün size iyi bir haber vereceğim: Amerika Hükümeti kendi bakımından incelemelerini bitirmiştir. Sizin gerek Kongre, gerek

[219] Erkin, **age**, 1992, c. 2, s. 219.
[220] Erkin'in 'Türk Atlantik Derneği' başkanı olduğuna dair resmi evrak için bkz. ek 32, s. 181.
[221] Oran, **age**, s. 548.
[222] Saray, **age**, s. 130.

basın yolu ile yaptığınız yerinde müdahaleler de işimizi çok ölçüde kolaylaştırmış bulunuyor. Biz, kendi hesabımıza, Türkiye ve Yunanistan'ın güvenliklerinin en uygun sağlanmasını, bu iki ülkenin doğrudan doğruya Kuzey Atlantik Antlaşmasına kabullerinde gördük. Bu güzel haberi size gayet gizli olarak veriyorum. Bazı muameleler dolayısıyla kesin kararımızı ancak iki haftaya kadar vereceğimizi zannediyorum, ondan sonra karar yayınlanır. Sizi bu güzel haberi açıklamak için davet ettim."[223]

Nitekim 18 Şubat 1952 tarihine gelindiğinde Türkiye ve Yunanistan resmen NATO üyesi olmuştur.[224]

Erkin'in Washington'daki görev süresinin bitimine az bir zaman kala, 28 Ocak 1954'te Cumhurbaşkanı Bayar çeşitli temaslarda bulunmak üzere ABD'yi ziyaret etmiştir. Ziyaretin üçüncü gününde Eisenhower Bayar'ın şerefine bir yemek tertip etmiş ve şu konuşmayı yapmıştır:

"Sayın Başkan, Sayın Bayan Bayar, güzel ziyaretinizi ve bu akşamı bizlere hazırlayan, Amerika-Türkiye ilişkilerini çok zarif eşi ile birlikte gece gündüz çalışarak bugün erdiği yüksek düzeye ulaştıran, bizim en gözde Büyükelçimiz Feridun Erkin ve Bayan Erkin'e borçluyuz. Kadehlerimizi benimle beraber şu seçkin diplomat çiftine kaldırmanızı teklif ve Sayın Başkan Bayar'dan da benim Amerika Cumhurbaşkanlığı'nda kaldığım sürece, bu mümtaz diplomatları bizden ayırmamasını rica ediyorum"[225] Erkin, gerek görev yaptığı dış ülkelerde, gerekse kendi devlet başkanları tarafından çoğu zaman iltifatlara mazhar olmuştur.

Erkin'in Washington Büyükelçiliği vazifesi sırasındaki faaliyetlerinden birisi de, Amerika kıtasında bulunan bazı devletler ile ülkesi adına 'Dostluk Antlaşması' imzalamaktı. İlk olarak 1949'da Filipin Cumhuriyeti Hükûmeti[226] ile Dostluk Anlaşması imzalayan Erkin, 1951'de Dominik Cumhuriyeti[227] ve 1955'te Kolombiya[228] ile de aynı şekilde ülkesi adına temaslarını sürdürmüştür.

ABD'de yedi yıl süre görev yapan Erkin, 21 Nisan 1955 tarihinde Ankara'dan aldığı telgrafta; Madrid Büyükelçiliği'ne atandığını yerine ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Haydar Görk'ün[229] getirildiğini öğrenmiştir. Erkin bu haberi aldığında

---

[223] Erkin, **age**, 1992, c. 2, s. 225.
[224] Ayrıntılı bilgi için bkz. Türkkaya Ataöv, **Amerika, NATO ve Türkiye**, 2. bs. (Ankara: Aydınlık Yayınevi, 1969), s. 175-210.
[225] Erkin**, age**, 1986, s. 450.
[226] **BCA**, 030.18.01.02/119.25.9. bkz. ek 18, s. 156. Ayrıca bkz. A. Gündüz Ökçün, Ahmet R. Ökçün, **Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973**), (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1974), s. 11-12.
[227] **BCA**, 080.18.01.02/196.67.20. bkz. ek 19, s. 157.
[228] **BCA**, 030.18.01.02/138.116.11. bkz. ek 20, s. 158.
[229] Haydar Görk 1929 yılında girdiği Hariciye mesleğinde birçok vazifede bulunmuştur. Washington ve Madrid Büyükelçilikleri, Paris'te NATO Delegeliği makamlarda bulunan Görk ayrıca 15.06.1954 – 14.05.1955 tarihleri arasında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olmuştur. Haydar Görk 23 Mart 1966 tarihinde hayata veda etmiştir.

üzülür zira onunla ile ilgili bir karar alınırken en azından kendi fikrine başvurulmasını beklemekteydi.

Erkin ayrıca Washington'da en uzun süre Büyükelçilik yapan isimlerden birisidir. Mehmet Münir Ertegün (10 yıl), Nüzhet Kandemir (9 yıl) ve Şükrü Elekdağ (10 yıl) isimlerinden sonra, görev süresinin uzunluğu itibariyle Erkin (7 yıl) gelmektedir.[230]

Erkin'in Washington Büyükelçiliği vazifesinin sona ermiş olması hasebiyle, New York Times gazetesinin 21 Mayıs 1955 tarihindeki sayısında şu yazı yayımlanmıştır:

"BAY ERKİN'İN YEDİ YILI

Türkiye Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin yedi yıl süren hizmetten sonra ayrılmaya hazırlandığı şu sırada, kendi memleketi ile ülkemiz arasında başarılan üstün ve yetkin ilişkilere gözlerini geriye çevirerek memnunlukla bakmak hakkını kazanmıştır.

Amerikalılar, Kore'de, Birleşmiş Milletler bayrağı altında, bizim birliklerimizle yan yana dövüşen Türk askerlerinin dövüşme gücünü ve kahramanlıklarını uzun zaman hatırlayacaklardır. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne katılması, Bay Erkin'in Büyükelçiliği zamanında üstün bir başarı olarak vuku bulmuş ve bu ülkenin Batılı hür ulusların savunma sorumluluklarına tam ortaklıkla katılmasına mutlu bir işaret teşkil etmiştir. Hür dünyayı, günden güne büyüyen komünist emperyalizmine karşı desteklemek amacıyla, savaş sonrası ilk programlardan biri olarak Türkiye'ye askeri, iktisadi ve siyasi alanlarda yapılan yardımımızdan dolayı Amerika şüphesiz hiç pişmanlık duymamaktadır.

Türkiye, bizden aldığı ve bundan sonrada alacağı anlaşılan yardımdan daha fazlasını arzu etmektedir. Bazı istisnalara rağmen bunu hangi memleket arzu etmez?

Geçen kuşak zamanında Türkiye'nin ortaçağ düzeninden fırlayıp çıkması zamanımızın anlamlı bir gelişmesi olmuştur. Gerçi Türkiye'nin bu çığırda henüz yürüyecek uzun bir yolu ve Amerika'dan alacağı yardıma ihtiyacı vardır. Aslında Türkiye ile Amerika arasında, Bay Erkin'in, kurulmasına kendi payına düşeni yaptığı temel dostluk, dolar üzerine değil, menfaat ortaklığı üzerine kurulmuştur."[231]

3.9.3 Madrid Büyükelçiliği (1955-1957)

Erkin anılarında, Madrid Büyükelçiliğine atanmasını, hariciyedeki sevmeyenleri tarafından planlandığını belirtir.[232]

Ayrıntılı bilgi için bkz. Haydar Görk, http://www.tccb.gov.tr/genelsekreterlik/haydargork/ (18.05.2016)

[230] http://www.washington.emb.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx (25.06.2016).

[231] **The New York Times**, 21 Mayıs 1955. Erkin, **age**, 1987, c. 2, 2. Kısım, s. 531.

[232] **Age**, s. 411.

Madrid'e atanması ile ilgili dönemin İspanya Devlet Başkanı General Franco'nun[233] şu beyanı da, Erkin'in iddialarını kanıtlar niteliktedir: "Washington'dan aldığımız raporlara göre, oradaki görevi esnasında harikalar yaratan bir büyükelçinin Madrid'e gönderilmesini anlayamadım. Bu işte bir bit yeniği olacak."[234]

Erkin'in Madrid Büyükelçiliği toplamda 1 yıl 8 ay sürmüştür. Hasta olan eşinin tedavisi için 2 ay Paris'te kalan Erkin, 6 defa da Türkiye'ye seyahat ettiğinden, Madrid Büyükelçili Washington'daki bulunduğu zaman dilimi ile kıyaslandığında pek de aktif geçmemiştir.[235]

Erkin'in Madrid günlerinde önemli bir icraatı, Fransa ile İspanya arasındaki bir anlaşmazlığa arabuluculuk etmiş olmasıdır. Erkin'in arabulucuğu neticesinde iki ülke arasındaki olumsuz hava yerini dostluk rüzgârlarına bırakmıştı. Bu durumdan çok hoşnut olan dönemin İspanya Dışişleri Bakanı Martin Artajo, Erkin'e hitaben şunları söylemiştir: "Gösterdiğiniz dostluğu ve başardığınız güzel neticeyi Devlet Başkanı ve Hükümete arz edeceğim, onlar da çok memnun olacaklar. Büyükelçi, size bir şey söyleyeyim. Hükümetinizin İspanya'ya karşı dostluğunun, en açık, en beliğ delili sizin gibi bir büyükelçiyi bize hediye etmiş olmasıdır."

İspanya Dışişleri Bakanı Martin Artajo, daha sonraki günlerde de, Erkin'e, İspanya'nın en büyük nişanlarından olan 'İsabelle la Catholique' nişanının büyük kordonunu hediye ederek hem Erkin'e hem de Türkiye'ye olan saygısını ortaya koymuştur.[236] Erkin'in Madrid Büyükelçiliği esnasında bir de, Türkiye-İspanya arasında 'Kültür Anlaşması' imzalanmış[237] ve iki ülke ilişkileri olumlu seyrine devam etmişti.

Madrid Büyükelçiliği görevini Kemal Köprülü'den devralan Erkin, vazifesini Haydar Görk'e devretmiştir.[238]

---

[233] Asıl adı Francisco Franco Bahamonde'dir. 1892'de asker bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Franco, 1907'de girdiği piyade okulundan asteğmen olarak mezun olmuştur. Çeşitli vazifeleri ifa eden Franco 1935'de Genelkurmay Başkanı olmuştur. 1936-1939 yılları arasındaki İspanya İç Savaşı neticesinde Devlet Başkanı olan Franco, 1975'e kadar ülkeyi 'diktatörlük' sistemi ile yönetmiştir. Ölümünden kısa bir süre önce görevi, torunu olan Juan Carlos'a bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, c. 4, s. 2213-2215.
[234] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 9.
[235] **Age**, s. 4.
[236] **Age**, s. 44.
[237] **BCA**, 030.18.03.02/142.20.14. bkz. ek 24, s. 162.
[238] http://madrid.be.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx (01.06.2016).

3.9.4 Paris Büyükelçiliği (1957-1960)

Erkin'in Washington'daki aktif hizmetleri, Başbakan Adnan Menderes ve diğer devlet büyükleri tarafından unutulmamış ve Erkin bu sefer Paris Büyükelçiliğine atanarak,[239] istenilen seviyede olmayan Türkiye-Fransa ilişkilerini arzu edilen duruma getirmesi istenmiştir.[240]

1930'lu yılların sonlarına doğru, özellikle Hatay sorunu nedeniyle iki ülke ilişkileri oldukça yıpranmıştı. Her ne kadar Fransa Türk tezini kabul edip, Hatay'ın Türkiye'ye devredilmesini onaylasa da, Fransa'nın bu kararı isteyerek aldığı söylenemez. Çünkü İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünyada kutuplaşmalar başlamıştı ve Fransa, Türkiye'yi gücendirmemesi gerekliliğinin bilincindeydi.[241]

Fransa ile Türkiye arasındaki sorunlardan birisi de 'Osmanlı borçları' meselesiydi. Zira Osmanlı Devleti'nin en borçlandığı ülke Fransa'ydı. Doğal olarak, 'borçlar' meselesi en fazla Fransa ile olan münasebetlerde gün yüzüne çıkmıştır.[242] Erkin'den beklenen de geçmişte yaşanan olumsuzlukların yerine yeni bir sayfa açmasıdır.

Erkin, Paris'te bulunduğu süre zarfında, kuvvetli diplomasi yeteneği ve kurmuş olduğu dostluklar sayesinde, gerek ülke çıkarları gerekse de kendi kariyeri açısından oldukça olumlu neticeler elde etmiştir.

Erkin'in, Paris'teki ilk icraatı, yüz yıldan fazla bir süredir iki ülke arasında sorun olan Türk Büyükelçiliği binası mevzusunu çözüme kavuşturmuş ve ülkesinin kasasına dönemin para birimiyle 160 milyon frank kazandırmıştır.[243]

Erkin'in Fransa'daki bir diğer faaliyeti, Türk Etütler Enstitüsü'nün kuruluşuna ön ayak olmasıdır. Sorbonne Üniversitesi Rektörü Jean Sarrailh ile kurmuş olduğu dostluk neticesinde, rektöre hitaben ülkesinde bulunan Galatasaray Lisesi'nde Türk kültürünün yanında Fransızca ve Fransız kültürünün de öğretildiğini söylemiş ve Fransa'da da bu okula eşdeğer bir Türk Etütler Enstitüsü kurulmasını talep etmiştir. Rektörün bu fikri benimsemesi sonucunda Fransız Milli Eğitim Bakanlığından resmî

---

[239] **BCA**, 030.18.01/145.120.14. bkz. ek 25, s. 163.
[240] Erkin, **age**, 1992, c.3, s. 60.
[241] Eşref Hilmi Açık, **Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri**, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), s. 476-477.
[242] Cemal Öztaş, "Türkiye-Fransa İlişkileri", **Kanûnî'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum**, (İstanbul: Mostar Yayınları, 2012), s. 156
[243] Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 83-86.

izin ile enstitü kurulmuş ve müdürlüğüne Türkçe profesörü Louis Bazin[244] getirilmiştir.[245]

Bu arada Fransa'da birçok seçkin insanın bulunduğu davetlere katılan Erkin, hemen hemen kusursuz Fransızcası ile birçok üst düzey devlet yetkilisi ve akademisyen ile iletişime geçiyor, onlarla samimi diyaloglar kurmaya çalışıyordu.

Fransa lideri de Gaulle'de Erkin ile yapmış olduğu bir görüşmeden sonra şunları söylemiştir: "Türk diplomatı şimdiye kadar ziyaretime gelenler arasında aklı başında, açık ve sağlam görüşlü en değerli büyükelçi, kendisi ile tanışmaktan çok memnun kaldım."[246]

Fransa'da adı bir hayli bilinen Erkin'in, ülkenin en seçkin insanlarının üye olarak tercih edildiği Fransız Enstitüsü'ne 'tam aza' olarak kabul edilmesi ile artık Türkiye-Fransa ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği söylenilebilirdi. Çünkü Fransız Enstitüsü sıradan bir kuruluş değildi. Erkin, 5 bölümden oluşan Fransız Enstitüsü'nün Moral ve Siyasal Bilgiler Akademisine seçilmişti. O dönemde bu akademiye üye olan isimlerden bazıları şunlardı: Winston Churchil,[247] General Einshower,[248] İsveç eski Dışişleri Bakanı Unden, İspanya eski Dışişleri Bakanı Dr. Madariaga.

---

[244] Fransız Türkolog Louis Bazin 20 Aralık 1920'de Normandiya'da dünyaya gelmiştir. 1943'te üniversite eğitimini tamamlıyan Bazin, genel dil bilimi üzerine araştırmalar yapmış ve 1945'te dönemin Fransa hükümeti kendisini Ankara'ya Türkçe'sini geliştirmek için yollamıştır. Bazin, bu seyahatinde Nurullah Ataç, Orhan Veli ve Fuad Köprülü gibi isimlerle tanışma fırsatı bulmuş ve kendilerinden istifade etmiştir. 1948'de Türkiye'den ayrılan Bazin, bir yıl sonra Doğu Dilleri Enstitüsü'ne Profesör olarak atanmış ve orada kırk sene Türkçe dersi vermiştir. 2 Mart 2011 tarihinde vefat eden Bazin'in Türkler ve Türklük hakkında birçok eseri vardır. Bkz. Cemile Kınacı, "Louis Bazin'in Ardından", **Dil Araştırmaları Dergisi**, s. 10, (2012): 229-234.

[245] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 139-140.

[246] **Age**, s. 128.

[247] Winston Churchill 30 Kasım 1874'de Oxfordshire'da dünyaya gelmiştir. Churchill, 1888'de İngiliz aristokrasisinin en önde gelen okulu olan Harrow'da, daha sonra ise Kraliyet Askeri Koleji'nde eğitim hayatını sürdürmüştür. 1895-1899 yılları arasında orduda savaş muhabirliği yapan Churchill, bu süre zarfında dünyanın çeşitli bölgelerinde İngiltere Ordusu adına görev yapmıştır. 1900'de seçimlere katılan Churchill, Muhafazakâr Parti'den milletvekili seçilmiştir. Bu tarihten itibaren 56 yıl boyunca aktif olarak siyasetin içinde yer alan Churchill, Bakanlık ve Başbakanlık gibi en üst düzey görevlerde bulunmuştur. Siyasi yönünün yanı sıra, yazarlık da yapan Churchill'in çok sayıda eseri mevcuttur. Kendisi Ocak 1965'te ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 1415-1418.

[248] Dwight David Eisenhower 14 Ekim 1890'da Texas Eyaleti'nde dünyaya gelmiştir. Fakir bir ailede büyüyen Eisenhower, küçük yaşta çalışmak zorunda kalmıştır. 1911-1915 tarihleri arasında Birleşik Devletler Askeri Akademisi'nde okuyan Eisenhower, Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'ya gönderilen ABD askerlerinin örgütlenmesinde görev yapmış yüzbaşı rütbesine yükseltilmiştir. 1924'de binbaşı olan Eisenhower, daha sonra yarbay olmuş ve 1941'de generallik rütbesine erişmiş ve aynı sene içinde 3. Ordu Kurmay Başkanlığına atanmıştır. 1941'de yapılan bir tatbikat neticesinde ABD Genelkurmay Başkanı Marshall'ın ilgisini çekmiş ve Washington'da bulunan Genelkurmay Başkanlığı Savaş Planlama Dairesi'nin başkanlığına atanmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında aktif olarak savaşın içinde yer alan Eisenhower meşhur 'Normandiya Çıkarması'nı yöneten isimdir. Savaştaki başarılarından ötürü, 1945'te ABD Genelkurmay Başkanı olan Eisenhower, 1948'de bu vazifesinden ayrılmış ve Columbia Üniversitesine rektör olmuştur. Sonrasında tekrar orduya dönüş yapan Eisenhower, 1952'de

Erkin'in Akademi'ye kabul töreninde yapmış olduğu Fransızca konuşma büyük takdir toplamış ve dönemin ünlü yazarı Georges Duhamel tarafından takdir edilmiştir: "Bravo, nefis bir Fransızca, ben daha güzelini yazamazdım."[249] Daha sonrasında ise her yeni üye kabulünde olduğu gibi Erkin'e bir kılıç hediye edilmiştir. Erkin, Paris Büyükelçiliği görevini Zeki Kuneralp'ten devralıp, Faik Zihni Akdur'a teslim etmiştir.

3.9.5 Feridun Cemal Erkin'in Londra Büyükelçiliği (1960-1962)

Erkin, Paris Büyükelçiliği vazifesine son verilmesini, yine Bakanlıktaki sevmeyenlerine bağlamaktadır. Diplomatik başarılarının ve çoğu kimse tarafından kabul edilen popüleritesinin, Dışişlerindeki bazı isimlerin kıskançlığına yol açtığını belirtir.[250]

Paris'teki görevine son verilen Erkin, istifa etmek düşüncesiyle İstanbul'a dönmüş ve 25 Mayıs 1960 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüşmüştür. Paris'te böylesine etkili iken neden haksız bir şekilde görevine son verildiğini sormuş, Bayar'da mevzudan habersiz olduğunu ve en kısa zamanda ilgileneceğini söylemiştir. Ancak 2 gün sonra '27 Mayıs Darbesi' vuku bulmuştur.

Yeni kurulan hükümetin Başbakanı Cemal Gürsel,[251] Dışişleri Bakanı ise Selim Rauf Sarper olmuştu. Normalde aklında sadece istifa etmek olan Erkin, yeni gelen hükümetin kendisini ısrarlı bir biçimde Londra Büyükelçiliği'ne göndermek istemesi sebebiyle, istifadan vazgeçmiş ve Londra'ya gitmeyi kabul etmişti.[252]

---

kesin bir şekilde ordudan ayrılmış ve siyasete atılmıştır. 1952 ve 1956 seçimlerinden galip ayrılan Eisenhower 2 defa üst üste ABD Başkanı olmuştur. 1960 yılında siyaseti bırakan Eisenhower, ömrünün geri kalan kısmını anılarını yazmaya ayırmış ve 28 Mart 1969 yılında hayata gözlerini yummuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 1939-1940.

[249] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 183. Erkin'in Fransız Akademisi'ne has özel kıyafeti ile olan fotoğrafı için bkz. ek 26, s. 164.

[250] **Age**, s. 186-187.

[251] 1895'te Erzurum'da doğan Cemal Gürsel, ilkokula Ordu'da devam etmiş, sonrasında Erzincan ve İstanbul'daki askeri okullarda eğitim hayatını sürdürmüştür. Topçu subayı olarak Çanakkale Savaşı'nda bulunan Gürsel, Filistin ve Suriye cephelerinde de savaşmış ve bu çarpışmalarda İngilizlere esir olarak düşmüştür. Gürsel ayrıca, Kurtuluş Savaşı'nın Batı cephesindeki tüm çarpışmalarda yer almış ve İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 1929'da Harp Akademisi'nden mezun olan Gürsel, 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına geçiş yapmış ve 3 Mayıs 1960'da ise ordudan istifa etmiştir. 27 Mayıs Darbesi ile MBK'nın başına geçirilen Gürsel, hemen hemen tüm yetkileri üstlenerek yeni hükümeti kurmuştur. 10 Ekim 1961 seçimlerinden sonra oluşturulan TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Gürsel, 1966'da rahatsızlığından ötürü görevi bırakmak zorunda kalmış ve aynı sene içinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Cemal Gürsel", **Türkiye Ansiklopedisi**, c. 2, (İstanbul: Kaynak Kitaplar, 1974): s. 695. "Cemal Gürsel", http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cemal_gursel/, (16.05.2016).

[252] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 224.

Erkin Londra'ya gitmeden önce Dönemin Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş'i[253] ziyaret etmiş ve sonrasında bu buluşmaya Milli Birlik Komitesi'nden[254] Orgeneral Fahri Özdilek'in de[255] katılımıyla, son dönem Türk dış politikasının bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu görüşmeden sonra Erkin, Başbakan Cemal Gürsel'i de ziyaret etmiştir. Bu buluşmada Gürsel, darbe sonrası derhal bir hükümet kurulduğunu, Dışişleri Bakanlığı'na da Selim Sarper'in atandığını ve acele kararlar alındığı için bazı layık olmayan isimlerin göreve getirildiğini söyledikten sonra, ilerleyen süre zarfında Erkin'i Dışişleri Bakanı yapacağını belirtir. Böylece Erkin'e Dışişleri Bakanlığı yolu da açılmış oluyordu.[256]

Londra'da vazifede bulunduğu zaman dilimi, 27 Mayıs Darbesi'ne denk bir tarihe denk geldiği için, Erkin'in Londra'daki en önemli gündem meselelerinden birisi; İngiltere'deki üst düzey devlet yöneticilerine ülkesinin bir an önce demokrasiye dönüş yapacağını vaat etmesiydi. Kendisi her ne kadar, özellikle son dönemlerinde, Demokrat Parti Hükümeti ile ve bilhassa Fatin Rüştü Zorlu ile ters düşse de, söz konusu idam kararlarının hapse çevrilmesi yönünde büyük gayretler sarf etmiştir. Nihayetinde idamlar gerçekleşince, Londra'daki vazifesinden istifa bile etmeyi düşünen Erkin, oradaki yakın mesai arkadaşlarının yoğun ısrarları neticesinde bu

[253] Alparslan Türkeş, 1917'de Lefkoşe'de doğmuştur. 1948'de Kurmay olan Türkeş, aynı sene içinde ABD'ye gönderilerek Amerikan Harp Akademisi'ni ve Piyade Okulu'nu bitirmiştir. 1955-1957 yılları arasında binbaşı rütbesi ile Washington'daki NATO Daimi Komitesi'nde görev yapmıştır. TSK bünyesinde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 1959 yılında albaylığa terfi eden Türkeş, 27 Mayıs Darbesi'ni yapan Milli Birlik Komitesi içinde yer almıştır. Daha sonra MBK ile ters düşen Türkeş, görevden alınmış ve emekli olmuştur. Bu süreçte Hindistan büyükelçiliğine danışman olarak gönderilen Türkeş 23 Şubat 1963 tarihinde yurda dönüş yapmıştır. Siyasete atılan Türkeş, milletvekilliği, başbakan yardımcılığı ve devlet bakanı vazifelerinde bulunmuş ve 1980 Darbesi ile tutuklanmıştır. 1985 yılında tahliye olan Türkeş siyasi yaşamına geri dönmüş ve 1997 senesindeki vefatına kadar politik mücadelesini sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 5374-5375.

[254] 27 Mayıs Darbesi'nden sonra TSK adına ülkenin yönetimini kısa süreliğine devralan grup. Ayrıntılı bilgi için bkz. Numan Esin, **Devrim ve Demokrasi – Bir 27 Mayısçının Anıları**, (İstanbul: Doğan Kitap, 2005), s. 110. Şükran Özkaya, **Adım Adım 27 Mayıs**, (İstanbul: İleri Yayınları, 2005), s. 224-236. Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, **Demirkırat – Bir Demokrasinin Doğuşu**, 7. bs. (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995)

[255] Fahri Özdilek –Fahrettin Özdilek- 1898 Bursa doğumludur. Liseyi Edirne Askeri İdadisi'nde tamamlayan Özdilek 1920'de Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptıktan sonra, 1959 yılında Orgeneral olan Özdilek, 27 Mayıs Darbesi'nin akabinde Milli Birlik Komitesi'nde yer almıştır. 9 Haziran 1960 tarihinde Cemal Gürsel'in kurduğu hükümette Savunma Bakanı olarak yer alan Özdilek daha sonra Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı vazifelerini de üstlenmiştir. 1983 seçimlerinde Konya'dan milletvekili seçilen Özdilek, 13 Mart 1989 tarihinde ölmüştür. "Fahrettin Özdilek", http://www.kisiler.org/askerler/fahrettin-ozdilek-bilgi (16.05.2016).

[256] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 225

kararından vazgeçer.[257] Erkin Londra'da göreve başladığı tarihten itibaren, İngiltere'nin en tepe noktasındaki hemen hemen her isim, darbeye maruz kalan isimler için endişelerini Erkin'e ve Türkiye'ye iletmişti. Erkin ise Dışişleri Bakanı Selim Sarper'den aldığı bilgi doğrultusunda idam gibi bir kararın söz konusu olmadığını belirterek İngiltere'ye teminat verecektir.

Sonrasında Yassı ada yargılamalarının akabinde, Adnan Menderes ile birlikte Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın [258] idamları Erkin'in demokrasi adına tüm vaatlerini boşa çıkarmıştır. Erkin anılarında, o günlerin, İngiltere'de veyahut diğer Batı ülkelerinde görev yapan Türk memurları için çok zor geçtiğini belirtmektedir.[259]

[257] Erdem Erner, **Davulun Sesi**, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993), 89.
[258] Hasan Polatkan 1915'te Eskişehir'de dünyaya gelmiştir. 1936'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olan Polatkan, 23 Temmuz 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'den Eskişehir milletvekili olarak seçilmiştir. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1950 ila 1960 yılları arasında maliyenin kendisinden sorulduğu isim olan Polatkan, özel girişimciliği ve liberal politikaları savunmakla ön plana çıkmıştır. 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleşmesi sonucu Kütahya'da tutuklanan Polatkan, Yassıada Mahkemelerinin almış olduğu kararla 16 Eylül 1961 günü idam edilmiştir. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s. 4561.
[259] Erkin, **age**, 1992, c. 3, s. 277-278.

4. MESLEĞİN ZİRVESİNDE: ERKİN DIŞİŞLERİ BAKANI (1962-1965)

27 Mayıs Darbesi'nden sonra ülkenin yeni Devlet Başkanı Cemal Gürsel olmuştu. Cemal Gürsel darbeden hemen 3 gün sonra, 30 Mayıs 1960'ta, tarihe '1. Cemal Gürsel Hükümeti' adı ile geçecek yönetici kadrosunu tayin etmiş, henüz bir yıl dolmadan bu sefer 5 Ocak 1961 tarihinde '2. Cemal Gürsel Hükümeti'ni kurmuştur. Söz konusu her iki hükümetinde Dışişleri Bakanı Selim Rauf Sarper olmuştur.[260] Daha sonra ise, Cumhurbaşkanı Gürsel, hükümet kurma görevini İsmet İnönü'ye tevdi etmiş ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur.[261] Türkiye'nin bu ilk koalisyon hükümeti denemesi ise tarihe "22 Şubat Olayları"[262] olarak geçen hadiseyle sekteye uğramış, akabinde İnönü hükümette bir değişikliğe gitmiş ve Selim Sarper'i Dışişleri Bakanlığı'ndan alarak yerine TBMM dışından Feridun Cemal Erkin'i görevlendirmiştir.[263]

Erkin'i Dışişleri Bakanlığına götüren sürecinin arka planı ise şöyledir; Londra'daki görevine devam eden Erkin, dönemin Başbakanı İnönü'den aldığı emir üzerine derhal dönmüş ve Kurban Bayramı tatilini Abant Gölü civarında bir otelde

---

[260] Halûk Besen, **İsmet Paşa ve Devlet**, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), 44-49.

[261] Nedim Yalansız, "Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon Hükümetleri (1961-1980)", (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002), s. 37-38, Türker Sanal, **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti**, (Ankara: Sim Matbaacılık, 1995), 174., Besen, **age,** s. 56-58, Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyetleri Hükûmetleri ve Programları**, (İstanbul: Ak Yayınları, 1968), 485-486.

[262] "22 Şubat Olayları" denen hâdise; 22 Şubat 1962 tarihinde Hava Harb Okulu Komutanı Kurmay Albay Talât Aydemir'in beraberindeki 600 küsur genç asteğmen ile hayata geçirmek istedikleri bir karşı direniş hareketidir. Talat Aydemir'e göre, 27 Mayıs Darbesi gerçekleşmişti fakat değişen bir şey yoktu, değişen sadece kişilerdi. Yine Aydemir'e göre darbeden sonra ülkedeki düzensizlik hali iyileşeceği yerde işler daha da kötüye gitmekteydi. Aydemir ve beraberindekilerin bir diğer amacı da, 27 Mayıs Darbesi'ni gerçekleştiren bazı isimlere karşı başlatılan tasfiye hareketini engellemekti. Talat Aydemir, 22 Şubat günü genç asteğmenlere hitaben yaptığı konuşmayı şu şekilde sonlandırmıştı: *"Plânlarımız hazırdır. Gayelerimiz ortadadır. Ordu da bizimle beraberdir. Verilen emrin dışına çıkmayacaksınız. Bu hareket neticeye ulaşmazsa intihar edeceğim."* Bu başarısız harekât girişimi, başlangıç anından itibaren 14 saat sonra sona ermiştir. Ertesi gün mecliste konuşma yapan İnönü, olayın neticelendiğini ve tüm subayların affedildiğini açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Can Kaya İsen, **22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilâl**, (İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964), 5-6. Besen, **age,** s. 59.

[263] Olgaçay, **age**, 1990, s. 292, Besen, **age**, s. 61. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015), s. 2.

İnönü ve ailesi ile birlikte geçirmiştir.[264] Tatil dönüşü, Londra'ya hareket etmek üzere İstanbul'a gelen Erkin, kardeşi Ulvi Cemal Erkin'in evinde iken aldığı telefonla İnönü'nün Erkin'i kendi evinde beklemekte olduğu haberini almıştır. İnönü'nün evine giden Erkin, Dışişleri Bakanı olacağını öğrenmiştir

[264] **Milliyet Gazetesi**, 12.03.1962, s. 1.

Tablo 2: Feridun Cemal Erkin'in Dışişleri Bakanı olduğu dönem

<table>
<tr><th>Cumhurbaşkanları</th><th>Hükümetler</th><th>Dışişleri Bakanları</th><th>Dışişleri Genel Sekr.</th></tr>
<tr><td rowspan="6">Cemal Gürsel
(27 Mayıs 1960-15 Mart 1966)</td><td>1.Cemal Gürsel Hükümeti
(30 Mayıs 1960-05 Ocak 1961)</td><td rowspan="2">Selim Rauf Sarper
(28 Mayıs 1960-26 Mart 1962)</td><td>Zeki Kuneralp
(30 Mayıs 1960-16 Ağustos 1960)</td></tr>
<tr><td>2. C. Gürsel Hükümeti
(05 Ocak 1961-20 Kasım 1961)</td><td rowspan="2">Namık Yolga
(16 Ağustos 1960-28 Mart 1963)</td></tr>
<tr><td>8. İsmet İnönü Hükümeti-CHP-AP
(20 Kasım 1961-25 Haziran 1962)</td><td rowspan="3">Feridun Cemal Erkin (26 Mart 1962-19 Şubat 1965)</td></tr>
<tr><td>9. İsmet İnönü Hükümeti-CHP-YTP
(25 Haziran 1962-25 Aralık 1963)</td><td>Fuat Bayramoğlu
(28 Mart 1963-05 Ekim 1964)</td></tr>
<tr><td>10. İsmet İnönü Hükümeti-CHP
(25 Aralık 1963-20 Şubat 1965)</td><td rowspan="2">Ümit Haluk Bayülken
(05 Ekim 1964-10 Temmuz 1966)</td></tr>
<tr><td>Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti
AP-CKMP-YTP
(20 Şubat 1965-27 Ekim 1965)</td><td>Hasan Esat Işık
(23 Şubat 1965-22 Ekim 1965)</td></tr>
</table>

KAYNAK: Oran, **age**, s. 655.

Erkin anılarında Abant'taki tatilden sonraki süreci, Selim Sarper'in Dışişleri Bakanlığı görevinden azledilişini ve kendisinin bu makama getirilişini ise şu şekilde belirtmiştir:

"… Ertesi gün İnönü beni makamında görmek istediğini söyledi.

Verilen saatte Başbakanlık Özel Kalemine gittim. Müdür Calp Dışişleri Bakanı Sarper'in içeride Başbakanla görüşmekte olduğunu, bununla beraber geldiğimi bildireceğini söyledi. İnönü beni hemen kabul etti. Başbakanla Bakan arasında sıkıcı bir tartışma olduğunu derhal sezdim. Bakan bu esnada hazır bulunmamdan hoşlanmadı ve İnönü ile baş başa konuşmak istediğini belirtti. Başbakan, benim yabancı olmadığımı, huzurumda pekâlâ konuşabileceğini söyledi. Sarper, birçok kimselerden telgraf ve telefonla haber aldığını ve rejime karşı yeni bir hareket hazırlığı sezdiğini, hatta aynı gün içkili olduğunu sandığı bir tanıdığının telefonda kendisine 'Sen de mi ötekilere katıldın?' tarzında itaplara maruz kaldığını açıkladı. İnönü başka telgraf ve telefonlarla ne istendiğini sordu. Sarper cevap veremedi. İnönü, bu meçhul muhabirin ismini sordu, Sarper evvela tereddüt etti. Başbakan zorlayınca isim verdi. İnönü bu vaziyet karşısında hiddetlendi ve birçok telgraf ve telefondan söz ettikten sonra bir sarhoşun telefonda çatmasından başka hiçbir teması olmadığını, görüşmenin başında ilgilinin telaşlı sözlerine uymayan bu durumunu ciddî bulmadığını ve konuşmanın sona erdiğini söyleyerek Bakana izin verdi.

Huzurumda cereyan eden bu üzüntülü durumdan dolayı bende sıkıldım. İnönü ile konuşmalarımızı yaptık ve veda ile nezdinden ayrıldım. Aynı gün öğleden sonra tekrar Bakan Selim Sarper'e uğradım, o da aynı esnada, elinde bir gazete ile bürosuna girmekte idi. Simasının büyük bir üzüntü ifade ettiğini görünce sebebini araştırdım, gazeteyi gösterdi. Büyük puntolarla 'Dışişleri Bakanı Selim Sarper istifa ettirilmiştir' tarzında bir başlık gördüm. Sabahki sahneden sonra bu akıbeti beklemek gerekirdi sanırım.

Ertesi gün öğleden sonra kalkan uçakla İstanbul'a oradan da doğruca evvela Paris'e gidip, varılan karar gereğince Başbakan Debre ve Başkan de Gaulle ile Ortak Pazar sorununu görüşecek oradan da Londra'ya avdet edecektim.

Kardeşim Ulvi'nin evinde öğle yemeğini yedikten sonra eşyam aşağıda arabaya indirilirken telefon çaldı. Özel kalem Müdürü Calp:

'Beyefendi, biz sevdiklerimizi ele geçirince kolay kolay bırakmayız. Başbakan uçak biletinizi iptal ettirip, saat üç buçukta ikametgâhında kendisini görmenizi emrediyor.'

Kaç günden beri korktuğum başıma gelmişti. Bileti iptal ettirdim ve araba ile Bahçelievler'de Ayten Sokak'taki köşke gittim. Beni Mevhibe Hanımefendi kabul ettiler, Paşa yukarıda bir misafirle görüşüyormuş. Kısa bir süre sonra Paşa misafiri ile birlikte aşağıya indi. Refikası geldiğimi haber verdi. Paşa 'Feridun üzgün mü' diye sordu. Hanımefendi menfi cevap verdi. Bunu üzerine Paşa içeri girdi ve beni alıp yukarıya çıkardı. Arzu etmediğim bir tebliğde bulunacağı için belli bir sıkıntı içinde idi; nihayet:

‘Anayasayı arıyorum, nereye koydum bilemiyorum. Bir madde var: Bakanların parlamento dışından da seçilebileceğini öngörüyorum. Şimdi Dışişleri Bakanlığına tayin edildiğini bildiren tezkereyi yazdırıp bu akşam Cumhurbaşkanı’na imzalatırım, yarın sabah yeni vazifene başlarısın’ dedi.” [265]

26. İsmet İnönü Hükümeti’nin görev süresi devam ettiği esnada Selim Sarper’in yerine Dışişleri Bakanı olan Feridun Cemal Erkin, 27. ve 28. İsmet İnönü hükümetlerinin[266] de Dışişleri Bakanı olmuştur. Erkin’in 26 Mart 1962 tarihinde başlayan Dışişleri Bakanlığı hayatı yaklaşık üç yıl sürmüş ve 19 Şubat 1965 tarihinde son bulmuştur.

Bu süre zarfında Erkin’in masasına birçok mesele gelmiştir. Türkiye’nin söz konusu tarihlerdeki en önemli dış politika mevzuları ABD-SSCB arasındaki ‘Küba füze krizi’ ve ‘Kıbrıs’ sorunuydu. Akabinde gerçekleşen “Johnson Mektubu” ve bu mektup hadisesinden sonra gerilen Türkiye-ABD ilişkileri, en nihayetinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in Moskova ziyareti ve bu ziyaretin Türk dış politikasına olan etkileri bağlamında düşünüldüğünde, Erkin’in Dışişleri Bakanlığı vazifesinin oldukça yoğun bir tempoda geçtiği söylenebilir.

[265] Erkin, **age**, 2008, s. 313-314.
[266] Cafer Demiral, **Türkiye’nin 42 Hükümeti**, (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973), s. 97-100. Sanal, **age**, s. 175-178. Öztürk, **age**, s. 515-516, 549-550

Tablo 3: 26. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (1. Koalisyon Hükümeti), 20.11.1961 – 25.06.1962

BAKANLIĞI	**ADI SOYADI**	**SEÇİM BÖLGESİ**
Başbakan	İsmet İnönü	Malatya
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Akif Eyidoğan (senatör)	Zonguldak
Devlet Bakanı	Turhan Feyzioğlu	Kayseri
Devlet Bakanı	Avni Doğan	Kastamonu
	Hıfzı Oğuz Bekata (senatör)	Ankara
Devlet Bakanı	Necmi Ökten	Çorum
Devlet Bakanı	Nihat Su	Antalya
Adalet Bakanı	Sahir Kurutluoğlu (senatör)	-
Milli Savunma Bakanı	İlhami Sancar	İstanbul
İçişleri Bakanı	Ahmet Topaloğlu	Adana
Dışişleri Bakanı	Selim Sarper	İstanbul
	Feridun Cemal Erkin	**Meclis dışından**
Maliye Bakanı	Şefik İnan	Çanakkale
Milli Eğitim Bakanı	Hilmi İncesulu	Çorum
Bayındırlık Bakanı	Emin Paksüt	Ankara
Ticaret Bakanı	İhsan Gürsan	İzmir
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Suat Seren (senatör)	Isparta
Gümrük ve Tekel Bakanı	Şevket Pulatoğlu	Trabzon
Tarım Bakanı	Cavit Oral	Adana
Ulaştırma Bakanı	Cahit Akyar	Denizli
Çalışma Bakanı	Bülent Ecevit	Ankara
Sanayi Bakanı	Fethi Çelikbaş	Burdur
Basın-Yayın ve Turizm Bakanı	Kamuran Evliyaoğlu	Samsun
İmar ve İskân Bakanı	Muhittin Güven	İstanbul

KAYNAK: Cafer Demiral, **Türkiye'nin 42 Hükümeti**, (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973), s. 97-100. Sanal, **age**, 175-178. Öztürk, **age**, s. 515-516, 549-550.

Tablo 4: 27. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (II. Koalisyon Hükümeti), 25.06.1962 – 25.12.1963

BAKANLIĞI	ADI SOYADI	SEÇİM BÖLGESİ
Başbakan	İsmet İnönü	Malatya
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Ekrem Alican	Sakarya
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Hasan Dinçer	Afyonkarahisar
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Turhan Feyzioğlu	Kayseri
Devlet Bakanı	Hıfzı Oğuz Bekata (senatör)	Ankara
	Şevket Raşit Hatipoğlu (vekâleten)	Manisa
	Ali Şakir Ağanoğlu	Trabzon
	Vefik Pirinççioğlu	Diyarbakır
Devlet Bakanı	Raif Aybar	Ankara
Devlet Bakanı	Necmi Ökten	Çorum
Adalet Bakanı	Abdülhak Kemal Yörük	Ankara
Milli Savunma Bakanı	İlhami Sancar	İstanbul
İçişleri Bakanı	Sahir Kurutluoğlu (Kon. Sen.)	-
	Orhan Öztrak (vekâleten)	Tekirdağ
	Hıfzı Oğuz Bekata (vekâleten)	Ankara
	Refik Pirinççioğlu (vekâleten)	Manisa
	İlyas Seçkin	Ankara
Dışişleri Bakanı	**Feridun Cemal Erkin**	**Meclis dışından**
Maliye Bakanı	Ferit Melen	Meclis dışından
Milli Eğitim Bakanı	Şevket Raşit Hatipoğlu	Manisa
	İlhami Sancar (vekâleten)	İstanbul
	İbrahim Öktem	Bursa
Bayındırlık Bakanı	İlyas Seçkin	Ankara
	Arif Hikmet Onat	Ordu
Ticaret Bakanı	Muhlis Ete	Ankara
	Ahmet Oğuz	İstanbul
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Yusuf Azizoğlu	Diyarbakır
	Fahrettin Kerim Gökay	İstanbul
Gümrük ve Tekel Bakanı	Orhan Öztrak	Tekirdağ
Tarım Bakanı	Mehmet İzmen (senatör)	Giresun
Ulaştırma Bakanı	Rıfat Öçten (senatör)	Sivas
	Raif Aybar (vekâleten)	Ankara
	İhsan Şeref Dura	Kastamonu
Çalışma Bakanı	Bülent Ecevit	Ankara
Sanayi Bakanı	Fethi Çelikbaş	Burdur
Basın-Yayın ve Turizm Bakanı	Celal Karasapan (senatör)	Afyonkarahisar
	Nurettin Ardıçoğlu	Elazığ
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Nurettin Ardıçoğlu	Elazığ
İmar ve İskân Bakanı	Fahrettin Kerim Gökay	İstanbul
	Hayri Mumcuoğlu	Tekirdağ

Tablo 5: 28. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, (III. Koalisyon Hükümeti), 25.12.1963 – 20.02.1965

BAKANLIĞI	ADI SOYADI	SEÇİM BÖLGESİ
Başbakan	İsmet İnönü	Malatya
Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Kemal Satır	Elazığ
Devlet Bakanı	İbrahim Saffet Omay (senatör)	Ankara
Devlet Bakanı	Malik Yolaç	İstanbul
Devlet Bakanı	Vefik Pirinççioğlu	Diyarbakır
	Nüvit Yetkin (senatör)	Malatya
Adalet Bakanı	Sedat Çumralı (senatör)	Konya
	Sırrı Atalay (senatör)	Kars
Milli Savunma Bakanı	İlhami Sancar	İstanbul
İçişleri Bakanı	Orhan Öztrak	Tekirdağ
Dışişleri Bakanı	**Feridun Cemal Erkin**	**Meclis dışından**
Maliye Bakanı	Ferit Melen	Meclis dışından
Milli Eğitim Bakanı	İbrahim Öktem	Bursa
Bayındırlık Bakanı	Arif Hikmet Onat	Ordu
Ticaret Bakanı	Fenni İslimyeli	Balıkesir
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Kemal Demir	Bolu
Gümrük ve Tekel Bakanı	Mehmet Yüceler	Kayseri
Tarım Bakanı	Turan Şahin	Muğla
Ulaştırma Bakanı	Ferit Alpiskender (senatör)	Manisa
	Mahmut Vural	Sivas
Çalışma Bakanı	Bülent Ecevit	Ankara
Sanayi Bakanı	Muammer Erten	Manisa
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Hüdai Oral	Denizli
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Ali İhsan Göğüş	Gaziantep
İmar ve İskân Bakanı	Celalettin Uzer	Eskişehir
	Sadık Kutlay	İçel
Köyişleri Bakanı	Lebit Yurdoğlu	İzmir

KAYNAK: Cafer Demiral, **Türkiye'nin 42 Hükümeti**, (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973), s. 97-100. Sanal, **age**, 175-178. Öztürk, **age**, s. 515-516, 549-550.

4.1 Erkin'in Bakanlık Dönemindeki Önemli Vazifeleri

4.1.1 Küba Füze Krizi ve Erkin

SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, askeri silah teknolojisi açısından bir hayli ilerleme kaydetmesi ve özellikle uzun menzilli füzelere hâkim olduğunun ortaya çıkması üzerine ABD, SSCB'ye karşı bazı tedbirler alması gerektiğini fark etmiş ve bu sebeple NATO'ya üye devletlere, stratejik noktalarına orta menzilli güdümlü füze (IRBM) olan Jüpiter füzelerini yerleştirmeyi teklif etmiştir. ABD'nin bu önerisini sadece Türkiye, İngiltere ve İtalya kabul etmiştir.[267] ABD-Türkiye arasındaki yapılan görüşmeler neticesinde Jüpiter füzeleri 1959'da Türkiye'de bazı yerlere yerleştirilmiştir.[268] Aynı sene içinde Küba'da devrim olmuş ve Castro, yönetimi devralmıştı. Castro'nun ABD ile olan uyuşmazlığından faydalanmak isteyen SSCB ise Küba ile yakın ilişkiler kurmuş ve 1962'de Küba üzerinde füze üsleri kurmuştur.[269] Böylece iki süper güç arasında müthiş bir psikolojik harp başlamıştır. 22 Ekim 1962'ye gelindiğinde ABD Başkanı, İnönü'ye bir mektup göndermişti. Erkin aracılığı ile İnönü'ye ulaşan mektupta, Başkan Kennedy, Küba'daki Rus füzelerinin mevcudiyetinden bahsetmiş ve bu kriz döneminde Türkiye'nin ABD'ye olan desteğini görme arzusunda olduğunu bildirmiştir. Özellikle ABD'nin Küba üzerinde kurmuş olduğu ambargo konusunda yardım istemiştir.[270] Bu süreçte Türkiye, Sovyet Rusya'ya coğrafi olarak yakın bir mevkide olmasına rağmen büyük bir risk alarak ABD'yi desteklemiştir. Özellikle Gürsel, İnönü ve Erkin birçok defa ABD'yi destekler mahiyette açıklamalar yapmışlardır.[271] Bu süreçte New York'ta basın mensuplarına Küba krizi ve ambargo mevzularında demeç veren Erkin; ambargo konusunda Türk armatörlerin Küba'ya yaptıkları deniz nakliyatını, yöneticilerin emriyle değil bizzat kendi istekleri ile bu karara uydukların belirterek Türkiye'nin ABD için ne kadar sadık bir müttefik olduğunu göstermek istemiştir. Erkin'in bu açıklamasından sonra ABD'de birçok üst düzey yetkili Türkiye hakkında övücü beyanlarda bulunmuşlardır.[272]

---

[267] Ayrıntılı bilgi için bkz. Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979), s. 176-183.
[268] Sander, **age**, s. 183.
[269] Tellal, **age**, s. 161.
[270] Turan Yavuz, **Satılık Müttefik – Gizli Belgeler Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye**, (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999), s. 76-77
[271] Faruk Sönmezoğlu, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, (İstanbul: Der Yayınları, 2006), s. 64.
[272] Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996), s. 328.

İnönü mektubu aldıktan sonra Cumhurbaşkanı ile görüşmeye gider. Sonrasında Dışişleri Bakanı Erkin ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay da bu görüşmeye dâhil olurlar. Bu süreçte sadece Türkiye değil adeta tüm dünya alarma geçmiş bir şekilde olacakları beklemektedir. ABD, 22 Ekim 1962'de aldığı kararla Küba'yı abluka altına almış ve hiçbir ülkenin bölgeye girişine izin vermeyeceğini açıklamıştır. Sovyet Rusya ise Küba'ya doğru ilerlemekte olan gemilerini geri döndürmeyeceğini söylemiş ve bir savaş olma ihtimali ortaya çıkmıştı.[273]

Dünya bir savaş olma ihtimali ile çalkalanırken, İnönü ise 24 Ekim 1962 tarihli meclis konuşmayla ABD'ye olan Türk desteğini üst düzeyde yinelemekte, en çok Kıbrıs konusundaki ABD'nin umursamaz politikasını da ustaca eleştirmekteydi:

> "Biz tehlike karşısında bulunduğumuz vakit müttefiklerimizden tesanüt (dayanışma) vazifelerini yapmalarını isteyeceğimiz gibi, müttefiklerimizden biri vazifemizi ifa etmemizi talep ettiği vakit, biz de mükellefiyetimizi elbette yerine getireceğiz."[274]

İnönü'nün konuşması sırasında başkentte bulunmayan ABD Ankara Büyükelçisi Raymond Hare, hemen tatilini yarıda kesip Dışişleri Bakanı Erkin ile görüşerek, Türkiye'nin Küba krizindeki söz konusu duruşunun ABD tarafından büyük bir takdirle karşılandığını belirtmiştir.[275]

Sovyetlerin Türkiye üzerinde iyice baskı kurmaya başladığı bu günlerde, SSCB Ankara Büyükelçisi Rijov, Erkin'e hitaben; Türkiye'den ABD'nin Küba'ya yapmış olduğu ambargoyu protesto etmesini ve Türkiye sınırları içinde olan ABD'ye ait Jüpiter füzelerinin sökülmesini talep etmiştir. Erkin ise cevaben; SSCB'nin Türkiye üzerindeki yıllardan beri gelen tehditlerini sıralamış ve füzelerin sökülmesinin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Küba'ya uygulanan ambargo meselesinin ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde görüşüleceğini söylemiştir.[276]

SSCB bir yandan Türkiye'yi baskı altına almaya çalışırken diğer yandan da ABD'yi Küba'ya füze yerleştirmekle tehdit etmekteydi. ABD Başkanı Kennedy Türkiye'deki füzeleri sökme konusunda ilk başlarda isteksiz olsa da –çünkü böyle hamle yaptığı vakit bu bir geri adım sayılacak ve Türkiye İtalya gibi NATO ülkeleri

[273] Oran, **age**, s. 681-682.
[274] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, c. 8, 1962: 246-247. Toker, **age**, 1975, s. 143.
[275] **Age**, s. 144.
[276] Yavuz, **age**, s.113.

nezdinde itibarı zedelenecekti SSCB ile sıcak bir çatışma riskini göze alamamış ve anlaşma yolunu seçmiştir.[277]

Türkiye ise Jüpiter füzelerinin sökülmesi taraftarı değildi. Türk tarafına göre, füzelerin sökülmesi durumunda Türkiye, Sovyet tehditlerine karşı savunmasız kalacaktı.[278]

ABD ile SSCB arasındaki müzakereler sonucu her iki taraf füzeleri sökme hususunda anlaşmışlardır. 24 Ocak 1963'te Başkan Kennedy, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin geri çekileceği haberini doğrulamış ve Polaris füzeleri ile donatılmış denizaltıları gönderileceğini bildirmiştir. Kennedy ayrıca, SSCB ile olan görüşmelerinde Türkiye'nin asla bir pazarlık konusu olmadığını belirtmiştir.[279]

SSCB ile anlaşması üzerine Türkiye, ABD'nin Jüpiter füzelerini geri çekme kararını desteklemiştir. 18 Şubat 1963 günü Millet Meclisi'nde konuşan Dışişleri Bakanı Erkin; zaten Jüpiter füzelerinin modasının geçtiğini söylemiş ve Türkiye'nin güvenliği için geri çekildiklerini bildirmiştir.[280] Erkin'in Jüpiter füzelerinin demode kaldığı şeklindeki beyanı, iç kamuoyunu yatıştırmaya dönük bir söylem olarak değerlendirilebilinir. Füzeler eski model de olsalar, Türkiye önemli bir müttefiki tarafından yalnız bırakılmış, bu durum ise kamuoyunda çok konuşulmuştur.

18 Mart 1963 tarihinde, Jüpiter füzelerinin sökülmesi meselesini görüşmek için İtalya'ya giden Erkin, Türkiye'den ayrılmadan önce füze meselesi ile ilgili şu beyanatı vermiştir:

> "Memleketimizde üslenmiş Jüpiter füzelerinin kaldırılmasına, Amerikalılarla yaptığımız temaslar sonunda muvafakat ettik. İtalya'dan döndükten sonra iki devlet arasında evvelâ karşılıklı notalar verilecek, müteakiben Nisan başında Ankara'ya gelecek olan özel temsilci Levingstone Merchand ve Amerika'nın NATO'daki Büyükelçisi Thomas Finletter'le bu konunun tefarruatı görüşülecektir."[281]

Erkin'in bu açıklamasından yaklaşık bir ay sonra, 24 Nisan 1963'de, Türkiye sınırları içinde bulunan son Jüpiter füzesi de ülkeden çıkarılmıştır.[282] Artık krizin geçmesi ile birlikte bir nebze de olsa tüm taraflar rahatlamıştı. Erkin bu süreçte biraz

---

[277] Oran, **age**, s. 682-683.
[278] **Age**, s. 682.
[279] Gönlübol, **age**, s. 328-329.
[280] Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözümsüzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası**, (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), s. 88.
[281] Gönlübol, **age**, s. 329.
[282] William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, (İstanbul: Mozaik Yayınevi, 2003), s. 137.

da mevcut konjonktürün rahatlığından olsa gerek, gazetecilere hitaben dönemin süper gücü olan SSCB'ye karşı oldukça cesur sayılabilecek bir açıklamada bulunmuştur. Erkin, Türkiye sınırları içerisinde bulunan ABD üslerinin kaldırılmasından önce Türkiye'yi kuşatan SSCB üslerinin kaldırılmasının gerektiğini söylemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

"Üsler bizim için hem tehlike, hem de garanti teşkil etmektedir. Bizimkiler tesis edildiği zaman Rusya'da bize karşı üsler mevcuttu. Nitekim eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, Hruşçev Amerikalı gazeteci Lippmann'a 1957 Haziran ayında aşağı yukarı şunları söylemişti: 'Siz NATO'nun müessir bir savunma vasıtası olduğunu mu sanıyorsunuz? Mesela bizim komşu Türkiye'yi ele alalım. Bir savaş çıktığı zaman sizin General Norstad, Türkiye'ye yardıma gittiği zaman, cenaze merasimi için bile geç kalmış olacaktır…" Erkin sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

"Bizim üsler Rus üslerinin mevcudiyeti ve bu üslere istinaden yapılan tehditler üzerine bir tedafüî milletlerarası teşkilat olan NATO'nun kararı ile tesis edilmiştir. Bizde 1-2 üs varsa, bizi ihata eden Varşova Paktı memleketlerinde, bilhassa Rusya'da çok daha büyük ölçüde üsler mevcuttur. Bizdeki üslerin kaldırılmasını isteyenler, evvela Türkiye'ye karşı tehdit teşkil eden büyük ölçü ve miktardaki üslerinde kaldırılacağını vaat etmeli ve gerçekleştirmelidirler."[283]

Tüm bu yaşananlardan yıllar sonra İnönü, Ocak 1970'de, Küba krizi ve füzeler ile ilgili TBMM'de şu açıklamayı yapmıştır:

"…Amerikalılar bize Jüpiterlerin demode oldukları için çekileceğini söylediler. Onların yerine Polaris denizaltıları ikame edilecekti. Ancak daha sonra öğrendik ki, Sovyetlerle pazarlık yapmışlar. Bu olay gösterdi ki, Türk yöneticileri bugün Amerikalıların Türkiye'yi istenmeyen krizlere sokmasına izin vermemeli ve dikkatli davranmalıdır…"[284]

Küba krizi neticesinde Türkiye-ABD ilişkileri, belki hadisenin yaşandığı yıllar olan 1962-1963 tarihlerinde olumsuz manada pek etkilenmemiştir. Fakat zaman geçtikçe, ABD'nin Sovyet Rusya ile gizli bir pazarlık yaptığı, tüm süreç boyunca Türkiye'nin göz ardı edilen, ciddiye alınmayan bir müttefik konumuna düşürülmesi, Kıbrıs mevzusu ve 'Johnson Mektubu' hadiseleri ile birlikte Türkiye artık 1950'lerde olduğu gibi ABD'ye şartsız-koşulsuz güvenmemesi gerektiğini anlayacaktır. Tüm bu faktörlerden dolayı, 1965 ve sonrasında Türk dış politikası, tamamen ABD ve Batı'ya endeksli olan siyasetini değiştirme gereği duymuş, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, Üçüncü Dünya ülkeleri, Doğu Bloku ve İslâm dünyası ile etkileşime geçmeye yönelmiştir.[285]

[283] Yavuz, **age**, s. 161-162.
[284] Oran, **age**, s. 684.
[285] Çakmak, **age**, s. 664.

4.1.2 Kıbrıs Sorunu ve Erkin

Kıbrıs sorunu Türk dış politikası açısından, özellikle 1950'lerden sonra en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Kıbrıs mevzusuna tam olarak girmeden önce Kıbrıs'ın yakın dönem tarihine ışık tutmak faydalı olacaktır. 1571'de Osmanlı İmparatorluğu idaresi altına giren Kıbrıs, o dönemin mevcut konjonktüründen dolayı 1878'de Berlin Konferansı ile mecburen İngilizlere bırakılmıştır.[286] Fakat Osmanlı ile İngiltere arasındaki anlaşmaya göre, adanın yönetimi İngilizlere bırakılmasına rağmen, Kıbrıs harita üzerinde halen Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaktı. 1914'te ise, Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte İngiltere adayı ilhak ettiğini ilân etmiştir.[287] Lozan Antlaşması ile birlikte, İngiltere resmen adanın tek sahibi olmuştur.[288] Neticede Kıbrıs İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar İngiliz egemenliğinde kalmıştır. Savaşın bitimiyle birlikte uluslararası arenada bazı değişiklikler hâsıl olmuştur. Bunlardan birisi de sömürge altında bulunan toplulukların self-determinasyon[289] hakkından istifade ederek bağımsızlıklarını kazanmaları mevzusudur.[290] Fakat Rumlar adada nüfus olarak daha kalabalık olmaları hasebiyle,

---

[286] Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile giriştiği '93 Harbi'nden ağır bir yenilgi ile ayrılarak Ayastefanos Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve büyük miktarda toprak kaybetmiştir. Batıda İstanbul önlerine kadar gelen Rus orduları doğuda ise Erzurum'a ulaşmışlardı. Savaşın ilk başlarında, Osmanlı Devleti'nin yardım çağrılarına pek itibar etmeyen İngiltere, Rus ordularının açıktan açığa güneye doğru ilerlemeleri neticesinde, bölgedeki sömürgelerinin elden çıkması tehlikesini göz önünde bulundurarak olaya müdahil olmuştur. İngiltere'nin o dönemki İstanbul Elçisi Henry Layard, 25 Mayıs 1878 tarihinde, Osmanlı Devleti'ni Rus işgalinden koruma karşılığında şu teklifte bulunmuştur: *"Eğer Batum, Ardahan ve Kars veyahut bunlardan birisi Rusya Devleti'nin işgali altında kalıp da ileride adı geçen devlet kesin barış ile tayin olunan arazinin dışında olarak, Osmanlı memleketlerinden bir bölgeyi istilâ etmeye kalkışacak olursa, İngiltere Devleti anılan bölgeyi silâh kuvveti ile korumak için Padişah ile birleşmeyi taahhüt eder. Buna karşılık Padişah Hazretleri de Anadolu kıtasında bulunan Hristiyan ve diğerlerinin iyi idare ve himayeleri hakkında iki devlet arasında sonradan kararlaştırılmak üzere, gerekli ıslahatın yapılmasını İngiltere Devleti'ne vaat eder. Ve adı geçen devleti kendi şahadetinin yerine getirilmesi sebeplerini sağlamağa muktedir olmak üzere, Kıbrıs Adasını kendi tarafından tasarruf ve idare olunmak üzere başkaca olarak adı anılan devlete tahsis ve tayine muvafakat buyurur."* Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978), 21-47. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), c. 1, s. 401-402 Görüldüğü üzere, İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım etme karşılığında, sömürgelerine giden yol üzerinde çok stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs'ı elde etme amacındaydı. Neticede, 2 Temmuz 1878'de, adadaki Türk bayrağı inmiş ve yerine İngiltere bayrağı çekilmiştir. Seyit Yolak, **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, (Lefkoşa: K.K.T.C. Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı, 1989), s. 23-24.

[287] Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1975), s. 1.

[288] Ata Atun, **Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)**, (KKTC: Samtay Vakfı Yayınları, 2007), c. 1, s. 18.

[289] Self determinasyon; kendi geleceğini belirleme hakkı ya da Bir milletin kendi politik, sosyal ve ekonomik durumlarını kendi iradesi ile tayin etme hakkıdır; yani bir milletin kendi kaderini tayin etme hakkıdır. "Self-determinasyon", **AnaBritannica**, c. 19, 15. bs. (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1989), s. 220.

[290] Oran, **age**, s. 593.

Türkleri hiç hesaba katmadan, tamamen Rumların yönetiminde bir ülke hayal etmekteydiler.[291] Kıbrıs sorununun henüz yeni yeni ortaya çıktığı zaman dilimi olan 1950'li yılların başında Erkin Washington Büyükelçisi'ydi. Kendisinin o yıllarda Kıbrıs mevzusuna dair mülahazaları şu şekildedir:

"…İngiltere adadan çıkmayacağını söylüyor. İngiltere geçmişte de başka topraklardan hiçbir zaman çıkmayacağını söylemiş, fakat Hindistan'dan, Filistin'den ve Süveyş'ten pekâlâ çıkmıştır. Günün birinde üslerini tutmak şartıyla Kıbrıs'tan da çıkmayacağını iddia etmeye imkân göremem…

…Hatırda tutulması gereken nokta da şudur: Yunanlıların sömürgecilik-bağımsızlık çerçevesi içinde ortaya attıkları Kıbrıs davasında birçok Amerikalı sorunu, İngiliz boyunduruğunu silip atmak isteyen bir hürriyet savaşı şeklinde görmektedir. İşin gerçek mahiyetini izah etmek isterken, muhataplarımın bu konuda Türk ilgisinin varlığını benim ağzımdan duymaktan hayretlere düştüklerini görmekteyim. İş bu görüntüde kaldıkça, bizim İngiltere tezine katılmaklığımız sömürgeciliği desteklemek manasında yorumlanacak ve ancak davayı Türk ulusal menfaatleri açısından savunduğumuz takdirde dünya işin gerçek mahiyetini anlamaya başlayacaktır. Varmak istediğim hüküm şudur: Kıbrıs davası bundan böyle İngiltere'den ziyade kesinlikle Türkiye ile Yunanistan arasında gelişecektir. Türkiye hür dünyanın yüksek menfaatlerini hesaba katarak Yunanlıların taşkınlıklarına şimdiye kadar ancak olgun milletlere layık bir sükûn ve itidal ile karşılık vermiştir. Fakat Yunanistan bizim bu tutumumuzu yeni yeni saldırganlık ve atılganlıkları için cesaret kaynağı görmektedir. Milli mücadelemizden sonra, yenilmiş olmasına rağmen, sırf büyük devletlerin milli menfaatlerimizden yaptıkları hak ve adaletten tamamıyla yoksun tasarruf ve cömertlik sayesinde Batı Trakya'yı elde etmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında da yine aynı devletlerin hesaplı desteği sayesinde On İki Ada'ya yerleşmek suretiyle gerçeklere ve mantığa sığmayan bir durum kazandığını gördüğümüz Yunanistan, şimdi de Nato çerçevesi içinde Nato'nun Güneydoğu cephesini zayıflatmak pahasına Kıbrıs'ı ilhak etmek yoluna girmiş bulunmaktadır."[292]

1955 yılına gelinceye değin Kıbrıs sorununa resmen taraf olmayan Türkiye[293], bu tarihten sonra olaya müdahil olmaya başlamıştır. Dönemin Türk hükümetinin Kıbrıs tezi şu maddelerden oluşmaktaydı:

1- İngiltere adadan çıkmasın.
2- İngiltere adadan çıkarsa ada bize dönmelidir.
3- Bu olmazsa ada taksim edilmelidir.

[291] Erim, **age**, 1975, s. 5.
[292] Erkin, **age**, 1999, s. 521-522.
[293] Kıbrıs'taki Rumlar Yunanistan ile birleşme arzusu doğrultusunda birçok gösteriler düzenlenmiş ve dönemin Yunanistan Hükümeti de bu mevzuda adadaki Rumları destekler nitelikte açıklamalarda bulunmuştur. İktidarda olan Demokrat Parti Hükümeti'nin, tüm baskılara rağmen bu mevzuya tam manası ile eğilmemesinin sebebi ise Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte NATO bünyesindeki mevcut askeri işbirliğinden ötürüdür. Oran, **age**, 593. Çakmak, **age**, s. 520.

1957'ye doğru 'taksim' fikri Türk kamuoyunca benimsenmeye başlanmıştı. Süreçteki en popüler slogan ise 'Ya taksim, ya ölüm' idi.[294]

Neticede araya arabulucu devletlerin girmesi ile öncelikle Zürih ve Londra Anlaşmaları ve akabinde de 1 Mart 1959 tarihinde Londra'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs Antlaşması imzalanmıştır. Neticede 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet statüsüne erişmiş ve 24 Ağustos 1960'ta da Birleşmiş Milletlere üye olmuştur.[295]

Fakat mevcut iyimser hava fazla sürmemiştir. Yeni kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Makarios[296] 1960'ta imzalanan ve adadaki Türklere de haklar tanıyan Kıbrıs Antlaşması'nı tatbik etmek niyetinde değildi. Makarios bu amaçla, Kıbrıs Antlaşması'ndaki Türklere tanınan hakların kaldırılmasını ve yine Türkler ile Rumlar arasındaki ittifak ve garanti anlaşmalarının feshedilmesini garantör devletlere teklif etmiştir. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye ise Makarios'un bu teklifini derhal reddetmiştir.[297]

İngiltere'nin Ada'yı terk etmesi ile birlikte, özellikle 1960'lardan sonra, Kıbrıs meselesi Türk dış politikası için en önemli konuların başında gelmekteydi. Bu süreçte Bakan bulunan Erkin de doğal olarak en fazla mesaisini Kıbrıs meselesine ayırmıştır.

Kasım 1963'de Ankara'ya resmi bir ziyarette bulunan Kıbrıs Rum lideri Makarios'un hedefinde Kıbrıs'taki mevcut anayasayı değiştirmek vardı. Aslında Makarios'un ziyaretinin gerçek amacı bu konuda bir 'nabız yoklaması' yapmaktı. Ankara'daki temasları esnasında Başbakan İnönü, Makarios'a hitaben, ciddi bir uyarıda bulunmuş ve eğer Rumlar tarafından mevcut Anayasa'nın değiştirilmesine

---

[294] Erim, **age**, 1975, s. 15.

[295] Kıbrıs Antlaşması imzalandığı esnada ortada henüz Kıbrıs Devleti olmadığı için, 7 Temmuz 1960'ta Kıbrıs'ın bağımsızlığını ilan eden Lefkoşe Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmaya İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a ilaveten yeni kurulan Kıbrıs Devleti'nin Türk ve Rum liderleri katılmışlardır. Atun, **age**, s. 51-53.

[296] Makarios 13 Ağustos 1913 tarihinde Kıbrıs' ta dünyaya gelmiştir. Fakir bir ailede büyüyen Makarios başarılı bir öğrenci olmuş ve 1946'da Papazlığa yükselmiştir. Boston Üniversitesi İlahiyat Okulu'nda eğitimi devam ettiği esnada mevcut konjonktürden dolayı Kıbrıs'a dönmek zorunda kalan Makarios, 1950 yılında ölen II. Makarios'un yerine Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposluğuna getirilerek Kıbrıs Rum Kesimi Başkanı olmuştur. Kıbrıs'ın tamamen Rumlara ait olması yönünde yaptığı faaliyetler sebebi ile Türkiye ve Yunanistan birçok kez savaşın eşiğine gelmiştir. İlerleyen tarihlerde Yunanistan'da darbe olmuş ve darbeyi yapan grup ile Makarios ters düşmüştür. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan subayların kendisini öldüreceği korkusuyla Kıbrıs'ı terk eden Makarios, 7 Aralık 1974'te tekrar Ada'ya dönüş yapmış ve Cumhurbaşkanlığı görevini devam ettirmiştir. Ömrünün sonuna kadar Kıbrıs adasını Rumlara kazandırma çalışan Makarios, 3 Ağustos 1977 tarihinde ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,** s. 3704-4705.

[297] Abdulhalûk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989), s. 51.

dair bir teşebbüs olursa, bunun Türkiye için en önemli gündem maddesi haline geleceğini belirterek, ülkesinin bu konudaki kırmızı çizgilerini belli etmek istemiştir. Daha sonra Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile Makarios arasında da bir görüşme olmuş ve görüşmede Erkin; mevcut Anayasa'da bir değişiklik-tahrifat olması durumunda, Kıbrıs'taki mevcut şartların 1957-1958'lerden daha kötü olacağını bildirmiştir. Makarios'un ziyareti hakkında İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi ile konuşan Erkin, tüm zorluklara rağmen karşılıklı konuşmaların samimi bir atmosferde geçtiğini belirtmiştir. Kıbrıs'a dönem Makarios da, Lefkoşe'deki İngiltere Yüksek Komiseri ile bir görüşme yapmış ve Ankara'daki görüşmelerinin olumlu geçtiğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hoş bir insan olduğunu belirten Makarios, Erkin'i ise fazla otoriter bulmuş ve onunla görüşmesinden pek de memnun ayrılmadığını da belirtmiştir.[298] Anlaşılan Erkin'in üstü kapalı tehdidi Makarios'u memnun etmemişti.

Fakat Kıbrıs'ta anlaşmazlık teşkil eden konular bir tane değildi. Ayrıca 'belediyeler' mevzusu[299] vardı. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 9 Ocak 1963 tarihinde mecliste uzun bir konuşma yaparak Kıbrıs ile alakalı hiçbir tavizin söz konusu olmadığını belirtmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"Türkiye Hükümetinin ve Türk cemaatinin samimi istekleri ayrı belediyeler konusundaki anlaşmazlığın ve askıdaki diğer meselelerin andlaşmalar ve Anayasa esasları dairesinde halledilmesinden ibarettir ve ihtilâfların kanun ve meşruiyet dairesinde halli için bundan başka bir yolun da tasavvuru imkânsızdır." [300]

Daha önce imzalanmış anlaşmalara rağmen Makarios, belediyeler ile ilgili kanunlara riayet etmeyeceğini bildirmiş ve mevcut krizi tırmandırmıştır. Makarios'un bu uzlaşmaz tavrına karşılık, 3 Nisan 1963 tarihinde tekrar TBMM kürsüsüne çıkan

[298] Salahi R. Sonyel, **Cyprus The Destruction of Republic and Its Aftermath (1960-1974)**, (Ankara: Özyurt Matbaası, 2003), s. 33-35.

[299] Kıbrıs Anayasasının 173. Maddesinde 'belediyeler' mevzusu şu şekilde hükme bağlanmıştır: *"Cumhuriyet'in en büyük 5 kentinde ayrı belediye teşkilatları oluşturulacak, bunlar Türkler ve Rumlar tarafından, Lefkoşe, Limasol, Magosa, Larnaka ve Baf'ta kurulacak."* Fakat 1962'ye doğru Makarios belediyelerin birleşmesini talep eder. Türk kesimi ise belediyelerin ayrı olmasından yanaydı. Kıbrıs'ta Rum tarafı teröre başvurup Türkleri sindirme operasyonuna giriştikleri vakit, belediyeler ayrı değilse ve yönetimde Rumlar varsa, Türklerin hizmetleri görülmemekteydi ve belediye meclisleri ENOSİS'e hizmet etmekteydi. Bu sebeplerden ötürü Türk tarafı belediyelerin Türkler ve Rumlar arasında 'ayrı' bir biçimde var olmasını talep etmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölükbaşı**, age**, 91-93. Gönlübol, **age**, s. 374-375.

[300] Gönlübol, **age**, s. 374. Konuşmanın tam metni için bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1. Dönem, 10. Cilt, 27. Birleşim, s. 625-644.

Erkin, belediyeler mevzusu hakkında vekilleri bilgilendirdikten sonra şunları söylemiştir:

"…Kıbrıslı mesul Rum şahsiyetleri, imzaladıkları milletlerarası anlaşmaları ve Anayasayı çiğnemek hususunda kararlı iseler, Türkiye Cumhuriyeti de, anlaşmaların ve Anayasa'nın tamamiyle uygulanmasını sağlamak ve Türk haklarını mahfuz tutmak hususunda sarsılmaz bir suretle kararlı ve azimlidir… Kıbrıslı Rum idareciler, Türkiye'nin dikkat ve enerjisini iç meselelere teksif ettiği şu arada Kıbrıs'ta yaratmayı tasarladıkları olup bittilerin gözden kaçıracağı ve binnetice Kıbrıs'ta Türk haklarının tehlikesizce ihlâl olunabileceği gibi, sakim kanaatlere sahip iseler, bilsinler ki, çok vahim bir hataya düşmektedirler… Dışarıda haklarımızın ve hayati menfaatlerimizin ihlâlinin muhtemel olduğunu müşahede ettiğimiz an, bu ihlâl keyfiyeti, bu tecavüz teşebbüsü, Türk Milletini bütün gücü ile ve yek vücud olarak dimdik karşısında bulacaktır…"[301]

Bununla birlikte Makarios, bir kez daha anayasada değişiklik talebinde bulunmuştur. Erkin, Makarios'a hitaben şu soruyu yöneltmiştir: "Anayasada değişikliğe başladığımız takdirde, nerede duracağız, söz konusu değişikliklerin ucu nereye kadar uzanacak?"[302]

Meselenin çözümü adına her iki tarafla da temaslarını sürdüren İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir David Allen, Dışişleri Bakanı Erkin'i ziyaret etmiş ve kendisini Makarios'un teklifine karşı sert bir tutum içinde bulunmakla itham etmiştir. Erkin ise İngiliz Büyükelçiye hitaben; "Makarios böyle ulaşılması olanaksız fikirler ileri sürmekle, akıllıca bir iş yapmamış, üstelik Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılması riskini yaratmıştır." demiş ve bu konuda ülkesinin asla tavize yanaşmayacağını bir kez daha beyan etmiştir.[303] Esasında İngiltere, Ada'daki üslerini korumaya devam etmesine rağmen, Ada'daki konumunu pekiştirmek ve Ada sakinlerinin kendisine yönelik olumsuz politikalarını engellemek için 'Türk ve Rum tarafları birbirine düşürmek' gibi klasik politikalar uygulamıştır. Nitekim Ankara Büyükelçisi David Allen'in Makarios'un ağzıyla Erkin'i 'kabalıkla' itham etmesi, böyle değerlendirilebilinir.

Aslında Türk tarafının, Kıbrıslı Rumların tekliflerini kabul etmemesi Makarios'un da işine gelmekteydi. Böylece adadaki Türklere saldırılması için gergin bir ortam oluşmaktaydı. Neticede 20 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıslı Rumlar, Türklere

[301] **age**, s. 375. Konuşmanın tam metni için bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1. Dönem, 15. Cilt, 66. Birleşim, s. 133-134.
[302] Çay, **age**, s. 57. John Reddaway, **Burdened With Cyprus, (**Londra: Butler & Tanner Ltd, 1986), s. 139.
[303] Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1963**, (Ankara: Özyurt Matbaası, 2003), s. 377.

karşı ilk saldırılarına başlayarak 2 Türk'ü şehit etmişler ve bu saldırılar 23 Aralık'a kadar da devam etmiştir.[304]

Saldırılardan ötürü, 22 Aralık 1963 tarihinde Dışişleri Bakanı Erkin, büyükelçi Sir David Allen'e; Kıbrıs'ta Türklere büyük bir kıyım yapıldığını belirtmiş ve tüm bu yaşananların Makarios'un özenle hazırladığı planların bir parçası olduğunu ve Rum polisinin de bu olayları desteklediğini yazmıştır. Erkin ayrıca, adada düzeni sağlamak adına İngiltere, ABD ve Yunanistan hükümetlerinin yardımına başvurulacağını sözlerine eklemiştir.[305]

Bunun üzerine 24 Aralık 1963'de, Feridun Cemal Erkin TBMM'de şu konuşmayı yapmıştır:

"Müttefik İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri'nin bizim için hayati olan bu konuda yüksek müşterek menfaatlerimizin ve müşterek ahdi taahhütlerimizin emrettiği şekilde Türkiye ile yakın işbirliği yapmalarını istiyor ve bekliyoruz. Biraz önce aldığım habere göre İngiltere Hükümeti Commonwealth İşleri Nazırı (Sömürgecilik Bakanı) Duncan Sandys başkanlığında 10 kişilik bir heyeti Kıbrıs'a göndermiştir.

Teşhisimiz, olayların mürettep olduğu ve hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlayan Kıbrıs Rumlarının işi bu defa fiili saldırıya dökerek, Kıbrıs Türkleri'ni ve Türkiye'yi kışkırtıcı mukabil harekete sevk etmeyi gözettikleri merkezindedir.

Bu düşünceyle, vaziyeti, hakkından emin insanların soğukkanlılığı ile muhakeme etmekteyiz. Bununla beraber bu saate kadar aldığımız haberlerden, olayların maalesef cidden vahim ve endişe verici bir yöne doğru seri bir gelişme gösterdiğini öğreniyoruz. Silâhlı çatışmaların derhal durdurulmasını temin maksadıyla diplomatik yollardan aralıksız teşebbüslerimizi devam ettirmekteyiz ve ettireceğiz. Diğer taraftan olayların her türlü inkişaflarına karşı gerekli bütün çalışmaları da hükümetimizin yapmakta olduğunu bildirmek isterim. Ümit ve temennimiz akıl ve sağduyunun ilgililere hâkim olmasıdır.

Türk milletinin sayın temsilcileri

Bütün bu ümit ve temennilerimize rağmen, Rum cemaati idarecileri gerekli sağduyuyu göstermezlerse bundan doğacak bütün neticelerin yegâne mesulü kendileri olacaktır."[306]

---

[304] Türk mahallelerine saldırılarını artıran Rumlar, kadın ve çocuk ayrımı yapmaksızın Türkleri yok etme düşüncesindeydi. 'Kanlı Noel' olarak da adlandırılan bu vahşetin zirveye ulaştığı hadiselerden birisi de Kıbrıs'taki Türk Hava Kuvvetleri Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın görevi esnasında ailesine yapılan korkunç saldırıydı. Bu saldırıda Binbaşı Nihat İlhan'ın eşini ve üç çocuğunu acımasızca şehit ettiler. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 – İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965**, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992), s. 190-191. Erim, **age**, 1975, s. 207-208. Çay, **age**, s. 73.

[305] Gazioğlu, **age**, s. 438-439.

[306] Erim**, age**, 1975, s. 209-210. Toker, **age**, 1992, s. 201-202. Konuşmanın tam metni için bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1. Dönem, 23. Cilt, 18. Birleşim, s. 509-511.

Erkin, meclisteki konuşmayı yaptığı gün içinde, İnönü'nün başkanlığında toplanan devlet erkânı bir araya gelmişti. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın da katıldığı bu toplantıdan çıkan karara göre, Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde uyarı amaçlı alçak uçuş yapacaktı. Hatta bu toplantıda, Rumlar saldırılarına devam ettiği takdirde, uçaklara bombalama emri de verildi.[307] Toplantıdan çıkan bu kararları ise Dışişleri Bakanı Erkin önce İngiliz sonrasında da Yunan Büyükelçilerine bildirmiştir.[308]

Türk ve İngiliz devletlerinin diplomatik olarak sorunu çözmek istemelerine rağmen Makarios, söz konusu talepleri hiç umursamayarak emrindeki askerleri Türk mahalleri üzerine saldırtmış ve bu saldırıların bazılarında çocuk ve kadınları da katletmişlerdir.[309]

Bunun üzerinde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 26 Aralık 1963 tarihinde, TBMM'de vekilleri şu şekilde bilgilendirmiştir:

"24-25 Aralık gecesi saat 01'de, Sayın Başbakanımızın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay ilgili erkânının iştirakiyle toplanarak, Kıbrıs'tan gelen son haberlerin ışığı altında, durumu yeniden etraflı bir şekilde inceledik. Ve Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri tarafından Kıbrıs Hükümeti'ne yapılmış olan ortak çağrının istenen neticeyi sağlayamadığını Kıbrıs'ta Türklerin saldırgan Rumlar tarafından katline devam olunduğunu göz önüne alarak, bu çok vahim duruma derhal son verilmesi için üçlü çağrı gereğince, iki toplum lideri tarafından ateş kesilmesinin sağlanamamasının devamı halinde, bunun garanti andlaşması uyarınca Ada'da bulunan üç memleket askeri kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen tahakkuk ettirilmesi maksadıyla, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri nezdinde derhal gerekli teşebbüslerin yapılmasını kararlaştırdık."[310]

Neticede Makarios yönetimindeki Kıbrıs Rum kesimi saldırılarını durdurmamış, tam aksine katliamlarına devam etmiştir.[311] Amacı adadaki tüm Türkleri yok etmek ya da ada dışına göç etmeye zorlamaktı. Fakat adada bulunan Türk vatandaşların kahramanca direnmeleri ve 24-25 Aralık günü Adanın üstünden alçak-uçuş yapan Türk uçakları, Makarios'un aklındaki çılgın planlara 'dur' demekteydi.[312]

---

[307] Bölükbaşı, **age**, s. 101.
[308] Gürün, **age**, 1983, s. 404, Toker, **age**, 1992, s. 191-192.
[309] Erim, **age**, s. 211.
[310] Erim, **age**, 1975, s. 210-214. Konuşmanın tam metni için bkz ek 27, s. 165.
[311] Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in mecliste konuşma yaptığı 26 Aralık 1963 tarihinden 30 Aralık 1963'e kadar, Rumlar tarafından birçok Türk bölgesine saldırıda bulunulmuştu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erim, **age**, 1975, s. 214-215. Süleyman Özmen, **Kıbrıs**, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005), s. 258.
[312] Erim, **age**, 1975, s. 236-237.

Olayların her geçen gün artması üzerine, İngiltere'nin talebiyle, 13 Ocak 1964 tarihinde Londra'da bir konferans düzenlendi.[313] İlk başta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katıldığı konferansa, 15 Ocak 1964 tarihi itibariyle Kıbrıs'taki Türk ve Rumlara ait temsilciler de dâhil olmuşlardır. Londra'daki konferansta Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Erkin'in gitmesi kararlaştırılmıştı. Erkin Londra'ya gitmeden önce, İstanbul'da 11 Ocak 1964 tarihinde şu sözleri söylemiştir:

"Kıbrıs'ta emniyet ve asayiş, adanın bütün sahasına şamil olarak tam istikrarlı ve devamlı bir şekilde sağlanmalıdır. Bu ilk ve önemli gayedir. Esasa taalluk eden görüşümüz, çeşitli vesilelerle açıkladığımız gibi, Türk cemaatinin can ve mal emniyetleri ile birlikte, bütün hak ve menfaatlerinin tam ve kesin bir şekilde sağlanmasının zaruri olduğu noktasında toplanmaktadır…"[314]

Londra Konferansı'nda ülkesini temsilen bulunan Erkin, öncelikle Türk tezini açıkladıktan sonra, Kıbrıs'ın stratejik konumunu ve adada bulunan insanların hususiyetlerini anlatmıştır. Akabinde, Londra ve Zürih Antlaşmaları ile kurulan dengenin bozulduğunu ve bu sebeple adada hoş olmayan birçok görüntünün meydana geldiğini belirtmiştir. Son olarak, Kıbrıs'ın Türkiye için çok önemli olduğunu vurgulayan Erkin, adadaki vahşetin sorumlularının mutlaka hesap vermesi ve mağdur insanların zararlarının telafi edilmesi gerektiğini belirtmiştir.[315]

Yıllar sonra kaleme aldığı anılarında Kıbrıs mevzusuna da değinen Erkin, adanın geleceğini şu şekilde görmektedir: "Kıbrıs sorununda, ben Dışişleri Bakanlığım esnasında Kıbrıs'ta Rumlar Türklere karşı genel kıtal yoluna girdikleri zaman, Ocak 1964'te toplanan Londra Konferansı'nda 'Kıbrıs Gerçekleri' çerçevesi içinde ilk defa savunduğum, bağımsız, tarafsız Ada'da iki çeşit ve hükümran taraflı federasyon formülünü, başta İngilizler olmak üzere, kabul ettirememiş olmakla beraber, bütün bakanlığım zamanımdaki müzakerelerimde ve bakanlıktan ayrıldıktan sonra, Büyük Millet Meclisi'nde, Senato'da ve hatta gazetelere yazdığım makalelerde aynı formüle daima sadık kaldım. Bu çözüm şeklini şu tarzda savunmakta idim: 1960 Kıbrıs Anlaşmaları, aslında unsurlarından biri eksik kalmış federasyon formülüne dayanmakta idi. Ancak Rumlar anlaşmaları ihlal edip, Türklere karşı kıtale girişince, artık iki ayrı unsurun bir arada yaşamaları imkânı ortadan kalkmış ve duruma tek çarenin, federasyona noksan kalan coğrafi unsurunu da eklemek suretiyle, iki ulusal topluluğa, aynı tarafsız, demokrat bir devlet vasfı altında, kendi bölgelerinde hükümran ve güvenli hayata kavuşturmaktan ibaret olduğu sonucu çıkmıştır. Aslında Kıbrıs'ta 'millet' kavramına uygun bir topluluk mevcut değildir. Adada Türk ve Yunan milletlerinin uzantılarından oluşan iki ayrı ulusal topluluk vardır. Coğrafi federasyon bu özelliği de tatmin etmiş olacaktır."[316]

---

[313] Özmen, **age**, s. 259.
[314] Gönlübol, **age**, s. 378. Konuşmanın tam metni için bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 3. Dönem, 17. Cilt, 20. Birleşim, s. 7-10.
[315] Erim, **age**, 1975, s. 237.
[316] Erkin, **age**, 2008, s. 357-358.

Londra'daki temaslarını sonlandıran Erkin, 2 Şubat 1964 tarihinde yurda dönmüştü. Konferanstaki izlenimlerini açıklayan Erkin, düzen ve emniyetin sağlanması amacında olunduğunu belirttikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

"Londra Konferansının ilk ihzarî safhası bitmiştir. Bütün Kıbrıs adasında tam bir emniyetin kurulması zarureti hakkındaki görüşümüz kabul edilerek Adada Amerika da dâhil olmak üzere bazı NATO müttefiklerimizin de iştiraki ile halen teminatçı üç devletin, yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın kuvvetlerinde müteşekkil barış kuvvetinin, 10.000 kişilik bir kuvvet seviyesine yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. İçinde Türkiye'nin de temsilcisi bulunacak bir sivil organ bu kuvvetin komutanına idari konularda direktif verecektir. Bu suretle, Kıbrıs idaresinin Rum kanadının, Türk hak ve menfaatlerini zedeleyici hareketlerine artık imkân bırakılmamış olacaktır. Uzun vadeli hâl tarzı yani Kıbrıs'ın statüsü, görüşmelerin bundan sonraki safhasında tekrar ele alınacaktır…" Sonrasında mecliste de bir konuşma yapan Erkin, Londra'daki Konferansta Türkiye'nin olmazsa olmaz şartının adadaki güvenliğin sağlanması olduğunun ve bunun diğer taraflarca da kabul edildiğini belirtmiştir.[317]

Londra Konferansı sonrası, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu karara[318] göre Kıbrıs'ta bir barış gücü oluşturulması gerekmekteydi. Bu karar ve özellikle Kıbrıs halkının 'tümünün' huzur ve güvenliğini kapsayan 7. Madde Türkiye tarafından oldukça hoş karşılanmıştı. Erkin 5 Mart 1964'te BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu karar ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

"Bu bizim haftalardır üzerinde durduğumuz bir hedefti. Muhtelif hedeflerimiz var. Bunlardan birisine böylece vasıl olmuş bulunuyoruz. Bunun için plânı (beş üyenin teklifini) müspet karşılıyoruz. Şimdi de tahakkuk safhası için çalışıyoruz. Adadaki mal ve can emniyetini tesis etmek başlıca amacımızdı. Beşli plân da bunu hedef aldığı için memnunuz."[319]

Fakat söz konusu barış gücünün kurulması geciktiği için, Rumlar bu boşluğu değerlendirip Türk bölgelerine olan saldırılarına tekrar başlamıştı. Tüm bu yaşanan kıyıma rağmen Türkiye'nin adaya askeri bir operasyon yapmamasının ya da yapamamasının birçok nedeni vardı. Öncelikle birçok savaşa bizatihi katılmış olan İnönü'nün, savaşın nasıl bir yıkım olduğunu biliyor olması ve bu sebeple diplomasiyi sonuna kadar uygulama amacında olmasıdır.[320] İkinci olarak, SSCB'nin o dönemde

[317] Gönlübol, **age**, s. 379-380. Konuşmanın tam metni için bkz. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1. Dönem, 28. Cilt, 67. Birleşim, s. 480-483.
[318] 4 Mart 1964'teki Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlar için bkz. Erim, **age**, 1975, s. 253-255.
[319] Gönlübol, **age**, s. 381.
[320] Kıbrıs bunalımının yaşandığı dönemde İnönü'nün en büyük çekincesi; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adaya müdahalede bulunması ve bu operasyonun başarısızlıkla sonuçlanmasıydı. İnönü bu konudaki

Makarios'a verdiği kuvvetli destek de Türkiye'yi Kıbrıs'a karşı bir operasyonda elini kolunu bağlamaktaydı. Son ve en önemli unsur ise, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin böyle bir harekâta henüz hazır bir durumda olmamasıdır.[321]

Tüm çabalara rağmen, saldırıların durmamasının nedeni, Rumların ENOSİS[322] hedefi ile Türk tarafının hali hazırdaki çözüm planlarının uyuşmazlığı yüzündendi.[323] Fakat artık Türk tarafının da sabrı taşmak üzereydi. Özellikle büyük kentlerde gösteriler yapılması ve hükümete yakınlığı ile bilinen gazetelerin dahi artık adaya askeri bir müdahaleden söz eder olması hükümeti harekete geçirmeye başlamıştır. Bunun üzerine 12 Mart 1964 tarihinde, İnönü'nün başkanlığında Milli Güvenlik Kurulu toplanmıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in de hazır bulunduğu toplantıdan çıkan karara göre; adada saldırılar durmadığı takdirde, Türk Ordusu'nun adaya gireceği belirtilmiştir. Toplantı bitiminde Erkin, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare ile görüşmüş ve notanın bir nüshasını da kendisine vermiştir. Türkiye'nin bu sefer adaya müdahale hususunda oldukça ciddi ve kararlı olduğunu hisseden Büyükelçi Hare, Erkin'e hitaben; bugüne kadar Türkiye'nin her zaman uzlaşmadan yana olduğunu ve adaya yapılacak askeri bir müdahalenin ihtiyattan uzak bir davranış olacağını bildirmiştir. Erkin ise ABD Büyükelçisine hitaben: "Bunu bana mı söylüyorsunuz, Mister Ambassador?" diyerek öfkesini saklayamamıştır. Görüşmede hazır bulunan Yunanistan Büyükelçisi ise Erkin'e "Bunun neticelerini düşündünüz mü?" sualini sorarak alttan alta tehditkâr bir ifade kullanmıştır. Erkin ise son derece soğukkanlı ve

---

düşüncelerini dönemin CHP Milletvekili Nihat Erim'e şu şekilde ifade etmiştir: "Orduyu bir başarısızlık ihtimaliyle karşı karşıya bırakamam." Erim, **age**, 1975, s. 264.

[321] Bölükbaşı, **age**, s. 109.

[322] ENOSİS kavramı politik olarak bir ülkenin sınırlarına dâhil olma anlamına gelmektedir. 1930'lu yıllar itibariyle ise Kıbrıs adasının Yunanistan'a bağlanması anlamında kullanılmıştır. 1931 yılında, ada İngiliz kontrolünde iken, Rum meclis üyesi Aitio Mitropoliti Nikodimos Milanos mecliste ENOSİS ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

"Yunanlı kardeşlerim!

53 yıllık İngiliz istilâsı bazı gerçekleri yeterince ortaya koymuş ve bazı kanaatlere yol açmıştır.

a-) Esir milletler, Diktatörlerin idaresinde uyum sağlamaya çalışmakla asla hürriyetlerine kavuşamazlar.

b-) Diktatörlere boyun eğen ve idareleri karşısında pasif kalan milletler her zaman için esir yaşamağa mahkûmdur. Bu tür milletlerin kurtuluşu dikta rejimlerine ve diktatörlere karşı başkaldırdıkları ve kırıp dökme yakıp-yıkma eylemlerine geçtikleri zaman büyük bir cesaret kazanırlar ki bu da dikta rejimine ve diktatörlere verebilecekleri nihaî cevap olabilir.

c-) Her ne pahasına olursa olsun, kurtuluşumuzun ve istiklâlimize kavuşmamızın yegâne çaresi, aramızda bulunan yabancıların çıkarlarını ve bizler her zaman için sömürmekte olduklarını hatırdan çıkarmamamız gerekir.

Bütün bunları göz önünde tutarak yürüyeceğimiz bir tek dar yol vardır oda, ENOSİS bayrağını gün ışığında çekerek Millî Kurtuluşumuzu Ana Vatan Yunanistan'la birleştirerek elde etmiş olacağız…" Fikret Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, (İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978), s. 101,102.

[323] Sarıca, Teziç, Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu**, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975), s. 68.

net bir ifade ile her şeyin, her ihtimalin düşünüldüğünü, hesaba katıldığını ifade etmiştir.[324] Sonrasında ABD Büyükelçisi Raymond Hare, İnönü'yü ikna etmiş ve adaya en kısa sürede BM Barışgücü'ne ait askerlerin geleceğini bildirmiştir. Nitekim 14 Mart 1964 tarihinde 42 Kanada askerinden müteşekkil BM Barışgücü askeri adaya ayak basmıştır. Dönemin Türk hükümetine göre, BM Barışgücü'nün adaya gelmesi büyük bir diplomatik başarıydı.[325]

Bu dönemde ayrıca, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Sovyet Rusya'ya bir gezi plânlamaktaydı. Sebebi ise ilk defa 1964 yılı ortalarına doğru, SSCB dış politikasında Türkiye'ye karşı düşmanca olan tutumda değişikliğe gidilmesiydi. Fakat Sovyet Rusya'nın 12 Mart tarihli Türk Nota'sını bir 'silahlı saldırı' olarak ele alması, Erkin'in Moskova ziyaretini ertelemesine neden oldu[326] Tarihi Türk-Rus ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde bir hayli önem taşıyan bu seyahat maalesef zamanında gerçekleşmemiştir.

BM Barışgücü'nün gelmesi ile adadaki mevcut kriz 3-4 haftalığına azalır gibi olmuş, sonrasında yine eski halini almıştır. Kıbrıs mevzusunu dönemin ABD Başkanı Johnson ile birebir görüşmek adına 29 Nisan 1964 tarihinde Washington'a giden Erkin, Başkan Johnson'dan Türkiye'yi tatmin edecek bir yanıt alamamıştır. Hatta Johnson, Erkin'e "bizim tercih ettiğimiz bir çözüm yok, sadece kimseye zarar vermeyecek ve kalıcı bir çözüm bekliyoruz" demiştir.[327]

Tüm çabalara rağmen Makarios Kıbrıs'ta Türklere yönelik kötü tutumunu sürdürmekteydi. 5 Haziran 1964 tarihine gelindiğinde Dışişleri Bakanı Erkin, gazetecilere hitaben: "Eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse, günün birinde Kıbrıs'a gitmemiz mukadderdir. Zannediyorlar ki anayasayı ihlale devam ederler, kaçırdıkları Türkleri gizli yerlere götürüp öldürürler, bunu biz lâkaydı ile karşılayacağız. Böyle zannederlerse fevkalâde yanılırlar."[328] diyerek, artık Türkiye'nin de sabrının kalmadığını ifade etmiştir. Gerginliğin her geçen gün daha da arttığı bu süreçte, aynı gün Erkin, Yunanistan ve İngiltere'yi de uyarmış,

[324] Bölükbaşı, **age**, s. 118.
[325] **age**, s. 118-119.
[326] Sönmezoğlu, **age**, 2006, s.132-133.
[327] Faruk Sönmezoğlu, **Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980),** (İstanbul: Der Yayınevi, 1995), s. 13.
[328] Haluk Şahin, **Johnson Mektubu Türk-ABD ilişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası**, (İstanbul: Gendaş Yayınevi, 2002), 9. Çay**, age**, s. 78.

bu ülkelerin gerekli önlemi almadıkları takdirde Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri olarak müdahale edeceğini duyurmuştur.[329]

4.1.3 Johnson Mektubu ve Erkin

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in sert çıkışlarından hemen bir gün sonra, Türk dış politikası tarihine "Johnson Mektubu"[330] olarak geçen meşhur hâdise vukuu bulmuştur. Mektubun içeriği 1,5 yıl saklı kalmış ve 13 Ocak 1966'da basına sızmıştır.[331] Mektupta, Türkiye'nin adaya karşı hayata geçirmek istediği askeri operasyon, uluslararası ilişkiler bağlamında ele alındığında oldukça sert ifadelerle engellenmek istendiği görülmektedir.[332]

Haluk Şahin, "Johnson Mektubu" adlı eserinde, mektubun gönderiliş hikâyesini, olayın en büyük tanıklarından biri olan dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Raymond Hare'den bizzat dinlemiş ve aralarındaki konuşmayı okuyucu ile şu şekilde paylaşmıştır:

"Sözü alıp, 1964 yılının Haziran ayının ilk haftasına getirdim. Ankara'da İnönü, Atina'da Papandreou, Washington'da Johnson, Lefkoşe'de Makarios.. Savaş rüzgârları esiyor… Ve ünlü mektup geliyor. Nasıl ve niçin?

'Anlatacaklarım çok basit bir hikâye,' diyerek söze başladı yaşlı diplomat. 'Ankara'da elçilikte, üzerinde kabartma bir bölge haritası olan bir masamız vardı. Her sabah elçilik uzmanlarıyla bu masanın çevresine toplanıp durum değerlendirmesi yapardık. Bir sabah gene böyle toplanmışız. Dedim ki, bu sefer bir şey farklı, bir şey değişti. 'Hayır, böyle bir şey yok' dediler. 'Hayır' dedim, 'var bir şey.' O gün de ufak tefek işaretler gördüm. Dışişleri Bakanı Erkin'e telefon ettim, görüşmek istediğimi söyledim. İkindi vaktiydi, Başbakan'a gittiği için beni göremeyeceğini söyledi. 'Çok önemli olabilir' dedim. 'Öyleyse Başbakan'a gitmeden sizi acele tarafından görebilirim,' dedi. Başbakan'ın odası Erkin'in odasıyla aynı binada, koridorun hemen karşısındaydı. 'Çok güzel' dedim…

"Oraya vardım. O gün haberlerde okuduklarımın dikkatimi çektiğini söyledim. Zor bir zamandı… Kedi fare oyunu gibi bir şey. Türkler bir adım atıyordu, biraz propaganda yapılıyordu, sonra Yunanlılar karşılık veriyordu. Gölge boksu gibi.. Sende sürekli izleyip, hareketlerin hangisi gerçek, hangisi değil çözmeye çalışıyorsun. Neyse, Erkin'e tedirgin olduğumu söyledim. Erkin bana, 'Sayın Büyükelçi, belki de haklısınız. Bu gece karar verilecek,' dedi.

"En hızlı yoldan elçiliğe döndüm. Çok kısa bir mesaj çektim. Hemen bir cevap aldım, bir iki saat içinde. Bana beklediğim türden bir şey söylüyorlardı, 'itidalli davranmalarını rica et' türünden

[329] **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları: 2002), s. 92.
[330] Bkz. ek. 7.
[331] Oran, **age**, s. 686. Çay, **age**, 78. Johnson Mektubu'nun tam metni için bkz. ek 28, s. 170.
[332] Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000), s. 126.

şeyler. Telgrafın sonlarına doğru şöyle bir cümle vardı 'kendi olanaklarını kullan,' ya da 'kafanı kullan' gibi bir cümle.

"Yeniden Erkin'e gittim. Bana 'en iyisi siz Başbakan'ı da görün' dedi. Üçümüz bir araya geldik. İnönü çok nazik bir insandı. 'Buyrun Bay Büyükelçi' dedi. Kabine toplantı halinde, beni bekliyorlar.' Talimatım olmadığı halde bir şeyler söylemeye çalıştım. Konuşmayı devam ettirmek için…"

"Zaman kazanmak için…" diye söze karıştım, ama o günlerin havasına girmiş olan emekli diplomat beni duymamış gibi devam etti:

"İnönü çok kibar, çok centilmen bir insandı. En sonunda bana: 'Bay Büyükelçi, ne istiyorsunuz?' dedi sesini yükselterek. Bir şey demem için talimat verilmemişti, 'barışı koru' filan gibi genel uyarılar dışında. Bu meslekte deneyim kazandıktan sonra birçok şeyi sezgilerinizle yapmaya başlıyorsunuz. Bu iş biraz oyun oynamaya benziyor. Bir şey yapıyorsunuz, biraz bekleyip ne olduğunu görüyorsunuz. '24 saat istiyorum efendim,' dedim. Kimse bana böyle bir talimat vermemişti, ama Başbakan kabul etti. Ve ertesi gün Johnson'un mektubu geldi."

"Mektubu Başbakan'a siz mi götürdünüz?"

"Ben götürdüm. Önce Erkin'e gittim. Başbakan'ın odası da hemen oradaydı. İkisine de bir kopyasını verdim. Erkin çok bozuldu, sinirlendi. İnönü ise çok sakindi. Bana 'Sayın Büyükelçi, önce mektubun sonunu okuyacağım,' dedi. Çok bilge, çok sezgili bir adamdı. Mektubun sonunda çok kibar yazılmış, Amerika'ya davet cümleleri vardı. Orasını okuyup gülümsedi, sonra 'Şimdi de ilk kısmını okuyayım,' dedi. İşte böyle verildi mektup…"[333]

Başkan Johnson'ın mektubundan sonra, İnönü, içinde Feridun Cemal Erkin'in de bulunduğu heyetle birlikte Washington'a gitmiş[334] ve yapılan müzakereler sonucunda ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Bildirinin içeriği şu şekildedir:

"Türkiye Başbakanı İnönü ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson Kıbrıs meselesinin bütün veçhelerini müzakere etmişlerdir. İki lider, Başkanın daveti üzerine, Başbakanın yaptığı ziyaretin etraflı bir fikir teatisi hususunda bahşettiği imkânı memnuniyetle karşılamışlardır.

Görüşmeler, mevcut andlaşmaların hâlihazır bağlayıcı mahiyeti noktasından hareket ederek bugünkü güçlüklerin müzakere ve mutabakat yoluyla giderilmesini sağlayabilecek yolları kapsamıştır. Devamlı hal çarelerine varabilmek için böyle bir mutabakata varmanın acil bir zaruret olduğu belirtilmiştir.

Başbakan ve Başkan, Kıbrıs'taki cemaatlerin emniyet ve selâmetini sağlamak için Birleşmiş Milletler tarafından sarf edilen gayretlerin takviyesi yolunda kendi memleketlerince neler yapılabileceğini de incelemişlerdir. İki lider arasındaki çok samimi ve açık görüşmeler Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasında esasen mevcut olan geniş anlayış zihniyetini kuvvetlendirmiştir.

[333] Şahin, **age**, s. 24-26.
[334] **Milliyet Gazetesi**, 22.06.1964.

Başbakan ve Başkan, milletlerinin müşterek demokratik prensiplere, ferdin hürriyetine, insanlık vakarına ve adalete dayanan barışa olan bağlılıkları hususundaki inançlarını ifade etmişlerdir."[335]

Fakat Ada'daki Rumlar saldırgan tutumlarından vazgeçmemişler ve Grivas'ın[336] komutasında 6 Ağustos 1964 tarihinde Türk nüfuz bölgelerine saldırmışlardır. Aralarında Rauf Denktaş'ın da bulunduğu Türk mücahitlerin son hali oldukça hassas bir duruma gelmiş ve telsiz ile Türkiye'den yardım istemişlerdir. Bunun üzerine, Türk Hava Kuvvetleri, Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşlarına başlamıştır. Rumların saldırılarını devam ettirmeleri üzerine ise, Rum askerlerini bombalamıştır. Neticede Rumlar daha fazla ilerleyememiş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[337]

Dışişleri Bakanı Erkin ise, ABD Büyükelçisi Raymond Hare'e hitaben: "Türk bombardımanının sınırlı bir eylem olacağını ve bunun Yunanistan'a da söylenebileceğini" ileterek, Türk tarafının amacının çatışma değil sadece soydaşlarının emniyetini sağlamak olduğunu söylemiştir. Erkin, aynı zamanda, Amerika'nın, Türkiye ve Yunanistan üzerindeki ağırlığını hissettirerek sorumluluk almasını ve olası bir Türk-Yunan savaşına izin vermemesini istemiştir.[338] ABD Büyükelçisi Raymond Hare ise, Erkin'e; Ada'daki Türklerin maruz kaldıkları saldırıların abartıldığını ifade ettikten sonra, Türk tarafının daha barışçı bir yol izleyebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Erkin, Erenköy'e ait çekilmiş son fotoğrafları göstermiş ve Türk Hava Kuvvetleri'nin yapmış olduğu harekâtın haklılığını göstermiştir.[339]

Kıbrıs'taki çatışmalar ve mevcut uyuşmazlık hali, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 20 Temmuz 1974 tarihinde başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı ile son bulmuştur. Neticede, geçmişteki tüm acı hatıralara rağmen Ada'daki Türkler, o tarihten itibaren

---

[335] **Dışişleri Belleteni**, (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-1964), s. 16-17.

[336] Grivas 1898 yılında Kıbrıs'ta doğmuştur. Milli Mücadele yıllarında Anadolu'ya işgal amaçlı gelen Yunan ordusunda yer almıştır. 1928'de kurmay olan Grivas, Selanik Eğitim Okulu'nda dersler vermiş ve aktif olarak orduda görev almıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Arnavutluk seferi yapılırken bir tümene komutanlık eden Grivas, savaş esnasında ülkesini işgal eden Nazi askerlerine karşı 'X' adlı bir yeraltı örgütü kurarak mücadelesini sürdürmüştür. 1951 senesinde ise, Kıbrıs'ı tamamen Rum egemenliğine almak amacıyla Ada'ya giden Grivas, Makarios'la da işbirliği yaparak bölgedeki İngiliz askerleri ile mücadeleye başlamıştır. Fakat 1960 yılında, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın geleceği hususunda anlaşmaları üzerine Grivas Ada'yı terk etmiştir. Ülkesine döndüğünde Milli Kahraman ilan edilen Grivas, Yunanistan ordusunda general rütbesine yükseltilmiştir. 1964 senesinde tekrar Kıbrıs'a dönen Grivas, Ada'daki Rum kuvvetlerinin başına geçerek, Türk köylerine birçok defa saldırıda bulunmuş ve pek çok Türk'ün katledilmesine sebep olmuştur. Grivas, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin daha da kötüye gitmemesi için 1967 yılında Yunanistan'a çağrılmıştır. 1971 yılında gizli bir şekilde yeniden Ada'ya geçen Grivas, 1974'teki ölümüne kadar Ada'yı ele geçirme mücadelesinden vazgeçmemiştir. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, c. 5, s. 2502.

[337] Mustafa Tarakçı, **Kıbrıs Barış Harekâtı**, (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010), 79-80. Çay, **age**, s. 79-80.

[338] Bölükbaşı, **age**, s. 132.

[339] Toker, **age**, 1992, 214.

yaşamlarını güven içinde sürdürmektedirler.[340] Feridun Cemal Erkin, Dışişleri Bakanı iken Kıbrıs meselesinde oldukça yoğun ve stresli bir mesai geçirmiştir. Türkiye'nin garantörlük haklarından sonuna kadar faydalanacağını, muhataplarına söylemekten çekinmemiş; çoğu zaman üslubunu, özellikle Kıbrıs Rum Lideri Makarios'a karşı sertleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununu kullanarak bölgeye müdahil olmaya çalışması, ABD'yi tedirgin etmiş, Türkiye'nin tek taraflı müdahalesini önlemeye çalışmıştır. Bu süreçte Başkan Johnson'ın mektubu Türkiye-ABD ilişkilerini gerginleştirmiş, Bakanlık koltuğunda oturan Erkin de iki ülke arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmemesine gayret etmiştir. Erkin, Kıbrıs'la ilgili yaşanılan hadiseleri gerektiği hallerde Meclis'te konuşarak, milletvekillerini bilgilendirmiş ve bu milli meselede muhalefeti ve iktidarı tek vücut haline getirmeye özen göstermiştir.

4.1.4 Erkin'in Kritik Moskova Ziyareti

İkinci Dünya Savaşı ve akabinde 'Soğuk Savaş' olarak adlandırılan süreçte, bilhassa Stalin'in egemen olduğu (1922-1953) dönemde Türk-Rus ilişkileri bir hayli gergin geçmişti. Mevcut gerginlik daima Stalin dönemindeki gibi üst seviyede olmasa da, iki ülke ilişkilerinin iyi olduğu bir süreçten de bahsedilemez; ta ki Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 30 Ekim 1964'teki Moskova ziyaretine kadar.

Erkin, Moskova'yı daha evvel bir tarihte ziyaret etmeyi plânlamaktaydı. Fakat Sovyet Rusya'nın Kıbrıs mevzusu ile ilgili bir konuda Rum tarafını destekler bir açıklama yapması sonucu, Erkin ziyaretini daha ileri bir tarihe erteleme kararı almıştı. Sonrasında ise, Kıbrıs sorununun bir türlü çözüme kavuşturulamaması ve Türkiye'nin müttefiklerinden umduğu yardımı görememesi neticesinde, mevcut Türk hükümeti de yeni dış politik arayışlara girmiştir. Özellikle ABD ile yaşanan 'Johnson Mektubu' krizi, Erkin'in Moskova ziyaretini kaçınılmaz bir hâle getirmiştir.

Erkin, Moskova ziyaretinden 1 yıl önce yapmış olduğu meclis bütçe konuşmasında da konuyu SSCB ile olan ilişkilere getirmiş ve gelecekte kurulacak olan dostluğun sinyalini şu sözlerle dile getirmiştir:

[340] Ayrıntılı bilgi için bkz. Tarakçı, **age**, s. 124-175.

"Rusya ile mevcut milletlerarası taahhütlerimiz mahfuz kalmak üzere, hukuk eşitliği, toprak bütünlüğü, egemenlik ve bağımsızlığa karşılıklı saygı prensiplerine müstenid, iyi komşuluk münasebetleri idamesi arzusunda olduğumuzu…"[341]

Dışişleri Bakanı Erkin'in meclisten Rusya hakkında dostane ifadeler kullanmasındaki maksat hiç şüphe yok ki, Türkiye'nin artık SSCB ile olan ilişkilerini normalleştirme isteğinin bir tezahürüydü.

Erkin'in konuşmasından bir sene sonra, Mayıs 1964'te, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne gitmekte olan SSCB lideri Kruşçev,[342] boğazlardan geçtiği esnada güzel dilekler içeren mesajını İsmet İnönü'ye yollamış, İnönü de bu jesti karşılıksız bırakmamış ve aynı nezaketle Kruşçev'e iyi dilek mesajı göndermiştir.

Erkin'in Moskova ziyareti 20 Ekim 1964 tarihinde resmen açıklanmıştı. Sovyet Rusya'da artık Kruşçev iktidarda değildi. Fakat Kruşçev ile başlayan iyimser hava devam etmekteydi. Erkin'in ziyaretinden hemen önce Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bildiri şöyleydi:

"…Kruşçev'in iktidardan ayrılmasına ve yeni yöneticilerin gelmesine rağmen, Sovyet Rusya'nın ziyaretin yapılmasını teyid etmelerinin önemi…" vurgulanmış ve "Ziyaret sırasında Dışişleri Bakanı Erkin ve Sovyet yetkilileri iki memleket arasında ekonomik, kültürel münasebetleri, ayrıca Türkiye'nin bağlı bulunduğu uluslararası anlaşmalar mahfuz kalmak şartıyla komşuluk münasebetlerini daha da geliştirmek üzere temaslarda bulunacaklardır" denilmiştir.

Sonrasında ise Erkin verdiği bir demeçte, söz konusu ziyaret ile öncelikle iki ülke arasındaki komşuluk bağının kuvvetlendirilmesinin amaçlandığından bahsetmiş, akabinde sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

"…Sovyetler Birliği Hükümeti ricali ile görüşmelerimizde tabiatiyle iki memleketi alâkadar eden meseleleri, bu arada ticari ve kültürel münasebetlerimizi mevcut imkânlar dairesinde geliştirmek

---

[341] Gönlübol, **age**, s.421.

[342] Kruşçev 1894'te Ukrayna hududundaki Kursk bölgesinde dünyaya gelmiştir. Babası maden işçisi olan Kruşçev, 14 yaşına kadar çobanlık yapmıştır. Daha sonra maden ocaklarında makine tamir etmeye başlayan Kruşçev 1918'de Rusya Komünist Partisi'ni girmiştir. Bir yıl sonra Kızıl Ordu'ya dâhil olmuştur. 1925'te eğitimini tamamlayan Kruşçev, bu tarihten itibaren tamamen parti faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Kendisinin yaptığı vazifeler sırası ile şöyledir; 1925'te parti sekreteri, 1933'te Moskova Bölge Komitesi 2. sekreterliği, 1935'te ise Moskova Parti Örgütü 1. sekreterliğine yükselmiştir. 1943'te tuğgeneral, 1944'te Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi Başkanı, 1947'de ise tekrar Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi 1. Sekreterliği vazifesini üstlenmiştir. Daha sonraları ise birçok vazifelerde bulunan Kruşçev, 1953'de Stalin'in ölmesi üzerine SSCB yönetiminde daha aktif bir rol üstlenmiş ve Stalin'in bazı politikalarını eleştirerek, SSCB adına yeni açılımlarda bulunmuştur. Örneğin 1959'da ABD Başkanı Eisenhower ile barış görüşmeleri yapmıştır. Yine Stalin dönemine ait olan 'Tek Adam'a dayalı otoriter ve baskıcı rejimi eleştirmiş ve kişilerin putlaştırılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. 1964'e kadar SSCB yönetiminde aktif olan Kruşçev, 14 Ekim 1964'te ki Merkez Komite'nin almış olduğu karar gereği görevini bırakmak zorunda kalmış ve 1971'de hayata veda etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, c. 6, s. 3346-3348.

konusunu ele alacağız. Ayrıca dünya meselelerini ve özellikle halen gerginlik konusu teşkil eden problemleri gözden geçireceğimiz ve bu hususlarda fikir teatisinde bulunacağımız tabiidir…"

Erkin, Moskova gezisi öncesi bir başka demecinde ise, daha çok iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere vurgu yapmıştır:

"Moskova seyahati, anlaşma listesinde mevcut olup, işletilmeyen yatırım kotalarının kullanılabilmesi ve bazı mallarımızın Sovyet Rusya'ya satılabilmesi imkânlarını müştereken aramak imkânını yaratacaktır… Benim temaslarım işlerin prensibine taallûk edecektir. İcap ettiği takdirde bilâhare eksperler seviyesinde temaslar yapılabilmesi de derpiş olunacaktır."[343]

O yıllarda SSCB ile olan ilişkileri normalleştirme çabasında olan Erkin'in[344] Moskova ziyareti şu bakımdan da önem arz etmekteydi ki; 1939'daki Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun seyahatinden sonra ilk defa bir Türk Dışişleri Bakanı Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmaktaydı.[345] Erkin'in Moskova'ya beraberinde götürdüğü heyette şu isimler yer almaktaydı; Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Ümit Haluk Bayülken, Genel Sekreter Muavini Kâmuran Gürün, Birinci Daire Genel Müdürü Pertev Subaşı ve Özel Kalem Müdürü Nazmi Akıman.[346]

Moskova'da çok sıcak bir şekilde karşılanan Erkin ve heyeti[347] seyahatleri esnasında Presidyum Başkanı Mikoyan, Başbakan Kosigin,[348] Dışişleri Bakanı Gromiko ve Dış Ticaret Bakanı Patoliçev ile görüşmüş ve önemli meseleler masaya yatırılmıştır.[349] Bu kritik seyahatte birçok mesele ele alınmıştır. Sovyet Rusya'nın en çok üzerinde durduğu konu Türkiye'nin NATO üyeliği meselesiydi. Ruslar Türkiye'de konuşlanmış olan NATO ve ABD askeri üslerini doğal olarak kendisi için bir tehdit olarak görmekteydi. Türk heyeti ise NATO'yu bir saldırı değil savunma işbirliği şeklinde düşündüklerini belirtmiştir. Fakat Türk heyeti SSCB'ye şu güvenceyi de vermişti; Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye topraklarından bir saldırının

---

[343] Gönlübol, **age**, s. 425.
[344] Tanju Cılızloğlu, **"Kader Bizi Una Değil Üne İtti" Çağlayangil'in Anıları – Çağlayangil'le Anılar**, (İstanbul: Büke Yayıncılık, 2000), s. 354.
[345] Tellal, **age**, s. 222.
[346] **BCA**, 030.18.01/181.66.9.
[347] **Cumhuriyetin 75 Yılı**, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları: 1998), c. 2, s. 542.
[348] Aleksey Kosigin, 1964-1980 tarihleri arasında SSCB devlet başkanıdır. 20 Şubat 1904'te St. Petersburg'ta doğan Kosigin, 15 yaşına geldiğinde kendi arzusu ile Kızıl Ordu'ya katılmış ve iç savaş sürecinde vazifede bulunmuştur. Leningard Teknik Okulu'nda eğitimini tamamladıktan sonra altı sene Sibirya'da kooperatif işinde çalışan Kosigin 1927'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne üye olmuştur. 1964 senesine kadar birçok devlet kademesinde bulunan Kosigin, o sene içinde Başbakan birinci yardımcısı olmuş ve 1964 yılının Kasım ayında SSCB Başbakanı Kruşçev'in görevden alınmasının üzerine yeni SSCB Başbakanı olmuştur. 23 Ekim 1980 tarihinde hastalığından ötürü görevini bırakmak zorunda kalan Kosigin, aynı sene içinde ölmüştür. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi,** s. 3312.
[349] Tellal, **age**, s. 223.

gerçekleşmesine Türk Hükümeti izin vermeyecektir.[350] Rus tarafı, Erkin ve heyetinin NATO mevzusunda kararlı olduğunu görünce bu konuyu daha fazla irdelememiş ve müzakerelerde diğer konulara geçilmiştir.[351]

Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki bir diğer anlaşmazlık meselesi ise, Rus yöneticilerinin Kıbrıs meselesindeki olumsuz tutumuydu.[352] Erkin'in ziyaretine kadar Kıbrıs konusunda Rum tarafını destekler nitelikte açıklamalar yapan SSCB, bu süreçten sonra Türk tezini destekler olmuştu.[353] Dönemin SSCB Parlamento Meclis Başkanı Nicolai V. Podgorny yaptığı bir açıklamada, Ada'da bölgesel özerkliği savunduğunu söyledikten sonra, orada yaşayan herkesin yerel haklarına vurgu yapmıştır. Rus lider bu açıklaması ile Rumların AKEL Komünist Partisi'nin de öfkesini üzerine çekmiştir.[354]

SSCB ile sorunlu olan ilişkilerin normalleşmesi bağlamında ele alındığında önem arz eden Erkin'in Moskova seyahati ile birlikte iki ülke arasında bir de Kültürel-Bilimsel İşbirliği Antlaşması imzalamıştır.[355] Gezinin son günü ise her iki devlet yöneticileri ortak bir bildiri yayımlamışlardır. Bildirinin içeriği şu şekildedir:

"Samimi bir hava içinde geçen bu görüşmelerde hâlihazır milletlerarası durumla ilgili konular ile Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ikili münasebetlere ilişkin konulara dokunulmuştur.

Yapılan görüş teatileri, sağlam ve devamlı bir barış nizamının kurulması ve barışın takviyesi ile milletlerarası gerginliğin yumuşatılması yolunda her türlü yapıcı gayretin sarf edilmesi lüzumu hususunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyetler Birliği Hükümetinin fikir birliğinde olduğunu göstermiştir. Bu düşüncelerle mütehalli olarak Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve hak eşitliği prensiplerine karşılıklı saygı esasına müsteniden aralarında iyi komşuluk münasebetlerinin takviyesi yolunda yapıcı gayretler sarf edilmesinde mutabıktırlar. İki taraf, sosyal sistemleri farklı devletlerin barış içinde bir arada yaşama prensibinin Bu âli hedeflerin gerçekleştirilmesinin kolaylaştıracağı düşüncesindedirler.

---

[350] Erkin yıllar sonra yayımladığı anılarında Moskova ziyaretine dair şu satırları paylaşmıştır: *"…1964'te Moskova'yı ziyaretim esnasında, Sovyet liderleriyle yaptığım konuşmalarda, kendilerine Rusya bize saldırmadıkça Türkiye'den O'na hiçbir zaman tehlike gelmeyeceğini belirterek teminat vermiş ve bu sözlerimden memnunluk duyduklarını müşahede etmiştim."* Erkin, **age**, 2008, s. 355.

[351] Toker, **age**, 1975, s. 218-219.

[352] Erkin'in Moskova ziyaretinden yaklaşık bir yıl önce, 26 Aralık 1963 ve 29 Ocak 1964 tarihlerinde Türkiye diğer tüm ülkelere olduğu gibi SSCB'ye de Kıbrıs'ta yaşanan vahim durumu bildirmekte ve yardım beklemekteydi. Türkiye'nin o dönem Sovyet Rusya'dan tek talebi, yaşanan katliamlar karşısında vicdani bir tepkiydi. Fakat Sovyet Rusya o süreçte menfaatleri doğrultusunda hareket ederek Türklere yapılan saldırıları görmezlikten gelmiş ve üstü kapalı bir tehdit ile de Ada'ya her hangi bir dış müdahalenin yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, **age**, s. 422-423.

[353] **Dışişleri Belleteni**, Ekim-Aralık-1964, s. 6.

[354] Sonyel, **age**, s. 132. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Dışişleri Belleteni**, Ocak-1965, s. 36.

[355] 030/18/01/181/70/1, 28.10.1964, Antlaşmanın tam metni için bkz. ek 29, s. 173. Tellal, **age**, s. 285-286.

Devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin korunması için sarf ettikleri gayretleri bir araya getiren Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın takviyesinin önemi teyid ve Birleşmiş Milletlerin Yasası'na sıkı bir suretle riayet olunmasının zarureti kaydedilmiştir. Birleşmiş Milletlerin Yasası'nda izah edildiği gibi, anlaşmalar ile milletlerarası hukukun diğer kaynaklarında hâsıl olan taahhütlere saygı gösterilmesi, büyük ve küçük milletlerin haklarının eşitliğinin tanınması, insan ana haklarına riayet edilmesi milletlerarası işbirliğinin geliştirilmesi ve barışın korunması ile takviyesi bakımından zaruridir.

Türkiye tarafı, Türk Hükümetinin Kıbrıs meselesindeki tutumu hakkında Sovyet Hükümetine mufassal bir şekilde malümat vermiştir. İki taraf, Kıbrıs meselesinin, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet esasına ve her iki milli cemaatin kanuni haklarına riayet ve Adada iki milli cemaatin varlığını tanıma esası üzerine, barış içinde yaşamalarını sağlayacak bir şekilde barışçı yollarla halledilmesine taraftar olduklarını ifade eylemişlerdir.

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki münasebetlerin hâlihazır durumu ve ilerideki imkânları da müzakere edilmiştir.

Taraflar SSCB-Türkiye ticari mübadelelerine ilişkin konuları da tetkik etmişlerdir.

Her iki taraf, memleketlerinin menfaatlerine uygun olarak aralarındaki ticari mübadeleleri arttırmak için mevcut imkânlardan faydalanmak arzusunu izhar etmişler ve Sovyetler Birliği'nin, ihtiyacı bulunup Türkiye'nin ihraç edebileceği maddeleri ve bilhassa tütün, fındık ve narenciyeyi Türkiye'den daha çok miktarda ithal etmesi hususunda mutabık kalmışlardır. Türkiye de buna karşılık, Sovyetler Birliği'nden ihtiyacı olan maddeleri ve bilhassa inşaat ve sondaj makinaları da dâhil olmak üzere, makinalarla yatırım maddelerini daha çok miktarda ithal edecektir.

Bu prensip mutabakatının teferruatı iki memleketin selahiyetli makamlarının temsilcileri arasında tesbit edilecektir. Bu maksatla ve mütekabil pazarlarını yakından tanımak amacı ile taraflar, yekdiğerine ticaret imkânlarını mahallinde tetkik etmekle tavzif edilecek eksper grupları göndermek ve kabul etmek hususunda anlaşmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve SSCB Dışişleri Bakanı A. A. Gramiko Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri arasında kültür mübadelesine dair bir anlaşma imzalamışlardır.

İki taraf, V. İ. Lenin ve Atatürk devrinde vücut bulan geleneklerin ruhuna uygun olarak iki devlet arasında iyi komşuluk münasebetlerinin geliştirilmesi ve karşılıklı itimada dayanan işbirliğinin kuvvetlendirilmesi için müşahhas imkânların mevcut bulunduğunu memnunlukla müşahade etmişlerdir. Bu yönde bazı müspet adımlar tespit olunmuştur."[356]

Moskova'daki temaslarını sona erdiren Erkin yurda döndükten sonra gezi ile ilgili Millet Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Erkin'in konuşmasının bir kısmı şu şekildedir:

[356] Tellal, **age**, s. 287-288.

"…Sovyetlerle münasebetlerimizin normalleşmesinin ve düzelmesinin ilk şartı, Sovyetler Birliğinin, Türkiye'nin güvenlik tertipleri içindeki yerini kabul etmesine bağlı idi. Sovyet Hükümeti, son senelerde Türkiye'nin NATO içindeki mevkiinin, ikili münasebetlerin geliştirilmesine engel teşkil etmeyeceğini bize ifade etmiş, hattâ bu hususu 28 Haziran 1960 da Hrışçov, Devlet Başkanımıza gönderdiği mesajda teyid ve bu çerçeve içinde iyi komşuluk münasebetleri tesisini ve iki memleket arasındaki ticaretin ve kültürel temasların artırılmasını teklif etmiştir. Türkiye de, eskiden beri bütün komşuları ile karşılıklı itimada müstenit iyi komşuluk münasebetlerinin idamesini, dış siyasetinin temel prensiplerinden biri olarak benimsemiş olduğundan, bu teklifleri memnuniyetle karşılamıştır. Sovyetler Birliği Hükümeti Dışişleri Bakanı Sayın Gromiko'nun vâki daveti üzerine, Moskova ziyaretim işte bu çerçeve içinde vuku bulmuştur.

Moskova'ya yaptığım ziyaret esnasında, Parti Başkâtibi Sayın Zrejnev, Sovyet Prezidyumu Başkanı Mikoyan, Başbakan Kossigin, Başbakan Yardımcısı Varnoj, Dışişleri Bakanı Gromiko ve Dış Ticaret Bakanı Patoliçef ile uzun uzun görüştük. Ayrıca diğer Sovyet ricali ile de samimî temas ve konuşmalarımız oldu.

Bütün bu görüşmeler, son derece dostane bir hava içinde geçti. Sovyet muhataplarım daima Atatürk ve Lenin zamanında kurulmuş olan dostluğun muhafazasını ve münasebetlerimizin geliştirilmesini arzu ettiklerini beyan ettiler ve heyetimize çok sıcak bir ilgi ve itibar gösterdiler."[357]

Türkiye-SSCB arasındaki ticari münasebetlerin geliştirilmesi açısından da çok mühim olan Erkin'in Moskova ziyareti,[358] yurt içinde olduğu kadar uluslararası arenada da bir hayli yankı yapmıştır. ABD'deki seçimlerde Cumhuriyetçilerin adayı olan Goldwater, rakibi Johnson'ı şu sözlerle eleştirmiştir:

"Başkan Johnson seçim kampanyasını, şahsi iktidarı için bir risk ve bir sokak gösterisi haline çevirdi. Türkiye 25 yıldan beri ilk defa olarak ticari ve kültürel ilişkilerini geliştirmek için Moskova'ya bir heyet gönderiyor. NATO'nun doğu kanadının bekçisi olan Türkiye bizim geleneksel ve sadık müttefikimiz, komünist emperyalizmin geleneksel can düşmanıdır. Fakat şimdi Lyndon (Johnson) kahkaha atarken ve Lyndon sokaklarda oy peşinde koşarken NATO'nun bu büyük dayanağı ve hür dünyanın bu baüyük müttefiki, Sovyetler Birliği'yle bir yakınlaşmanın zamanı geldiği kanaatindedir. İddia ediyorum ki Lyndon Johnson'ın devlet gemisindeki başarısız eli bize bir müttefiki soğuk savaşın önemli bir safhasında kaybettirmiştir."[359]

Erkin'in Moskova'ya yaptığı ziyaretin ertesi yılında, bu defa Rus liderler Ankara'ya gelmişlerdir. 4 Ocak 1965 tarihinde SSCB Yüksek Sovyeti Başkanı Podgorni'nin ziyaretinin hemen sonrasında Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko[360]

[357] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, C.33, 1964, Birleşim 12, Oturum 1, s. 530-533. Konuşmanın tam metni için bkz. ek 30, s. 176.
[358] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, (İstanbul: Hil Yayın, 1994), s. 497. Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2008), s. 107.
[359] Toker, **age**, 1975, s. 218.
[360] Andrey Andreyeviç Gromiko, SSCB Bilimler Akademisi Ekonomi Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştığı esnada, 1939 yılında Dışişleri Komiserliğinde meydana gelen tasfiyeler neticesinde

Türkiye'ye gelmiştir.[361] Ağustos 1965'e gelindiğinde dönemin Başbakanı olan Suat Hayri Ürgüplü[362] Moskova'yı ziyaret etmiş ve iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğini daha üst seviyelere çıkarmıştır. 1965'te iktidara gelen Adalet Partisi de SSCB ile olan ilişkilere önem vermiş ve bu dönemde birçok karşılıklı protokol imzalanmıştır.[363]

Sonuç olarak; Erkin'in kritik Moskova ziyareti ile birlikte sorunlu olan Türkiye-SSCB ilişkileri normalleşme yoluna girmiştir. Bir diğer husus ise bu gezinin Türkiye-ABD ilişkilerine yansımalarıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında dünyanın iki süper gücü olarak addedilen ABD ve SSCB gibi ülkeler için stratejik ve askeri yönden çok önemli bir konumda bulunan Türkiye ile müttefik olmak önemli idi. ABD'nin Kıbrıs mevzusunda Türkiye'yi tatmin edici bir politika izlememesi, sonrasında yaşanan Johnson Mektubu krizi ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyareti bir bütün olarak ele alındığında şu sonuca varılabilir; Türkiye artık ABD'nin her istediği vakit yanında bulunacak sadık müttefiki değildir. Özellikle Kıbrıs mevzusunda ABD'nin tutumundan sonra Türk devlet yöneticileri şunu anlamışlardır; bir ülkenin dış politika manevra alanı oldukça geniş olmalıdır. Sadece ABD'ye ve onun çıkarlarına bağlı bir dış politikanın bazen en zor anlarda, bağımlı olan ülkeyi ne duruma soktuğu, nasıl çaresiz bıraktığı ortadadır. Bu meyanda da Erkin'in Moskova ziyareti aslında ABD'ye verilen önemli bir mesaj niteliğindedir. Ayrıca, Erkin'in SSCB ziyareti esnasında, Moskova Büyükelçiliği'nde Hasan Esat Işık[364] bulunmaktaydı ve Erkin'in Dışişleri

---

ABD Bölümü Başkanı olmuştur. 1953 yılında Dışişleri Bakanının yardımcısı olan Gromiko, 1956 yılında da SBKP Merkez Komite üyeliği görevinde bulunmuştur. 1957 tarihinde ise Dışişleri Bakanı olan Gromiko, tam 28 sene bu vazifeyi yürüttükten sonra 1985'te emekliye ayrılmış ve 1989 yılında hayata veda etmiştir. Tellal, **age,** 237.

[361] **Cumhuriyetin 75 Yılı**, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları: 1998), c. 2, s. 576. Gürün, **age**, 1983, s. 207-208. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Dışişleri Belleteni**, Ocak-1965, s. 8-9.

[362] Suat Hayri Ürgüplü, 1903 senesinde Şam'da dünyaya gelmiştir. Babası Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi'dir. Ürgüplü, Galatasaray Lisesi'ni bitirip ardından 1926'da İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olmuştur. 1939-1946 yıllarında iki dönem Kayseri milletvekili olan Ürgüplü, Saraçoğlu'nun Başbakanlığını yaptığı 14. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nde Gümrük ve Tekel Bakanlığı vazifesinde bulunmuştur. 1950 yılında Demokrat Parti'den Kayseri milletvekili seçilen Ürgüplü, daha sonra ise sırasıyla; Bonn, Londra, Washington ve Madrid büyükelçisi olmuştur. Çeşitli görevlerden sonra, 1965 yılında 4 partiden müteşekkil, Türkiye Cumhuriyeti'nin 29. Hükümeti'nin Başbakanı olmuştur. 8 ay kadar bir süre Başbakanlık koltuğunda oturan Ürgüplü daha sonraki yaşantısında türlü vazifeleri de ifa ettikten sonra 26 Aralık 1981'de İstanbul'da ölmüştür. Sanal, **age**, s. 46.

[363] Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu**, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009), s. 988-999. **Cumhuriyetin 75 Yılı,** (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları: 1998), c. 2, s. 576.

[364] Hasan Esat Işık 1916'da İstanbul'da doğmuştur. İlk ve ortaokul eğitimini Kadıköy Saint Joseph'te alan Hasan Esat, sırasıyla Galatasaray Lisesi ve Ankara Hukuk Mektebi'ni bitirmiştir. 1940'ta Dışişleri'ne giriş yapan Hasan Esat, 27 Mayıs askeri darbesinden sonra Brüksel'e Büyükelçi olarak gönderilmiş, 1964'te ise Moskova Büyükelçiliği'ne atanmıştır. 1965'te kısa süreliğine Dışişleri Bakanı olduktan sonra tekrar Moskova Büyükelçisi olan Hasan Esat 1968'de Paris Büyükelçiliğine atanmıştır. 1973'te Türkiye'ye dönmüş ve CHP bünyesinde siyasete giriş yapmıştır. Bursa'dan milletvekili

Bakanlığı görevinin bitmesine mukabil yerine Hasan Esat Işık getirilmiştir. Bu bağlamda, Hasan Esat'ın yeni hükümette bakan olarak tercih edilmesi, Türkiye'nin SSCB ile olan pozitif yöndeki ilişkilerini geliştirmeyi sürdürmek istediğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

seçilmesinin ardından 1974'te Savunma Bakanı olmuştur. 1979'da Bakanlık görevinden istifa eden Hasan Esat'ın 1980 askeri darbesi sonrası siyaset yapması yasaklanmıştır. 2 Temmuz 1989'da ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Turay Yayla, "Diplomat Hasan Esat Işık'ın Biyografisi (1916-1989)", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s. III.

5. ERKİN'İN BAKANLIK VAZİFESİNDEN SONRAKİ YAŞANTISI

Erkin'in Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevi 19 Şubat 1965 tarihinde son bulmuştur. Yerine Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında kurulan kabinede yer alan Hasan Esat Işık gelmiştir. Bakanlıktan sonra politikaya atılan Erkin, CHP'den Ordu milletvekili seçilmiştir.[365] Milletvekilliği döneminde, genellikle seçilmiş olduğu Ordu şehrinin meseleleri ile ilgilenen Erkin[366] 1967'de CHP'den istifa etmiştir. İstifası üzerine gazeteciler bu kararın bir büyükelçiliğe atanması ile ilgili olup olmadığını sormuş ve Erkin'de cevaben: "Bilmiyorum" demekle yetinmiştir.[367] Ertesi gün gazetecilerin niçin ayrıldığını tekrar sorması üzerine Erkin: "Konuşmamaya kararlıyım. İstifa ettim ve ilgili yerlere istifamı gönderdim" demiş ve bir kez daha kamuoyunu aydınlatacak bir açıklama yapmamıştır.[368] 1 sene kadar bağımsız olarak mecliste bulunan Erkin 1968'de İnönü'nün siyasi rakibi olan Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'ne törenle geçiş yapmıştır.[369] Bundan sonraki siyasi yaşamını AP bünyesinde yapacak olan Erkin, kendisi hakkında övücü ifadeler kullanan Demirel'e minnettar olduğunu belirttikten sonra sözlerini şöyle devam ettirmiştir: "AP'ye ahlâk ve faziletin politikaya hâkim olması ümidiyle iltihak ediyorum. AP'ye devlet vakarını muhafaza etmek isteyen bir arkadaşınız olarak katılıyorum."[370] Ayrıca, Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gibi birçok gazete Erkin'in AP'ye geçişini ilk sayfadan duyururken, CHP'ye yakınlığı ile bilinen Ulus gazetesinin bu haberi görmezden gelmesi oldukça manidardır.[371]

Erkin'le geçmiş yıllarda birlikte mesaide bulunan meslektaşı Mahmut Dikerdem de anılarında onun AP'ye geçişini şöyle eleştirmiştir:

---

[365] Tamkoç, **age**, s. 427. Ayrıntılı bilgi için bkz. **TBMM Albümü (1920-2010),** (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları), s. 363.
[366] **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 2. Dönem, 2. Cilt, 30. Birleşim, s. 210 – 2. Dönem, 9. Cilt, 13. Birleşim, s. 334 ve türlü yerler.
[367] **Cumhuriyet Gazetesi**, 25.04.1967.
[368] **Cumhuriyet Gazetesi**, 26.04.1967.
[369] **Hürriyet Gazetesi**, 18.04.1968. Demirel ve Erkin'in törendeki fotoğrafı için bkz. ek 31, s. 180.
[370] **Cumhuriyet Gazetesi**, 18.04.1968.
[371] **Ulus Gazetesi**, 18.04.1968.

"…Önce Dışişleri Bakanı sonra da Başbakan olarak Saraçoğlu, Feridun Cemal Erkin'i kuvvetle desteklemiş, onun yükselmesine yardımcı olmuştur. Saraçoğlu ve Erkin aileleri sıkı dostluk ilişkileri içinde idiler. Bu dostluk Saraçoğlu iktidardan ayrıldıktan sonra da sürdü ve Erkin eski koruyucusundan gördüğü iyilikleri unutmadı. Ama aynı minnet borcunu İnönü'ye karşı duyduğu söylenemez, çünkü kendisini hiç ummadığı zamanda yüksek mevkilere getiren, milletvekili, Dışişleri Bakanı yapan İnönü iktidardan düşürüldükten sonra Erkin, Adalet Partisi'ne geçti. Hem de Demirel'in huzurunda yapılan gösterişli bir törende İnönü ve CHP'yi dolaylı biçimde 'faziletsizlik'le suçlayarak.. İşinin ehli bir diplomat olduğunu birçok görevde kanıtlamış bulunan Erkin'in bu tutumu mevkii hırsının, büyüklük hastalığının insanları bazen nelere sürüklediğini gösterir."[372] Dikerdem'in yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla Erkin, siyasetin pek de temiz olmayan çarkında kendisinden beklenmeyen bir harekette bulunmuştur.

Her ne kadar AP'ye nümayişli bir törenle katılmış olsa da Erkin, bir sonraki seçimlerde Demirel tarafından listeye alınmayacaktır. Diplomatik kariyeriyle kıyaslandığında, Erkin'in siyasi hayatı oldukça olumsuz neticelenmiştir.

Erkin'in milletvekilliğinden sonra üstlendiği bir diğer devlet vazifesi ise, 1970-1971 yıllarındaki kontenjan senatörü olarak Cumhuriyet Senatosu'nda yer almasıdır.[373] Gazeteci-yazar Nadir Nadi'nin istifa etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 5 Haziran 1970 tarihinde Erkin'i Cumhuriyet Senatosu Üyeliği'ne seçmiştir.[374] Senatoda Dışişleri, Turizm ve Tanıtma Komisyonlarında görev alan Erkin ayrıca, görev süresince NATO ve BM'ye ait çeşitli toplantılarda Türkiye'yi temsil etmiştir.[375] 1971'de Cumhuriyet Senatosu'ndaki görevi sona eren Erkin, Anılarında, meslek hayatının nasıl sona erdiğini ve o anki halet-i ruhiyesini şu şekilde kaleme almıştır:

"Ben meslek ve kamu hayatımda hiçbir zaman görev isteklisi olmadım. Üzerime aldığım vazifeler daima yüksek makamların hakkımda gösterdikleri teveccühün eseri olmuştur. Fakat günün birinde benden artık hiçbir memleket hizmeti beklenmediğini anladım. Kendisine ihtiyaç kalmadığını hisseden haysiyet sahibi bir memleket ve millet hadimi, hizmet meydanından köşesine zarafetle çekilmesini bilmelidir. Ben de bu onur kuralına uyarak kenara çekiliyor ve bütün ömrüm boyunca, bütün alanlarda şahsıma en büyük lütuflarını ve nimetlerini cömertçe ihsan buyurmuş olan Tanrı'ya şükranlarımı arz ederken, beni aramaya devam eden birkaç vefalı arkadaşım ve dostum yağ tükenmeye yüz tutmuş kandil gibi hayat ışığımın gurubunu bekliyor ve dışında yalnızlığa mahkûm köşemde, bütün

---

[372] Dikerdem, **age**, s. 58-59.
[373] Tunca Özgişi, **Türk parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**, (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2012), s. 518; Çalgan, **age**, s. 20. https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt4/index.html (02.06.2016)
[374] Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1961980)**, (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı, 1999), s. 771.
[375] **BCA**, 030.18.01.02/271.66.6. bkz. ek 32, s. 181;
BCA, 030.18.01.02/-/44.17. 26.06.1970. Ayrıca bkz. **Milliyet Gazetesi**, 28.06.1970.

kişisel ve meslek hayatımın hem şiarı, hem de sarsılmaz ülküsü olan, bağımsız Atatürk milliyetçiliğine tutkumu bütün gücü ile koruyarak ve dünyanın en medeni memleketlerinde, en seçkin şahsiyetlerin meclislerinde geçirdiğim unutulmaz saatleri hafızamda canlandırıyorum."[376]

Bundan sonraki hayatı yalnızlık içinde geçen Erkin, genellikle kamuoyundan uzak bir yaşam sürdürmüştür. Nadiren bazı mühim mevzuların tartışıldığı programlara katılmıştır.[377] Bu süreçte birkaç yakın arkadaşı haricinde kimseyle diyaloğu olmamıştır. Kendisi de bu durumdan oldukça yakınmaktadır.

Yaşamının son demlerinde kalp ve ciğerlerinden tedavi gören Erkin, 21 Haziran 1980 tarihinde, 81 yaşında hayata gözlerini yummuştur.[378] Cenazesi İstanbul Şişli Camii'nden kaldırılmış, Feriköy Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedilmiştir.[379]

Erkin öldükten sonra Dışişleri Bakanlığı'nın gazetelere herhangi bir ölüm ilanı vermemesi, onun yerine bakanlıktaki bazı kişilerin 'Dışişleri Camiası' ismi altında Erkin adına ölüm ilanı vermesi ayrıca dikkat çekmektedir.[380]

[376] Erkin, **age**, 2008, s. 370.
[377] **Milliyet Gazetesi**, 28.09.1975.
[378] **Tercüman Gazetesi**, 22.06.1980. Erkin'in ölüm haberi ve ilanı için bkz. ek 33, s. 182.
[379] **Cumhuriyet Gazetesi**, 23.06.1980.
[380] **Cumhuriyet Gazetesi**, 23.06.1980.

6. FERİDUN CEMAL ERKİN'İN ENTELEKTÜEL KİŞİLİĞİ

Feridun Cemal Erkin, diplomat kimliğinin yanı sıra kaleme almış olduğu eserler itibariyle de başarılı bir yazar olarak ön plana çıkmaktadır. Erkin, üç ciltten oluşan *"Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar"* adlı eserinde kendi yaşamını çocukluğundan itibaren ele almış ve Dışişleri Bakanlığı vazifesine kadar olan mesleki ve özel yaşantısını hemen hemen tüm ayrıntıları ile kâğıda dökmüştür. Erkin'in bir başka eseri olan *"Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi"* adlı çalışması ise, genel olarak Erkin'in Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği'ndeki gözlemlerinden oluşmaktadır. Erkin'in gerek bizzat kendi yaşamış olduğu, gerek kendi dışındaki olayları ayrıntılı bir biçimde kaleme aldığı anıları, Türk Tarih Kurumu tarafından basılmış olup, toplamda 1666 sayfa yer tutmaktadır. Erkin'in son olarak, çok sevdiği eşi için kaleme aldığı *"Mukaddes Feridun Erkin, 1908-1955"* adlı eseri vardır. Bu yapıtta Erkin, o bilindik diplomatik hariciyeci üslubundan sıyrılarak, merhum eşine olan büyük aşkını, ancak meşhur bir şairden beklenebilecek ifadelerle süsleyerek kaleme almıştır.

Erkin'in yazmış olduğu 'hatıratları' dönemin karanlık kalmış mevzularını aydınlatmasının yanı sıra tarih ve diplomasi alanlarına yapmış olduğu katkılarla dikkati çekmektedir.

Yıllarca hariciyede görev yapan ve bu süre zarfında birçok kritik süreçlerde önemli roller oynayan Erkin, anılarını yazma sebebini okuyucu ile şöyle paylaşmaktadır:

"…Beni, Devletin en yüce diplomatik makamlarına yükseltmiş olan milletime hizmetlerim hakkında tam hesap vermek, yetişen ve yetişecek olan genç kuşak arkadaşlarıma, uzun yılların ürününü oluşturan tecrübelerim hakkında son bir mesaj işittirmek, benim için kaçınılmaz bir görevdi. Bu amaçla, bütün resmi ve kişisel hayatımı kapsayan tam bir hal tercümesi hazırlamak arzu ve ihtiyacını duydum. Bu ek işe koyulurken, düşüncelerimi o heyecanlı fakat aziz eski günlere çevirmek, vazifemin ihtişamı içinde yaşadığım hayatı, hatıraların tekrarı suretiyle yeniden yaşamak sevinç ve hoşnutluğuna ermiş oluyorum…" Erkin, anılarını yazdıktan sonra, Galatasaray Lisesi'nden hocası diplomat

kökenli Yusuf Hikmet Bayur'un tetkikine sunmuş ve hocasının çeşitli tavsiyeleri ile anılarını nihayete erdirmiştir.[381]

Yukarıdaki açıklamalardan Erkin'in anılarını yazarak ne kadar hassas bir iş yaptığının ziyadesiyle farkında olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tarih ile ilgili yorumları, kendisinde güçlü bir 'tarih bilinci' ve 'tarih bilgisi' olduğunu göstermektedir. Keza, Erkin vefat ettikten sonra anılarının bir değerlendirmesini yapan diplomat Hilmi Kâmil Bayur'da, onun anılarının Türk hariciyesinin ilk yıllarına ışık tutması hasebiyle çok değerli olduğunu ifade etmektedir.[382]

6.1 Erkin ve Tarih ilmi

Kaleme almış olduğu eserlerin, sonraki yıllarda tarihçiler için önemli birer 'kaynak' olacağının bilincinde olan Erkin, tarih ilmine verdiği değeri şu cümleler ile paylaşmıştır:

"Bu satırları yazarken bütün şuurum insan elinde olan veya olmayan kusurlar bilincini koruyarak, giriştiğim şu denemelerin, belki ileride bir tarihçinin eline düşmesi vahimi içinde, bütün gördüğüm, bildiğim ve içinde yaşadığım, şahsen karıştığım olayları ve yönettiğim müzakereleri, sanki bir fotoğraf makinası imişim gibi, kişisel duygularıma kapılmadan, gerçeklerden bir nebze dahi ayrılmamak üstün çabası, endişesi hatta ıstırabı ile yazmaya çalıştım.

Anılar, gelecek zamanlardaki tarih bilginlerinin çalışmalarına yarayacak malzemeyi sağlamak üzere, olaylar içinde yaşamış olanların, gördüklerini, yaptıklarını ve düşündüklerini anlatan yapıtlardır. Tarih ise, anılarla birlikte bütün eldeki kaynaklardan yararlanarak, sebep ve sonuç bakımından bunları birbirine bağlamaya çalışan bilim dalıdır.

Bütün dünya olaylarının tahlilini yaparken insan sebepleri arıyor. Bu olayların neden ve nereden çıktığını soruşturuyor. İşte bu sorulara cevap bulmak için başvurulacak disiplin tarihtir.

…Tarihi incelerken masası başında çalışan bilginin zihnini meşgul eden endişe, sebepleri bulmaktır. Tarihe başvurmak demek, bugünün karşısına dünü çıkararak dünün bugüne aydınlığını yansıtmaktır. Gerçekten bugünü ancak dün aydınlatabilir."[383]

Anılarında sadece kendi mesleki sürecini anlatmakla kalmamış, ayrıca görev yaptığı döneme ait birçok mevzuyu da ayrıntılı bir biçimde kaleme almıştır. Yine anılarında, dönemin birçok önemli devlet adamı ve diplomatından da bahsetmeyi ihmal etmeyen Erkin böylece gelecek kuşaklara bir 'hatırat' bırakmaktan ziyade

[381] Erkin, **age,** 1987, s. 1, 2.
[382] Hilmi Kâmil Bayur, " Eski Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Anıları Üzerine", **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, c. 18, s. 2 (1982): 55-57. Erkin ve Hilmi Hikmet Bayur'un fotoğrafı için bkz. ek 36, s. 185.
[383] Erkin, **age**, 2008, s. 319,320.

mühim bir 'tarihi eser' bırakmıştır denilebilir. Anılarını niçin kalemle aldığını çeşitli yerlerde ifade eden Erkin, bir yerde de bunun sebebini şöyle ifade etmiştir:

"Benim amacım, evvela 1968'de yayınlanan *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi* adlı yayınım ve bu defa tamamladığım *Dışişlerinde 34 Yıl* adlı şu anılarım ve arkadan da Bakanlığım konularında hazırlayacağım top yekûn beş ciltte aşağı yukarı kırk küsur yıl esnasında kendi mütevazı çevremde yaşadığım tarihi, yeni yetişen yarının devlet idarecilerinin gözleri önüne sermektir."[384] Bu arada Erkin'in üstte bahsettiği, Dışişleri Bakanlığı dönemine ait anılarını kaleme alıp almadığı bilinmemektedir.

6.2 Erkin'in Diplomasi Anlayışı

Erkin diplomasinin çok önemli olduğuna yürekten inanan bir hariciyeci idi. Teknolojik gelişmeler neticesinde ülkeler arası iletişimin daha kolay bir şekilde yapılıyor olması nedeniyle, büyükelçilik mesleğinin eski önemini kaybettiği yönündeki düşüncelere kesinlikle katılmıyordu. Erkin'e göre sefirlik, eskiden olduğu gibi aynı mühim pozisyonunu korumaktaydı. Değişen mesleğin mahiyetiydi ve başarılı bir sefir de oluşan ahvale göre yeni yöntemler belirlemeliydi.

Geleceğin diplomat adayları için bazı kritik tavsiyelerde bulunan Erkin'e göre en önemli mevzu; şahsiyet meselesiydi. Ona göre ideal bir diplomatta şu vasıflar bulunmalıydı:

"… Her diplomat, her büyükelçi sözüne inanılır kuvvetli bir kişiliğe sahip olmalıdır. O, görev yaptığı memlekette en nahoş durumlarda muhataplarını kırmamaya dikkat ederek, her şeyi olduğu gibi söylemeli, davasını kuvvetle savunmalı, fakat mensup olduğu hükümete de hoş görünmek, mevki korumak gibi hasis menfaat kaygılarına kapılmadan, düşündüğünü olduğu gibi açıklayabilmektedir. Büyükelçinin kanaatlerine kuvvetle sahip bir kişiliği olması, memleketin yararı bakımından zorunludur… Genç diplomatlarımızın günün birinde devletin en yüksek dış temsil makamlarına yükselebileceklerini düşünerek, hem kişisel hüviyetleri, hem de meslek hayatları için seçecekleri eş hususunda gayet titiz davranmaları şarttır. İyi bir sefire, kocasının başarısına büyük ölçüde katılabilir… Mesleğini iyi bilen zeki bir diplomat, amacına varmak için zamanını kendi emrine âlet eder, bütün gerekenlerle görüşerek ikna yetkisini bütün gücü ile kullanır, basın ile gereği gibi yakın ilişkileri varsa yazarları aydınlatır, hülâsa, mutlu anı bekler ve genel olarak hedefine varır…

Diplomasi uzlaşma sanatıdır. Müzakeresiz uzlaşma ve uzlaşmasız müzakere kabil değildir. Müzakerede yüzde yüzü sağlamaya çalışmak ise abestir. Karşı karşıya iki tarafın da belirli bir oranda hak ve yarar peşinde çabaladığı bir konuda, yüzde yüzü elde etmek düşünülemez. Prensipleri ve esas

[384] **Age**, s. 321.

amaçları korumak şartıyla, muhataba da imkân bırakmak yolu tutulmazsa, müzakere çıkmaza girer, tutalım başarılı oldu, bu takdirde de elde edilen sonuç kısa zamanda yıkılmaya mahkûm olur.

Dışişleri imtihanına giren genç aday, ileride hiçbir hayal kırıklığına uğramamak için bilmesi gereken bu gerçekleri hüviyetinde taşıyarak mesleğin, ilerisi için vadettiği, saraylarda, şatolarda, dünyanın en ünlü simalarıyla birlikte yaşayacağı, gerektiğinde boy ölçüşeceği ihtişamlı hayatın çekici hayali ile mesleğine, bu feyizli hayat yolunun aşkı için, büyüklerine karşı saygılı ve disiplinli, akranlarına ve daha küçüklerine karşı da sevgili olarak memlekete ve milletine borçlu olduğu görevi yerine getirecektir…

…Diplomasi sadece yaradılıştan elde edilen bir meslek değildir, o, ancak ısrarlı çalışma ile kazanılır. Telgrafların, raporların ve notaların yazılmasında üsluba yüksek derecede dikkat göstermek lazımdır. Edebiyatta cümleleri süsleyen zengin hayal mahsulü kelimelere diplomaside yer yoktur…

…Diplomasi hiç şüphesiz gerekli okumalarla fakat özellikle, düşünmekle, tahlillere girişmekle, uygulamakla ve insan tanımakla öğrenilen, tecrübeye dayalı bir sanattır…

…Diplomatın kendi ölçüsünde, zamanla toplayacağı eserlerle kuracağı kitaplık, bütün meslek hayatında kendisine büyük ölçüde destek olacaktır. Benim şimdi on bin cilde yakın bir kitaplığım vardır. Bu kabarık rakamı oluşturan kitaplar hiç kuşkusuz, hepsini okumak amacıyla almadım. Bir inceleme hazırlanırken, rapor kaleme alınırken, daha sonraları anılar yazılırken, büyükler koleksiyonu içinde belirli bir esere başvurulması halinde, o kaynak olarak, olunmasının amacını ve hizmetini yerine getirmiş sayılır."[385]

Erkin, hariciyenin her kademesinde uzun yıllar görev yapması hasebiyle önemli tecrübelere sahip birisidir. Yaklaşık on bin eserden oluşan bir kütüphaneye sahip olan Erkin'in,[386] diplomasi ve diplomatlar hakkında kaleme aldığı tavsiyeleri, yılların süzgecinden geçmiş kritik deneyimler olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Bunların yanı sıra kaliteli bir diplomatın iyi bir kütüphanesinin bulunması gerekliliğini söylemesi 'alan okumalarının' diplomatlar için ne kadar önemli olduğunu bildirmesi açısından şayan-ı dikkattir.

6.3 Erkin'e Göre Dış Politika

Ona göre Türk dış politikasındaki belirleyici ana unsur 'güvenlik' idi. Erkin'in bu şekilde düşünmesinin temel nedeni ise Sovyet Rusya'dan gelen tehditlerdi. Sonrasında ise, Arap sosyalizmi, Batı emperyalizmi ve en nihayetinde Yunanistan ile yaşanan sorunlar, Erkin'in bu şekilde bir düşünceye sahip olmasında etkili olmuştur.

Erkin'e göre Türk dış politikası şu doğrultuda biçimlendirilmelidir:

[385] **Age**, s. 346-352.
[386] **Age**, s. 352.

" Dış politikamız Batı Avrupa ve Amerika ile korumak gereken sıkı bağlılığa ve ittifakımız ile başta Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist devletler arasındaki dostluğumuzdan doğan denge üzerine kurulmalıdır. Aynı zamanda, güneyimizdeki Arap milletleri ve üçüncü dünya ile dostluk ilişkilerimize de özel bir önem verilmelidir…

…Türkiye, imparatorluğun son zamanlardaki 'hasta adamı' ve büyük devletlerin oyuncağı olmaktan artık çıkmış, barışsever milletler topluluğunun çalışkan ve uyanık bir üyesi olmak heybetini kazanmıştır. Bu hüviyeti ile Türkiye uluslararası âlemde her zaman önemli bir rol oynamak imkânına sahip ve çeşitli dinlere ve ideolojilere bağlı çevre komşularına ve özellikle Yunanistan'ın aleyhimize sık sık alevlenen toprak iştihalarına rağmen barış uğruna çizdiği yolu sürdürmeye kararlı bulunmaktadır. İşgal ettiği coğrafi mevkide Batı ile kader ortaklığı yapan, Batı Avrupa uygarlığını ulusal uygarlığını zenginleştiren bir unsur olarak benimseyen Türkiye, kendi hayat tarzına çizdiği yol ve yöntem ile güneyindeki dost ülkelere örnek olmak ve topraklarının ayırdığı iki dünya arasında çıkacak anlaşmazlıklarda karşı görüşleri sağa sola izah ederek uzlaştırıcı ve barış kollayıcı bir rol oynamak durumundadır."[387]

Kendisinin yukarıdaki ifadeleri II. Dünya Savaşı sonrası konjonktürde önemli görevler yapması ve nihayet Soğuk Savaş'ın en hararetli bir döneminde Dışişleri Bakanlığı'na gelmesiyle birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı olacaktır.

6.4 Erkin'in Kültür Anlayışı

Erkin'e göre bir toplumun kültürünün oluşmasında en temel şart eğitimdir. Bu eğitimin ilk olarak ailede başladığını belirten Erkin, daha sonra ise mekteplerdeki öğretmenlere büyük sorumluluklar düştüğünü ifade etmektedir. Söz konusu eğitimin ise ancak 'irade' ile gerçekleşebileceğini söyledikten sonra kültüre dair şu cümleleri kurmuştur:

"Çağdaş cemiyetler gitgide daha ziyade kitlelerin düşünüş tarzlarına bağlanıyorlar. Ulusların manen ve maddeten sıhhatli yaşamaları ve demokratik rejimin sürmesi için kitlelerin doğru yolda düşünmeye ve anlamaya alışmaları ve aydınların onlara bu yolda rehberlik etmeleri gerekir. Bu ancak kültürle kabil olur."

Erkin'e göre toplumlar gayet tabii olarak birbirleri ile etkileşime geçerek kültürlerini yayabilirler. Bu meyanda, Batı kültüründen de faydalanılması gerektiğini düşünen Erkin, böyle bir kültürsel etkileşimde bulunan toplumun kendi öz kimliğini asla kaybetmemesi gerekliliğine de dikkat çekmektedir.

[387] Ayrıntılı bilgi için bkz. **age**, s. 352-359.

Türkçe'nin sadeleştirilme mülahazası ile birlikte geçen yıllar içinde zenginliğini kaybettiğini belirten Erkin, bu mevzuya dair düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Ulusal kültürümüzden söz ederken ederken dil sorununu ele almamaya imkân yoktur. Evvela divan edebiyatımızı düşünüyorum. Türk kültür ve uygarlığının eşsiz hazineleri divan edebiyatımızın şaheserleri zihnimi zaman zaman işgal ediyor. Bu hazinelerden zevk alan son nesil ebediyete göçtükten sonra tamamıyla kaybolmaya mahkûmdur. Nâzımın o nefis örneklerini bizim gibi yeni kuşakların da hayran gözlerinin önüne sermek için sadece yeni Türkçeye tercüme etmekle işin içinden çıkıldığı sanılıyor. Divan edebiyatı yalnız manâdan ibaret değil ki tercüme yoluna başvurmak, eserleri yazıldıkları şekil ile okuyamamak, onları aruz vezninin düzeninden 'rythme' düzeninden, nefis ahenk ve musikiden ve kelime terkiplerinin yarattığı 'image' lardan yoksun bırakarak, başka bir deyimle kıraat kitabı haline getirmek ne dereceye kadar doğrudur? Fuzûlî'nin, Nedîm'in lirizmi, Bakî'nin şahlanan kelimeler yolu ile vardığı ihtişamı tercüme etmek kabil mi? Bu eşsiz ulusal hazineleri, büyük nâzım mimarlarımızın vücuda getirdikleri nefis âbideleri korumak yerinde almaz mı?

Türk dilini sadeleştirmek çabası, öyle sanıyorum ki, aşırı ölçülere vardırılmıştır. Memleketimizin her köşesinde yaygın olarak kullanılan dilimize yerleşmiş öyle kelimeler var ki –mesela, imkân, ihtimal, sebep, şekil, ihtiyaç ve saire gibi- onları kaldırıp yerlerine –örneğin, olanak, olasılık, neden, biçim, gereksinme gibi- yeni deyimler kabul etmek, muvazi kelimesi herkesin ağızında iken, onu lügatten silip yerine Fransızca paralel kelimesini benimsemek, şümul manasına gelen 'portée' kelimesini kabul edip, onu, tasvir, resim demek olan 'portrait' tarzında telaffuz etmek –bunu kaç defa radyo ve televizyonda işittim-, rakip kelimesini, nakil aracına binen manasına gelen 'rakıb' tarzında söylemek gibi, örnekleri uzun bir zincir halinde sıralamak kabildir; tabiatı zorlamaktan başka bir şey değildir."[388]

Erkin, kültür içinde eğitim ve dilin önemine vurgu yaparak, kaliteli bir milletin bunlara önem vermesi ve kendi öz kimliğinden uzaklaşmaması gerekliliğine dikkat çekmektedir.

6.5 Erkin'in Milliyetçilik Anlayışı

Erkin'e göre millet; dil, din, kültür, tarih, ülkü, çıkar kavramlarının birinin ya da tümünün belirlediği cemiyete denmektedir. Milleti bir araya getiren unsurlardan biri olan 'din' kavramı hakkında açıklama ihtiyacı duyan Erkin; laik bir toplumda 'din' kavramının yerinin olmadığını düşünenlerin olabileceğini belirtmiş ve akabinde laikliği dinsizlik ile eşdeğer görenlerden asla olmadığını ifade ederek her türlü düşünceye saygısı olduğunu belirtmiştir. Anılarında 'din' mevzusu ile ilgili satırları

[388] Ayrıntılı bilgi için bkz. **age**, s. 359-362.

kaleme alırken meşhur İngiliz tarihçi Toynbee'nin şu demecini okuyucu ile paylaşma ihtiyacı duymuştur:

"Din ve iman sorunlarını uzun inceleme ve düşünce konusu yaptım, akıbet şu kanaate vardım ki: Cihana ve insanlara hâkim yüce bir kudretin iradesi vardır. Din, insan topluluklarına kesinlikle lazım ve zaruri bir müessesedir. Dinin kalktığı yeri şer kuvvetleri işgal eder."

Nasıl bir Türk milliyetçiliği olmalı sorusuna mukabil, Erkin, kendi düşünce dünyasında bu mevzuyu şu çerçeveye oturtmuştur:

"Türk milletinin ne istila, ne de kurtuluş davası vardır. Biz Atatürk'ün çizdiği, millet ve insanlık sevgisine dayanan asil milliyetçiliğe bağlı kalmalıyız. Doçent Güngör'ün de söylediği gibi, kavram insanları sevmek, onlara hizmet etmektir ki, başka tarzda milliyetçilik yapılamaz. Atatürk'ün milliyetçiliği bize bıraktığı en değerli mirastır. Tarihimizle iftihar eden, ulusal kıvanç ve tasayı, aynı sevinç ve aynı feragatle bütün ulusla birlikte paylaşan, özetle 'Ben Türküm' diyen her insan Türk'tür, Türk milliyetçisidir.

Türk milletinin bekası demek olan Türk milliyetçiliği, diğer milletler ve haklarına saygılı bir şuur içinde, kendi varlığımızı, barış, refah, mutluluk ve birlik içinde sürdürmek amacını izleyen bir kültür ve uygarlık hareketidir."[389]

Erkin, kültürün tanımını verirken din ve milliyetçiliğin önemine vurgu yapmıştır. Laikliğin dinsizlik demek olmadığını söylerken, dinin de insanlar için gerekliliğini ifade etmiştir. Erkin'in milliyetçilik anlayışı ise yayılmacı değildir. Ben Türk'üm diyen herkesin Türk ve Türk milliyetçisi olduğunu belirtir.

[389] Ayrıntılı bilgi için bkz. **age**, s. 362, 363.

7. SONUÇ

Orta halli bir Osmanlı ailesinde dünyaya gelen Feridun Cemal, küçük yaşlarından itibaren diplomat olmayı hayal etmiştir. Paris'teki Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra devlet memuru olan Erkin, Şükrü Saraçoğlu'nun himayesinde hariciyeye intisap etmiş ve 34 yıl boyunca Türk dışişlerinin her kademesinde görev yapmıştır. Nitekim Erkin, sırası ile Muhtelit (Karma) Mübadele Komisyonu Türk Delegasyonu Başkâtipliği, Londra Büyükelçiliği Başkâtipliği, Berlin Büyükelçiliği Maslahatgüzarlığı, Beyrut ve Berlin Başkonsoloslukları, Dışişleri Bakanlığı Ticaret, İktisat ve Siyasi Daireler Umum Müdürlüğü ve sonrasında hariciyedeki en yüksek pozisyon olan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevlerini ifa etmiştir. Erkin, Genel Sekreterlikten sonra ise sırası ile Roma, Washington, Madrid, Paris ve Londra'da Büyükelçi olarak devletini temsil etmiştir. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra kurulan İnönü Başkanlığındaki 26, 27 ve 28. Cumhuriyet hükümetlerinde ise meclis dışından Selim Sarper'in yerine Dışişleri Bakanı olmuştur.

Erkin'in hariciye mesleğinde kritik rol oynadığı ilk görev yeri Beyrut Başkonsolosluğu'dur. Bu süreçte Erkin, Türk dış politikasının en ciddi meselelerinden birisi olan 'Hatay Sorunu'nun çözümünde önemli rol oynamıştır. Bu süreçte Erkin'in bölgede bizzat yaptığı çalışmaların sonucunda hazırladığı rapor, hem mesleki kariyeri açısından hem de Türk dış politikası açısından mühim bir tarihi safhadır. Hazırladığı rapor ile Türkiye'nin Hatay meselesindeki stratejisi değişmiş ve Türkiye ilhaka yönelik bir politika takip etmeye başlamıştır.

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği koltuğunda bulunduğu 1945-1947 yılları ise, Sovyet Rusya tehditlerinin yaşandığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. Böyle bir dönemde Genel Sekreterlik gibi kritik bir görevde bulunan Erkin'in omuzlarına ağır bir yük binmiştir. Bu süreçte Sovyetler Birliği, Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'dan bazı illerin kendisine verilmesi yönünde Türkiye'ye iki adet nota yollamıştır. Sovyet Rusya'nın bu taleplerine karşı cevabi notaları ise Erkin kaleme almış ve Türkiye Sovyet isteklerini reddetmiştir.

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği vazifesinden sonra mesleki kariyerinde büyükelçilikler dönemi başlamıştır. Roma Büyükelçiliği'nde kısa bir süre görev yapan Erkin için, sonraki durak Washington olmuştur. Dönem itibariyle Türk dış politikasının en önemli gündem maddesi, Sovyet Rusya tehditlerini bertaraf edebilmek için NATO'ya katılmaktı. Bu süreçte ABD'de birçok üst düzey yetkili ile NATO'ya katılmak adına esaslı temaslarını sürdüren Erkin, patlak veren Kore Savaşı'na asker gönderilmesi noktasında Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes'e olumlu görüş bildirmiştir. Neticede Kore'ye asker gönderilmiş ve ilerleyen süreçte Türkiye, NATO'ya üye olmuştur.

Erkin'in Washington Büyükelçiliği'nden sonraki durağı Madrid olmuştur. Madrid'de geçirdiği günler diğer vazife yaptığı yerlere kıyasla pek aktif geçmemiştir. Bu zaman diliminde sevdiği eşi Mukaddes Hanım'ı kaybetmiştir. Madrid görevi sırasında, İspanya ile Fransa arasındaki arabuluculuk yapmıştır. Başarısından dolayı da İspanya Dışişleri Bakanı tarafından ülkenin en büyük nişanlarından biri olan 'İsabelle la Catholique' nişanı ile taltif edilmiştir.

Madrid'deki görevinden sonra Paris Büyükelçiliğine atanan Erkin'in buradaki en önemli görevi istenilen düzeyde olmayan Türkiye-Fransa ilişkilerini rayına oturtmaktı. Çok iyi Fransızcası ile her gün çeşitli kuruluşlarda konuşmalar yapmış, üst düzey Fransız meslektaşları ile samimi dostluklar kurarak Türkiye-Fransa ilişkilerini üst seviyelere çıkarmaya gayret etmiştir. Bu dönemde Erkin, Fransa'da çok saygın bir kuruluş olan Fransız Enstitüsü'nün Moral (Etik) ve Siyasal Bilgiler Akademisi'ne 'tam aza' olarak davet edilmiştir. Winston Churchill ve General Einshower gibi önemli liderlerin bu kuruluşa üye olduğu göz önüne alındığında, Erkin'in çalışmalarının Fransızlar tarafından takdir edilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yapmış olduğu girişimler sonucunda Sorbonne Üniversitesi'nde 'Türk Etütler Enstitüsü'nün kurulmasına ön ayak olmuştur.

Son büyükelçilik vazifesini Londra'da ifa eden Erkin'in, buradaki günleri pek parlak geçmemiştir. Sebebi ise 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin gerçekleşmiş olmasıydı. Demokrasinin dünyadaki en büyük temsilcilerinden biri olan bu ada ülkesinin hemen hemen tüm üst düzey yetkilileri, darbeden sonra tutuklanan Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmemesi yönünde beyanatlar vermekte ve bir yandan da Büyükelçi Erkin'i sıkıştırmaktaydılar. Erkin bu süreçte, ülkesinden aldığı duyumlara

dayanarak idamın söz konusu olmadığını belirtmişse de sonrasında Menderes ve arkadaşlarının idam edilmesi, sadece onu değil, tüm demokratik ülkelerde görev yapan Türk diplomatlarını zor durumda bırakmıştır.

Darbeden sonra üst düzey yöneticiler ile görüşme fırsatı bulan Erkin, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'den ileriki dönemde 'Dışişleri Bakanı' olarak düşünüldüğünü öğrenmiştir. Bu görüşmenin üzerinden yaklaşık iki yıl geçtikten sonra İnönü'nün Başkanlığını üstlendiği 26, 27 ve 28. hükümetlerde Dışişleri Bakanlığına TBMM dışından getirilmiştir.

Bu süreçte, sıkıntılı pek çok mesele ile ilgilenmek zorunda kalmıştır. İlk olarak ABD ile SSCB arasında yaşanan 'Küba Füze Krizi' meselesine mesai harcayan Erkin, bu hassas süreçte ABD ile olan müttefiklik şartlarına riayet etmekle beraber, Sovyet Rusya'nın da düşmanlığını çekmeden ince bir politika izlenilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Nitekim Türkiye, bu dengeyi koruyarak, mevcut krizin son anına kadar ABD'nin yanında yer alarak kendisine duyulan güveni boşa çıkarmamış ve hemen yanı başında yer alan dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan Sovyet Rusya ile olan ilişki düzeyini bir seviyeye kadar koruyabilmiştir. Neticede savaşın eşiğine gelindiği sırada, ABD ve SSCB liderlerinin aralarında anlaşmaları üzerine kriz aşılmıştır.

Erkin'in Bakanlık koltuğunda iken önemli meselelerinden birisi de Kıbrıs'taki sıcak gelişmelerdi. Rumların Ada'yı tamamen kendi kontrollerine almak için masum Türkleri öldürmeleri üzerine İnönü ve Erkin söylemlerini sertleştirmişler, fakat dönemin hassas konjonktüründen dolayı müdahale edilememiştir. Rumların 1963-1964 yılları esnasında Türk köylerine saldırılarını artırmaları üzerine Erkin, 'artık Türk devletinin sabrının kalmadığı ve böyle giderse Ada'ya olası bir askeri operasyonun yapılabileceğini' ilan etmesi üzerine Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olan meşhur 'Johnson Mektubu' hadisesi yaşanmıştır. Diplomasi dilinden oldukça uzak olan bu mektupta, Ada'ya askeri bir operasyon yapılmaması yönünde Türk hükümetine yönelik bir takım uyarılar bulunmaktaydı. Yıllarca ABD'yi kendisi için en büyük müttefik görmüş olan Türkiye için bu hadise tarihi bir şok etkisi yaratmıştı. Bu hadiseden sonra dış politikanın sadece belli bir yönde olmaması gerektiği anlaşılmış ve Türkiye farklı dış politikalar takip etmeye yönelmiştir. Nitekim bu

bağlamda, soğuk olan Türk-Sovyet ilişkilerinde görece iyileşmeler başlatılmış, ayrıca Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile Afrika'ya yönelinilmiştir.

Johnson Mektubu hadisesi neticesinde Kıbrıs meselesinde kendisine yeni bir rota çizmesi gerektiğini gören Türkiye, radikal bir kararla 30 Ekim 1964'te Moskova'ya Dışişleri Bakanı Erkin'in başkanlığında bir heyet göndermiş ve böylece Türkiye-SSCB ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. Kıbrıs meselesinde genellikle Türk tarafının aleyhinde açıklamalar yapan ve sık sık adaya olası bir operasyonu tasvip etmediğini belirten Sovyet Rusya, Erkin'in bu ziyareti ile Kıbrıs politikasını esnetmiş ve Rumların büyük tepkisini çekme pahasına, adada iki toplumun varlığından bahsederek Türk tezine yaklaşmıştır. Dışişleri Bakanlığı görevinin sonrasında ise siyaseti bırakmayan Erkin, CHP'den Ordu milletvekili seçilmiş, sonrasında ise AP'ye katılmıştır. Bilahare Erkin, kontenjan senatörü olarak Cumhuriyet Senatosu'nda da yer almıştır.

Türk dış politikasının genel seyri incelendiğinde; temel düşünsel arka planda, savaştan yeni çıkmış bir devletin bekasını sürdürmesi ve tabiatıyla 'güvenlik' merkezli dış politik kararların alındığı ve ağırlıklı olarak uluslararası güç dengelerine göre pozisyon alındığı görülmektedir. Erkin de, uluslararası konjonktüre bağlı olarak izlenilen Türk dış politikasının bu dönemdeki aktif bir yürütücüsü olmuştur.

Erkin'in kişisel yaşamı ve dünya anlayışı göz önüne alındığında; radikal değişiklikler üzerine bina edilen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin idealize ettiği modern, seküler ve 'çağdaş' bir yurttaş tipi göze çarpmaktadır. Gerek Batı'nın musikisine olan ilgisi gerekse tiyatro ve edebiyat gibi sanatsal alanlara temayülü hasebiyle Erkin, hem Türk hem de yabancı meslektaşları nezdinde her vakit takdir edilmiştir. İngilizce ve Fransızca'ya çok iyi hâkimiyetinin yanı sıra Erkin, Roma, Madrid ve Berlin'de görevler yapması hasebiyle, İtalyanca, İspanyolca ve Almanca'ya da aşinadır.

Kendisinin yanında yetişen diplomatlar için bir 'ekol' olarak kabul edilen Erkin; Atatürk, İnönü, Saraçoğlu ve Menderes gibi devlet büyüklerinin övgülerine mazhar olmuştur. Bununla birlikte, bazı meslektaşları da onu aşırı sert, alıngan, kibirli ve nobran görüyorlardı. Nitekim makam hırsından dolayı yapmış olduğu son siyasi manevrası çoğu meslektaşı tarafından lüzumsuz görülmüş olacak ki, sonraki hayatı yalnızlık içinde geçmiştir.

Şüphesiz bu tez çalışması Feridun Cemal Erkin hakkındaki tüm meseleleri ele alma iddiasında değildir. İlerleyen vakitlerde yapılacak yeni araştırmalar ve bulgular ışığında çıkarımlarımızın değişmesi muhtemeldir. Bu tez çalışması için, öncü bir 'biyografik araştırma' denilebilir.

KAYNAKÇA

1.**Arşiv Kaynakları**

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

2.Ansiklopedi ve Sözlükler

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi. c. 19, 15. bs. İstanbul: Ana Yayıncılık, 1989.

Ersel, Hasan ve diğerleri. **Cumhuriyet Ansiklopedisi**. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002)

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi. (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983).

Devrim, Hakkı ve diğerleri. **Türkiye 1923-73 Ansiklopedisi**, (İstanbul: Kaynak Kitaplar, 1974)

Nebioğlu, Osman. **Türkiye'de Kim Kimdir: Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi**. (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1962).

3.Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AÇIK, Eşref Hilmi. **Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri.** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

ADA, Serhan. **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939).** İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

AHMAD, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**. İstanbul: Hil Yayın, 1994.

AKSU, Fuat. **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2008.

AKYILDIZ, Ali. **Sürgün Sefir Sadullah Paşa.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

ALTINKAYNAK, Hikmet. **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü**. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

ARMAOĞLU, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009.

ARSLAN, Gürbüz. **"Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı Ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)".** Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014.

ATAÖV, Türkkaya. **Amerika, NATO ve Türkiye**, 2. bs. Ankara: Aydınlık Yayınevi, 1969.

ATUN, Ata. **Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)**. KKTC: Samtay Vakfı Yayınları, 2007.

AVCIOĞLU, Doğan. **Millî Kurtuluş Tarihi**. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1979.

AYDIN, Yılmaz. **Türk Beşleri.** Müzik Ansiklopedisi Yayınları: Ankara, 2003.

BAKAR, Bülent. "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan Yardımlar". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. 24, s. 71. Temmuz 2008. 413-443.

BALCI, Ali. **Türkiye Dış Politikası**. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013.

BALKAYA, İhsan Sabri. **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880 – 7 Mayıs 1943).** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005.

BAŞAR, Fahameddin. "Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü – Tarihi, Bilim Temeline Oturtan İsim", **Popüler Tarih**, 2006, s. 66-69.

BAYUR, Hilmi Kâmil. " Eski Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Anıları Üzerine". **Tarih ve Edebiyat Mecmuası.**

BESEN, Halûk. **İsmet Paşa ve Devlet**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.

Bilge, Nur Criss. "Türkiye Nato İttifakının Tarihsel Boyutu". **Uluslararası İlişkiler – Akademik Dergi**, c. 9, s. 34, (2012): 1-28.

BİRAND, Mehmet Ali; Dündar, Can; Çaplı, Bülent. **Demirkırat – Bir Demokrasinin Doğuşu**, 7. bs. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.

BÖLÜKBAŞI, Süha. **Barışçı Çözümsüzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası**. Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

CILIZOĞLU, Tanju. **"Kader Bizi Una Değil Üne İtti" Çağlayangil'in Anıları – Çağlayangil'le Anılar**. İstanbul: Büke Yayıncılık, 2000.

ÇAĞBAYIR, Yaşar. **Ötüken Türkçe Sözlük**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

ÇAKMAK, Haydar. **Türk Dış Politikası 1919-2012**. Ankara: Barış Kitap, 2012.

ÇALGAN, Koral. **Duyuşlar – Ulvi Cemal Erkin,** Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 1991.

ÇAY, Abdulhalûk. **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989.

ÇETİN, Mahmut. **Biyografi Kitabı**. İstanbul: Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, 2012.

ÇİLOĞLU, Fahrettin. **Kurtuluş Savaşı Sözlüğü**. İstanbul: Livane Yayınları, 2004.

ÇOKER, Fahri. **Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1961980)**. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı, 1999.

DEMİRAL, Cafer. **Türkiye'nin 42 Hükümeti**. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973.

DERİNGİL, Selim. **Denge Oyunu – İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

DİKERDEM, Mahmut. **Hariciye Çarkı**. İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.

ERDEN, Fethi. **Türk Hekimleri Biyografisi**. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi, 1948.

ERİM, Nihat. **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.

_____, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1975.

ERKİN, Feridun Cemal. **Dış İşlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı, 1987.

_____, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi.** Ankara: Başnur Matbaası, 1968.

_____, **Mukaddes Feridun Erkin 1908-1955**. İstanbul: Pulhan Matbaası.

ERNER, Erdem. **Davulun Sesi**. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993.

ESİN, Numan. **Devrim ve Demokrasi – Bir 27 Mayısçının Anıları**. İstanbul: Doğan Kitap, 2005.

Galatasaray – Son 25 Yıl Mezunları (1919-1943), (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943), s. 4.

GAZİOĞLU, Ahmet C. **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1963**. Ankara: Özyurt Matbaası, 2003.

GÖKMEN, Oğuz. **Diplomasi – Savaşta ve Barışta Diplomasi**. İstanbul: Yamaç Ofset, 2006.

GÖNLÜBOL, Mehmet. **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

GÜÇLÜ, Yücel. **Eminence Grise Of The Turkish Foreign Service: Numan Menemencioğlu**. Ankara: Grafiker, 2002.

_____, "The Life and Career of a Turkish Statesman, Cevat Açıkalın", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. 16, s. 46, (2000): 205-223.

GÜNVER, Semih. **Tanınmayan Meslek – Anılar ve Portreler**. Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1984.

_____, **Bir Kiraz Ağacı Olsaydım**. İstanbul: Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986.

_____, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**. İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1985.

_____, **Garip Ada'nın Garip Eşeği – Yaşanmış Öyküler**. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990.

GÜRÜN, Kâmuran. **Akıntıya Kürek – Bir Büyükelçinin Anıları**. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994.

_____, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar).** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.

_____, **Savaşan Dünya ve Türkiye:3 – Savaş 1939-1945**. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2000.

HAFFNER, Sebastian. **Hitler Üzerine Notlar – bir despotun patolojik dünyası**, çev. Nihat Tezeren. İstanbul: Gendaş Kültür, 2001.

HALE, William. **Türk Dış Politikası 1774-2000**. İstanbul: Mozaik Yayınevi, 2003.

HASANLI, Cemil. **"Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru, Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1953)".** Ankara: Bilgi Yayınevi, 2011.

HEKİMOĞLU, Müşerref. **Başkent Günleri**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1990.

İNÖNÜ, Erdal. **Anılar ve Düşünceler 1**. İstanbul: İDEA İletişim Hizmetleri, 1996.

İSEN, Can Kaya. **22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilâl**. İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964.

KALEMLİ, Hüseyin – ERDEM, Ufuk. , "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED),** Erzurum, s. 46, 2011.

KARAKARTAL, Oğuz. **Türk Kültüründe İtalyanlar**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002.

KARAKOÇ, Ercan. "Atatürk'ün Hatay Davası", **Bilig**, s.50 (2009): 97-118.

_____, "Ermeniler Tarafından Öldürülen İlk Türk Büyükelçileri: Danış Tunalıgil (1915-1975) ve İsmail Erez (1919-1975)", **Tarihimizden Portreler – Osmanlı Kimliği**, ed. Zekeriya Kurşun – Haydar Çoruh, (İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2013), s. 289-309.

_____, **Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009. s. 116

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. **Vatan Yolunda**, 6. bs. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1993.

KARPAT, Kemal H**. Türk Dış Politikası**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

KASALAK, Kadir. "San Francisco Konferansı ve Türkiye". **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, 20-22 Ekim 1997-İstanbul**. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1998.

KINACI, Cemile. "Louis Bazin'in Ardından", **Dil Araştırmaları Dergisi**, s. 10, 2012.

KOÇAK, Cemil. **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1996.

KOÇAK, Olcay. **Biyografi – Ulvi Cemal Erkin.** İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2008.

KURDAKUL, Şükran. **Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**, 4. bs. İstanbul: Gözlem Matbaacılık, 1983.

KÜRŞAD, Fikret, ALTAN, Mustafa Haşim, EGELİ, Sabahattin**. Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978.

MELEK, Abdurrahman. **Hatay Nasıl Kurtuldu**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986.

McGHEE, George**. ABD – TÜRKİYE – NATO – ORTADOĞU…**, çev. Belkıs Çorakçı. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.

NEZİROĞLU, İrfan - YILMAZ, Tuncer. **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2015.

OLGAÇAY, İsmail Berduk. **Perşembenin Gelişi**. İstanbul: İz Yayıncılık.

_____, Tasmalı Çekirge. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990.

ORAN, Baskın. **Türk Dış Politikası.** 3 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

ÖKÇÜN, A. Gündüz, Ökçün, Ahmet R. **Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1974.

ÖZGİŞİ, Tunca. **Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu**. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2012.

ÖZKAYA, Şükran. **Adım Adım 27 Mayıs.** İstanbul: İleri Yayınları, 2005.

ÖZMEN, Süleyman, **Kıbrıs**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

ÖZTAŞ, Cemal. "Türkiye-Fransa İlişkileri", **Kanûnî'den Günümüze Türk-Fransız Münasebetleri Uluslararası Kolokyum**. İstanbul: Mostar Yayınları, 2012.

ÖZTÜRK, Kâzım. **Türkiye Cumhuriyetleri Hükûmetleri ve Programları**. İstanbul: Ak Yayınları, 1968.

REDDAWAY, John. **Burdened With Cyprus.** Londra: Butler & Tanner Ltd, 1986**.**

SANAL, Türker. **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti**. Ankara: Sim Matbaacılık, 1995.

SANDER, Oral. **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.

SARAY, Mehmet. **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi**, 2. bs. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

SARICA,Murat, TEZİÇ, Erdoğan, ESKİYURT, Özer. **Kıbrıs Sorunu**. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1975.

SEYDİ, Süleyman. **Zor Yıllar! – 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**. Ankara, Asil Yayınları, 2006.

SONYEL, Salahi R. **Cyprus The Destruction of A Republıc And Its Aftermath (1960-1974)**, (Ankara: Özyurt Matbaası, 2003.

SOYSAL, İlhami. **150'likler**, 2. bs. İstanbul: Gür Yayınları, 1985.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**. İstanbul: Der Yayınları, 2006.

_____, Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980). İstanbul: Der Yayınevi, 1995.

ŞAHİN, Halûk. **Johnson Mektubu Türk-ABD ilişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası**. İstanbul: Gendaş Yayınevi, 2002.

ŞİMŞİR, Bilal N. **Bizim Diplomatlar**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.

TAĞMAT, Çağla Derya. Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)". **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı. 46, Güz 2010. s. 457-483.

TAMKOÇ, Metin. **The Warrior Diplomats**. Texas: University of utah, 1976.

TANSEL, Fevziye Abdullah. **İyi ve Doğru Yazma Usûlleri III.** 2. bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1983.

TARAKÇI, Mustafa. **Kıbrıs Barış Harekâtı**. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010.

TBMM Albümü (1920-2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

TEKELİ, İlhan – İlkin, Selim. **Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı** Türkiyesi, c.1. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2013.

TELLAL, Erel. **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964**. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000.

TINAL, Melih. **Tevfik Rüştü Aras Gazete Yazıları 1946-1947**. İstanbul: Büke Yayınları, 2004.

TOKER, Metin. **Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu**. Ankara: Akis Yayınları, 1971.

_____, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 – İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.

Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri. T. C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1972.

Türkiye ve Nato. Ankara: Türk Atlantik Andlaşması Derneğü Yayınları.

UÇAROL, Rifat. **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

USLU, Nasuh. **Türk Amerikan İlişkileri**. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

_____, Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

Ülkümen, Selahattin. **Bilinmeyen Yönleriyle Bir Dönemin Dışişleri**. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. 1993.

WEİSBAND, Edward. **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye**. İstanbul: Örgün Yayınevi.

YALANSIZ, Nedim. **"Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon Hükümetleri (1961-1980)",** Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002.

YAVUZ, Turan. **Satılık Müttefik – Gizli Belgeler Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye**. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999.

YAYLA, Turay. **Diplomat Hasan Esat Işık'ın Biyografisi (1916-1989).** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

YENİAY, Hakkı. **Osmanlı Borçları Tarihi**. Ankara: Mehmet İhsan Matbaası, 1936.

YILMAZ, Faruk. **Osmanlı Borçları Tarihi (Duyûn-u Umûmiye)**. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.

YOLAK, Seyit. **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri.** Lefkoşa: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1989.

YÜMLÜ, Murat. "Agâh Aksel'in Diplomatik Kariyeri ve Belgrad Dönemine Dair Değerlendirmeler". **History Studies – International Journal of Hıstory**, c. 3, sayı. 1, 2011. 253-273.

4.Süreli Yayınlar

Akis,

Cumhuriyet,

Dışişleri Belleteni,

Dünya,

Hürriyet,

Millet Meclisi Tutanak Dergisi,

Milliyet,

Son Havadis,

Tercüman,

Ulus,

5.İnternet Kaynakları

http://www.atam.gov.tr/

http://www.biyografi.net/

http://www.ferhundeerkin.com/

http://www.gelarabul.com/

http://www.kisiler.org/

http://madrid.be.mfa.gov.tr/

http://www.mfa.gov.tr/

http://www.sanatr.com

https://www.tbmm.gov.tr

http://www.tccb.gov.tr/

http://www.turksanatmuzigi.org

EKLER

Ek 1: Feridun Cemal Erkin'in annesi Nesibe Hanım ve babası Mehmet Cemal Bey.

(Çalgan, **age**, s. 17.)

Ek 2: Soldan sağa: Feridun Cemal'in dedesi Abdullah Behçet Bey, dayısı Rauf Bey, teyzesi Fatma Nigâr Hanım, annesi Rukiye Nesibe Hanım.

(Erkin, **age**, 1987)

Ek 3: Soldan sağa: Feridun Cemal, babası Mehmet Cemal Bey, kardeşi Adnan ve Ulvi Cemal.

(Erkin, **age**, 1987)

Ek 4: Feridun Cemal Erkin'in eşi Mukaddes Hanım.

(Erkin, **age**, 1987)

Ek 5: Erkin'in eşi Mukaddes Hanım'ın ölüm haberi ve ilanı.

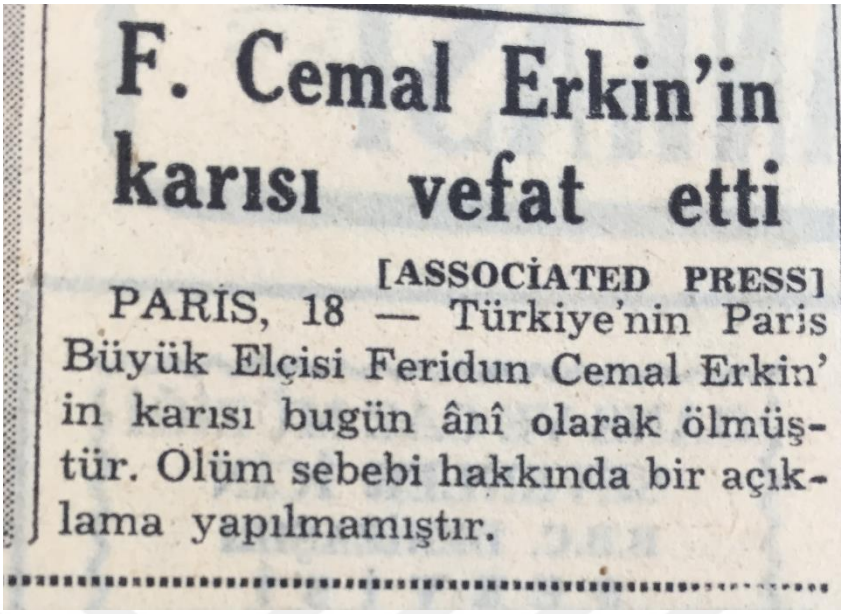

F. Cemal Erkin'in karısı vefat etti

[ASSOCİATED PRESS]

PARİS, 18 — Türkiye'nin Paris Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'in karısı bugün ânî olarak ölmüştür. Olüm sebebi hakkında bir açıklama yapılmamıştır.

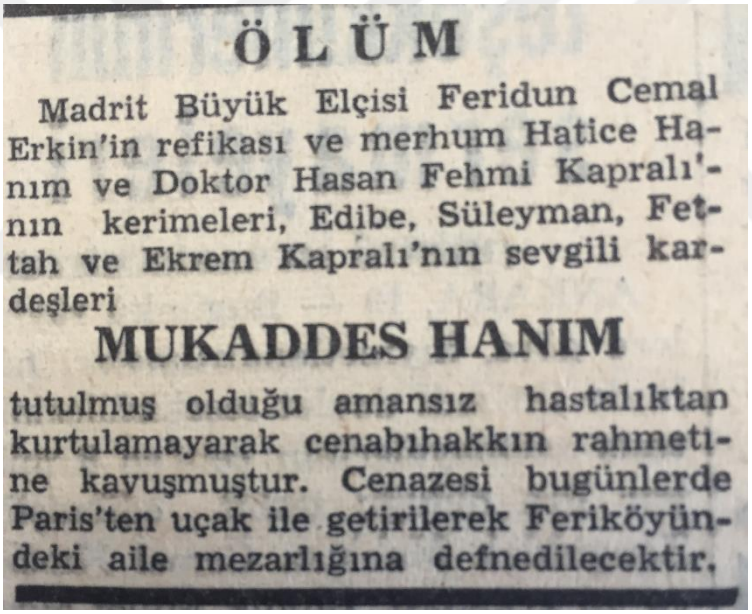

Ö L Ü M

Madrit Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'in refikası ve merhum Hatice Hanım ve Doktor Hasan Fehmi Kapralı'nın kerimeleri, Edibe, Süleyman, Fettah ve Ekrem Kapralı'nın sevgili kardeşleri

MUKADDES HANIM

tutulmuş olduğu amansız hastalıktan kurtulamayarak cenabıhakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi bugünlerde Paris'ten uçak ile getirilerek Feriköyündeki aile mezarlığına defnedilecektir.

(**Milliyet Gazetesi**, 19.12.1955)

Ek 6: Feridun Cemal Erkin'in kardeşi Ulvi Cemal Erkin

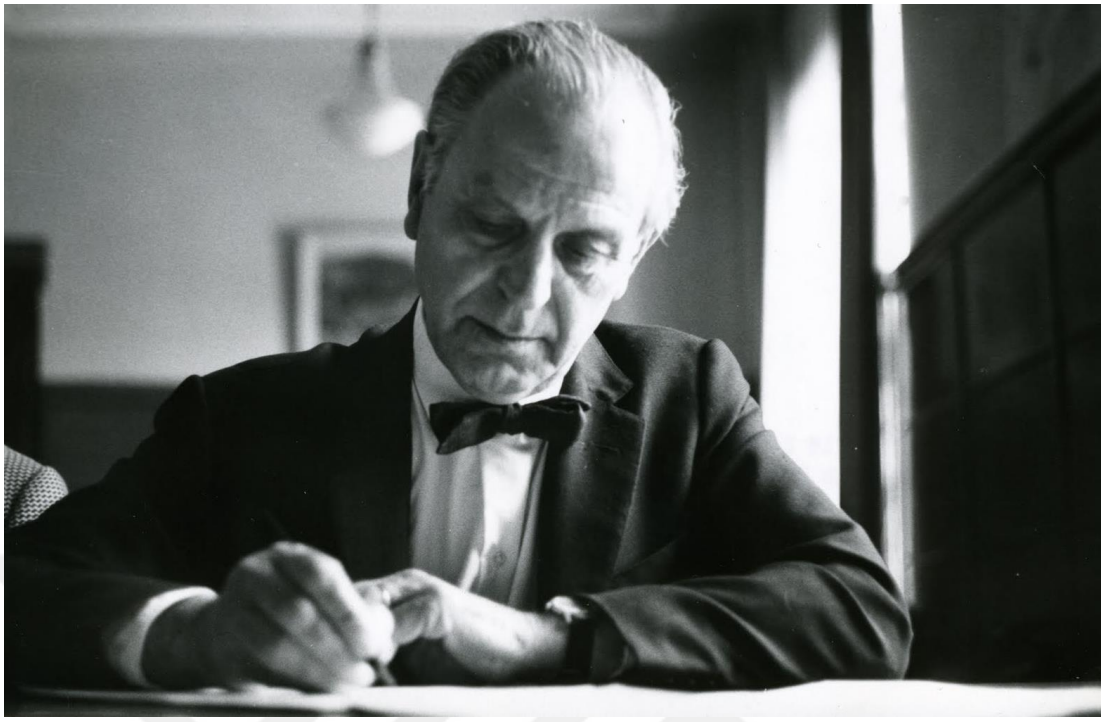

(http://www.sanatr.com/ulvi-cemal-erkin/)

Ek 7: Feridun Cemal'in kardeşi Ulvi Cemal Erkin'in ölüm haberi ve ilanı.

ULVİ CEMAL ERKİN

BAKİ SÜHA EDİPOĞLU

Ulvi Cemal Erkin ve Baki Süha'yı kaybettik

Değerli Türk bestecilerinden devlet sanatçısı Ulvi Cemal Erkin ile İstanbul Radyosu Müdürlüğü Müşaviri şair ve yazar Baki Süha Edipoğlu hayata gözlerini yummuşlardır. Erkin 66 Edipoğlu da 57 yaşındaydılar.

Ankara'da evinde önceki gece geçirdiği bir kalb krizi sonunda ölen Ulvi Cemal Erkin, sanatseverler arasında «Türk Beşlisi» diye adlandırılan gruptandı. 1906 yılında İstanbul'da doğmuştur. Sanatçı, ilk sanat eğitimini piyano çalan annesinden almıştır. Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra devlet hesabına Paris'te

(Devamı Sa. 7, Sü. 7 de)

VEFAT

Ulvi Cemal Erkin'i

15 Eylül Cuma günü kaybettik. Cenazesi 17 Eylül Pazar günü öğle namazını tâkiben Hacıbayram Camiinden kaldırılarak Ankara Karşıyaka Asrî Mezarlığında toprağa verilecektir.

AİLESİ

Büyük Kayıp

Uzun yıllar bölümümüzde öğretmen olarak görev yapan eşsiz insan; sayın

Ulvi Cemal ERKİN'in

ölümünü büyük bir teessürle öğrendik. Eşine; ailesine ve meslekdaşlarımıza en derin başsağlığı dileklerimizi sunarız. Anısını yaşatacağız.

Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü ailesi

(**Cumhuriyet Gazetesi**, 16.09.1972)

Ek 8:

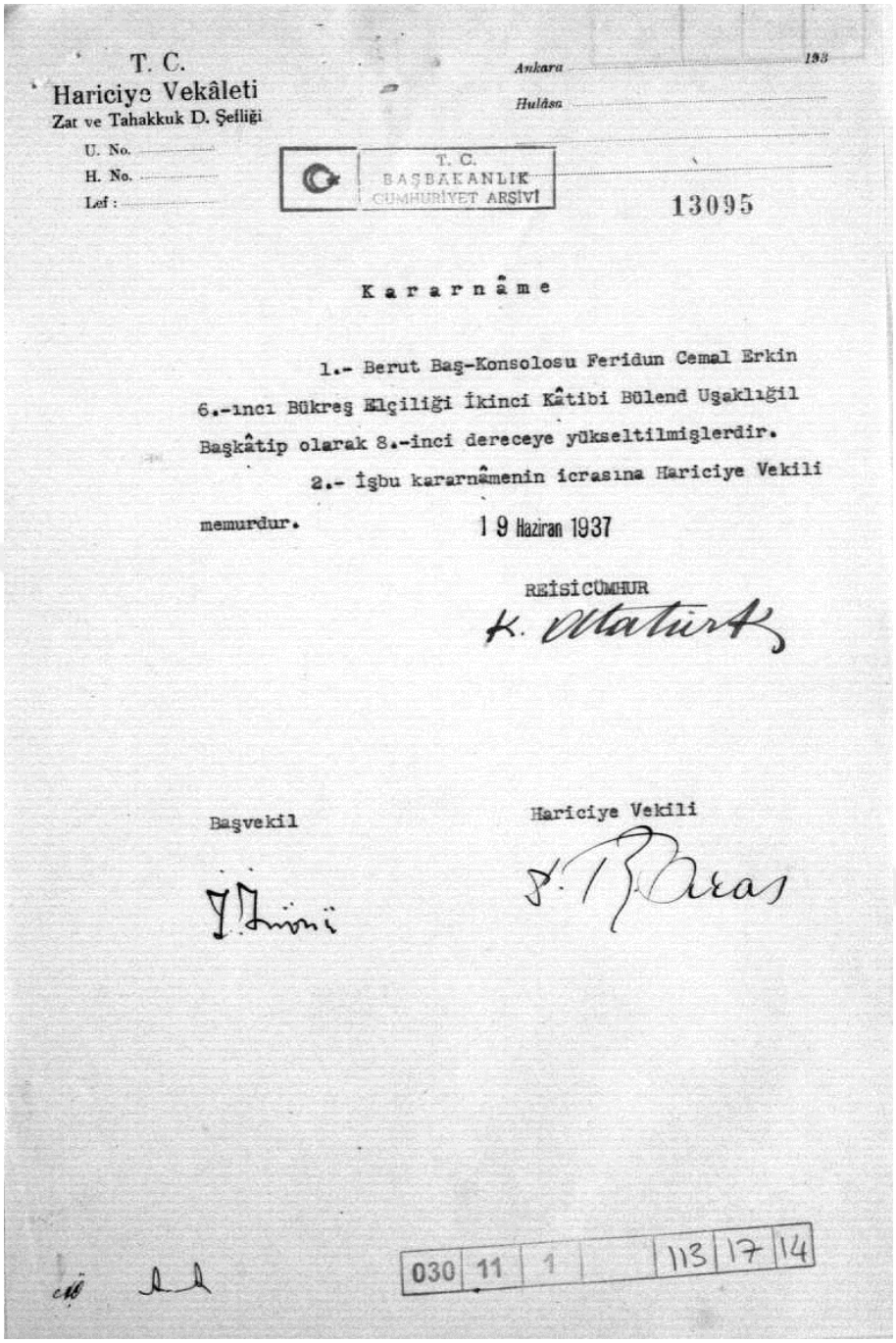

T. C.
Hariciye Vekâleti
Zat ve Tahakkuk D. Şefliği

U. No.
H. No.
Lef :

Ankara 193
Hulâsa

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

13095

Kararnâme

1.- Berut Baş-Konsolosu Feridun Cemal Erkin 6.-ıncı Bükreş Elçiliği İkinci Kâtibi Bülend Uşaklıgil Başkâtip olarak 8.-inci dereceye yükseltilmişlerdir.

2.- İşbu kararnâmenin icrasına Hariciye Vekili memurdur.

19 Haziran 1937

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

Başvekil

Hariciye Vekili
S. Aras

030 | 11 | 1 | | 113 | 17 | 14

Ek 9:

Türkiye Cümhuriyeti
Hariciye Vekâleti
İkinci Daire Reisliği
I. Şube

Ankara ... 193

Hulâsa :Başkonsolos Feridun Cemalin temasları

T. C.
BAŞBAKANLIK
CÜMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekâlete

Merkezde bir vazifeye tayini dolayısiyle Beruttan ayrılmak üzere bulunan Başkonsolosumuz Feridun Cemal ERKİN'in veda ziyaretleri münasebetiyle Suriye Hükûmeti erkâniyle yaptığı mülâkatlar ve bu arada Suriyenin hariçte temsili meselesi hakkındaki bir raporunun örneği ilişik olarak yüksek bilgilerine arzedilmiştir.

Hariciye V.Vekili y.
Merad Stuner

Hifiz
7.9.37

030	10			264	777	4

T. C
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Berut Başkonsolosluğunun 6 Agustos 1937 tarih ve
1244/516 sayılı yazısı örneğidir

Dış İşleri Bakanlığına

Yakında Ankara'da tayin buyurulduğum yeni vazifeme başlamak üzere Berut Baş-Konsolosluğundan mukarrer infikâkim dolayısile geçen hafta Şam'a giderek Suriye Hükûmetine veda ettim . Reisicümhur Haşim Atasi, Başvekil Cemil Merdem ve Hariciye Veziri Sadullah Cabiri ile uzun uzadıya görüşdüm . Hepsinde Türkiyeye karşı büyüyen bir dostluk, onun kıymetli müzaheretini kazanmağa matuf bir temenni ve arzu gördüm .

Şerefime bir ziyafeti hazırlayan Hariciye Nazırı Sadullah Cabiri bir kaç ay evelki düşmanlık duygularını unutturmak ister bir tehalükle

" Biz, diyordu devlet işlerinde cahil , tecrübesiz müptediler iz. Her şeyi siz, faziletli kudretli büyük kardeşlerimizden öğreneceğiz . Bu ihtiyacımız, sizin dostluğunuza ne kadar kıymet verdiğimizi en şe'ni tarzda göstermeğe kâfidir . Onu kazanmak için değeri olan her fedakârlığa katlanmağa hazırız . "

Cemil Merdem, ayni dostluk teminatını, kendi ince ve kurnaz tarzına uyan daha " professionnel " politikacı eda ve kelimelerile ifade etti . Ne tarih, ne coğrafya , ne iki milletin karşılıklı duyguları, ne de müstakbel münasebetleri bakımından arada kardeşlikden başka hiç bir hissin hakim olamayacağını söyledi. Paris'e yaptığı müteaddid seyahatlerde Türkiye'de bir iki gün kalamamış olmakdan doğan bahtsızlığın üzerinde uzun uzadıya ve bariz bir nedametle tevakkuf etti . Son defa İstanbul da kalmak kararını verirken, bazı Şam politikacıları karşısında, gerek şahsi, gerek

030 | 10 | | | 264 | 777 | 4

./.

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

hükûmeti aleyhine istismar edilecebilecek büyükce bir cesaret gösterildiğini anlatmak istedi . Şam'a döndüğü zaman bu hususta sağdan soldan yükselmeğe yeltenen bir iki muteriz sesin, hareketini alkışlayan bütün memleket efkârı umumîyesi karşısında ezilip gittiğini, bu itibarla memleketinin hislerini isabetle önlemiş olmakdan büyük bir haz duyduğunu, son ayların buhranlı müşküllerine rağmen ve bu ihtilâfların ferdasından, arada mevcut esaslı dostluk duygularına bundan daha ciddi ve inanılır bir delil aramak beyhude olduğunu anlattı . Nihayet, Türkiyeye karşı Suriye dostluğuna yeni bir tezahür vesilesi hazırlamak üzere, Şam Hükûmetince 1937 İzmir sergisine iştirak kararı verildiğini bildirdikden sonra, iki gün evvel kendi tasdikine arzolunan bu kararı, veda ziyaretim esnasında şahsıma bir cemile olmak üzere, huzurumda imzalamak üzere bilhassa bürosunda sakladığını da ilâve ederek karar vesikasını önümde imzaladı .

Dost tezahürler yapan Suriyeli devlet adamlarına mukabelede bulunarak Suriyeye karşı en büyüklerimiz tarafından ifade olunan hakiki Türk duygularının geçici bir ihtilâfdan ve bunun doğurduğu taşkınlıklardan sonra anlaşılmış olmasını Hükûmetimin büyük bir sevinçle karşılayacağını, memleketim ve iki milletin müstakbel münasebetleri hakkında kendilerinden işittiğim güzel sözleri Ankara'ya iblağ edebilmekle çok bahtiyar olacağımı her zaman milletlerin hurriyet ve istiklâli davasını müdafaa etmiş olan Cümhuriyet Türkiyesinin, komşusu Syriye'nin de kolaylıkla ve muvaffakiyetle başarılmasını candan dilediğimiz intikal devresinden sonra, mukadderatını ele almasını herkesden ziyade alkışlayacağını ve kendilerine bu güzel muvaffakiyete ermeleri temennisile veda ettiğimi söyledim .

Suriye Nazırlarından Umumî intiba olarak vuzuhla kaydettiğim noktaları arzetmek isterim .

1- Fransızlara karşı derin bir inkisar ve kin. Suriyeli liderlerde, Fransızlarda vefa yerine ihanet gördüklerine inanan bir hal var . Sosyalist direksiyon yerine Suriyelilere karşı daha az müteveccih radikal sosyalist bir direksiyon almış olan yeni Fransız kabinesi muvacehesinde Suriyenin durumu sorulmuş ve Ponot'un yok-

030 10 264 777 4 3 ./.

luğu fazla hissedilmiş benziyor . Fakat Fransızlara karşı duyulan meraret, şahıs ve kabine değişikliklerinden ziyade filî ihanet vakalarına istinad etmektedir . Suriyelilerin son Cezire vakalarını Fransız tahriklerine isnad ettikleri anlaşılıyor . Onlara göre Cebelidrüz , Cezire, Lazkiye hadiseleri genç Suriye Hükûmetini sarsmak için Fransızlar tarafından bilhassa hazırlanmış vakalardır .

2- Türkiyeye karşı büyüyen incizab. Hiç şüphe yok ki bir kaç ay hatta, bir kaç hafta evelki Türk düşmanlığı yerine kaim olmaya başlayan bu cereyanda dost sanılanlarda görülen vefasızlıkdan doğan iztirap neticesinde daha emin yeni bir mesnet aramak ruhî ihtiyacı da var . Hariciye Veziri her söz başında " aramızdaki mutavassıtlar, aramızdaki fuzuli tufeyliler bir defa zail olsun asıl o zaman kucaklaşacağız " sözlerini bir kaç defa tekrarladı .

\+ + +

Suriyenin hariçi temsili meselesi

Hariciye Veziri lakırdı arasında kurulmağa başlanan Hariciye teşkilâtını bahis mevzuu etti. Bizim teşkilâtımız hakkında istediği malûmatı kendisine uzun uzadıya izah ettim . Suriye Hükûmetinin iki tasavvuru var. Birisi, lazım gelen ecnebi memleketlerinde Fransız Konsoloslukları nezdinde altı ay staj gördükten sonra müstakil çalışmak üzere Konsolosluk memurları tayini . Bu proje Sadullah Cabiri'ye göre Eylül ayında tahakkuk edebilecekdir .

İkincisi, Muahedenin Fransız meclislerince tasdikini müteakip en başta Paris olmak üzere bir mühim merkeze sefir ve şarjedafer gönderilmesi. Hariciye Vezirinin tahminine göre yeni sene başlangıcına doğru başarılacak olan bu tasavvur Ankara'ya da bir sefir , yahut şimdilik bir şarjedafer izamını derpiş etmektedir .

Hususî istihbarlarıma göre Ankara namzetleri arasında eski Adliye Veziri halen İktisat Umum Müdürü Sait Gazi vardır . Memleketimizde hukuk tahsili yapan, bir Türk kızile evli bulunan, iki memleketin dost münasebetlerine büyük kıymet veren, bizden her sahada

030 10 264 777 4

./. 4

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

ders almak ihtiyacını ileri süren bu münevverin Ankara'ya tayini tahakkuk edebilirse her halde, aramıza gelmesi her iki taraf için bir kazanç olacakdır .

Keyfiyeti, Şam'da tarafımızdan mukabil tedbir alıp almamak meselesi mülâhaza edilmek üzere, sayın Bakanlığımıza malumat kabilinden arzeder , derin saygılarımı yenilerim .

Baş-Konsolos
Feridun Cemal Erkin

Ek 10:

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

15201

Kararname

Türkiye-Suriye hudut münasebetlerinden doğan ihtilâfların halli ve Filistin ile olan ticarî meselelerin müzakeresi için Suriye ve Filistin'e gönderilecek olan Hariciye Vekâleti Birinci Daire Umum Müdürü Feridun Cemal Erkine gidip gelme yol masraflarından başka 2/8/-1938 tarih ve 2/9390 sayılı kararnameye tevfikan yevmiye verilmesi ve bu seyyahattan tevellüt edecek masraflarına karşılık 1941 takvim yılı döviz cedvellerine Hariciye Vekâleti namına "kongre ve konferanslar faslına" konulacak tahsisata mahsuben lüzumu kadar döviz verilmesi ; Hariciye Vekilliğinin 7/2/1941 tarih ve 1863/65 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 11/2/1941 tarih ve 13248/365/-708 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 14 Şubat 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V. — Ha. V.

Ma. V. — Mf. V. — Na. V. — İk. V. — S. İ M. V.

G. İ. V. — Zr. V. — Mü. V. — Ti. V.

30 18 01 02 54 11 16

Ek 11:

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

17518

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

I2/2/I942 tarihli ve 2/I7300 sayılı kararnameye ektir:

Suriye, Lübnan ve Filistin ile olan münasebetlerimizi ilgilendiren meseleler hakkında müzakerelerde bulunmak üzere Hariciye Vekâleti Birinci Daire Umum Müdürü Feridun Cemal Erkin'in adı geçen memleketlere yapacağı seyahatin Irak'a da teşmili ile Bağdat ve Basra'ya kadar temdidi; Hariciye Vekilliğinin 25/2/I942 tarihli ve 22650/97 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 11 Mart 1942 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.
Dr. R. Saydam	[illegible]	A. B. Ketenkal	Fayık Öğrak	S. Sarıoğlu
Ma. V.	**Mf. V.**	**Na. V.**	**İk. V.**	**S. İ M. V.**
[illegible]	Yücel	A. F. Cebesoy	[illegible]	Dr. H. Alatan
G. İ. V.	**Zr. V.**	**Mü. V.**	**Ti. V.**	
B. Karadey	[illegible]	F. Engin	M. Öğrak	

030 18 01 02 97 127 5

Ek 12:

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Sicil ve Memurin D. U. Müdürlüğü

Şube

U. No. .....
H. No. .....
Lef : .....

Ankara .....
Hulâsa .....

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar 19750

1- Kâtibiumumî Birinci Muavini Birinci Sınıf Orta Elçi Feridun Cemal Erkin Büyük Elçiliğe terfian Bakanlık Umumî Kâtipliğine tayin edilmiştir.

2- Bu kararın yürütülmesine Dışişleri Bakanı memurdur.

15 - Ekim - 1945

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan

Dışisleri Bakanı

Hasan Saka

030 | 11 | 1

Ek 13: Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin

(Erkin, **age**, 1987)

Ek 14:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

3895

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar

Memleketimizle Irak Devleti arasındaki siyasi, Ekonomik,ticari, kültürel ve diğer alanlardaki münasebetleri genişletmek ve kuvvetlendirmek amaciyle Ankara'da yapılmakta olan görüşmeler sonunda iki taraf arasında belirtilecek ve düzenlenecek anlaşmaları, senetleri, protokol ve mektupları Hükümetimiz adına imza için Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile bu Bakanlık Umumi katibi Büyük Elçi Feridun Cemal Erkin'e yetki verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 37963/45 sayılı yazısı üzerine,Bakanlar Kurulunca 12/3/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı V.

Maliye Bakanı | Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Su. ve So. Y. Bakanı

Gümrük ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

080 18 01 02 110 20 4

Ek 15:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
4965

Karar

Şarkî Ürdün'ün istiklâle kavuşması ve Emir Abdullah'ın Kıralliğa yükselmesi dolayısiyle Cumhurbaşkanımızın selâm, sevgi ve tebriklerini yeni hükümdara ulaştırmak, imkân olursa Şarkî Ürdün hükümeti ile bir dostluk andlaşması müzakere etmek, Lübnan hükümetiyle optanlar meselesi ve yeni emlâk sözleşmesi hakkında bir prensip anlaşmasına varmak için, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Dışişleri Bakanlığı Umumî kâtibi Büyük Elçi Feridun Cemâl Erkin'in beraberinde Hususî Kalem Müdürü Büyük Elçilik Başkâtibi Kenan Gökart olarak Amman ve Beyrut'a gitmesine ve akdedilecek anlaşmaların imzası için Feridun Cemâl Erkin'e yetki verilmesi ve kendilerine 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi ve Heyet Başkanı Feridun Cemâl Erkin'in gündeliğine 15 Türk lirası zam yapılması ve ihtiyar edilecek haberleşme, otomobil ve ziyafet giderlerinin kabulü; Dışişleri Bakanlığının 19/11/1946 tarihli ve 64224/-330 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 21/11/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı | Milli Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı | Gümrük ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

080 18 01 82 42 12 13

Ek 16:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
5168

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Karar

Türkiye ile Şark-ül Urdün Haşimî Kırallığı arasında bir Dostluk Andlaşması akdi ve bu Andlaşma ile ona bağlı diğer bütün belgeleri Hükümet adına imzalamak için Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile adı geçen Bakanlık Umumî Katibi Büyük Elçi Feridun Cemâl Erkin'e yetki verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 2/1/1947 tarihli ve 68195-1 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 7/I/1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı | Milli Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı | Gümrük ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

080 | 18 | 01 | 02 | 112 | 85. | 11

Ek 17:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
8
5946

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARAR

Dışişleri Bakanlığı Umumî Kâtibi Feridun Cemâl Erkin'in Roma Büyük Elçiliğine tayini; Dışişleri Bakanlığının 9/6/1947 tarihli ve 87086/234 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 12/6/1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı | Milli Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı | Gümrük ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

080 18 01 02 | 113 | 35 | 6

Ek 18:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
9008

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARAR

Filipin Cumhuriyeti Hükûmeti ile bir dostluk anlaşması akdi için müzakerelerde bulunmak ve yapılacak anlaşmayı imzalamak üzere Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'e yetki verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 21/3/1949 tarihli ve 35661/106 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 24/3/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İ. İnönü

Başbakan — Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı — Devlet Bakanı — Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı — İçişleri Bakanı — Dışişleri Bakanı — Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı — Bayındırlık Bakanı — Eko. ve Ticaret Bakanı — Sa. ve So. Y. Bakanı

G. ve Tekel Bakanı — Tarım Bakanı — Ulaştırma Bakanı — Çalışma Bakanı

050 19 07 02 115 25 9

Ek 19:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

I3630

KARAR

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

20/4/I95I tarihli ve 3/I2934 sayılı karara ektir.

Dominik Cumhuriyeti Hükûmeti ile akdedilecek Dostluk Andlaşmasını Hükûmetimiz adına imza etmesi için Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'e yetki verilmesi; Dışişleri Bakanlığının IO/9/I95I tarihli ve II0629/34I sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 20 /9 /I95I tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

030 18 01 02 226 64 20

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı	Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
A. Menderes	S. Ağaoğlu	[illegible]	R. Mazgaj
Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
M. Koyunoğlu	H. Özgür	F. Köprülü	H. Yavuz
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Eko. ve Ticaret Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı
[illegible]	[illegible]	[illegible]	Dr. Kemal Sadak
G. ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	İşletmeler Bakanı
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Ek 20:

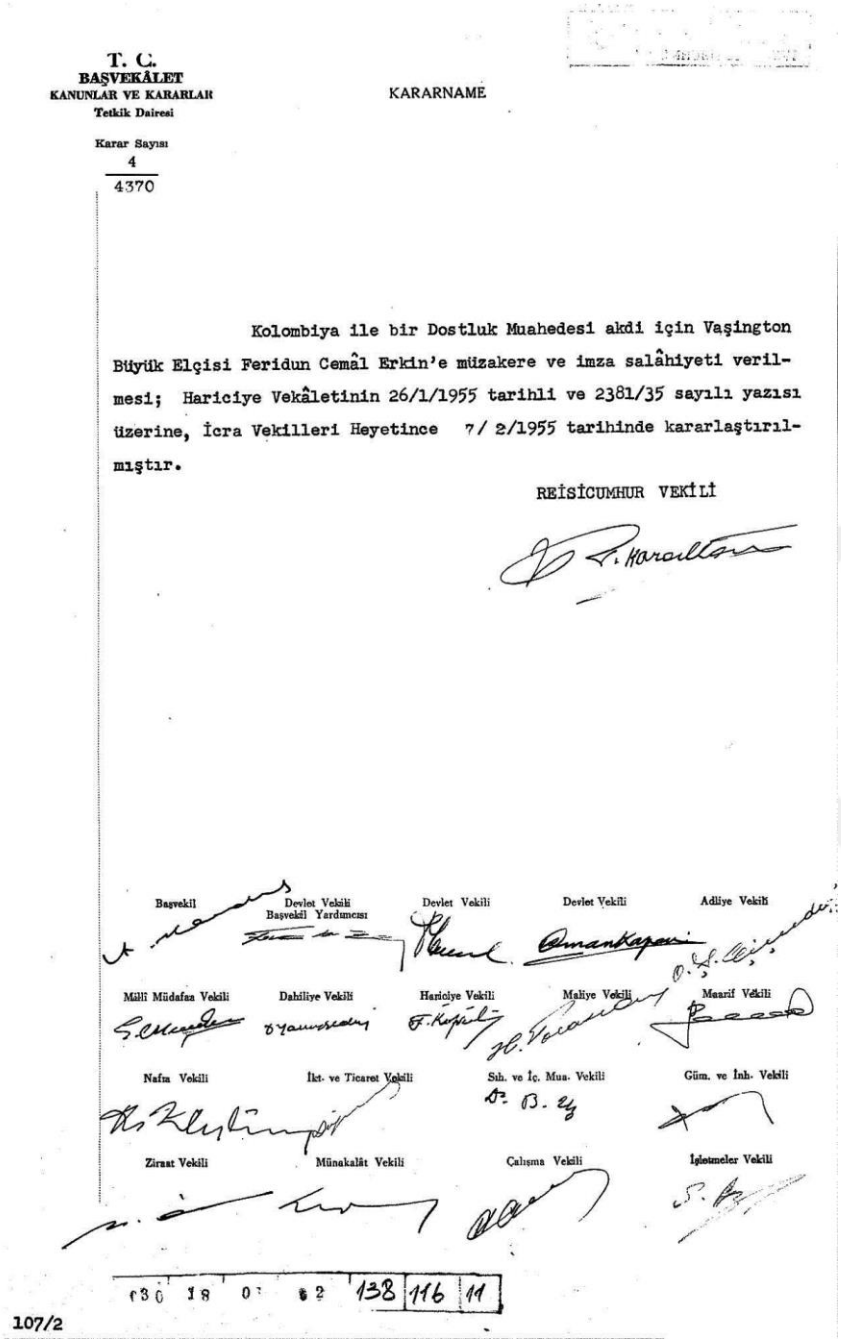

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4
4370

KARARNAME

Kolombiya ile bir Dostluk Muahedesi akdi için Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemâl Erkin'e müzakere ve imza salâhiyeti verilmesi; Hariciye Vekâletinin 26/1/1955 tarihli ve 2381/35 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 7/ 2/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR VEKİLİ

Başvekil | Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı | Devlet Vekili | Devlet Vekili | Adliye Vekili

Millî Müdafaa Vekili | Dahiliye Vekili | Hariciye Vekili | Maliye Vekili | Maarif Vekili

Nafıa Vekili | İkt. ve Ticaret Vekili | Sıh. ve İç. Mua. Vekili | Güm. ve İnh. Vekili

Ziraat Vekili | Münakalât Vekili | Çalışma Vekili | İşletmeler Vekili

030 18 07 62 138 116 11

107/2

Ek 21:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

KARAR

I4577

I/Temmuz/I95I - 30/Haziran/I952 yardım yılında memleketi - mize Amerika Hükûmetince tahsis olunan ve II.2 milyon doları kredi şeklinde verilmesi kabul olunan 70 milyon dolarlık yardımın temamının hibe şeklinde yapılması hususunda ve bu mümkün olmadığı takdirde mezkûr meblağın kullanılmasını teminen Vaşington Büyük Elçimiz Feridun Cemal Erkine sözü geçen kredi anlaşması için müzakere ve imza yetkisi verilmesi; Dışişleri Bakanlığının I0/3/I952 tarihli ve 67I2/79 sayılı yazısı üzerine, 5436 sayılı kanunun I inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca I3/ 3 /I952 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı

Millî Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı ve Devlet Bakanı V. | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Eko. ve Ticaret Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı

G. ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı ve İşletmeler Bakanı V.

030 | 18 | 01 | 128 | 14 | 8

Ek 22:

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4
4645

KARARNAME

1954-1955 Amerika malî yılında memleketimize yardım olarak ayrılan 70 milyon dolar tahsisattan kredi şeklinde verilecek 20 milyon dolar hakkında Amerika Hükûmeti namına Export-İmport Bank ile yapılacak kredi anlaşmasının imzası hususunda Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'e salâhiyet verilmesi; Hariciye Vekâletinin 11/3/-1955 tarihli ve 6380/84 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 23/ 3 /1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Başvekil — Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı — Devlet Vekili — Devlet Vekili — Adliye Vekili

Milli Müdafaa Vekili — Dahiliye Vekili — Hariciye Vekili — Maliye Vekili — Maarif Vekili

Nafıa Vekili — İkt. ve Ticaret Vekili — Sıh. ve İç. Mua. Vekili — Güm. ve İnh. Vekili

Ziraat Vekili — Münakalât Vekili — Çalışma Vekili — İşletmeler Vekili

030 18 01 92 138 130 5

94/4 550

Ek 23:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
I4579

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARAR

Seyhan Barajının finansmanı için Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile Vaşington'da yapılacak müzakerelere Vaşington Büyük Elçisi Feridun Cemâl Erkin, Büyük Elçilik Müsteşarı Melih Esenbel, Maliye Bakanlığından Müsteşar Mehmet İzmen, Hazine Genel Müdür Muavini Münir Mostar, Bayındırlık Bakanlığından Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Direktör vekili Yüksek Mühendis Emin Yümer'in katılmaları ve heyete adı geçen Büyük Elçilik Maliye Müşaviri Nahit Alper'in Müşavir olarak iştirâk etmesi, Mehmet İzmen'e 90 lira, Münir Mostar ile Emin Yümer'e 75 er lira gündelik verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 14/2/1952 tarihli ve 4052/49 sayılı, Bayındırlık Bakanlığının 16/2/1952 tarihli ve 93 sayılı ve Maliye Bakanlığının 7/3/1952 tarihli ve 56811/58-15/7939 sayılı yazıları üzerine, 3441 sayılı kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 7 /3 /1952 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı ve Dev. B.V. | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Eko. ve Ticaret Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı

C. ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı ve İşletmeler Bakanı V.

030 | 18 | 01 | 17 | 19 | 10

Ek 24:

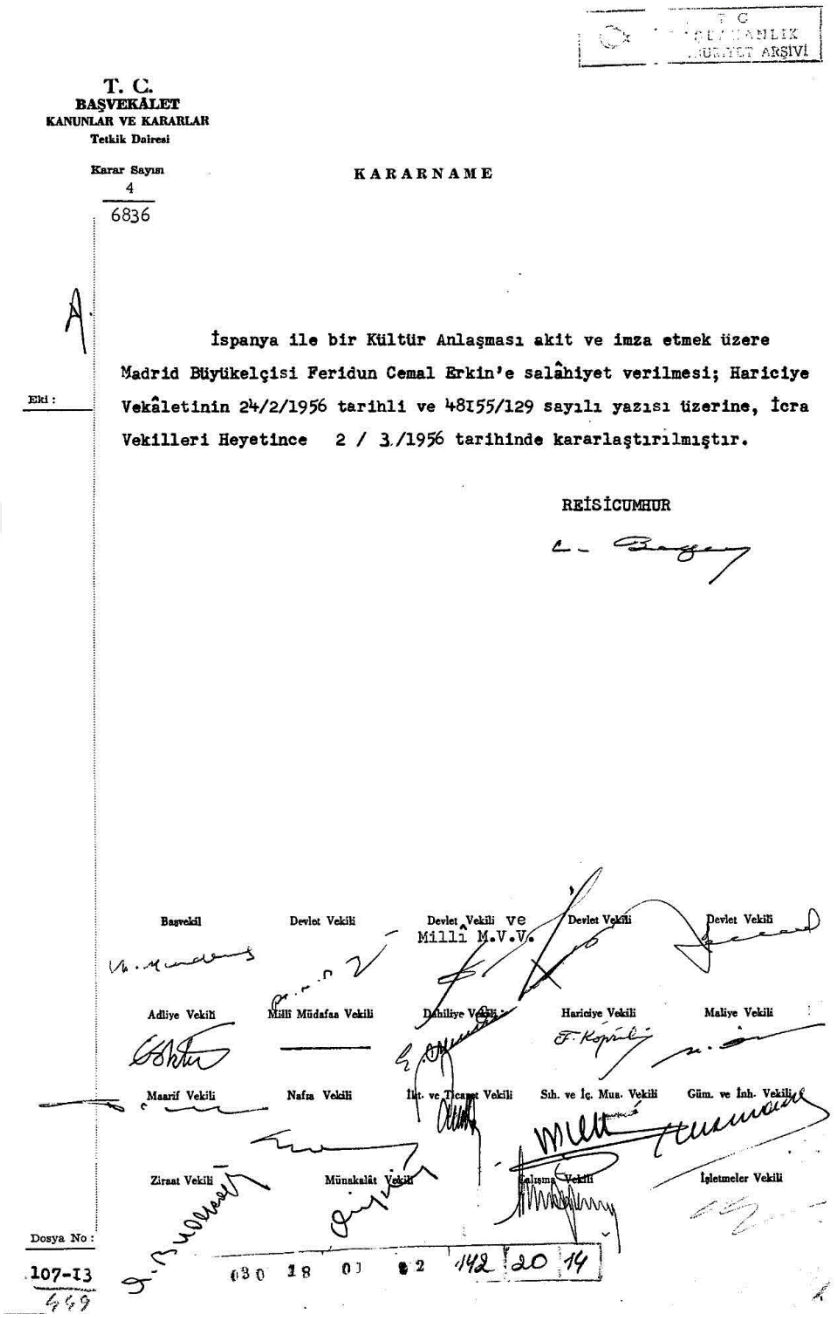

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4
6836

KARARNAME

İspanya ile bir Kültür Anlaşması akit ve imza etmek üzere Madrid Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'e salâhiyet verilmesi; Hariciye Vekâletinin 24/2/1956 tarihli ve 48155/129 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 2 / 3/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

Başvekil — Devlet Vekili — Devlet Vekili ve Millî M.V.V. — Devlet Vekili — Devlet Vekili

Adliye Vekili — Milli Müdafaa Vekili — Dahiliye Vekili — Hariciye Vekili — Maliye Vekili

Maarif Vekili — Nafıa Vekili — İkt. ve Ticaret Vekili — Sıh. ve İç. Mua. Vekili — Güm. ve İnh. Vekili

Ziraat Vekili — Münakalât Vekili — Sanayi Vekili — İşletmeler Vekili

Ekli :

Dosya No :
107-13

030 18 01 02 142 20 14

Ek 25:

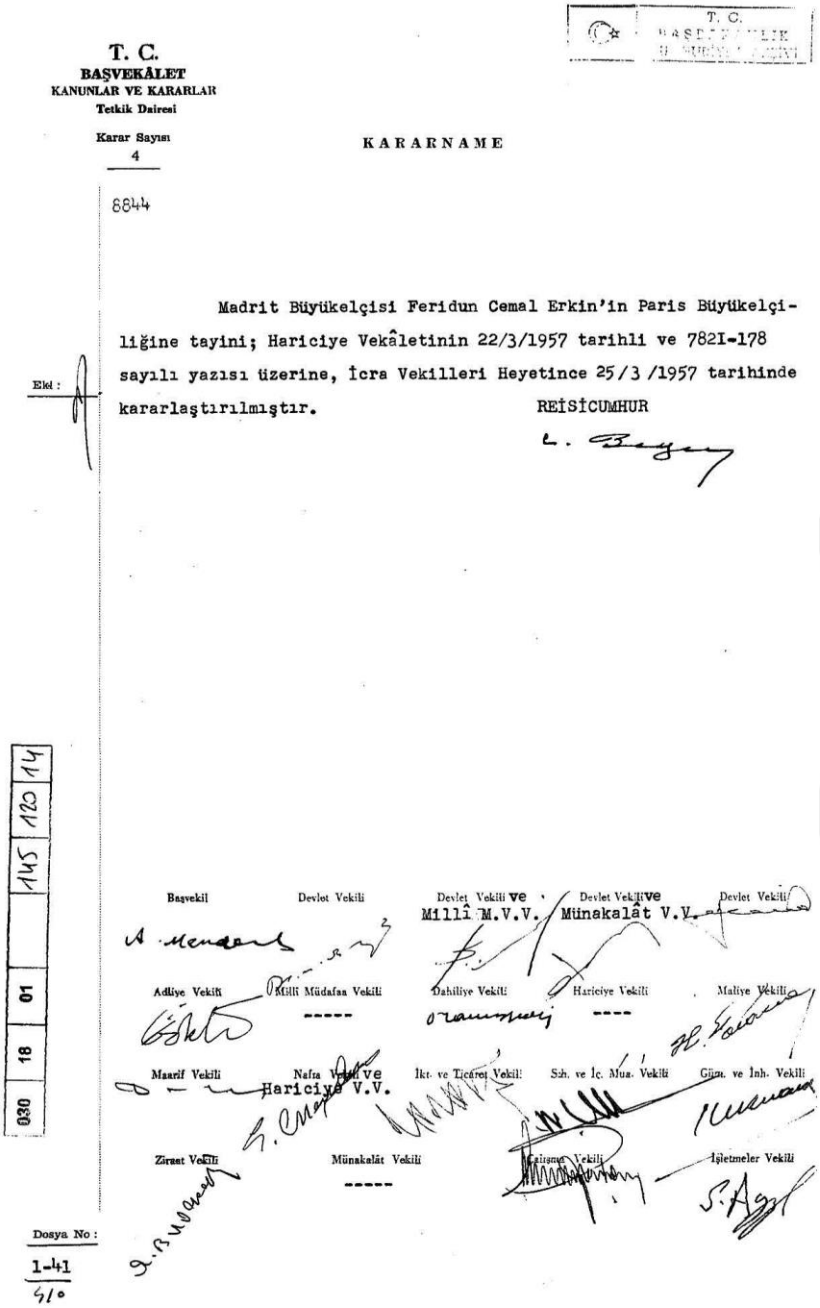

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

8844

Madrit Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'in Paris Büyükelçiliğine tayini; Hariciye Vekâletinin 22/3/1957 tarihli ve 7821-178 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 25/3/1957 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

Ekl :

030	18	01		145	120	14

Başvekil — Devlet Vekili — Devlet Vekili ve Millî M.V.V. — Devlet Vekili ve Münakalât V.V. — Devlet Vekili

Adliye Vekili — Millî Müdafaa Vekili ----- — Dahiliye Vekili — Hariciye Vekili ---- — Maliye Vekili

Maarif Vekili — Nafıa Vekili ve Hariciye V.V. — İkt. ve Ticaret Vekili — Sıh. ve İç. Mua. Vekili — Gümr. ve İnh. Vekili

Ziraat Vekili — Münakalât Vekili ----- — Çalışma Vekili — İşletmeler Vekili

Dosya No :
1-41
410

Ek 26: Paris Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Fransız Akademisi'ne kabul olduktan sonra, her yeni üye gibi kılıç töreni kıyafetiyle.

(Çalgan, **age**, s. 18)

Ek 27: Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 'Kıbrıs Sorunu' ile ilgili 26.12.1963 tarihli TBMM konuşmasının tam metni:

"Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, 30 Kasım 1963 günü bir taraftan Kıbrıs Cumhurbaşkan Muavini Dr. Küçük'e, diğer taraftan da Lefkoşa'daki Türkiye ve Yunanistan Büyükelçilikleriyle İngiltere Yüksek Komiserine ayrı ayrı fakat aynı mealde muhtıralar vererek, devletin işleyişinde zorluklar doğurduğu iddiasıyla, Kıbrıs Anayasasının bazı esas maddelerinin kaldırılmasına teklif edilmiştir.

Başkan Makarios'un kaldırılmasını istediği Anayasa hükümlerinin hemen hepsi, Kıbrıs Türkleri'nin hak ve menfaatlerini Anayasa teminatı altına alan hükümlerdir. Bunlar aynı zamanda, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Hükümetleri arasında imzalanmış bulunan Garanti Antlaşması ile de teminat altına alınan milletlerarası mahiyette hükümlerdir.

Kıbrıs Türk Cemaati, Anayasa'nın bu hükümleriyle öngörülen teminattan mahrum kaldığı takdirde, Kıbrıs'ta niyet ve maksatları son olaylarla bir defa daha tamamen ortaya çıkan Rum Cemaati'nin insafına terkedilmiş alelade bir azınlık durumuna indirilmiş olur. Bu sebeple Türkiye Hükümeti, Makarios'un şayanı kabul olmayan ve Kıbrıs gerçeklerini ifadeden tamamıyla uzak bulunan tekliflerinin 6 Aralık günü redde karar vermiş ve bu kararın aynı gün, bir bildiri ile umumi efkâra duyurmuştur. Hükümet kararı gereğince hazırlanan cevabi muhtıramız, 16 Aralık tarihinde Lefkoşa büyükelçiliğimiz tarafından Başpsikopos Makarios'a tevdi olunmuştur. Makarios, kendisine sabahleyin verilen cevabımızı alıp inceledikten sonra, akşam üzeri, kapalı zarf içerisinde ve zarfın muhteviyatını bilmediğini ifade eden Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri vasıtasıyla, büyükelçiliğe geri göndermiştir. Zarfın içinden çıkan mühürsüz, imzasız, gayri resmi bir kâğıda, cevabımızın Kıbrıs'ın içişlerine müdahale mahiyetinde görüldüğü ileri sürülerek kabul edilemeyeceği yazılmıştır.

Kıbrıslı Rum idarecileri, milletlerarası münasebetlerde cari olan teamül ve usullere tamamıyla aykırı bu davranışı, kendilerine hâkim olan sakin ve tehlikeli zihniyetin yeni bir delilini teşhir etmekten gayri bir mana ve kıymet ifade etmektedir. Zira Kıbrıs Anayasası'nın temel maddeleri Türkiye'nin de taraf olduğu birer milletlerarası anlaşma mahiyetindedir. Bunların akıbeti hakkında elbetteki Türkiye'nin hak ve salahiyetleri mevcuttur.

Başkan Makarios'un cevabımızı alıp okuduktan ve Türkiye'nin tutumunu açıkça öğrendikten sonra birtakım kaçamaklı yollarla geri göndermesi, esasta hiçbir şeyi değiştirmez. Kendisine gereken ikaz yapılmış ve bu suretle bizce maksat hâsıl olmuştur. Paris'te 13 ve 20 Aralık tarihleri arasında yapılan Avrupa Konseyi, Nato Konseyi ve Üçlü İttifak Anlaşması bakanları toplantıları vesilesiyle İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarıyla ayrı ayrı ve etraflı bir surette Kıbrıs meselesi hakkında görüşmeler yaptım. Kendilerine Kıbrıslı Rumların çok tehlikeli bir yolda olduklarını, Anayasa'nın temel maddelerinin değiştirilmesine Türkiye'nin asla rıza göstermeyeceğini, Rumlar anlaşmalara müstenit bu günkü Anayasa rejimini yıkmaya teşebbüs ederlerse, Kıbrıs meselesinin yakın mazideki bütün çeşitli mahsurları ile geri getirilmiş olacağını en açık ve kesin bir şekilde anlattım. Aynı zamanda Makarios'un tekliflerini geri almak şartıyla, Anayasa çerçevesi içerisinde, yani Anayasa metninde

dokunulmaksızın tatbikatta karşılaşılan bazı güçlüklere pratik hal çareleri aranması için iki cemaat idarecileri arasında görüşmeler yapılmasına taraftar olduğumuzu da bildirdim. Yunan Dışişleri Bakanı Venizelos, Anayasa çerçevesi dâhilinde olmak şartıyla güçlüklere pratik hal çaresi aranması için iki cemaat yetkililerinin görüşmeler yapmaları hakkındaki tutumumuza iltihak ettiğini ve bu sırada Paris'te bulunan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu'ya bu istikamette gerekli tavsiyelerde bulunacağını ifade etti ve bu tavsiyeleri bizzat benim huzurumda gayet kuvvetli kelimeler ile ilgiliye bildirdi.

Şurasını da ilave edeyim ki, Venizelos tamamıyla iştirak ettiği görüşümüzü birkaç gün evvel Yunan Parlamentosunda aynı kelimeleri kullanarak tasvipkâr bir tarzda teyid eylemiştir.

Muhterem arkadaşlar,

Biz, iyi niyetle ve normal diplomasi yollarıyla Kıbrıs'taki güçlükleri hal için gayret sarfettiğimiz bir sırada, Ada'da vahim olaylar patlak vermiş ve süratle daha da vahim gelişmeler kaydetmiştir.

20 Aralık gününü, 21 Aralığa bağlayan gece, Lefkoşa'da Kıbrıslı Rum polisler, içinde Türklerin bulunduğu bir otomobil ve yolcularını haksız, sebepsiz ve dürüst olmayan bir şekilde aramaya tabi tutmak istemişler ve Türklerin rıza göstermemeleri üzerine çıkan kargaşalıkta, Rum polisler ateş açarak biri kadın olmak üzere iki Türk'ü öldürmüşler ve dört Türk'ü de yaralamışlardır.

Ertesi günü, bir gece evvelki olayı protesto için mekteplerinin önünde toplanan Lefkoşa Türk Erkek Lisesi öğrencileri üzerine bir Rum polis tarafından ateş açılmış ve iki Türk öğrenci yaralanmıştır. Bir diğer semtte İngiliz okulunda okuyan Türk çocukları ile ana ve babalarını taşıyan bir otomobile dahi Rumlar tarafından keza ateş edilmiştir. Anlaşmaların imzalanmasından beri Kıbrıs'ta kasten idame edilen tahrik ve huzursuzluk havasının kararsızlığına ve heyecanına ilaveten bu defa da tertipli olduğu zerrece şüphe götürmeyen bu tecavüzler karşısında Türk cemaati mensupları da müdafai nefs maksadıyla ateşe mukabele etmek zaruretinde kalmışlardır. Bu suretle Lefkoşa'nın muhtelif semtlerinde karşılıklı ateş başlamıştır. Sivil Türk halkı ile sivil Rum ve Rum emniyet mensuplarından müteşekkil kuvvetler arasında, Lefkoşa'da ve civar bazı köylerde cereyan eden çarpışmalarda 24 Aralık günü öğleye kadar tespit edilen Türk zayiatı 24 ölüye baliğ olmuştur. Bu tarihte ayrıca, 15 ağır ve 40 hafif yaralı vardır.

Durumun çok ciddi inkişaflar göstermesi üzerine, 23 Aralık'ta Yunanistan, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliklerini davet ederek Kıbrıs'taki olayları Türk milletinin ve hükümetinin son derece ciddi addettiğini ve büyük bir hassasiyetle izlediğini ifade ile Kıbrıslı Rumların tecavüz ve tahriklerinin derhal durdurulması için hükümetlerinin ellerindeki bütün imkânları seferber etmelerini talep ettim. İngiltere ve Yunanistan Büyükelçiliklerine, ayrıca bu teşebbüsünün Garanti Antlaşması'nı tahribe matuf bir başlangıç sayılabileceğini belirttim. İngiliz büyükelçisinin aynı gece bana saat 10.30'da mealini bildirdiği İngiltere hükümetince yayınlanan bir bildiride, Kıbrıs'la ilgili Londra ve Zürih antlaşmalarını teminat altına alan devletlerden biri olarak İngiltere hükümetinin Ada'da nizam ve asayişin bozulmasından ciddi endişe duyduğu, İngiltere Dışişleri Bakanı'nın Kıbrıs Dışişleri

Bakanı'na herhangi bir gelişmenin ilk şartlarının Ada'da nizam ve asayişin korunmasına bağlı olduğunu bildirdiğini ve Ada'da gerginliği giderecek, asayişi koruyacak tedbirlerin alınması için Cumhurbaşkanı Makarios'a müştereken müracaat edilmesi hususunda İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a iltihaka hazır olduğu açıklanmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı da, aynı gün Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Kıbrıs halkını, aralarındaki anlaşmazlıklara uzlaştırıcı bir zihniyet içerisinde barışçı hal çareleri aramaya davet etmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi münasebetleri Kıbrıs'ta da teşmil etmek için Yunan hükümetinin elinden geleni yapacağını beyan etmiştir.

Lefkoşa'daki Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcilerinin Cumhurbaşkanı Makarios'la, Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük nezdinde müştereken teşebbüsler yaparak çarpışmaların derhal durdurulmasını istemeleri hususunda üç devlet mutabık kalmışlar ve bu mutabakat bildiride aynen şöyle denilmektedir.

"Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Hükümetleri, Garanti Antlaşması'nı imza eden devletler sıfatıyla, Kıbrıs hükümetiyle Türk ve Rum Cemaatlerinin hâlihazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar.

Üç hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaatten buna riayeti istemeye davet eder.

Üç hükümet, ayrıca, hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler.

Lefkoşa'daki üç devlet temsilcisi, 24 Aralık günü öğleden sonra evvela Makarios'u, arkadan da Dr. Küçük'ü müştereken ziyaret ederek üç garanti eden devletin müşterek bildirisinde ifade edilen, esaslar dairesinde teşebbüslerde bulunmuşlardır.

Makarios'un hadiselerin mesuliyetini Türklere ve pek az bir nispette Rumlara yüklemek isteyen tevil edici sözleri ve oyalayıcı bazı yuvarlak lafları ile cereyan eden bu görüşmeden müspet bir netice çıkmamış, aksine Rumların, Türk Cemaati'ne süreksiz hücumları gayri insani saldırıları büsbütün artmıştır.

24 Aralığı 25 Aralığa bağlayan gece, Rumlar, ağır makinalı tüfek, havan topu, hafif makinalı tüfek ve makinalı tabanca gibi tesirli ateşli silahlarla Türk mahallelerine hücum etmişler ve nüfuz edebildikleri bazı Türk mahallelerinde, Türk halkına insafsızca ateş etmişlerdir.

24-25 Aralık gecesi saat 01.00'de, Sayın Başbakanımızın riyasetinde Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay ilgili erkânının iştirakiyle toplanarak Kıbrıs'tan gelen son haberler ışığı altında durumu yeniden etraflı bir şekilde inceledik ve Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri tarafından Kıbrıs hükümetine verilmiş olan müşterek çağrının mutlak neticeyi sağlayamadığını, Kıbrıs'ta Türklerin mütecaviz Rumlar tarafından katline devam olduğunu nazarı itibara alarak bu çok vahim duruma derhal son verilmesi için üçlü çağrı gereğine iki cemaat lideri tarafından ateş kesilmesinin sağlanamamasının devamı halinde, bunun Garanti Antlaşması uyarınca Ada'da bulunan üç memleket askeri

kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen tahakkuk ettirilmesi maksadıyla İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde derhal gerekli teşebbüslerin yapılmasını kararlaştırdık.

25 Aralık sabahı saat 02.00'de İngiltere Büyükelçisi'ni, yarım saat sonra da Yunanistan Büyükelçisi'ni nezdime davetle, bu hususta gereken teşebbüsü yaptım.

Durumdan NATO müttefiklerimizin de derhal haberdar edilmesi için NATO konseyindeki daimi delegemize talimat verildi. Bir taraftan Ankara'da, diğer taraftan Londra'da, Washington ve Atina'da çarpışmaların durdurulmasını temin için aralıksız siyasi teşebbüslere devam ettik.

Kıbrıs'ta kanlı çarpışmalarla ve Türklerin sistemli katli ile geçen elim bir gece geçti: 25 Aralık sabahı Kıbrıs'tan son derece ciddi haberler gelmeye devam etti. Kendilerini ve ailelerini korumak için son gayretlerini sarfeden Kıbrıslı Türk mücahitlerine karşı insafsızca saldırılarının daha da şiddetlendiği haberleri tevali ediyordu. Bu vahim haberler arasında, Lefkoşa'da Kennedy Caddesi'nde bulunan Türk evlerinin yağma edilerek ateşe verilmekte olduğu haberi de vardı.

Tepeden tırnağa kadar silahlandırılmış ve evvelce hazırlanmış bir plan dâhilinde harekete geçtikleri anlaşılan gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum çetelerinin günlerden beri Kıbrıs Türkleri'ne karşı giriştikleri imha hareketini durdurmak için hükümetimizin yaptığı çeşitli uzlaştırıcı teşebbüsleri müspet bir netice vermemesi üzerine ve Garanti Antlaşması'nı münferiden harekete geçmek hususunda bize verdiği hakka dayanarak Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup jet uçaklarına dün saat 14.00'den itibaren Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden ihtar uçuşları yapmaları emri verilmiştir. Aynı saatte de Kıbrıs'taki Türk Alayı, Kıbrıslı kardeşlerimizi korumak amacıyla garnizondan hareketle münasip mevziler intikal etmiştir.

Bu ihtar uçuşlarının temenni ettiğimiz müspet neticeyi istihsale kâfi gelmemesi halinde Kıbrıslı kardeşlerimizin hayatını korumak amacıyla gerekli diğer bütün tedbirler de alınmıştır. Diğer taraftan Sayın Cumhurbaşkanımız dün, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Yunanistan devlet reislerine birer mesaj göndererek Kıbrıs'ta kan dökülmesine bir an son verilmesi için yüksek muhataplarının müdahalelerini talep etmiştir.

Dün Makarios, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri'nin bürosunda buluşarak öğleden sonra, ateşin kesilmesi için bir anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşma sonradan Dr. Küçük'ün tasvibine sunulmuş ve Onun tarafından da kabul edilmiştir.

Dün akşamüzeri İngiltere Hükümeti, Kıbrıs'ta nizamı iade için bizim evvelce kendilerine teklif ettiğimiz hareket hattını benimseyerek ateş kesilmesi hususunda vaki müşterek çağrının tesirsiz kaldığı açıkça belli olduğuna göre, Garanti Antlaşması'na taraf üç devletin askeri müdahalede bulunmalarından başka çare kalmadığını Türkiye ve Yunanistan hükümetlerine ifade etmiştir.

Kıbrıs hükümetinin daveti üzerine vuku bulacak olan bu müşterek müdahale Yunanistan hükümeti ve sonrada hükümetimiz tarafından tabiatıyla kabul edilmiştir.

Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri'yle Türkiye ve Yunanistan büyükelçileri, hep birlikte dün gece yarısı Kıbrıs hükümetine halkının Rum ve Türk unsurları da dâhil olmak üzere Garanti Antlaşması gereğince ilgili üç devletin Ada'da nizamı iade için müdahaleye hazır olduklarını tebliğ etmişlerdir.

Üç devletin askeri kuvvetleri, Kıbrıs'ta asayişi iade, vazife ve mesuliyetini kendi üzerine almaları için yapılan gerekli temas ve çalışmalar da neticelenmiş ve durum, resmi bir tebliğle Ankara, Londra, Atina ve Lefkoşa'da yayınlanmıştır.

Halen ara sıra işitilen münferit silah sesleri müstesna, Kıbrıs'ta sükûn avdet etmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyet Senatosu'nun Sayın Üyeleri;

Garanti Antlaşması'nın harekete geçirilmesini sağlamak hususundaki gayretlerimizi bu muvaffakiyetle neticeye irsali çetin olmuştur. Hükümetimizin bu neticeyi elde edebilmesi, Yüce milletimizin parlamentosunun ve ordusunun, metin bir kaya gibi hükümetin arkasında bulunması ile mümkün olabilmiştir.

Bugün Kıbrıs'ta durumun sükûna kavuşmak üzere olduğunu emniyet ve asayişin avdet etmekte olduğuna dair haberler almış bulunuyoruz. Bununla beraber durumu aynı hassasiyetle ve teyakkuzla takip etmekte devam eden hükümetimiz, yine Türk milletinden ve onun muhterem temsilcilerinden kuvvet alarak gereken tedbir ve tertipleri, gerekli uyanıklıkla almaya devam edecektir."

Kaynak: Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, (Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), s. 393-401

Ek 28: ABD Başkanı Johnson'dan İnönü'ye gönderilen mektubun içeriği:

"Sayın Bay Başkan,

Türkiye hükümetinin Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı takdirde Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi şekilde endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler doğurabilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından izlenmesini, hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile uyuşur saymıyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı birkaç saat geciktirmiş olduğunuzu bana bildirdi.

Yıllar boyunca Türkiye'yi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin, bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakılmasının hükümetiniz bakımından doğru olduğuna gerçekten inanıp inanmadığınızı sizden sorarım. Bundan ötürü böyle bir harekete girişmeden önce, Birleşik Amerika Devletleriyle tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim.

1960 tarihli Garanti Antlaşması hükümleri gereğince, böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaındayım. Bununla beraber, Türkiye'nin düşündüğü müdahalesinin, Garanti Antlaşması tarafından açıkça yasaklanan bir çözüm olan taksimi gerçekleştirme amacına yönelmiş olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım.

Ayrıca söz konusu antlaşma teminatçı devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika bu durumda bilcümle istişare olanaklarının hiçbir şekilde tüketilmediğini ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçme hakkının henüz kullanılmayacağı inancındadır.

Diğer taraftan Bay Başkan, NATO vecibelerine de dikkatlerinizi çekmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahalesinin Türk-Yunan kuvvetleri arasında askeri bir çatışmaya götüreceği konusunda zihninizde en ufak bir tereddüt olmamalıdır. Dışişleri Bakanı Rusk, Lahey'da yapılan son NATO Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın kelimenin tam anlamıyla düşünülemez olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemişti. NATO'ya iltihak esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbiriyle savaşamayacaklarını benimsemek gerekir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla 100 yıllık husumet ve düşmanlıklarını gömmüşlerdir. Aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin, tam rıza ve muvafakatı olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde, ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunmak mükellefiyetleri olup olmadığını, müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Diğer taraftan Bay Başkan, Bir Birleşmiş Milletler üyesi olarak Türkiye'nin vecibeleri dolayısıyla da endişe duymaktayım. Birleşmiş Milletler Ada'da barışı korumak için kuvvet temin etmiştir. Bu kuvvetlerin görevi zor olmuştur, fakat geçen son birkaç hafta zarfında Ada'daki şiddet hareketlerinin azaltılmasında tedrici bir şekilde başarılı olmuşlardır. Birleşmiş Milletler arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yok ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve barışçı bir çözüm bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkacak olan, Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert bir şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda Bay Başkan, askeri yardım alanında Türkiye ile Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın 14. Maddesi mucibince, askeri yardımın veriliş amaçlarından gayri gayelerle kullanılmaması için, Hükümetinizin Birleşik Devletlerin onayını alması gerekmektedir. Hükümetiniz bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askerî malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemeyeceğini size bütün içtenliğimizle bildirmek isterim.

Düşünülen Türk hareketinin fiili neticelerine gelince, böyle bir hareketin Kıbrıs adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türk'ün öldürülmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini duyuyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete girişilmesi kızgınlık doğuracak ve girişeceğiniz askeri hareketin himaye etmeye çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan yok edilmesini önlemeye yeter derecede etkisi olması olanaksızlaşacaktır. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemeyecektir.

Sözlerimi pek fazla sert bulabilir ve bizim Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı, ilgisiz olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığını size temin etmek isterim. Gerek açıkça gerek özel olarak, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamakta ve Kıbrıs meselesinin kesin çözümünün konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmekte gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletleri'nin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarf etmediği hissinizi taşımanız mümkündür.

Fakat herhalde bilirsiniz ki politikamız Atina'da en sert şekilde kızgınlığa yol açmış, (Bizim aleyhimizde orada nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleriyle Başpiskopos Makarios arasında, esaslı bir uzaklaşma doğurmuştur. Daha birkaç hafta önce, yaptığımız görüşme sırasında, Dışişleri Bakanınıza da söylediğim gibi, Türkiye'yle olan ilişkilerimize çok büyük bir değer veriyoruz. Sizi kendisiyle temel olarak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik saymışızdır. Sizin güvenlik ve refahınız Amerikan halkı için ciddi bir ilgi konusu olagelmiş ve bu ilgimiz en pratik şekillerde ifadesini bulmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövüştük. Bu dayanışmanın bizim için bir anlamı vardır ve bunun hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir anlam taşıdığını ümit ederim. Kıbrıs'la ilgili olarak Türk toplumunu tehlikede bırakacak herhangi bir çözümü desteklemeyi düşünmüyoruz. Kesin bir çözüm yolu bulmaya muvaffak olamadık, zira bunun dünyadaki en karışık meselelerden biri olduğu açıktır. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda, ciddi şekilde ilgilendiğimizi ve ilgili kalacağımız hususunda sizi güvendirmek isterim.

Nihayet Bay Başkan, en ciddi meseleyi, "Savaş mı, barış mı" meselesini öne sürmüş bulunuyorsunuz. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı ilişkilerin çok ötesine giden meselelerdir. Bunlar sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaşı kesin olarak doğurmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı önceden kestirilemeyen neticeler nedeniyle daha geniş çapta çarpışmalara yol açabilecektir. Sizin, Türkiye hükümetinin Başbakanı olarak sorumluluklarınız var, benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak sorumluluklarım mevcuttur. Bu sebeple en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde danışmaksızın böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana güvence vermediğiniz takdirde, meselenin gizli tutulması hususunda, Büyükelçi Hare'den isteğinizi kabul edemeyecek ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler

Güvenlik Konseyi'nin acele toplantıya çağrılmasını istemek mecburiyetinde kalacağım.

Bu mesele hakkında sizinle şahsen görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Ne yazık ki mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı dolayısıyla, Birleşik Amerika'dan ayrılamamaktayım.

Ayrıntılı görüşmeler için, siz buraya gelebilirseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin sağduyu ve barış yoluyla çözümü hususlarında, sizinle benim çok ağır bir sorumluluk taşımakta olduğumuzu hissediyorum. Bu nedenle aramızda en geniş ve en içten danışmalar da bulununcaya kadar, sizin ve meslektaşlarınızın tasarladığınız her türlü kararı geri bırakmanızı rica ederim.

Saygılarımla,

Lyndon B. Johnson"

(Erim, **age**, 1975, s. 304-309)

Ek 29:

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ

KARARNAME

Sayı: 6/3916

Eki
1

Memleketimizle Sovyetler Birliği arasında ilişik esaslar çerçevesinde bir kültür anlaşması akd ve imza edilmesi hususunda Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e yetki verilmesi; Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine , 31/ 5/ 1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre , Bakanlar Kurulunun 28 / 10 / 1964 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

40.

CUMHURBAŞKANI

030	18	01	181	70	1

Başbakan — Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı — Devlet Bakanı — Devlet Bakanı

Devlet Bakanı ve Mil.Eğitim B. V. — Adalet Bakanı — Milli Savunma Bakanı — İçişleri Bakanı ve Mil.Savunma B.V. — Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı — Millî Eğitim Bakanı — Bayındırlık Bakanı — Ticaret Bakanı — Sağ. ve Sos. Y. Bakanı ve Tarım Bakanı V.

Güm. ve Tekel Bakanı ve Ulaştırma B.V. — Tarım Bakanı — Ulaştırma Bakanı — Çalışma Bakanı — Sanayi Bakanı

Enerji ve Tabiî Kay. Bakanı — Turizm ve Tanıtma Bakanı — İmar ve İskân Bakanı — Köy İşleri Bakanı

Dosya No:
107-92
1570

TÜRKİYE - SOVYETLER BİRLİĞİ KÜLTÜR ANLAŞMASI

Türkiye Hükümeti ve Sovyetler Birliği Hükûmeti, kültür faaliyetleri sahasında, mübadele ve daha sıkı bir işbirliği sayesinde münasebetlerinin gelişmesi gayesile bir anlaşma akdini istediklerinden bu maksatla aşağıdaki temsilcileri seçmişlerdir :

Türk Hükûmeti

Sovyetler Birliği Hükûmeti

Temsilciler, usulüne uygun ve muteber bulunan yetki belgelerini teati eyledikten sonra aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır. :

Madde 1

Yüksek Akid tarafların Hükûmetleri, üniversitelerinde diğer tarafın dili ile öğretim yapan kürsüler ve kurslar kurmağa konferanslar tertip etmeğe çalışacaklardır.

Madde 2

Akid tarafların Hükûmetleri, ilim adamları ve profesörleri için karşılıklı ziyaretler tertib etmek suretile, iki memleketin ilim çevreleri arasında temasları teşvik edeceklerdir.

Madde 3

Akid taraflar, müzik ve opera alanında sanatçı mübadelelerini teşvik edecekler ve karşılık esasına uygun olarak sanatçı mübadeleleri tertip edeceklerdir.

Madde 4

Akid tarafların Hükûmetleri, diğer memleketin resim, gravür, seramik ve süsleme sanatı ile ilgili sergilerin kendi memleketlerinde tertibini kolaylaştıracaklardır.

./.

030 | 18 | 01 | | 181 | 70 | 1

Madde 5

Akid tarafların Hükûmetleri, memleketlerindeki arkeolojik zenginliklerin karşılıklı olarak tanınmasını, müze eşyasından veya bu eşyanın fotoğraflarından müteşekkil sergilerin tertibi suretile kolaylaştıracaklardır.

Madde 6

Akid taraflar, memleketleri arasında, karşılık esasına uygun olarak ilmî filimler mübadelesini kolaylaştıracaklardır.

Madde 7

Akid memleketler aynı zamanda halk melodileri, klâsik veya modern müzik ihtiva eden plâk ve bandların mübadelesini kolaylaştıracaklardır.

Madde 8

Yukarıda zikredilen faaliyetler, öngörülen mübadelelerin adet ve nev'ini ve aynı zamanda uygulama şartlarını tespit edecek senelik protokoller çerçevesi dahilinde tertip edilecektir.

Madde 9

Akid taraflar spor alanında karşılaşma ve mübadeleleri kolaylaştıracaklardır.

Madde 10

İşbu Anlaşma, tasdik belgelerinin teati edildiği gün yürürlüğe girecektir. Anlaşma üç sene için aktolunmuştur, ve kendiliğinden yenilenebilecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdiken, temsilciler fransızca olarak tanzim edilmiş işbu Anlaşmayı imzalamışlardır.

tarihinde iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

TERCÜMENİN ASLINA UYGUN OLDUĞU
TASTİK OLUNUR: 4.11.1964

IV. üncü DAİRE GN.Md.y.

030 | 18 | 01 | | 181 | 70 | 1

Ek 30: Moskova ziyaretinden dönen Feridun Cemal Erkin'in 12.11.1964 tarihli meclis konuşması:

"Sayın Başkan, muhterem arkadaşlarım, 30 Ekim ile 6 Kasım tarihleri arasında Sovyetler Birliği Hükümetinin daveti üzerine yaptığım Moskova ziyareti hakkında izahat vermek üzere söz almış bulunuyorum.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile münasebetlerinin yakın tarihimizde takip ettiği seyri biliyorsunuz. İstiklâl mücadelemiz sırasında, Rusya'da Komünist ihtilâlini takiben, idareyi devralan Sovyet Hükümetiyle münasebetlerimiz çok dostane olmuştur. 16 Mart 1921 de, aramızda, bir Dostluk ve İşbirliği Andlaşması aktedilmiş, bu andlaşmayla hudut ihtilâfları halledilmiştir. Lozan'dan sonra, 1925'te, iki memleket bir âdemi tecavüz ve dostluk paktı imzalamışlar ve bu pakt 1929'da aktedilen bir protokol ile temdit edilmiştir. Aynı pakt, 1945'e kadar yürürlükte kalmıştır. 1929'dan sonra iki taraf Devlet adamları ziyaretler, teati etmişlerdir. 1933'te bir Ticaret Andlaşması imzalanmış ve Sovyetler Birliği Türkiye'ye sınai krediler açmıştır. Bu siyaset, Atatürk'ün, bütün komşu devletlerle iyi geçinmek umdesine uygun olarak yürütülmüş ve Türkiye bu umdeye sadık kalarak, Sovyetler Birliği ile karşılıklı itimada müstenit dostane münasebetler idamesine daima gayret sarf etmiştir. İkinci Cihan Harbi tehlikesi belirdiği sırada, Türk Hükümeti, yine aynı zihniyet içinde hareket ederek, Sovyetler Birlisi ile işbirliği politikası gütmek, istemiştir. Maalesef, 1939'da, Sovyetler Birliği, Almanya ile imzaladığı âdemi tecavüz paktından sonra, Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmiş, Türkiye ile işbirliğini reddetmiş ve memleketimize karşı, gayri dostane bir tutum takınmıştır. 1941'de Alman - Sovyet harbinin başlaması ile bu tutumda kısmen değişiklik olmuşsa da, Stalingrad Muharebesinden sonra, harp talihinin değişmesi üzerine, Sovyetler Birliği, yeniden, Türkiye'ye karşı menfi siyasetine avdet etmiştir.

İkinci Cihan Harbinin hemen akabinde, savaştan muzaffer çıkan ve Avrupa'da Almanya'nın ta ortasına kadar ilerleyen Rusya'nın, ağır tazyiki ve üs ve arazi talepleri karşısında kalmıştık. O zaman hiçbir kolektif güvenlik sistemine dâhil olmayan Türkiye, tek başına, büyük bir azim ve metanetle vatanın toprak bütünlüğüne karşı tevcih edilen bu istekleri reddetmişti.

Güvenliğinin tehdit altında kalması karşısında, Türkiye, Avrupa'da bir tecavüzü önlemek için, Birleşmiş Milletler Yasasının 51'nci maddesine uygun olarak, ilk önce, Batı Avrupa Devletleri arasında kurulan ve daha sonra Birleşik Amerika'nın da iltihakı ile genişleyen kolektif güvenlik sistemine dâhil olmaya gayret sarf etmiştir. Bu gayretler neticesinde, Türkiye, 1952 yılı başında NATO gibi, sağlam bir ittifaka üye olmuş, bu ittifak ile tecavüze karşı, dünyanın en kuvvetli devletlerinin desteğini sağlamış ve ayrıca, NATO içindeki dayanışmanın ifadesi olan askerî ve ekonomik yardımlar sayesinde, savunma gücünü büyük ölçüde geliştirmiştir. Türkiye'nin güvenliğini bu şekilde sağlamasından sonra, Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı tutumu tedricen değişmiş ve bilhassa 1953'de Stalin'in ölümünü takiben, Sovyetler Hükümeti, «sulh içinde beraber yaşamak» siyasetinin çerçevesi içinde, daha evvel ileri sürdüğü arazi taleplerinden vazgeçtiğini bildirmiştir. Bununla beraber, münasebetlerimizde kısa zamanda müspet bir inkişaf kaydedilememiş, Sovyetler Birliğinin NATO'ya husumeti ve Orta - Doğudaki siyasetiyle Türkiye'nin bu bölgenin savunmasını temin için sarf ettiği gayretler, iki memleket arasında devamlı olarak bir gerginlik unsuru teşkil etmiştir.

Esasen, hatırlayacağınız veçhile; Stalin'in ölümünden sonra, genel olarak Sovyet - Batı münasebetleri muhtelif safhalardan geçmiş yumuşama ve gerginlik devreleri birbirini takip etmiş, Sovyet Rusya 1950 Berlin buhranında olduğu gibi, zaman zaman Batıya, karşı soğuk harp taarruzlarına girişmiştir. Bununla beraber, bu devrede, bütün NATO müttefiklerimizin, Sovyet Hükümetiyle yüksek seviyede konferanslar akdettikleri, iki taraf devlet adamlarının birbirlerini ziyaret ettikleri, Doğu ile Batı arasında ticari ve kültürel münasebetlerin gittikçe gelişen bir tempoda arttığı müşahede edilmiştir.

1960 senesinden beri Sovyetlerle münasebetlerimiz umumiyetle normal bir mecra takip etmiştir. Karşılıklı olarak Hükümetlerimiz, bu münasebetlerin daima daha fazla inkişaf etmesi ihtiyacını hissetmişler ve cari meselelerin halli hususunda müsbet adımlar atmışlardır. Biz hattâ haksızlığa uğradığımız çok gergin zamanlarda bile Sovyetler Birliği milletleri ile Türk Milleti arasında düşmanlık duygularının yarasını bırakacak hareket ve sözlerden daima kaçınmışındır. Siyasi buhranlar, bu müddet esnasında eksik olmamıştır. Küba krizi esnasında Sovyet Hükümeti, bir ara Küba'daki Sovyet füzelerinin çekilmesiyle Türkiye'deki orta menzilli füzelerin kaldırılması arasında bir muvazlik tesis etmek istemiş, fakat böyle bir takasa bizim ve Amerika'nın razı olmamamız üzerine bu teşebbüslerinden sarfınazar eylemiştir. Bununla beraber Küba krizi Türkiye'nin ne kadar hassas bir bölgede bulunduğunu hatırlatmak suretiyle memleketimizin güvenlik probleminin hayatî önemini bir kere daha tebarüz ettirmiştir. Şurası da hatırlamaya değer; Jüpiter füzelerinin kaldırılması bahis konusu olduğu vakit, biz bu kararı kolaylaştırdık ve Sovyetler Birliği ile aramızdaki bu çekişme konusunun bertaraf edilmesinden memnunluk duyduk.

Bu kısa tarihçenin de gösterdiği gibi, Sovyetlerle münasebetlerimizin normalleşmesinin ve düzelmesinin ilk şartı, Sovyetler Birliğinin, Türkiye'nin güvenlik tertipleri içindeki yerini kabul etmesine bağlı idi. Sovyet Hükümeti, son senelerde Türkiye'nin NATO içindeki mevkiinin, ikili münasebetlerin geliştirilmesine engel teşkil etmeyeceğini bize ifade etmiş, hattâ bu hususu 28 Haziran 1960 da Hrışçov, Devlet Başkanımıza gönderdiği mesajda teyid ve bu çerçeve içinde iyi komşuluk münasebetleri tesisini ve iki memleket arasındaki ticaretin ve kültürel temasların artırılmasını teklif etmiştir. Türkiye de, eskiden beri bütün komşuları ile karşılıklı itimada müstenit iyi komşuluk münasebetlerinin idamesini, dış siyasetinin temel prensiplerinden biri olarak benimsemiş olduğundan, bu teklifleri memnuniyetle karşı-lamıştır. Sovyetler Birliği Hükümeti Dışişleri Bakanı Sayın Gromiko'nun vâki daveti üzerine, Moskova ziyaretim işte bu çerçeve içinde vuku bulmuştur.

Moskova'ya yaptığım ziyaret esnasında, Parti Başkâtibi Sayın Zrejnev, Sovyet Prezidyumu Başkanı Mikoyan, Başbakan Kossigin, Başbakan Yardımcısı Varnoj, Dışişleri Bakanı Gromiko ve Dış Ticaret Bakanı Patoliçef ile uzun uzun görüştük. Ayrıca diğer Sovyet ricali ile de samimî temas ve konuşmalarımız oldu.

Bütün bu görüşmeler, son derece dostane bir hava içinde geçti. Sovyet muhataplarım daima Atatürk ve Lenin zamanında kurulmuş olan dostluğun muhafazasını ve münasebetlerimizin geliştirilmesini arzu ettiklerini beyan ettiler ve heyetimize çok sıcak bir ilgi ve itibar gösterdiler.

Bütün askerî paktlar gibi, NATO ittifakını da tasvip etmediklerini, mamafih Türkiye'nin bu pakta dâhil olmasının, Türk - Sovyet münasebetlerinin inkişafına engel teşkil eylemeyeceğini belirttiler. Sosyal sistemleri farklı devletlerin «barış içinde bir arada yaşamaları» prensibine bağlı olduklarını, barışın takviyesi için çalışmaya devam edeceklerini bildirdiler. Bu esaslar dairesinde, memleketimiz ile Sovyetler Birliği

arasında, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve hak eşitliği prensiplerine saygı göstererek, iyi komşuluk münasebetlerinin takviyesi hususunda mutabık kaldık.

Görüşmeler sonunda, neşredilen müşterek tebliğde de belirtildiği veçhile, kültürel münasebetleri tanzim etmek için bir kültür Anlaşması imzaladık. Şimdiye kadar, her sene imzalanan protokoller gereğince, kültür sahasında, Sovyetlerle esasen temaslar cereyan edegelmekte idi. Bu kere aktedilen' kültür Anlaşmasının gayesi, bu faaliyetleri bir programa bağlamaktır. Adlaşmada derpiş olunan faaliyetlerin fiilen tahakkuku, eskiden olduğu gibi, tespit edilecek senelik programlara ve bunları yürütecek protokollere tabi olacaktır. Bu programların şümulü, ilgili diğer bütün makamlarımızla birlikte hazırlanacak ve temasların münhasıran kültürel ve ilmî bir mahiyette olmasına tabiatiyle, itina gösterilecektir.

Şunu da istitradan arz edeyim ki; Sovyetler Birliği'nin diğer müttefiklerimizle, meselâ Birleşik Amerika ile akdetmiş olduğu kültür anlaşmaları, çok daha geniş hükümler ihtiva etmekte ve talebe burslarını, radyo ve televizyon neşriyatı münasebetlerini, öngörmektedir. Bizim akdettiğimiz anlaşmada, bu çeşit münasebetlere yer verilmemiştir.

Ticari sahada münasebetleri genişletmek maksadiyle Sovyetler Birliği'nin ve Türkiye'nin birbirlerinden vâki ithalâtı artırmaları hususunda da, prensip mutabakatına vardık ve bu mutabakatın tatbik mevkiine konması için karşılıklı olarak, eksper grupları gönderilmesini derpiş ettik. Bu eksperler, piyasa şartları ve alınabilecek mallar üzerinde incelemeler yapacaklardır.

Moskova'da, millî bir dâvamız haline gelmiş olan ve dış politikamızın belli başlı meselesini teşkil eden Kıbrıs konusu üzerinde de, çok geniş görüş teatilerinde bulunduk. Bildiğiniz gibi, şimdiye kadar bu konuda, Sovyetlerle aramızda, ciddî görüş farkları mevcuttu, özellikle, andlaş-malardan doğan meşru haklarımıza istinaden, Türk cemaatini katliamdan korumak amacıyla, ne zaman müdahale teşebbüsünde bulunsak, Sovyetler bizi şiddetle tenkid etmiş, Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğimizi ileri sürmüş, zaman zaman tehditkâr lisan kullanmış, NATO'yu Kıbrıs'ı kendi nüfuzu altına almak istemekle itham eylemiş ve Makarios'u Güvenlik Konseyin'de desteklemiştir.

Moskova'da, Sovyet Hariciye Nazırına Kıbrıs meselesinin gelişmelerinin sebeplerini ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasının esaslarını, uzun uzun izah ettim. Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde tek taraflı hiçbir toprak emeli olmadığını, tek endişemizin güvenliğimizi ve Türk cemaatinin meşru hak ve menfaatlerini korumak olduğunu bilhassa belirttim.

Kıbrıs konusunda Sovyetler Birliği Hükümeti ile vardığımız mutabakata, görüşmeler sonunda neşredilen tebliğde geniş yer verilmiştir. Görmüş olacağınız veçhile bu mutabakatın önemli noktaları şunlardır.

Bir kere Andlaşmalara, saygı gösterilmesi ve insan ana haklarına, riayet edilmesi prensipleri teyid edilmiştir. Her ne kadar bunlar tebliğde Kıbrıs konusu haricinde zikredilmişse de, umumi prensipler olmaları itibariyle, her meseleye raei olduklarında şüphe yoktur.

Kıbrıs meselesinin hallinde, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet esası kabul edilmiştir. Bu suretle, Sovyetler Birliği, Enosis'i tasvip etmediğini ve buna aleyhtar olduğunu resmen açıklamış bulunmaktadır.

Keza meselenin hallinde, her iki millî cemaatin kanuni haklarına riayet ve iki millî cemaatin varlığını tanımak gerektiği hususunda mutabakata varılmıştır.

Varılacak hal tarzının iki millî cemaatin ayrı varlığını tanıma esası istinad etmesi icab ettiğine dair ifade, Rum ekseriyetinin hâkimiyet esasının hoş görülmediğini ve iki cemaat arasında muvazenenin sağlanmasının istihdaf edildiğini göstermektedir. Nihayet, tebliğde, ihtilâfın barışçı yollarla halledilmesi üzerinde durulmaktadır ki, Türk Hükümeti, başından itibaren, bu noktayı nazarı savunmuş ve kuvvet yolu ile tahakkuk ettirilecek emrivakileri kabul etmeyeceğini bildirmiştir.

Takdir buyuracağınız veçhile, Kıbrıs mevzuunda Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin görüşleri arasında, hakikaten, dikkate değer bir benzerlik kurulmuş bulunmaktadır. Bu sebeple, Kıbrıs politikamız bakımından, Moskova'da alınan neticelerin tatminkâr olduğuna inanıyorum.

Muhterem arkadaşlar, Sovyetler Birliği münasebetlerimizde göz önünde bulundurduğumuz belli başlı esasları, son Moskova seyahatimin hangi maksatlara matuf olduğunu ve Sovyetler Hükümet ricaliyle görüşmelerimin neticelerini arz etmiş bulunuyorum. Bu seyahatimin, umumi, dış politikamızın prensiplerine tamamıyla uygun olduğuna kaaniim. Gayemiz her zamanki gibi, Türkiye'nin güvenliğini ve âli millî menfaatlerimizi korurken, dünya sulhuna, kendi imkânlarımız nispetinde, hadim olmak ve komşularımızla gergin havayı bertaraf edip, iyi münasebetler tesis ve idame etmektir. Bugünkü dünya şartları altında ve bilhassa nükleer bir harbin tehdidi karşısında, bütün barışsever dünya, milletlerinin, ideolojileri ne olursa olsun, bir çatışmayı önlemek maksadıyla anlaşma imkânlarını azami derecede araştırdıklarını müşahede etmekteyiz. Türkiye'nin bu cereyana karşı bigâne kalması ve büyük komşusunun karşılıklı münasebetlerimizi ıslah hususundaki çağrılarını mukabelesiz bırakması, kabili tasavvur olmadığı gibi, menfaatlerimize de uygun düşmezdi. Hükümetimiz, bu düşüncelerle mütehalli olarak, Türkiye'nin etrafında bir barış çemberi yaratmak, bütün komşularıyla dostane münasebetler kurmak, Asya - Afrika memleketleriyle daha kesif ve daha canlı münasebetler tesis etmek, Türkiye'nin, dünya politikasında önemli bir rol deruhte etmesini sağlayacak şartları yaratmak ve millî dâvalarımıza kabil olduğu kadar, geniş destek temin etmek azim ve kararındadır.

Maruzatımı bitirirken hepinizi hürmetle selâmlarım.”

(Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C.33, 1964, Birleşim 12, Oturum 1, s. 530-533.)

Ek 31: 1967'de CHP'den istifa eden Feridun Cemal Erkin'in, 1968'de AP'ye geçiş haberi.

ERKİN, AP'YE GEÇTİKTEN SONRA DEMİREL'LE SAMİMİ POZDA. (FOTO: HABER AJANSI)

Eski Dışişleri Bakanlarından Feridun Cemal Erkin dün törenle AP'ye girdi

ANKARA, (HA) — Eski Dışişleri Bakanlarından Ordu Milletvekili Feridun Cemal Erkin'in AP'ye kaydolması dolayısıyle yapılan törende bir konuşma yapan AP. Genel Başkanı Süleyman Demirel **"Türkiye çıkış yolunu bulmuştur. Kurtarıcılara ihtiyaç yoktur. Millet kendisini kendi kurtarıcısı olarak tayin etmiştir. Bunun dışında kalabilecek bir takım isterik düşünceler Türkiye'de neşvünüma bulamayacaktır."** demiştir.

Feridun Cemal Erkin'in AP saflarına katılmasından büyük memnuniyet duyduğunu belirten AP. Genel Başkanı Süleyman Demirel, AP'nin milletimizin refahını kendisine hedef aldığını ileri sürmüştür

(Devamı Sa. 9 Sü. 2 de)

(**Hürriyet Gazetesi**, 18.04.1968)

Ek 32:

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/3096

Ekl

18-25 Eylül 1971 tarihleri arasında Londra'da yapılacak olan Atlantik Andlaşması Derneği Genel Kurul Toplantısına memleketimizden Türk Atlantik Andlaşması Derneğini temsilen Kontenjan Senatörü ve Türk Atlantik Andlaşması Derneği Başkanı Feridun Cemal Erkin Başkanlığında, Delege olarak Adana Senatörü ve Türk Atlantik Andlaşması Derneği Muhasibi Mukadder Öztekin, Delege olarak Türk Atlantik Derneği Genel Sekreteri Muammer Baykan'ın, katılmaları; Dışişleri Bakanlığının 2 Eylül 1971 tarihli ve MÜGİ:1540/71-Sİ-4589 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunca 10/9 /1971 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı | Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı | Devlet Bakanı | Devlet Bakanı

Adalet Bakanı | Milli Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı | Sağ. ve Sos. Y. Bakanı | Güm. ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Çalışma Bakanı | Sanayi ve Ticaret Bakanı | En. ve Tab. Kay. Bakanı

Turizm ve Tan. Bakanı | İmar ve İskân Bakanı | Köy İşleri Bakanı | Orman Bakanı | Genç. ve Spor Bakanı

Kültür Bakanı

Dosya No :
105-217
1528

Ek 33: Feridun Cemal Erkin'in ölüm haberi

FERİDUN CEMAL ERKİN ÖLDÜ

İstanbul Haber Servisi — Dışişleri eski Bakanlarından Feridun Cemal Erkin, İstanbul'da ölmüştür.

1899 yılında İstanbul'da doğan Feridun Cemal Erkin, Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra Fransa'da Paris Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. 1925 yılında Dışişleri Bakanlığında göreve başlayan Erkin, Türkiye'nin Roma, Washington, Madrit ve Paris Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştur. 1962 yılında parlamento dışından Dışişleri Bakanı

(Arkası Sa. 9. Sü. 3 de)

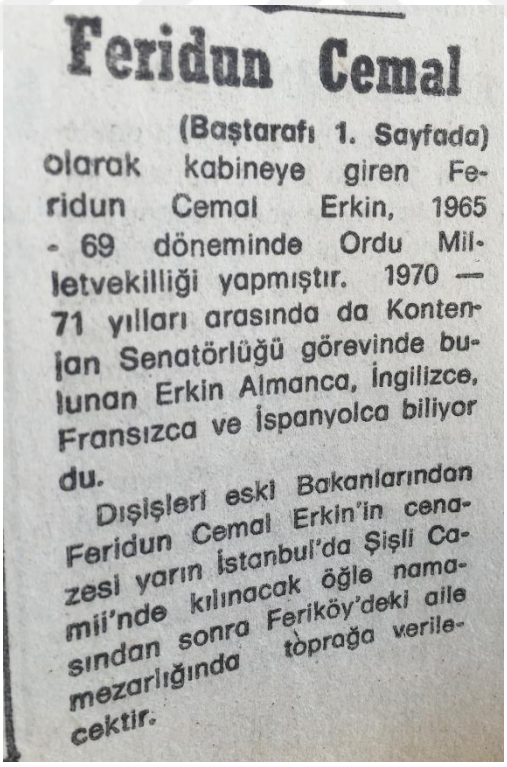

Feridun Cemal

(Baştarafı 1. Sayfada)

olarak kabineye giren Feridun Cemal Erkin, 1965 - 69 döneminde Ordu Milletvekilliği yapmıştır. 1970 — 71 yılları arasında da Kontenjan Senatörlüğü görevinde bulunan Erkin Almanca, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca biliyordu.

Dışişleri eski Bakanlarından Feridun Cemal Erkin'in cenazesi yarın İstanbul'da Şişli Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Feriköy'deki aile mezarlığında toprağa verilecektir.

(**Cumhuriyet Gazetesi**, 22.06.1980)

Ek 34: Feridun Cemal Erkin'in ölüm ilanı

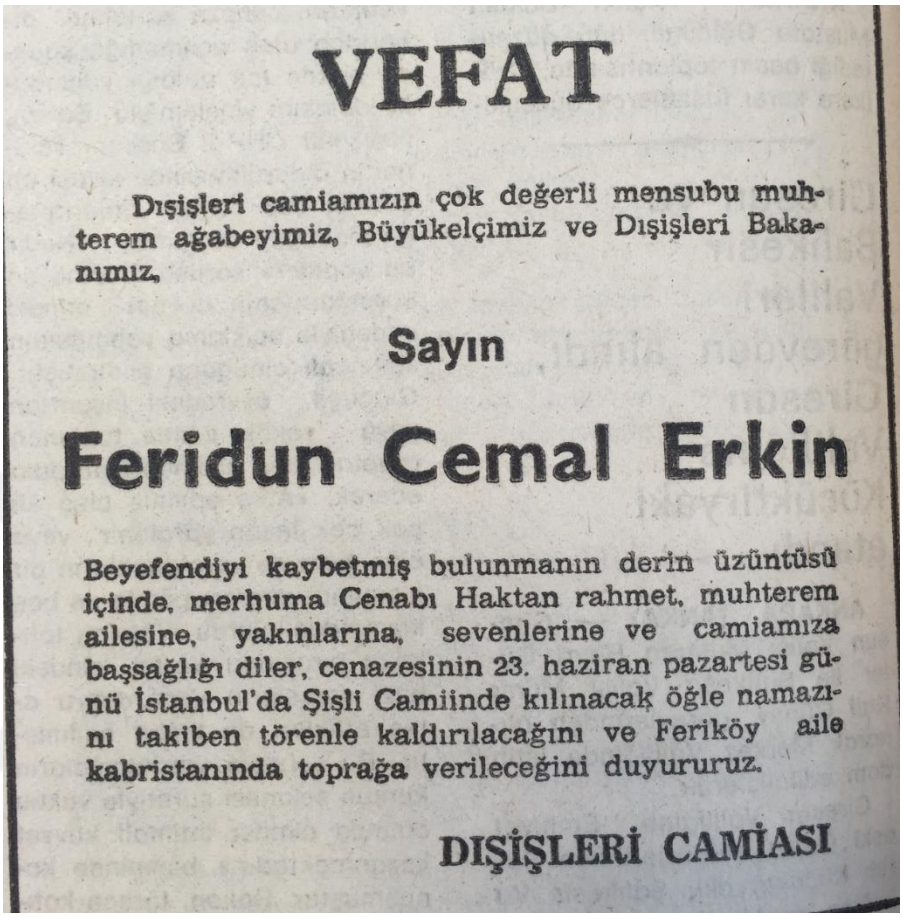

VEFAT

Dışişleri camiamızın çok değerli mensubu muhterem ağabeyimiz, Büyükelçimiz ve Dışişleri Bakanımız,

Sayın

Feridun Cemal Erkin

Beyefendiyi kaybetmiş bulunmanın derin üzüntüsü içinde, merhuma Cenabı Haktan rahmet, muhterem ailesine, yakınlarına, sevenlerine ve camiamıza başsağlığı diler, cenazesinin 23. haziran pazartesi günü İstanbul'da Şişli Camiinde kılınacak öğle namazını takiben törenle kaldırılacağını ve Feriköy aile kabristanında toprağa verileceğini duyururuz.

DIŞİŞLERİ CAMİASI

(Cumhuriyet Gazetesi, 23.06.1980, s. 2)

Ek 35: Feridun Cemal Erkin ve ailesinin kabristanı

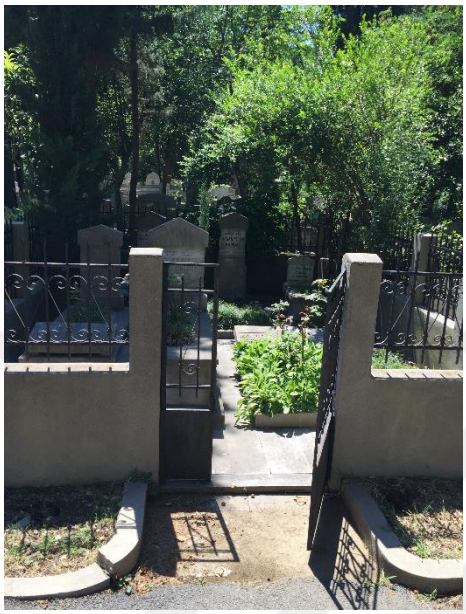

Ek 36: Feridun Cemal Erkin ve Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı Hilmi Hikmet Bayur.

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA), Dosya No: 43, Gömlek No: 4248.

Ek 37: Feridun Cemal Erkin'in son yıllarına ait bir fotoğraf.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad, Soyad : Mithat Olkun

Doğum Yeri : Kadıköy/İstanbul

Doğum Tarihi : 02.07.1990

Öğrenim Durumu

2004-2007: Nevzat Ayaz Lisesi / Ümraniye-İstanbul

2008-2012: Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü

2014-2016: Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Yüksek Lisans Programı